

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

На правах рукопису

АНДРУСЯК ЯРОСЛАВ ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 94 (437) «1471/1526» : 321.17

**ФОРМУВАННЯ СТАНОВО-ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ МОНАРХІЇ У
ЧЕСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ ЗА ПРАВЛІННЯ ДИНАСТІЇ ЯГЕЛЛОНІВ
(1471–1526 рр.)**

07.00.02 – всесвітня історія

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник:
ЛІХТЕЙ Ігор Михайлович,
кандидат історичних наук, доцент

Ужгород – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Джерельна основа, історіографія та методологія дисертаційного дослідження	10
1.1. Аналіз джерельної бази	10
1.2. Зарубіжна та вітчизняна історіографія	16
1.3. Понятійний апарат та методи дослідження	32
РОЗДІЛ 2. Передумови становлення станової монархії у Чеському королівстві за правління Владислава II Ягеллона (1471–1500)	43
2.1. Загострення внутрішніх протиріч у Чеському королівстві після смерті короля Їржі з Подебрад.....	43
2.2. Польсько-угорське протистояння на Кутногірському з'їзді 1471 року й позиція чеської знаті.....	51
2.3. Соціально-політична ситуація та юридичне оформлення станової монархії в Чеському королівстві.....	59
РОЗДІЛ 3. Розвиток станової монархії у першій чверті XVI ст.	78
3.1. Внутрішньополітичні суперечки вищих станів та спроби посилення королівської влади.....	78
3.2. Боротьба міст за політичні права (1500–1517).....	89
3.3. Святовацлавська угода 1517 р., юридичне завершення протистояння між вищим і міським станами.....	103
3.4. Протистояння чеських та угорських станів та їх політичний вплив на короля Людовіка II Ягеллона.....	109

РОЗДІЛ 4. Посилення ролі чеської шляхти у формуванні станово-представницької монархії.....	119
4.1. Діяльність органів станового представництва.....	119
4.2. Зростання впливу вищої шляхти.....	128
4.3. Становище дрібної шляхти.....	135
РОЗДІЛ 5. Церковно-релігійне протистояння у чеських землях наприкінці XV– у першій чверті XVI ст.....	148
5.1. Завершення протистояння між католиками та утравістами.....	148
5.2. Боротьба з сектантським рухом та спроби примирення з католицькою церквою.....	157
5.3. Вплив реформаційного руху на релігійні відносини в Чеському королівстві (1519–1526).....	164
РОЗДІЛ 6. Вплив зовнішньої політики на утвердження станової монархії у Чеському королівстві (кінець XV– перша чверть XVI ст.).....	173
6.1. Дипломатичні відносини.....	173
6.2. Династична політика.....	181
6.3. Чесько-турецьке протистояння (кінець XV– перша чверть XVI ст.).....	192
ВИСНОВКИ.....	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	206
ДОДАТКИ.....	250

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДАЗО	Державний архів Закарпатської області
AČ	Archiv český
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis českého muzea
ČMKČ	Časopis musea království českého
ČMM	Časopis matice moravské
ed	edice pramenů
HČ	Historický časopis
SH	Sbornik historický
SPDMP	Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy

ВСТУП

Завершення доби Середньовіччя та початок ранньомодерного часу пов'язаний не лише зі змінами в Західній Європі, але й на території Центрально-Східної Європи, прикладом чого є Чеське королівство за часів правління династії Ягеллонів (1471–1526). Попри те, що Чеське королівство пережило гуситські війни, в добу правління Ягеллонів знову спостерігається тенденція до повернення пріоритетів минулих часів.

Актуальність теми дослідження. Ягеллони (польск. Jagiellonowie) – династія польських королів (1386–1572) і Великих князів Литовських (1377–1572), яка домінувала у країнах Центрально-Східної Європи. Час перебування чеських земель під владою династії Ягеллонів є важливим періодом в історії Чехії. У цей, відносно недовгий історичний період сталися важливі зміни в політичному та соціально-економічному житті чеського суспільства.

У середині XIV ст. відбувається розширення Великого князівства Литовського за рахунок східнослов'янських земель колишньої Київської Русі. Внаслідок укладення Кревської унії Ягеллони починають впливати на соціально-політичне становище українських земель. Період правління Ягеллонів на українських землях відзначився ліквідацією останніх самостійних (удільних) князівств, приєднанням західноукраїнських земель до Польщі, посиленою полонізацією, експансією католицької церкви, розвитком міст, що управлялися на засадах Магдебурзького права, та посиленням залежності населення. Люблінською унією Король Сигізмунд II Август тісніше зв'язав українські землі, що входили до складу Великого князівства Литовського, з польською короною.

У Європі існував ряд політичних центрів, які реалізовували свої амбіції шляхом створення династичних союзів. Один із таких політичних центрів у Центрально-Східній Європі у XV–XVI ст. був представлений династією Ягеллонів, якій належали корони Польщі, Чехії та Угорщини.

Початок боротьби Ягеллонів за чеську й угорську корону розпочався у XIV ст. з припиненням у цих королівствах династичних ліній – Люксембурзької та Анжуйської. У XV ст. Ягеллони стали однією з найбільш могутніх європейських династій. У 1471 р. Владислав II був обраний чеським королем. В Угорське королівство Ягеллони проникли в 1490 р. після смерті короля Матяша Корвіна. На останніх етапах існування доосманської Угорщини Ягеллони уклали династичні шлюби з Габсбургами. Ці події визначили долю розвитку регіону та основні тенденції зовнішньополітичних зв'язків. На поч. XVI ст. могутність династії Ягеллонів досягла своєї вершини, і її вплив розповсюджувався на весь Центрально-Східний регіон.

Проблема формування станової монархії в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів ще не досліджувалася в українській історіографії. Європейські історики торкаються лише окремих питань, пов'язаних із цією темою. В останні роки в зарубіжній історіографії немає публікацій, у яких розглядалися б ключові питання порушеної нами теми проблематики. Цим зумовлена актуальність теми дисертації. Зокрема важливо з'ясувати низку складних і дискусійних питань, пов'язаних із передумовами та розвитком станової монархії, діяльністю та функціями органів станового представництва, впливом станових та релігійних протистоянь на політичну ситуацію країни. Адже саме суспільно-політичні процеси кінця XV– поч. XVI ст. визначили темп та перспективи формування станово-представницької монархії в Чеському королівстві, що безпосередньо впливали й на внутрішньополітичну ситуацію, основою якої були як станові протистояння, так і релігійні суперечки, що відбивалися на політичному й релігійному становищі в країні.

Окреслений період позначений змінами в державній системі, що відбулися у Чеському королівстві за добу правління династії Ягеллонів. Події цього часу розкривають важливі сторони чеської історії на межі Пізнього Середньовіччя та Раннього Нового часу і є актуальними для розуміння подальших історичних процесів та долі Чеського королівства.

Мета дослідження і завдання. На основі як архівних, так і вже опублікованих документів та наукової літератури розкрити передумови та особливості діяльності станово-представницької монархії в Чеському королівстві за добу правління династії Ягеллонів крізь призму внутрішньо- і зовнішньополітичних процесів.

Визначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: охарактеризувати джерельну базу дослідження, оцінити ступінь наукової розробки теми та систематизувати основні теоретико-методологічні підходи сучасної історичної науки до докладного аналізу соціально-політичного розвитку чеських земель у 1471–1526 рр.; висвітлити передумови виникнення станової монархії у Чеському королівстві за правління Владислава II Ягеллона; вивчити соціально-політичне становище чеських земель; охарактеризувати розвиток та функціонування станово-представницької монархії в 1500–1526 рр.; проаналізувати діяльність органів станового представництва в Чеському королівстві; простежити релігійні протистояння та поширення нових релігійних течій на чеських землях наприкінці XV– першої чверті XVI ст.; розкрити вплив зовнішньої політики на утвердження станової монархії.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із 1471 р. до 1526 р. Вибір нижньої хронологічної межі обумовлюється тим, що в 1471 р. помер чеський король Їржі з Подебрад, і внаслідок політичної боротьби та подальших виборів до влади приходить Владислав II Ягеллон. Вибір верхньої межі дослідження обумовлений загибеллю останнього представника династії Ягеллонів Людовіка II внаслідок трагічної битви під Могачем. Протягом визначеного періоду відбувалося формування, розвиток та утвердження станово-представницької форми державного управління. У 1526 р. з приходом до влади в Чеському королівстві династії Габсбургів відбувається зміна політичної ситуації, що в подальшому призводить до занепаду станової монархії.

Географічні межі охоплюють землі Чеського королівства у продовж окресленого вище періоду. За правління Ягеллонів Чеське королівство не мало

чітко визначених кордонів, але між тим це були території, підвладні чеській лінії династії Ягеллонів, а саме: землі Чехії (Богемії), Моравії, Силезії, Верхньої і Нижньої Лужиці.

Об'єкт дослідження – діяльність чеської знаті та органів станового представництва за часів панування чеських правителів із династії Ягеллонів.

Предмет дослідження – формування та функціонування станово-представницької монархії на чеських землях протягом 1471–1526 рр.

Наукова новизна роботи. У дисертації з опертям на принципи та методи історичної науки вперше у вітчизняній історичній науці здійснено аналіз процесу формування та розвитку станової монархії в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів крізь призму впливу на неї суспільно-політичних процесів.

У межах дослідження отримано такі **результати**:

- висвітлено передумови, розвиток та функціонування станової монархії на чеських землях у 1471–1526 рр.;
- охарактеризовано політичний та державний лад Чеського королівства у період правління династії Ягеллонів;
- досліджено діяльність органів станово-представницької монархії;
- простежено процес релігійних протистоянь, поширення та становлення нових релігійних течій;
- розкрито вплив зовнішньої політики на суспільно-політичні процеси в чеських землях.

Практичне значення результатів дослідження визначається науковою новизною роботи, що полягає в поглибленому та розширеному вивченні особливостей формування та розвитку станової монархії в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів, що в подальшому може бути використане в наукових студіях цієї тематики та при розробці спецкурсів. Сформульовані в дисертації висновки та положення безпосередньо можна застосувати з науково-дослідною, навчальною і прикладною метою. Матеріали та результати дослідження можуть бути використані для написання узагальнюючих праць із історії Чехії.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації викладено в 14 наукових публікаціях, дві з яких написані у співавторстві, а також презентовано у вигляді доповідей на міжнародних та міжвузівських наукових конференціях «Шевченківська весна» – березень 2008 р. (Київ), «Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин» – квітень 2013 р. (Луганськ), «Ужгородські чеські наукові читання» – травень 2013 р. (Ужгород) і науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ДВНЗ «УжНУ» – 2008, 2010, 2012, 2016 рр. (Ужгород).

Структура роботи безпосередньо пов'язана з метою та завданнями дослідження. Дисертація містить вступ, шість розділів, кожен із яких має підрозділи, загальні висновки, список використаних джерел та літератури, додатки. Основний текст дисертації викладено на 205 сторінках, а загальний обсяг дослідження становить 270 сторінок разом із додатками. Список використаних джерел та літератури нараховує 458 найменувань на 43 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ДЖЕРЕЛЬНА ОСНОВА, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Аналіз джерельної бази

Вивчення будь-якої проблеми насамперед пов'язане із збереженням джерельної бази. Її об'єктивне трактування та критичний аналіз впливає на виклад матеріалу та позитивну чи негативну оцінку історичних процесів. Джерельна база дисертації ототожнюється з комплексом архівних та опублікованих матеріалів. Комплекс опрацьованих джерел дає змогу об'єктивно висвітлити формування та розвиток станово-представницької монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Значний архівний матеріал, що стосується означеної проблематики, переважно виданий чеськими, словацькими, угорськими та польськими дослідниками у ХІХ– на поч. ХХІ ст.

Власне, використані у роботі неопубліковані архівні документи зберігаються в Державному архіві Закарпатської області у м. Берегово. Зокрема, це фонд № 10, опис 1, № 64, опис 5, № 151, опис 25. У фонді 10 зберігаються дарчі грамоти угорських королів (1433–1547 рр.), декрет угорської королеви Анни про підтвердження дарчої грамоти 1492 р. дворянству та декрет угорського короля Людовіка II про надання прав дворянству 1510 р. [5; 7; 11]. У справах фонду № 64 і 151 знаходимо декрети та грамоти угорських королів Матяша Корвіна та Владислава II Ягеллона. Більшість документів стосується надання релігійних привілеїв Мукачівському та Грушівському монастирям, і видані вони у 1491, 1494, 1498 та 1510 рр. [1; 2; 3; 4; 6; 8; 9; 10; 12]. Зауважимо, що інформація у джерелах достатня і задовільна. На основі цих джерел ми проаналізували окремі аспекти взаємин короля й вищої знаті, деякі моменти релігійної ситуації тощо.

Починаючи з ХІХ ст. і до сучасності період правління Ягеллонів у Чеському королівстві є переважно сферою інтересів чеських та польських

дослідників. До опублікованих джерел відносяться закони, привілеї, укази, рішення з'їздів, що безпосередньо стосувалися історії Чеського королівства. Їх видання було започатковано в середині XIX ст.

Дуже багато зробив для розшуку та публікації джерел із чеської історії Франтішек Палацький, який працював в архівах Чехії, Угорщини, Австрії, Німеччини, Франції, Італії, Ватикану. У 1829 р. Ф. Палацький видав збірку джерел «Давні літописи чеські від 1378 до 1527 рр. чи продовження хроніки Пршибіка Пулкави та Бенеша з Горжовиць із рукописів давніх». Тут у хронологічній послідовності містяться листи князів, панів і рицарів, що несуть у собі важливу політичну інформацію чашницького характеру. Зауважимо, що в 1980 р. збірник був перевиданий і перекладений зі старочеської мови на сучасну Й. Пораком і Й. Кашпаром під назвою «Зі давніх літописів чеських» [201; 153].

Більшість архівних документів увійшли до фундаментального збірника «Архів чеський чи давні письмові пам'ятки чеські та моравські», який у 1840 р. розпочав видавати Ф. Палацький. «Архів чеський» з невеликими перервами видавався до 1944 р. Із 2000 р. видавництво збірника було відновлено Центром медієвістичних студій. Збірник містить 39 томів і десятки розділів. Зауважимо, що значна частина документів періоду правління династії Ягеллонів написана не лише латиною, але й старочеською мовою. Автором були опрацьовані I, III–XI, XIV–XVI, XVIII–XXI і XXVI томи. Найбільшу цінність становлять IV, V, VI, VII томи, опубліковані Ф. Палацьким та Й. Калоуском, X, XI томи, опубліковані Ф. Каменічком, та XIX том, опублікований Й. Челаковським. У IV і V томах, виданих у 1846 та 1862 рр., вміщено розділи «Акти і рішення з'їздів у Чеському королівстві, Листи різних осіб з 1471–1475, Земський статут Чеського королівства, виданий за короля Владислава II у 1500 р.», у які введено акти і рішення з'їздів, закони та укази, листування важливих посадових осіб [59; 37; 116]. У VI та VII томах, виданих у 1872 і 1887 рр., знаходимо розділи «Листи чеські короля Матяша Угорського», «Листи Владислава II короля чеського» (1471–1483), «Листи Зденека Лева з Рожміталя 1508–1532» [65; 36; 84]. Тут

містяться листи й укази чеських королів Матяша Корвіна, Владислава II Ягеллона та пана Зденека Лева з Рожміталя, що відігравав важливу роль у політичному житті Чеського королівства. У X та XI томах, виданих у 1890 і 1892 рр., містяться розділи «Рішення з'їздів у Моравському маркграфстві від поч. XV ст. аж до приходу Фердинанда I за маркграфа Моравського 1412–1514 рр., З'їзди Моравські з 1477 по 1480 рр.» [73; 68]. У них висвітлено перебіги переговорів та рішення Моравських з'їздів. У XIX томі, виданому в 1901 р. важливими є розділи «Реєстри палатного суду (1488–1494, 1502–1519), Книги законів земського і палатного суду від першої половини XIV ст.», у яких містяться реєстри та закони Земського і Палатного судів [139; 117].

Джерельний матеріал про вибори чеського короля на Кутногірському з'їзді містить збірка «Деякі листи короля Владислава II з Кутної гори» [167], укладені П. Веселскі у 1854 р., та джерела Кутногірського архіву, опрацьовані М. Капавіковою і М. Ванеком й видані під назвою «Обрання Владислава Ягеллонського чеським королем» [52].

Важливий матеріал щодо внутрішньо- та зовнішньополітичної ситуації Чеського королівства періоду правління Владислава II Ягеллона знаходимо у творі Яна Длугоша «Аннали, або Хроніка славного Польського королівства», який відомий під назвою «Історія Польщі» [51]. Це історія Польщі у 12 книгах латинською мовою, доведена до 1480. У «Хроніці» використані матеріали державних і церковних архівів, польські, чеські і угорські хроніки, руські і литовські літописи. Вона вважається вершиною польського середньовічного літописання. Відзначимо, що з 2009 р. «Аннали» Яна Длугоша перевидано [28].

Збірку указів і реєстрів містить джерело «Залишки реєстрів королів римських і чеських 1361–1480 рр.», видане А. Седлачком у 1916 р. [144]. У 1937 р. В. Халоупецкій уклав збірку документів «Середньовічні джерела зі Словаччини: збірка документів і грамот, написаних народною мовою 1426–1490 рр.», в яких простежується соціально-політичний розвиток чеських та угорських земель [34].

Видатною пам'яткою архівних документів є збірник «Архів Корони чеської». Збірник складається з семи томів, що включають 2822 архівних документів, переважно листів із року 1158–1935. Каталог листів періоду правління династії Ягеллонів включає в себе VI том, опублікований А. Гаасом у 1958 р. [29]. У листах простежуємо права королівської влади, юридичні права станів, привілеї і свободи знаті.

У 1960 р. колективом польських дослідників опубліковано матеріали щодо фінансових витрат короля Владислава II у зв'язку з переїздом до Чеського королівства – «Рахунки відрядження Владислава Ягеллончика до Чехії у 1471–1472 рр.» [142]. Тут міститься й інформація щодо його фінансових витрат протягом 1476–1478 рр.

У 1961 р. було видано збірку документів «Чехословацька історія в архівних документах». Тут вміщено важливі документи «Мандат Владислава II проти втеч підданих від власників 1497 р.» [91] та «Лист Дьордя Дожі з наказом дати бій шляхті 1514 р.» [87].

Не менш цікавим джерелом, у якому висвітлено дипломатичну політику династії Ягеллонів, є «Матеріали дипломатичних справ польських 1486–1516 рр.: Кодекс Загребський». Його у 1966 р. уклав Й. Габарцік [94].

Багато указів короля Матяша Корвіна, Владислава II і його нащадків видано у зв'язку із суперечками між магнатами щодо землі, лісів, майна тощо. Вони зберігаються у збірнику документів «Середньовічні листи з архіву Сабольч-сатмар-берег (1300–1525)», який уклали І. Балог і Г. Ерсегі у 2000 р. [93; 160; 161]. Зауважимо, що кожен латиномовний документ стисло поданий угорською мовою.

У 2006 р. Я. Квіренц і Е. Кунстова упорядкували збірник матеріалів, основу якого складають документи з часів раннього середньовіччя до 1914 р. Праця містить триста сорок документів і близько чотирьохсот ілюстрацій. У V розділі знаходимо документи та ілюстрації, що відносяться до періоду Ягеллонів [86].

Змістовний матеріал міститься у «Хрестоматії з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя)», виданій під редакцією В. Яровово у 2011 р. Соціально-політичне становище висвітлено у документах «Про повстання гірників Кутної Гори 1494–1496 рр.» [16], «Становище міста Кутна Гора наприкінці XV ст.» [17]. У постанові «Ухвала чеського сейму 14 березня 1487 р.» знаходимо важливе рішення щодо залежності селян та заборону втечі від панів [18]. Згадані джерела українською мовою підготувала до друку С. Мотрук.

Важливим джерелом юридичного характеру, в якому містяться права і закони Моравського маркграфства, є «Книга Цтібора Товачовського із Цімбурка (бл. 1438–1494)». Повна назва книги – «Запис давніх звичаїв, порядків і звичок та організація права в маркграфстві Моравському». Однак у літературі набула поширення скорочена назва – «Товачовська книга», видана В. Брандлом у 1868 р. [58].

Різні закони та реєстри містить збірка «Моравські земські дошки 1480–1566», упорядкована і систематизована Ф. Матеїком у 1947 р. [95].

Важливу інформацію щодо міських прав та привілеїв містить збірник «Кодекс муніципального права». Важливим є IV том «Привілеї некоролівських міст чеських (1453–1526)», частини 2 і 3 укладені А. Гаасом та видані Чехословацькою академією наук у 1960 і 1961 рр. [133; 134].

У 1994 р. П. Веселій уклав збірку документів «Історія Чеської держави в документах». Тут знаходимо найважливіші документи періоду правління Ягеллонів, а саме: «Рішення Кутногірського релігійного миру 1485 р.», «Земський статут Владислава II 1500 р.», «Святовацлавська угода 1517 р.» та багато інших [168].

У 2007 р. П. Креуз і І. Мартіновській видали «Владиславський земський статут», до якого увійшли не лише закони 1500 р., але і доповнення 1502 і 1508 рр. та інші важливі документи: «Святовацлавська угода 1517 р.», «Угода про рушниці 1524 р.» і т.п. [173].

У «Хрестоматії з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя)» відзначимо працю правового спрямування Вікторина Корнелія з Вшеград «Про права, суди та дошки землі Чеської... (1497–1499)» [13]. Вона складається з 9 книг і написана чеською мовою. Серед дослідників це джерело отримало назву «Вшегрда».

Не менш важливим матеріалом є джерела релігійного характеру. У 1863 р. К. Ербен видав хроніку «Бартошова хроніка празька від 1524 аж до 1530 рр.» [24]. Це важливе джерело, у якому висвітлено події і перебіг Празького повстання 1524 р. У 1907 р. Й. Шімак зробив спробу критичного аналізу «Хроніки Бартоша писаря» [159]. Ще одним джерелом, що заслуговує на увагу і яке дає змогу охарактеризувати релігійну ситуацію, є «Спогади про Празький бунт 1524 р.», видану А. Резеком у 1881 р. [143].

Розробкою питання історії «Общини чеських братів» займався Ярослав Бідло (1868–1937), який опублікував архівні документи організації під назвою «Акти чеських братів». Збірник містить чотири окремі томи, видані протягом 1900–1930 рр. [19, 20]. У них розглядається діяльність «Общини чеських братів», релігійні погляди його членів і філософія віри.

Допоміжний матеріал міститься у «Хрестоматії з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя)». Тут відзначимо працю Петра Хельчицького «Невід віри (бл. 1440)» [14] та «Про повстання в Празі 1483 р. Давні чеські літописи (XV– поч. XVI ст.)» [15].

Значна частина фактичного матеріалу стосується турецької агресії та експансії на землі угорської і чеської корони. Це насамперед публікації як тогочасних хронік, так і листів, що містять інформацію про перебіг боїв та сутичок із османськими військами.

У 2005 р. під редакцією П. Дворжака був виданий збірник документів «Джерела з історії Словаччини і словаків». Значний матеріал містить том VII, розділ «Турки в Угорщині», у якому знаходимо інформацію про Могачську катастрофу та її наслідки [115; 166]. Важливим джерелом із теми дослідження є

збірник «Могач», укладений Й. Сабо у 2006 р. Насамперед нас цікавили повідомлення щодо битви під Могачем 1526 р. [26].

На сучасному етапі чеська, польська та угорська історіографія не втратила інтерес до досліджень Чеського королівства періоду правління династії Ягеллонів. Таким чином, історики ХІХ–ХХІ ст., публікуючи документи латинською мовою, головні з них перекладали національними мовами. А перевидані латиномовні збірники юридичних актів і документів супроводжувалися вступом-анотацією та коментуванням незрозумілих термінів. Кожен опублікований документ стисло подавався угорською чи чеською мовою. Окремі з цих документів містили вставки з латинських джерел.

Отже, як бачимо, існує значна кількість джерельного матеріалу. Це насамперед архівні й опубліковані джерела. В основу роботи лягли документи збірників законів: «Архів чеський чи давні письмові пам'ятки чеські та моравські», «Архів Корони чеської», «Чехословацька історія в архівних документах» та інші. Щодо використання в роботі неопублікованих архівних документів, то зазначимо, що вони зберігаються в Державному архіві Закарпатської області у м. Берегово.

Опрацювання джерельної бази відкрило можливості для реалізації поставлених завдань, а відтак й об'єктивного аналізу процесів формування і функціонування станової монархії у землях чеської корони кінця ХV–поч. ХVІ ст.

1.2. Зарубіжна та вітчизняна історіографія

Проблема історії розвитку Чеського королівства за правління династії Ягеллонів здавна привертала увагу дослідників. Насамперед це були праці безпосередньо з історії чеських земель кінця ХV–поч. ХVІ ст. Цей період ототожнюється з етапом важливих змін. Йдеться, по-перше, про прихід до влади нової династії Ягеллонів; по-друге, про зміну внутрішньо- та зовнішньополітичної ситуації, зокрема про формування станової монархії; по-третє, загрозу з боку Османської імперії та роль династії Ягеллонів у захисті

Угорського і Чеського королівства, і, по-четверте, про зміни в релігійному житті населення, що пов'язані з суперечками між католиками і чашниками та поширенням реформаційних ідей.

Незважаючи на увагу вчених до проблем дослідження чеських земель за правління Ягеллонів, деякі питання залишаються маловивченими або ж цілком випадають із поля зору дослідників. Так, у вітчизняній та зарубіжній історіографії відсутні комплексні праці, присвячені формуванню станової монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Оpubліковано ряд наукових статей із вузьких питань, а в узагальнюючих працях зустрічаються розділи щодо внутрішньої та зовнішньої політики цього періоду. Окремі з проблем, що пов'язані із виникненням станової монархії на чеських землях, розкрито у кількох статтях зарубіжних дослідників.

Історіографію з аналізованої проблеми умовно можна поділити на довоєнну, міжвоєнну та повоєнну. Одні з перших праць, що торкаються означеного питання, датуються серединою XIX– поч. XX ст., наступні – міжвоєнного періоду і останні – другої пол. XX ст.

Серед зарубіжних вчених найбільший внесок у вивчення періоду правління династії Ягеллонів у Чеському королівстві внесли чеські, польські, словацькі та німецькі історики. Період до початку Першої світової війни характеризується як ранній етап розробки окремих аспектів історії чеських земель у 1471–1526 рр. Тут відзначимо таких чеських дослідників, як Ф. Палацький, В.-В. Томек, П.-М. Веселскі, Й. Воцел, З. Неєдли, Я. Голл, А. Резек, Й. Челаковський. У міжвоєнний період цю проблему розглядали Я. Бідло, Й. Пекарж, К. Крофта, Й. Марков, Й. Моравек, В. Косінова, В. Ванечек. У повоєнний період варто відзначити дослідження Й. Мацека, П. Чорного, М. Бартлової, Я. Чехури, Я. Гаскової та інших.

Фундатором чеської історіографії є Франтішек Палацький (1798–1876). Його нерідко іменують «батьком чеської історіографії». Як історик він належав до панівного на той час романтичного напрямку, був ідеологом національного відродження, засновником і керівником «Матиці чеської», редактором

«Часопису чеського музею», секретарем Королівського чеського товариства наук. Вагомим його досягненням вважається дослідження «Історія народу чеського в Чехії та Моравії» у V томах, 18 книгах (німецьке видання – 1836–1876, чеське видання – 1848–1876). Це була перша спроба наукового осмислення історії Чехії. Зауважимо, саме Ф. Палацький створив періодизацію чеської історії: стародавні часи – до гусизму; середні віки – гусизм; новий час – післягуситський період поневолення чеського народу. Він створив національну та антифеодальну концепцію історії Чехії. Вперше історію чехів було показано як безперервний процес, що розвивається. Фактичний матеріал, який міститься у праці вченого, використовується і дотепер, у тому числі актуальним залишається й термінологічний апарат, яким послуговувався Ф. Палацький [454, с. 606-607].

Історії Чеського королівства за правління династії Ягеллонів (1471–1526) присвячений V том (16–18 розділи) праці Ф. Палацького [367]. Тут висвітлено внутрішньо- і зовнішньополітичну ситуацію Чеського королівства. Наголосимо, що вся праця базується на архівних документах. Викладені факти Ф. Палацький підтверджує цитатами з документів, листів, указів. Також автор подає розгорнуті коментарі й робить цікаві висновки. Зауважимо, що більшість використаних архівних документів були вперше введені в науковий обіг саме Ф. Палацьким. Вони увійшли до збірника документів «Архів чеський». На жаль, у тексті немає посилань на використані джерела і немає списку використаної літератури. Це зумовлено тим, що автор зробив першу наукову спробу висвітлення історії Чехії. Праця Ф. Палацького є вагомим внеском у вивчення цієї проблеми, адже в ній уперше була сформульована філософія та ідея чеського народу і, незважаючи на певні неточності, вона не втратила свого значення і в наші дні.

Заслуговує на увагу і стаття Ф. Палацького, опублікована на сторінках «Часопису чеського музею» у 1831 р. про чеські давні роди 1500 р., в якій наведено список панів і рицарів, важливі факти їх біографії і політичної діяльності [369].

Ґрунтовний матеріал, який також стосується внутрішньо- і зовнішньополітичних проблем Чеського королівства, містить праця Вацлава-Владивоя Томека (1818–1905), видана у 1843 р. [417]. Відзначимо, що в 1868 р. праця вийшла російською мовою [233]. Можемо стверджувати, що вчений фактично продовжив справу попередника і довів історію Чехії до 1860 р. Однак після 1848 р. став прихильником консервативного напрямку. У працях із історії Чехії він негативно оцінював гуситський рух. Втрата національної незалежності, встановлення влади Габсбургів, на його думку, врятувала чехів від шляхетської анархії та сприяла об'єднанню чеських земель. В «Історії Чеського королівства» В.-В. Томек першим розпочав вивчення сучасного йому періоду. Історію держави подавав як правління добрих і шляхетних монархів. У розділі VI «Від коронації Сигізмунда до загибелі Людовіка при Могачі» автор зосередив увагу на діяльності короля Владислава II та Людовіка II Ягеллонів.

Праці В.-В.Томека класифікуються як консервативний напрямок у чеській історіографії. Дослідник вважав, що знаходження чеських земель у складі Австрійської імперії позитивно позначилося на їхньому розвитку.

Варте уваги і тринадцятитомне фундаментальне дослідження «Історії міста Праги», яке видавалося В.-В.Томеком протягом 1855–1901 рр. У VII, IX і X томах міститься інформація, пов'язана з правлінням представників династії Ягеллонів, а саме: укази та привілеї королів, видані для міста Праги, їх вплив на політичну і соціально-економічну ситуацію міста [414; 415; 416]. Досить цікаво висвітлені окремі з питань, пов'язаних із політичною боротьбою за владу в Старій і Новій частинах Праги, розкрито релігійні відносини, причини, хід і наслідки Празьких повстань 1483 і 1524 рр., боротьби міського стану проти панів і рицарів за свої права і свободи. Зауважимо, що це перша спроба написання історії міста Праги. Крім того, автор прагнув докладно розкрити систему земельного, церковного, міського управління, політичні події, розвиток ремесла, торгівлі, економічного, соціального, культурного життя. У своїх працях використовував широке коло джерел, зокрема раніше невідомі документи. Загалом його праці обтяжені описовістю і фактографією.

У 1885 р. під керівництвом кронпринца Рудольфа (1858–1889) було видано I том фундаментальної праці «Австро-Угорська монархія в описах й ілюстраціях». Протягом 1885–1902 рр. було видано 21 том. Наголосимо, що III том присвячений історії угорського народу. Тут у контексті висвітлення історії Угорщини окрему увагу приділено діяльності Владислава II та Людовіка II Ягеллонів [235].

Нові погляди на проблему, яка досліджується, містяться в монографії «Кінець чеської самостійності» Арношта (Ернеста) Деніса (1849–1921) – видатного французького історика-богеміста і політика. Праця вийшла двотомним виданням у 1890 р. і доведена до 1618 р. Правління в Чехії династії Ягеллонів розкрито у I томі [259]. Вже сама назва свідчить про нове бачення чеської історії. Автор стверджує, що за правління династії Ягеллонів Чеське королівство де-факто втратило самостійність, а з приходом до влади династії Габсбургів і де-юре. Також у праці вперше розкрито діяльність органів станового представництва і висунуто ідею виникнення на чеських землях станової монархії. Цьому питанню приділено підрозділ роботи. Автор покликається на джерела і літературу, а також подає короткі коментарі до тексту.

Унікальною є праця Й. Доленського і А. Резека «Ілюстрована історія народу чеського», в якій, крім фактичного матеріалу, вміщено близько 160 ілюстрацій, 9 підписів (фото) і 2 карти [264].

Окрім загальних праць, проблема історії Чеського королівства за правління династії Ягеллонів знайшла своє відображення і в конкретно-проблемних дослідженнях.

Починаючи з середини XIX ст. чеські історики почали приділяти увагу проблемі внутрішніх протиріч у Чехії після смерті Їржі з Подебрад та виборів нового короля на з'їзді в Кутній Горі. Одним із перших, хто порушив це питання, був Петро-Мирослав Веселський (1810–1889) – видатний дослідник історії м. Кутна Гора. У «Часописі чеського музею» опублікував статтю з даної теми [430].

Варто відзначити і статті З. Неєдли [365] та А. Резека [385], в яких розкрито причини та наслідки Кутногірського з'їзду, порушено питання про причини обрання польського кандидата Владислава II Ягеллона, подано перелік претендентів на чеську корону та загалом висвітлено перебіг виборчого з'їзду та політичну ситуацію станом на 1471 р.

Новий напрямок осмислення проблеми внутрішньополітичних протиріч, зокрема протистояння панів і рицарів із міським станом, розробляли Й. Воцела [447] та З. Вінтер [446].

Допоміжними матеріалами з аналізу зовнішньої політики чеської лінії династії Ягеллонів слугують статті чеських і польських істориків А. Прохаски [384], Л. Коланковського [310], Ю. Ботто [244], Л. Фінкела [271] котрі приділяли увагу військовим протистоянням, дипломатичній політиці, укладенням угод і т.п.

Не менш важливими і цікавими є питання релігійних відносин у Чеському королівстві кінця XV– поч. XVI ст. Так, Я. Голл (1846–1929) – засновник позитивістського напрямку в чеській історіографії, досліджував політичну та релігійну історію Чехії XIII–XV ст., насамперед питання реформації та діяльність «Общини чеських братів». Найбільш вагомими його праці присвячені П. Хельчицькому, якого дослідник вважав виразником інтересів чеського народу. Досліджуючи умови виникнення «Общини чеських братів», він наголошував на значенні їх діяльності в житті чеського суспільства XV ст. і дійшов висновку, що поразки гуситів призвели до спаду реформаційного руху. У своїй праці, виданій 1878 р., він виокремлює важливі факти Празького повстання 1483 і 1484 рр. [278; 279].

Питання суперництва за угорську корону після смерті Матяша Корвіна між Владиславом II Ягеллоном та інших претендентами у 1490 р. вивчено у статтях К. Копл [312] та М. Франкої [273].

Видатний чеський історик, правознавець, політик Й. Челаковський (1846–1914) досліджував правові відносини Чеського королівства. У своїх працях і статтях основну увагу автор зосередив на таких аспектах, як діяльність

палатного суду, палатного уряду, охарактеризував земельні і міські статuti, висвітлив історію чеського права загалом і окремо у період правління династії Ягеллонів [247; 248; 249; 250].

Більшість учених цього часу та, зрештою, й наступних періодів при дослідженні аналізованої проблеми зосереджувалась на вивченні конкретних питань. В окремих працях уперше була звернена увага на біографії відомих осіб указанного періоду – королів, імператорів, панів, рицарів та інших. Серед таких необхідно відзначити дослідження А. Берзевічі [240] та А. Молнар [359]. У праці Йордана подано характеристику особи і діяльності Їржі з Подебрад. Названі автори, окрім біографічних даних, подають також відомості про політичну діяльність можновладців та аналізують їх вплив на історію Чеського королівства.

Великий інтерес до історії Чеського королівства спостерігаємо вже у міжвоєнний період. Матеріали, що з'явилися в цей час, торкаються конкретних питань політичного, суспільно-економічного та релігійного життя. Спроби подати загальну соціально-політичну картину розвитку чеських земель у XV–на початку XVI ст. пов'язані і з працями, що мають узагальнюючий характер.

У 1921 р. Й. Пекарж (1870–1937) – видатний учений, прихильник консервативної концепції національної історії, учень Я. Голла, видав «Історію Чехословаччини» [374]. У ній автор засуджує гуситські війни. Вважаючи їх негативними подіями в історії Чехії, він усе ж визнавав військовий талант лідерів руху. Також негативним для чеського народу вважав перебування під владою династії Ягеллонів та Габсбургів.

Погляди Й. Пекаржа заперечував Каміл Крофта (1876–1945) – видатний чеський історик, що належав до другого покоління Голлової школи, автор багатьох робіт узагальнюючого характеру, а також монографій із різних періодів історії Чехії. Брав участь у публікації історичних джерел. Він належав до позитивістського напрямку в чеській історичній науці. Кілька років К. Крофта вивчав матеріали архіву Ватикану, які стосувалися чеських земель. У праці з історії селянства Чехії та Моравії з давніх часів до 1848 р. розглянув

правове становище селян, форми їх залежності. На підставі юридичного відношення селян до землі виділив категорії селян за ознаками ступеня забезпеченості землею та права на користування нею. Цей аналіз не втратив свого значення і до сьогодні. У 1931 р. К. Крофта видав «Коротку історію Чехословаччини» [320], а після смерті вченого в 1946 р. було опубліковано його «Історію Чехословаччини» [319]. Названа праця доведена до 1848 р. і, по суті, є продовженням його попередніх наукових інтерпретацій. Подаючи аналіз історичного розвитку земель чеської корони, він звернув увагу й на їх суспільно-політичне становище за часів правління Ягеллонів.

Важливу інформацію містить десятитомне енциклопедичне видання «Ceskoslovenska Vlastiveda». Суспільно-політичні і релігійні відносини за правління Ягеллонів розкрито у III і IV томах [455; 456].

Із 30-х років XX ст. спостерігається інтерес до вивчення правових відносин у Чеському королівстві. Окремі аспекти питань політико-правового характеру за правління династії Ягеллонів висвітлені у працях Й. Маркова [346; 347], Й. Моравека [360], В. Косінової [315], В. Ванечка [425; 426; 427]. Автори звернули увагу на організацію судів, судові процеси, діяльність бургграфського уряду і придворної палати (комори), політичні суперечки між панами і рицарями за право займати місце в лавах. Зауважимо, що в окремих працях подано статистичні таблиці, які містять важливу інформацію.

В. Черній звернув увагу на роль в економіці країни великих панських господарств і здійснив аналіз господарських інструкцій [253]. Господарські зміни у XV–XVI ст. висвітлені у праці Ф. Грубого [294].

У міжвоєнний період зростає інтерес до вивчення історії окремих регіонів Чехословаччини. Так дослідник В. Кочка у 1930 р. видав I том «Історії політичного району Краловицького» [309]. У 1938 р. вийшла праця Л. Гошака «Історична географія землі Моравосилезької» [289], а у 1945 р. – дослідження Ф. Грубого про «Історію Північно-Східної Моравії» [293]. Окремі факти у цих працях відображають діяльність королів Матяша Корвіна, Владислава II та Людовіка II Ягеллонів.

У повоєнний період з'являються не лише ґрунтовні монографії, але й статті, що стосуються нашої проблеми. Історики займаються фаховим вивченням проблем політичної історії чеських земель, питаннями релігійних відносин та турецької експансії.

Загальну картину подій, що відбувалися на чеських землях наприкінці XV–XVI ст., подає у своїй статті Ф. Грейса [291]. Важливу інформацію про історичний розвиток Чеського королівства протягом 1471–1526 рр. містять праці В. Кавки [303; 304; 305].

В «Історії Чехословаччини», підготовленій колективом авторів, історію Чеського королівства періоду правління Ягеллонів висвітлено у другому томі згадуваного видання, який було опубліковано у 1965 р. під редакцією Ф. Кавки, Й. Валки та З. Шіпека [260]. У 1971 р. вийшла праця А. Міки «Чехословацька історія в малюнках» [356]. По суті вона доповнює раніше опубліковані ілюстровані видання.

Варто відзначити і монографію видатного чеського історика-медієвіста Йозефа Мацека (1922–1991), яка була видана у 1984 р. французькою мовою під назвою «Історія Богемії від витоків до 1918 р.» [331]. Зауважимо, що праця доведена до кінця Першої світової війни і займає важливе місце у чеській історіографії.

До речі, Й. Мацек по-новому осмислює період правління Ягеллонів. Слід наголосити на його ґрунтовній чотиритомній праці «Ягеллонський вік у чеських землях» [333; 334]. Перший том присвячено вивченню економічних засад та аналізу королівської влади. В окремих розділах з'ясовуються природні умови, землеробство, погода, торгівля, ремесло, соціальне становище населення, діяльність королівської ради, королівські борги і фінанси, а також подаються психологічні портрети Матяша Корвіна, Владислава II і Людовіка II Ягеллонів. У другому томі розкрито тему діяльності шляхти, її поділ на вищу і дрібну, боротьбу за владу і т.п. Третій том автор присвятив висвітленню питання ролі і діяльності міського стану. Подано соціально-політичну боротьбу міського стану з шляхтою, внутрішні суперечки економічного, релігійного і культурного

характеру. Цікаві факти про культуру, звичаї, традиції знаходимо у четвертому томі.

Дослідження автора є однією з останніх спроб інтерпретації історії «земель чеської корони», що спирається на велику кількість архівних та вже опублікованих джерел різного характеру. Цінність праці полягає не лише в детальному викладі матеріалу, а й у тому, що вчений зумів використати чи не всі доступні джерела. Таким чином, можемо стверджувати, що праця Й. Мацека є найціннішою, найбільш вагомою у плані дослідження Ягеллонського періоду в чеській історії.

Не менш важливою є монографія Й. Мацека «Віра і релігія Ягеллонського віку» [337]. У дослідженні розкривається релігійна та духовна історія Чеського королівства за правління Ягеллонів (1471–1526). Автор розглядає релігійні, культурні та соціальні передумови функціонування двох релігійних течій (католиків й утравістів) у тогочасному періоді. Релігійна історія в інтерпретації Й. Мацека подається в контексті політичних конфліктів, історії науки, релігійної літератури, університетських інтелектуальних дебатів, міжконфесійної толерантності та пошуку нових бачень і напрямків (гуманізму, аскетизму) свого розвитку. Варта уваги також праця Й. Мацека, у якій дослідник аналізує грамоти та записи канцелярії Владислава II Ягеллона [335].

Після розпаду Чехословаччини у 1993 р. вийшла двотомна праця П. Чорного [256]. Відзначимо, що в першому томі окремий розділ присвячено періоду правління Ягеллонів, один із підрозділів розкриває державну структуру станової монархії за Ягеллонів.

У вищевказаних працях досить детально розкриваються події 1471–1526 рр., зокрема часи боротьби за чеську корону, станові протиріччя, діяльність чеських королів із роду Ягеллонів, формування нових релігійних течій, зовнішньополітичні відносини, боротьба з турецькою агресією і т.ін.

Загальний екскурс у події, що відбувалися на чеських землях протягом другої пол. XV– поч. XVI ст., можна знайти в окремих курсах з історії

Чехословаччини [283; 255; 254]. У цих працях коротко висвітлено ключові моменти та подано основний перебіг подій суспільно-політичного значення.

Важливий матеріал містить тринадцятитомна праця П. Гора-Горейша [287], у якій період правління династії Ягеллонів розглядається на тлі історичного розвитку чеських земель. Цікаво, що у другому і третьому томах праці П. Гора-Горейш подає в основному ключові моменти політичної історії чеських земель за часів правління Ягеллонів. Подекуди автор торкається і питань, що стосуються османської небезпеки та релігійних змін.

Варта уваги стаття, опублікована К. Малім, у якій вперше подано детальний аналіз окремого договору – Святовацлавської угоди 1517 р. [344]. Автор подає нове бачення укладання цього договору як станового компромісу між шляхтою і містами. Цю проблему також розкриває у своїй монографії Ї. Франчек [272].

Не менш важливою є студія В. Ванечка щодо діяльності чеських з'їздів у період існування станової монархії. Стаття охоплює період від середини XV ст. до Тридцятилітньої війни [425]. У ній уперше подано проблему політичних відносин у контексті аналізу станової монархії.

Питання історії станової монархії у Чеському королівстві вивчали такі дослідники: М. Шмахел [408], М. Старий [399], А. Скібова [393], Я. Мезнік [355], К. Орзеховський [366].

Починаючи з 90-х рр. XX ст. чеські історики і правознавці досліджують «Земський статут Владислава II». У цьому напрямку працювали І. Мартіновський [348; 349], Я. Панек [371], М. Кадлецова [297]. У своїх працях автори розкривають передумови і виникнення «Земського статуту Владислава II», подають правовий аналіз статей, їх зміст, висвітлюють наслідки виникнення першого кодифікованого збірника законів в історії Чехії.

Цікаву проблему щодо чеських листів і канцелярії при угорському дворі у другій пол. XV ст. порушив Ї. Мацурек [339].

У 70-х рр. ХХ ст. відновився інтерес до вивчення проблеми Кутногірського з'їзду 1471 р. Нові погляди, факти розкриті у статтях Р. Грецька [290], А. Заваділа [450].

Чільне місце серед досліджень чеських науковців починають займати праці, присвячені історії Моравії, Силезії та інших історичних територій. У цьому контексті вирізняються студії Я. Пошвара [382], Й. Марека [345], А. Седлачека [390], Я. Ваніша [423; 424], Й. Валки [261; 421], М. Борака [243], Ф. Чапки [246], З. Їраска [396]. Зазначимо, що у вищевказаних працях увага звертається і на період правління династії Ягеллонів на чеських землях.

Не залишилася без уваги і проблема соціально-економічного розвитку чеських земель. Окремі аспекти цієї проблеми, пов'язані з господарською діяльністю у феодальних маєтках, розвитком гірничої справи, становищем залежного населення, висвітлені у працях Ф. Матеїка [351], Я. Кораня [314], А. Міки [357] та інших.

Не менш важливе місце в дослідженні релігійного життя чеських земель протягом 1471–1526 рр. займають праці оглядового характеру та праці, присвячені окремим аспектам цього питання. Це насамперед, статті, опубліковані в різних періодичних виданнях.

Так, історію «Общини чеських братів» продовжив розвивати у своїх дослідженнях Р. Ржічар [389]. Історик Ф. Шмахел подав нове бачення Празького повстання 1483 р., вважаючи Другу Празьку дефенестрацію епілогом гуситської революції [407]. Релігійним відносинам у добу Ягеллонів присвячена стаття В. Махачкової [343]. Названі дослідники розкривають основні моменти формування релігійного життя в чеських землях, аналізують такі питання, як суперництво між чашниками і католиками за права і свободи віросповідання, причини, хід і наслідки Кутногірського релігійного миру 1485 р., поширення реформаційних ідей тощо.

Дослідник К. Кухарж видав працю «Карти чеських земель до середини ХVІІІ ст.» [327]. Це перша спроба зібрати всі відомі історичні карти Чехії. Тут вміщено і так звану «Клавдіанову карту» з 1518 р. Вона подає відомості про

територію, населені пункти, демографічні процеси, геральдичні особливості. Відзначимо, що це єдина карта Чеського королівства за правління династії Ягеллонів. Аналіз «Клавдіанової карти» у німецькомовній статті подає М. Богатова [242], а М. Кавалір [302] у часописі «Історична географія» здійснює короткий огляд давніх карт, серед яких характеризує і «Клавдіанову карту».

Чільне місце серед досліджень займають праці, присвячені життю та діяльності видатних осіб. На відміну від попередників, автори приділяють увагу дружинам королів, їх сестрам, братам та іншим родичам. У цьому напрямку варто відзначити праці В. Фіалової [270], Й. Мацека [332; 336], З. Вдовісзевського [441], Ф. Бенеша [239], М. Дучмала [268].

Щодо дипломатичних відносин Чеського королівства під час правління Ягеллонів, то окремі питання, а саме: суперництва між Габсбургами та Ягеллонами за чесько-угорський трон, династично-шлюбної політики, договори з сусідніми державами, висвітлені у статтях і працях П. Картоуса [301], К. Бачковського [236; 237], Я. Лукачки [330], Й. Галандауера [277], А. Кубіні [325] Й. Весіоловського [443], А. Калоуса [299], Р. Техла [411], Е. Фрімової [274] та ряду інших дослідників.

Так, П. Картоус у своєму дослідженні подає досить детальну характеристику періоду габсбурсько-ягеллонського двовладдя в Угорщині протягом 1440–1444 рр. Я. Лукачка розглядає спроби Габсбургів поширити свій вплив на Угорщину у другій половині XV ст. Й. Мацек описує період правління Ягеллонів у Чехії, зокрема окремі аспекти протистоянь між Габсбургами та Ягеллонами. Польський дослідник К. Бачковський здійснив аналіз військових протистоянь за угорську корону в 1490–1492 рр. Інформацію про військову готовність та допомогу Владиславу II у війні за угорську корону отримуємо зі статті Р. Техла.

Увагу цій проблемі приділили Ф. Дворнік [206] та П. Вандич [204], які в загальному контексті розгляду історії Центральної та Східної Європи аналізують й окремі питання історії Чеського королівства.

На поч. 90-х ХХ ст. років історики опрацьовували і єврейське питання. Так Т. Пекні видав ґрунтовне дослідження історії єврейського народу в Чехії та Моравії [378]. У праці автора висвітлені окремі проблеми єврейства за правління Ягеллонів: єврейські погроми, утиски, вигнання з Праги, вплив євреїв у сфері торгівлі і т.ін.

Історичний розвиток Чеського королівства за правління династії Ягеллонів знайшов своє відображення і в працях істориків ХХІ ст. Найбільшим виданням чеської історіографії є п'ятнадцятитомне дослідження колективу авторів – «Велика історія земель Корони чеської». Воно охоплює період від найдавніших часів до 1945 р. Зауважимо, що VI том, виданий під редакцією П. Чорного та М. Бартлової, містить матеріал за період 1437–1526 рр. [258]. Період чеських земель під владою Ягеллонів подається у розділах V–VIII. У шостому розділі висвітлено особливості станового суспільства. Праця містить серйозний бібліографічний показник і коментарі з посиланням на джерела та літературу. У коментарях вказано помилки чи неточності попередніх дослідників. Названа праця є цінним джерелом у процесі дослідження періоду перебування Ягеллонів на чеському престолі та історії Чехії загалом.

Сучасні дослідників простежують внутрішню та зовнішньополітичну ситуацію у Чеському королівстві в контексті висвітлення загальних історичних подій, що відбувалися на чеських землях протягом 1471–1526 рр. Слід наголосити на працях із історії Чехії Л. Бобкової [241], М. Груба [292], Я. Панека і О. Туми [372] та інших.

Зауважимо, що найсучаснішим дослідженням історії Чеського королівства за правління династії Ягеллонів є монографія історика Ярослава Чехури [251]. Цю проблему учений розкриває у підрозділі «Ягеллонці на чеському троні». Суттєво нової інформації у праці не подано, однак, автор порушує нові питання, пов'язані із фінансовою політикою. Загалом це комплексне дослідження, у якому, крім політичного і соціально-економічного становища, з'ясовано і питання розвитку культури.

Історики 50–60-х років ХХ ст. чимало уваги приділили турецькій експансії в Чехії й Угорщині. Окрім загальних праць, проблема османської експансії знайшла своє відображення і в конкретно-проблемних працях. Найбільш довершеними дослідженнями такого плану є монографії та статті Й. Сабо [401], З. Вібрала [440], А. Мезеіової [354] та інших. Зокрема, в окремих частинах названих досліджень описані передумови, хід та наслідки Мogaцької битви 1526 р. У вищевказаних працях міститься інформація про перебіг історичних подій у ХVІ ст. й акцентується увага на боротьбі за угорську корону, турецьку експансію та релігійні зміни.

Багато матеріалу про діяльність Владислава II і Людовіка II Ягеллонів, їх боротьбу проти турецької агресії, вплив на їх політичні погляди угорських станів знаходимо у працях з історії Угорщини [340; 358; 311; 383; 394; 436].

Висвітлення важливих моментів, які торкаються словацьких земель, що перебували під владою династії Ягеллонів, містяться у публікаціях словацьких дослідників П. Ковача [316], Е. Маннової [317], а також у працях з історії Словаччини [262; 263]. Як свідчить історіографічний огляд, окремі аспекти цієї проблеми проаналізовано і в закордонних виданнях.

Питання суспільно-політичного розвитку чеських земель у період 1471–1526 рр. розкрито в першому томі трьохтомного видання «Історії Чехословаччини» [215] та «Короткій історії Чехословаччини» [227]. У I томі історії Чехословаччини загальна картина подій 1471–1526 рр. описана поверхово. Автори торкаються питань боротьби за чеську корону, турецької агресії, але при цьому акцентують увагу на соціально-економічному розвитку, а не на політичній та суспільній історії Чеського королівства.

Певна інформація про суспільно-політичний розвиток чеських земель у добу Ягеллонів містить «Історія Угорщини» [210], перший том праці охоплює період від давнини до ХVІІІ ст. Автори торкаються питань боротьби за чеську корону, причин та наслідків турецької експансії, поширення реформаційних ідей, висвітлюють діяльність чеських і угорських королів, подаються окремі

факти з історії Чехії. Аналогічний виклад подій чеської історії містить також «Коротка історія Угорщини» [219].

Додатковим матеріалом у розкритті цього питання може слугувати перший том «Істрії Польщі» [212]. У ній подається інформація про чеську лінію династії Ягеллонів та їх зв'язки і відносини з польською династичною лінією роду.

Окремі факти внутрішньо- і зовнішньополітичного розвитку Чеського королівства у 1471–1526 рр. містить праця Л. Лаптевої [220] та третій том «Всесвітньої історії» [205].

Проблема історичного розвитку чеських земель в українській історіографії розроблена дуже слабо. В основному це питання розглядається фрагментарно, у вигляді екскурсів в історію окремих регіонів, як, наприклад, історія Центрально-Східної Європи. Окремі аспекти правління династії Ягеллонів у Чехії висвітлюються і в деяких узагальнюючих працях вітчизняних істориків, серед яких передусім – «Історія західних і південних слов'ян» [211]. У вищезгаданій книзі лекції з історії Чехії підготували І. Ілюшин та В. Яровий.

Історики Л. Зашкільняк та М. Крикун, автори першої наукової синтезуючої праці з історії Польщі [213], вмістили в дослідження й матеріал про династію Ягеллонів.

Цікаво інтерпретується період правління династії Ягеллонів у Чеському й Угорському королівствах у монографії С. Семеняка [229]. У своєму дослідженні автор подає альтернативний варіант розвитку історичних подій, що охоплюють і період 1471–1526 рр., висуває цікаві гіпотези.

Однак, у згаданих роботах зроблено лише побіжний огляд подій, пов'язаних із правлінням династії Ягеллонів періоду 1471–1526 рр. Щодо конкретних праць, присвячених виключно історії Чехії, то кількість їх обмежена.

Слід відзначити, що на сучасному етапі увагу до історії середньовічної Чехії та різних питань, пов'язаних із історією династії Ягеллонів, у своїх працях приділяють досвідчені та молоді науковці [221; 231; 232; 234; 207; 208].

Підсумовуючи огляд основних публікацій, відзначимо, що з історії середньовічної Чехії в зарубіжній історичній науці вирізняються насамперед студії узагальнюючого характеру. У них висвітлено лише окремі аспекти питань, пов'язаних із розвитком станового представництва у період правління династії Ягеллонів. Щодо української історіографії, то комплексні праці історичного характеру з вивчення цієї проблеми відсутні.

1.3. Понятійний апарат та методи дослідження

Розкриття теми вимагає пояснення понять, термінів та історичних назв, які вживаються у дисертаційному дослідженні. «Станова монархія», або ж «станово-представницька монархія» стала найхарактернішою формою державного правління ряду країн Європи Пізнього Середньовіччя. Не було винятком і Чеське королівство, у якому за часів правління династії Ягеллонів остаточно завершилася станова диференціація суспільства. Сформувалися три стани – пани, рицарі й містяни (у Моравії додавався четвертий стан – духовенство). У часи функціонування станово-представницької монархії король мав спільну зі станами військову, адміністративну, фінансову та законодавчу владу. Гарантом та головними інструментами захисту прав станів були генеральний з'їзд, земські з'їзди, земські суди, королівська рада, а також земські посади. Щодо ролі міст у становому суспільстві, то їм у політичній сфері не було надано сталих станових повноважень, а стрімке економічне зростання королівських міст викликало конкуренцію між шляхтою та міщанством на основі матеріального збагачення. Саме тому міста за весь час функціонування станово-представницької монархії у Чехії повинні були підтверджувати свої права шляхом боротьби з панами та рицарями. Таким чином, у першій половині XVI ст. розвиток станового суспільства в Чехії повністю завершився становленням станово-представницької форми правління.

Не менш важливим є поняття «королівська рада», формування якої відбувалося протягом XIV–XV ст. і яка стала головною державною інституцією Чеського королівства. Особа, яка очолювала королівську раду, була де-юре

главою держави. До неї входили пани та рицарі, які відігравали роль радників, політиків і дипломатів. Саме від них виходили політичні ініціативи, укази, привілеї; вони вирішували суперечливі питання. До ради обиралися в залежності від статусу в суспільстві, фінансових можливостей, особистих якостей і вмінь.

Дискусійними є територіальні та географічні назви, які використовуються в роботі. Так, у науковій літературі вживається кілька назв досліджуваного регіону. Чеські землі за правління Ягеллонів відомі під назвою Богемія, а інші землі Чеської корони називались, як Моравія, Силезія, Верхня та Нижня Лужиці. Поряд із цим чеські та словацькі дослідники для позначення всієї території окресленого регіону, що була підвладна Ягеллонам, використовують назву Чеське королівство. Оскільки дослідження ґрунтується на джерельному та історіографічному матеріалі Чехії, то в подальшому ми будемо використовувати саме назву Чеське королівство.

У роботі використовуються середньовічні чеські та угорські назви населених пунктів та міст. Наприклад, Пресбург (Прешпорк), Пожонь – сучасна Братислава, Буда – сучасний Будапешт, Раб – сучасний Д'єр, Петікостелі – сучасний Печ, Німецький Брод – сучасний Гавлічкув Брод, Вроцлав, Ягер – сучасний Егер і т.д. Окрім топоніміки, дискусійними залишаються значення таких термінів, як «владік», «панош», «земан» тощо.

Шляхта у чеському суспільстві не була єдиним, спорідненим станом (існували моравська і чеська шляхта). Натомість зустрічаємо назви князь, пан, панош (panoř), магнат, землевласник, владік (vladyk), рицар, васали, гербові люди. Шляхту прийнято поділяти на «вищу» і «дрібну», а по суті їх можна поділити на панів і рицарів.

Князь – титул, який отримували від імператора або він надавався спадково нащадкам чеських королів (синам, донькам, онукам).

Граф – у сприйнятті чеського суспільства – приїжджий, чужинець. У 1502 р. король Владислав II видав указ, за яким усіх іноземців прирівняли до

панів. Виняток становили так звані «чужі графи» Їржі з Пезінку граф Кладський, Олдржіх граф з Градську та інші [333, s. 339].

Пан – термін широкого значення, який застосовувався як для родових панів, так і для не шляхетних [333, s. 351]. Панами могли називати і рицарів, але справжніх родових панів титулували два рази «пан, пан» [139, s. 385; 174, s. 3-4].

Рицар – за правління династії Ягеллонів був прирівняний за статусом до стану панів. Ним міг стати і шляхтич, і член панського стану, кожен, хто був посвячений у рицарі і дотримувався рицарського кодексу.

Владік (vladyk – володар) – одна з найдавніших назв шляхтичів [197, s. 409-410]. Це насамперед представники дрібної шляхти, особисто вільні власники земель і підданих, які не виконували повинностей, але могли похвалитися своїм давнім родоводом і рицарським титулом. Володіння владіка – це насамперед маєток (двір) або фортеця, багато з них мешкали у містах, збираючи податки зі своїх сіл [163, s. 373].

Земан (zeman – джентрі, землевласники) – ще одна група дрібної шляхти. Термін «земан» у XIV ст. був тотожний слову «владік» і часто означав «господар, пан». У правових документах вживалося як «перед земан», в XV ст. «перед пан». Саме тому земанів відносимо до стану дрібної шляхти, а його членів називали земани або земанство.

Панош (panoš – зброєносець, паж) – це службовий шляхтич, помічник у бою, незаможний, не родовий, особисто залежний від свого пана (зброєносець) [333, s. 393].

Васал (man) – керувався ленним правом і повністю залежав від свого пана. У чеському суспільстві васали поділялися на шляхетних, службових і робочих. Серед васалів могли бути і представники панського стану.

Майстри (nápravníci) – займали найнижче місце серед представників дрібної шляхти. Цей стан займав проміжне місце між дрібною шляхтою та підлеглими [55, s. 505].

Оповедник (opovědník) – верства шляхти, що займалася розбоєм і завдавала шкоди жителям королівства, «земський порушник».

Фойт (fojt – вййт) – васал короля, наділений повноваженнями.

Утраквісти (від лат. *utraque specie*, «під двома видами») – прихильники поміркованої течії гуситського руху у Чехії XV ст. Утраквісти поділялися на поміркованих – чашники (калікстинці) або гусити – і радикальних утраквістів – таборити [252, s. 174; 211, с. 154; 216, с. 76-77].

«Община чеських братів» (чес. *Jednota bratrská*, лат. *Unitas Fratrum*) – християнський протестантський рух, що виник у Чехії у XV ст., ставши продовженням традицій гуситського революційного руху. У 1476 р. повністю відкололися від чашників. За правління Ягеллонів «Общину чеських братів» часто називають пікартами [363, s. 14-40; 388, s. 22-29; 216, с. 77].

Пікарти – крайнє ліве крило таборитів у період гуситського руху в Чехії у XV ст.

Мікулашенці, або власеницькі – секта, яка виникла у кінці XV ст. Засновником і головою був Микола (Мікулаш) з Власеніц, селянин (помер у 1495 р.). Відзначимо, що у Празі ця секта не отримала поширення, але існувала на чеських землях протягом XVI ст. [367, s. 170].

Лютеранство – напрямок протестантизму, названий так на честь засновника – Мартіна Лютера, ідеолога реформаційного руху.

Празькі компактати – (чес. *Kompaktáta*, від лат. *compaciscor* – домовляюся), угода чашників (утраквістів) із феодально-католицьким табором. У 1433 р. між чашниками та католицькою церквою на Базельському Соборі було підписано Празькі компактати, за якими Папа Римський визнав чашницьку віру, і вони разом виступили проти таборитів (ім завдано поразки у битві при Ліпанах 1434 р.) Із приходом до влади короля Їржі з Подебрад відносини між католиками та чашниками погіршилися. У 1462 р. Папа Пій II (1458–1464) відмінив дію Празьких компактатів, що за правління династії Ягеллонів призвело до нового протистояння між католиками і чашниками [333, s. 291-298; 419, s. 269; 211, с. 158-159; 214, с. 92; 216, с. 206].

Дослідження формування станово-представницької монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів було б неможливим без застосування відповідних методів і підходів. В основу роботи покладено загальнонаукові принципи історизму, системності, об'єктивності, а також принцип опору на історичні джерела та хронологічно-проблемний принцип.

Методологічною основою дослідження є принцип історизму з орієнтацією на конкретно-історичний підхід до вивчення політичних та соціально-економічних процесів, подій і фактів, а також тенденцій розвитку Чеського королівства.

Історизм як науковий метод об'єднує специфічні прийоми дослідження. [226, с. 110; 230, с. 142]. Історизм близький за змістом із історичним методом, однак, вони не є тотожними поняттями. Історизм виступає в більш широкому розумінні, поєднує в собі теорію предмета, історичний погляд на предмет дослідження, метод його пізнання [226, с. 4]. Завдяки принципу історизму автор дисертаційної роботи дотримується конкретно-історичного підходу при аналізі формування і розвитку станової монархії у Чеському королівстві. Такий підхід дає змогу дослідити особливості станової монархії та політичний розвиток Чеського королівства у хронологічній послідовності, виявити його закономірності та суперечності. У межах принципу історизму активно застосовується порівняльно-історичний метод.

Не менш важливим є принцип об'єктивності, який в історіографічному плані вимагає всебічного аналізу історичних фактів, подій та процесів. [209, с. 72]. Об'єктивність – це наочність, вимога досягнення істинного знання [230, с. 160]. Історизм і об'єктивність доповнюють одне одного у процесі історичного дослідження [209, с. 78].

Дотримання принципу системності орієнтує вченого на комплексне дослідження формування станової монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Об'єктивною основою цього принципу є розуміння того, що природна і суспільна реальність не складається з окремих ізольованих предметів, явищ і процесів, а є сукупністю взаємозв'язаних і

взаємодіючих об'єктів [217, с. 159-160]. Однією із сильних сторін такого принципу є те, що він приводить до розкриття законів функціонування і розвитку суспільних систем. Завдяки принципу системного підходу висвітлено внутрішньо- і зовнішньополітичне становище Чеського королівства [217, с. 165].

В основу методології дослідження покладено хронологічно-проблемний принцип викладу та аналізу матеріалу. Цей принцип передбачає подріблення широкої теми на декілька вузких питань, кожне з яких розглядається у хронологічній послідовності. У такий спосіб отримуємо цілісну картину історії формування станової монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Так можна виділити декілька вузких питань: 1) передумови виникнення станової монархії у Чеському королівстві за правління Владислава II Ягеллона (1471–1500); 2) розвиток станової монархії та посилення позиції вищих станів у Чеському королівстві (1500–1526); 3) діяльність органів станового представництва у Чеському королівстві; 4) релігійні протистояння на чеських землях наприкінці XV– поч. XVI ст.; 5) вплив зовнішньої політики на утвердження станової монархії у Чеському королівстві (кінець XV– поч. XVI ст.).

Щодо принципу опори на історичні джерела, то зауважимо, що інформацію про історичні процеси дослідники повинні отримувати із історичних джерел. Саме тому в основу теми дослідження лягли архівні й опубліковані документи.

Отже, методологія нашого дослідження безпосередньо пов'язана з об'єктом, предметом, постановкою наукової проблеми, а також із завданнями дисертаційного дослідження.

Для вирішення поставлених завдань дисертації автором використані загальноісторичні та спеціальні методи історичного дослідження, а саме: критичний і комплексний методи аналізу джерел, історико-порівняльний, історико-генетичний, біографічний, картографічний методи та методи термінологічного і статистичного аналізу. Відзначимо, що опрацювання

джерел, залучених при написанні дисертації, відбувалося з використанням критичного методу, метою якого є отримання науково перевіреної інформації про історичне минуле.

Робота з різними групами джерел (нарративні (розповідні) та актові) вимагає застосування їх комплексного аналізу. Це дало можливість оцінити всю сукупність даних із досліджуваної теми і встановити об'єктивні зв'язки між окремими джерелами, що входять до комплексу джерельної бази. Залучення вказаних методів у роботі з джерелами дало можливість виявити достовірну та необхідну інформацію.

Важливе місце серед дослідницьких методів займає історико-порівняльний метод. Він залишається важливим засобом пізнання для історика [222, с. 5; 230, с. 231]. Використання історико-порівняльного методу є доцільним із огляду на особливість, а саме перебування Чеського і Угорського королівств під владою однієї династії Ягеллонів. Слід звернути увагу та порівняти системи управління обох держав, права короля, привілеї вищих і нижчих станів, економічне становище і релігійні особливості.

Використання історико-порівняльного методу вимагає дотримання певних методологічних вимог. Насамперед порівняння повинно ґрунтуватися на конкретних фактах, а не на відносній схожості. Такий метод дає можливість виходити за межі досліджуваних явищ та приходити до більш широких, ґрунтовних історичних узагальнень [217, с. 174].

Виявлення суттєвих ознак для проведення історико-порівняльного аналізу потребує використання інших загальноісторичних методів, зокрема історико-генетичного. Він належить до найпоширеніших методів історичних досліджень. Його використання дає змогу продемонструвати причинно-наслідкові зв'язки та закономірності історичного розвитку [217, с. 174]. Історико-генетичний метод спрямований на аналіз формування (у нашому випадку) станової монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Застосовуючи його, можемо простежити зміну внутрішньополітичної ситуації на чеських землях у період гуситської

революції, що в подальшому за правління Владислава II Ягеллона стане наслідком формування та розвитку органів станового представництва. Отже, утвердження станової монархії генетично пов'язане із попереднім періодом. Для вдалого застосування історико-генетичного методу варто поєднувати його з іншими загальноісторичними методами. Подібний підхід забезпечує ефективність у пізнанні історичних процесів.

Важливе місце займає описово-розповідний метод (ідеографічний). Описово-розповідний метод – необхідна ланка в картині історичної дійсності, початковий щабель історичного дослідження будь-якої події або процесу, важлива умова і передумова розуміння сутності явищ. За допомогою цього методу автор розкриває особливості станової монархії у Чеському королівстві [230, с. 222-223].

Одним із найбільш давніх підходів до вивчення історії є біографічний метод. До числа найбільш помітних різновидів біографічного методу відноситься метод колективних біографій [230, с. 226-228]. При висвітленні політичних процесів автор застосовує саме метод колективних біографій, подаючи політичні біографії не лише відомих монархів, але й найвпливовіших державних діячів (панів, рицарів), діяльність і особисті інтереси яких впливали на формування станової монархії у Чеському королівстві. Зауважимо, що приватне має місце в мотивах поведінки панів і рицарів. За цим стояли соціальні, політичні інтереси різних соціальних верств суспільства і держави в цілому.

Термінологічний аналіз має особливе значення при використанні різних категорій джерел. Це пояснюється тим, що зміст і сенс багатьох термінів не так зрозумілі, як у минулому. Тим часом від того чи іншого тлумачення змісту термінів часто залежить вирішення багатьох принципових історичних проблем. Складність вивчення багатьох категорій – історичних джерел полягає також у тому, що застосовані в них терміни неоднозначні або, навпаки, для позначення одних і тих же явищ застосовуються різні терміни [230, с. 243-244].

Особливим різновидом термінологічного аналізу як одного з джерел історичного пізнання є топонімічний аналіз. У географічних назвах відбивається процес заселення територій, окремі назви вказують на заняття населення в минулому [230, с. 248].

Певним джерелом пізнання минулого є імена та прізвища людей, антропонімічний аналіз. Очевидно, що процеси виникнення імен і прізвищ завжди були тісно пов'язані з реальним життям людей, у тому числі і з економічними відносинами. Так прізвища представників чеської феодалної знаті підкреслювали право власності їх носія на землю [230, с. 248-249].

Для визначення територіальних меж Чеського королівства, окремих князівств дослідник звертається до методу картографування. Його використання значно посилює інформативність та сприйняття наукового матеріалу. Під картографічним методом, у широкому понятті, розуміємо розділ картографії, який вивчає питання використання карт для пізнання зображених на них явищ. Використання карт у дослідженні дозволяє унаочнити історичні процеси.

Допоміжним методом при вивченні даної проблеми є метод статистичного (математичного) аналізу. Найпростішим різновидом статистичного аналізу є описова статистика. Саме її автор застосовує при висвітленні фінансової ситуації Чеського королівства за правління династії Ягеллонів. Використання прийомів математичної статистики сприяє більш коректному, ніж при якісному аналізі вивченню причинно-наслідкових зв'язків [230, с. 254].

Отже, сучасна історична наука використовує різноманітні методи для поглиблених і всебічних досліджень історії. Оптимальним підходом до вивчення окресленого питання є поєднання цих різноманітних методологічних напрямків. Це допоможе ефективно використовувати інформаційні можливості джерела та вирішувати поставлені завдання.

Нами застосовуються класичні принципи історичного пізнання і сучасні загальнонаукові методи, які є найбільш значущими та доцільними при

комплексному та всебічному висвітленні поставленої проблеми. Зокрема, принципи історизму, системності, об'єктивності з орієнтацією на конкретно-історичний підхід при вивченні соціально-політичних процесів і подій. Для досягнення поставлених завдань використовуємо ряд загальних та спеціальних методів історичних досліджень: критичний і комплексний методи аналізу джерел, історико-порівняльний, історико-описовий, історико-генетичний, біографічний, картографічний методи та метод термінологічного і статистичного аналізу.

Таким чином, застосування вище перерахованих методів історичного пізнання, дотичних до всесвітньої історії та спеціальних галузей історичної науки, дозволяє з належною повнотою висвітлити питання формування станово-представницької монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.). У результаті всебічного аналізу проблеми дослідження ми маємо можливість досягти мети та виконати поставлені завдання дисертаційної роботи.

В основу дисертації лягли як архівні, так і вже опубліковані матеріали. Писемні джерела поділяються на наративні (розповідні) та актові. Основний фактичний матеріал міститься в таких першоджерелах, як хроніки тогочасних літописців, листах загального призначення, епістолярній спадщині, зокрема кореспонденції приватного характеру. До опублікованих джерел відносяться закони, привілеї, укази, рішення з'їздів, що безпосередньо торкалися історії Чеського королівства.

Умовно джерела можна поділити на такі групи: джерела з політичної історії, а саме: рішення з'їздів, у яких висвітлюються боротьба за чеську корону, протистояння між вищим і нижчим станами, королівські повноваження, реорганізації управління; джерела юридичного характеру, привілеї, акти, закони, збірники законів, передусім «Книга Товачовська», «Земський статут Владислава II», «Святовацласька угода» та інше; документи релігійного значення, зокрема про релігійні протистояння між католиками і чашниками, відомості про поширення реформаційних ідей та нових релігійних течій,

сеймові постанови та закони; свідчення про турецьку експансію за правління династії Ягеллонів та її наслідки.

Опрацювання використаних джерел та літератури дало змогу простежити певні особливості розвитку станово-представницьких органів влади, міжстанових та релігійних відносин та внутрішньополітичного становища у Чеському королівстві аналізованого періоду, а також використати дані, які доповнюють інтерпретацію, що пропонують окремі наукові праці.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СТАНОВОЇ МОНАРХІЇ У ЧЕСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ ЗА ПРАВЛІННЯ ВЛАДИСЛАВА II ЯГЕЛЛОНА (1471–1500 рр.)

Станом на 1471 р. Чеське королівство включало в себе територію Чехії та частини Моравії. Щодо Силезії, обох Лужиць (Верхньої і Нижньої), а також іншої частини Моравії, то вони входили до складу Угорського королівства, на чолі якої стояв король Матяш Корвін (1443–1490) (див. Додаток А.) [342, old. 77-81]. Відомості про територію, населені пункти, демографічні процеси, геральдичні особливості і т.п. знаходимо у так званій «Клавдіановій карті Чехії з 1518 р.» (див. Додаток Б.) [327, s. 5-7; 242, s. 106-112; 414, s. 40-49; 302, s. 10; 251, s. 91-92; 392, s. 208-209; 398, s. 55-76].

Зауважимо, що під час правління Ягеллонів, Чеське королівство не мало чітко визначених кордонів. У документах кінця XV ст. швидше зустрічається термін не «кордон», а «межа». Така невизначеність призводила до суперечок як на Заході, так і на Сході Чехії. Слід наголосити, що чіткі, визначені кордони Чеського королівства з'являються лише у Новий час [113, s. 350-351; 333, s. 32].

У середині XV ст. населення Чеського королівства становило 800 тис.–1 млн. чол. [333, s. 18; 377, s. 52-53]. Густота населення станом на 1471 р. складала близько 20 чол. на 1 км². Питання густоти населення обговорювалось і на з'їзді у Кутній Горі, коли обирали чеського короля. Угорська сторона висунула ідею об'єднання Чехії з Угорщиною, щоб вирівняти густоту населення на цих територіях [365, s. 165].

2.1. Загострення внутрішніх протиріч у Чеському королівстві після смерті короля Їржі з Подебрад

У п'ятницю 22 березня 1471 р. (на 51 році життя) помер чеський король Їржі з Подебрад (1430–1471) [367, s. 175; 256, s. 184]. Виникло питання щодо спадкоємця престолу і долі Чеського королівства. У короля Їржі з Подебрад

залишилась дружина – королева Йоганна з Рожміталя (1430–1475) та четверо синів (див. Додаток В.) [52, s. 3; 269, s. 55].

Тимчасово справами королівства до виборів нового короля зайнявся князь Їндржіх I «Старший» Мінстерберзький (1448–1498). Таким чином державний апарат продовжував працювати непорушно. Найбільшу небезпеку для чеської знаті становив король Матяш Корвін, який, за рішенням Оломоуцького з'їзду, проведеного у 1469 р., отримав законне право на чеську корону [210, с. 21-22; 457, s. 499; 306, old. 15-22; 341, old. 234; 328, old. 17-79]. Зауважимо, що з другої пол. XV ст. в Угорському королівстві почала правити династія Гуняді або Корвінів (угор. Hunyadi). Походження роду достовірно невідоме. Існують версії про трансільванське або слов'янське (сербське чи навіть біло-хорватське) походження [229, с. 523]. Існувала загроза того, що Матяш Корвін використає ситуацію та здійснить військову інтервенцію до Чехії [149, s. 441-444]. Саме тому князь Їндржіх Мінстерберзький скликав стани в Празі для негайної наради. Було ухвалено рішення про співпрацю між вищим і нижчим станами у разі війни проти Матяша Корвіна та будь-якого ворога чеської корони [365, s. 38]. Крім того, був запланований з'їзд, у якому мали взяти участь усі стани, а також представники Угорщини. Таким чином, нового короля мали обрати демократичним шляхом. Зауважимо, що вищі стани чеського суспільства бажали мати легітимно обраного короля [258, s. 403-404; 429, s. 89-123; 364, s. 224-243].

Де-факто Матяш Корвін мав право на трон Чехії і мав великий вплив та прихильників на чеських землях. Його підтримувала частина вищої чеської ієрархії, а саме: пани Ян із Рожмберка, Зденек із Штернберка, Їндржіх із Градця та інші, єпископ Оломоуцький Тас із Босковіц, адміністратор Празького архієпископства Гануш із Коловрат, міста Пльзень, Будейовіце [367, s. 18-20; 258, s. 403]. Матяш Корвін, хоча й мав сильну підтримку й армію, не скористався своїм становищем, відмовився від швидких рішучих дій і став кандидатом в очікуванні трону. Його дії виражали впевненість у тому, що саме він буде обраний королем.

Перебуваючи зі своїм військом в м. Раб (угор. Győr, словац. Ráb), Матяш Корвін вів переговори щодо своєї кандидатури на чеський престол із послами імператора Священної Римської імперії німецької нації та Папи Римського. Папський легат Вавжинець – єпископ Феррарський – мав лише просто підтвердити статус Матяша Корвіна як чеського короля, без виборів. Це цілком відповідало тодішнім середньовічним традиціям і політиці, оскільки воля Папи Римського для католиків була законом. Із цим не погоджувалися чеські пани, які відстоювали позицію законних виборів. Після смерті «віроломного» короля Їржі з Подебрад не було більше підстав для ворожнечі між чехами та Папою [365, s. 39-40]. Цю думку поділяв і Папа Римський Павло II (1464–1471), який сприяв спокою та порядку в Чеському королівстві [216, с. 197].

За таких обставин Матяш Корвін вступив зі своїм військом на територію Моравії. Вже 8 квітня він був у м. Зноймі, а 16 квітня 1471 р. – у м. Брно, звідки в подальшому керував перемовинами. Такі дії обурили чеських панів. Папський легат був змушений 31 березня 1471 р. попросити чеських панів не піддаватися жодним провокаціям із боку угорців заради збереження миру [365, s. 39-40].

Після тривалих перемовин Матяш Корвін відмовився від війни і прийняв рішення здобути корону за допомогою правових традицій. Він залучився підтримкою радника і відомого на той час дипломата Альбрехта Костки з Поступіц (1449–1477). Цей важливий чеський дипломат вже проявив себе під час перемовин із послами багатьох країн за правління короля Їржі з Подебрад. Його програма дій базувалася на таких засадах: задля миру потрібно обрати королем Матяша Корвіна; при обранні іншого кандидата розпочнуться нові війни; Матяш Корвін обіцяв співпрацювати з чашниками і не утискати свободу віросповідання; чехи не втратять своєї свободи віросповідання і отримають політичні й економічні привілеї [37, s. 318].

Альбрехт Костка також хотів вирішити суперечливі питання, що виникли між станами стосовно прикордонних територій і пунктів. Це насамперед західні та південні території Чехії, зокрема маєтки Яна з Рожмберка та Зденека з

Штернберка. Засобом вирішення суперечок мали стати земські з'їзди, які позитивно проявили себе ще у 40-х рр. XV ст. [365, s. 40].

Перший такий з'їзд, що відбувся 3 квітня 1471 р. в м. Кадань, не мав важливого значення. На цьому з'їзді було дуже багато суперечок, католики неохоче вели перемовини. Пан Лев із Рожмберка зумів провести переговори щодо припинення чвар і права участі у виборчому з'їзді в Страконіцах (Strakonice). Угорська знать пішла на поступки, погодившись на цю пропозицію [37, s. 318]. Через неоднотайність чеської шляхти угорські представники підтримували ідею миротворчого з'їзду (цю ідею підтримав і один із найвпливовіших панів Вілем із Пернштейна). Відтак домовилися про з'їзд на 18 квітня 1471 р., що мав відбутися у місті Німецький Брод (тепер Гавлічкув Брод, Havlíčkův Brod) [198, s. 318-319].

Угорська знать розглядала з'їзд, як можливість отримати для Матяша Корвіна більше прихильників. На позитивний результат можна було розраховувати, оскільки майже цілий місяць після смерті Їржі з Подебрад Матяш Корвін залишався єдиним і найсерйознішим кандидатом на престол [365, s. 41-42].

На престол міг претендувати один із синів Їржі з Подебрад. Його старший син Вікторин не міг претендувати на престол, бо перебував в угорському полоні, де прийняв католицизм, і цим втратив симпатії чеських чашників [51, s. 551]. Найбільші шанси мав князь Їндржіх Мінстерберський [52, s. 3]. Він повідомив, що не хоче приймати корону, навіть якщо йому її будуть пропонувати. Їндржіх не був рідним сином королеви Йоганни, яка більше дбала про свого сина Гінека. Крім того, він не мав достатньої підтримки в Чехії, щоб стати королем. Лише окремі пани висували його кандидатуру, і його підтримка мала більше символічний характер, ніж політичний [365, s. 42].

Ще меншої ваги мали кандидати, про яких згадує хроніст Ян Длугош (1415–1480). Він стверджує, що французький король Людовік XI (1461–1483) цікавився чеським тронем і обіцяв виплатити всі борги короля та церкви. Крім того, наводить кандидатом Фрідріха III (1452–1493), який мав високі шанси ще

у 1462 р. Також у Длугоша виступає кандидатом польський король Казимир IV (1447–1492) [51, s. 504; 258, s. 404; 297, s. 164-166; 236, s. 13-48; 251, s. 15-18]. Крім Матяша Корвіна, єдиним справжнім кандидатом був Альбрехт III «Хоробрий» Саксонський (1464–1500) – маркграф Мейсена, засновник альбертинської родової лінії. Він почав активно добиватися чеського престолу. Альбрехт послав до свого дядьки Вільяма Саксонського радників із інструкцією, в якій вказував на сусідство чеських земель із саксонськими, на прихильників його кандидатури в Чехії. Про цього неочікуваного кандидата Матяшу Корвіну писав 27 березня 1471 р. Їндржіх із Плавна. Він повідомляв, що Альбрехт знайшов собі агітатора в особі Бенеша з Вейтміле, який залучив на його бік панів із Гутштейна [52, s. 4].

Агентом Альбрехта в Чехії був відомий політик (колишній радник короля Їржі з Подебрад) Георг Геїмбурк (Řehoř z Heimburka, 1400–1472). Розуміючи ситуацію, Геїмбурк радив Альбрехтові чимшвидше шукати впливових прихильників у Чехії та направити своїх представників до чеських станів, королівської ради і запропонував допомогу. Геїмбурк розумів, що Матяш Корвін не має підтримки серед чеських панів. За рахунок висунутих пропозицій Геїмбурк мав надію отримати прихильність князя Їндржіха та королеви Йоганни. Курфюрст Арношт (Ернст) Саксонський (1441–1486) – засновник ернестинської родової лінії схвалив пораду Геїмбурка і 2 квітня 1471 р. особисто призначив зустріч із Альбрехтом, аби в усній формі обговорити ці пропозиції. Перемовини затяглися аж до середини квітня 1471 р. Із цього випливає той факт, що чеські стани не мали визначеного кандидата на трон [365, s. 43; 367, s. 23-24].

Королівською радою на день св. Їржі було призначено з'їзд, який відбувся у Празі 23 квітня 1471 р. [251, s. 18]. Більшість із запрошених панів поставилася до з'їзду несерйозно і відрядила своїх представників. Лише Альбрехт III Саксонський прибув на з'їзд не тільки особисто, але й із військом. Угорська знать на з'їзд не прибула. Проте чеські стани зібралися у великій кількості [35, s. 316]. Про обрання короля не йшлося (хоча заради цього з'їзд і

мав відбутися), натомість представники чашницького духовенства проголосили у зв'язку зі смертю архієпископа Яна Рокіцана (1396–1471) празьким адміністратором Вацлава Коранду (1425–1519) [154, s. 206]. У Прагу 27 квітня 1471 р. прибув зі своїм військом Альбрехт Саксонський. Він виступив на з'їзді, учасники якого досить прихильно поставився до його пропозицій¹ [367, s. 24-25; 52, s. 4]. Також на з'їзд прибув Альбрехт Костка з Поступіц, щоб обговорити питання про мирну угоду. Коли почалися переговори, виникла суперечка щодо місця проведення миротворчого з'їзду. Спочатку було вибрано Німецький Брод, але угорська знать визнала його не дуже нейтральним. Тому було узгоджено, що чеські стани зберуться у Німецькому Броді, угорські – в Їглаві, а спільні переговори будуть вестись у м. Польна (Polná) [380, s. 246]. Було обумовлено, що на запланованому з'їзді спочатку вестимуться переговори про примирення сторін, а вже потім про скликання великого з'їзду, де оберуть нового короля [430, s. 107; 431, s. 20].

Король Матяш Корвін вимагав, щоб князі Їндржіх та Гінек також були присутні на з'їзді у Німецькому Броді. Такими діями Матяш Корвін бажав отримати прихильність королівської сім'ї. Відзначимо, що домовленість про це затримала з'їзд на два тижні [43, s. 320]. Матяш Корвін проводив переговори з князем Їндржіхом і пропонував йому зустріч із братом Вікторином. У відповідь князь Їндржіх попросив видати йому розпорядження про охорону його особи, а також надати привілеї деяким панам. Переговори затягнулися, а згодом припинилися. Існує припущення, що король Матяш Корвін також вів переговори щодо з'їзду з Альбрехтом, однак листування Альбрехта з Матяшем не підтверджують цього факту [380, s. 36].

У квітні 1471 р. до Праги прибули послы (Павло Балічський і Мартін Врочімовський) польського короля Казимира IV (1440–1492). Вони мали вести переговори про чеський трон на користь молодого королевича Владислава II Ягеллона [365, s. 45-46]. Зауважимо, що 27 квітня 1471 р. посольство передало

¹ Детальніше про це див.: Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě / F. Palacký. – Praha : L. Mazáč, 1930. – Díl V. – S. 24–25.

свої прохання головуючим з'їзду. У них зазначалося, що король Казимир IV ще за життя короля Їржі з Подебрад вів переговори про мир між ним і Папою; був завжди в дружніх відносинах із чеськими станами; Казимир IV готовий захистити Чехію і чеський народ; у разі об'єднання королівств Казимир IV гарантує вигнання всіх ворогів із Чехії та звільнення з угорського полону князя Вікторіна [385, s. 184-186]. Наголосимо, що інтереси польського короля в Чехії представляв Цтібор Товачовський із Цімбурка [258, s. 406]. Стани прихильно поставилися до польських послів, але у зв'язку з тим, що з'їзд завершився, пояснили, що всі побажання і пропозиції вони зможуть висвітлити на з'їзді у Німецькому Броді. Таким чином, у боротьбу за чеську корону втрутилася династія Ягеллонів [51, s. 551-552; 387, s. 307].

Після Святоїржського з'їзду переговори відбувалися переважно в Німецькому Броді, а не в Польні як було домовлено. Головними представниками при переговорах із угорського боку були Зденек із Штернберка і Їндржіх із Ліпе, з празького Лев із Рожмберка та Альбрехт Костка з Поступіц. Попри складність ситуації, Альбрехт Костка навіть після свого переходу на угорський бік не втратив повагу і довіру з боку чехів. Його обрання за головуючого на переговорах було поступкою угорської знаті [52, s. 4-5; 367, s. 26].

Основним рішенням з'їзду було підписання перемир'я, яке мало тривати з 6 травня по 24 червня 1471 р., та визначення місця і дати виборів нового короля (18 травня 1471 р. у м. Кутна Гора, Kutná Hora) [367, s. 26-27]. Зазначимо, що чеська і угорська знать мали відправити до Кутної Гори свою довірену особу [45, s. 320-321].

Із Німецького Броду угорська делегація поїхала до Їглави (Jihlava), куди 3 травня 1471 р. з Брно (Brno) прибув король Матяш Корвін і перебував тут аж до 27 червня 1471 р. В Їглаві відбулися переговори про майбутній з'їзд. У Празі не вірили в успіх з'їзду, вважаючи, що якщо Матяш Корвін не буде обраний, то угорці зірвуть з'їзд, і почнеться війна. До виборчого з'їзду залишилося декілька днів, а чеські пани все ще не мала визначеного кандидата. Шанси залишались

як у Матяша Корвіна та Альбрехта Саксонського, так і у польського кандидата Владислава II. Празька рада попросила військової підтримки з боку Альбрехта для забезпечення безпеки з'їзду у Кутній Горі. Саме у Празі Альбрехту вдалося залучити на свій бік кількох панів [365, s. 47]. Альбрехт також шукав підтримки у королеви Йоганни, яка 18 травня 1471 р. заявила, що займає нейтральну позицію на виборах [430, s. 183].

У травні 1471 р. Альбрехт вважав, що його шанси стати королем зросли. Однак, проти кандидатури Альбрехта вступив чеський народ, який, маючи напружені стосунки з німцями, не хотів бачити на чеському троні короля німецького походження. У Празі почалися демонстрації, ширилися памфлети, в яких Альбрехта називали зрадником і т.ін. Саме під час демонстрацій було висунуто народне гасло: «Народ хоче миру»¹ [365, s. 48].

Крім Альбрехта, до виборів готувалися угорські представники. Угорська знать дуже дбала про репутацію Матяша Корвіна і тому йшла на поступки. Найкраще це виявилось у «Зверненні до пражан та чехів», автором якого є єпископ Рудольф Вроцлавський (противник Їржі з Подебрад). У «Зверненні...» лунала критика на адресу Їржі з Подебрад, вказувалося на колишню славу Чеського королівства і, зокрема, міста Праги. Наголошувалося, що саме через Їржі з Подебрад Папа прокляв Чехію. Тож легат пропонував обрати королем Матяша Корвіна. Зазначалося, що під владою Матяша Корвіна перебуває частина Чехії, Моравія, обидві Лужиці, Силезія, а також вся Угорщина. Це дало б гарну нагоду об'єднати всю Чехію, встановити мир і спокій [367, s. 27-28].

Проте в Чехії велася агітація і проти Матяша Корвіна. Та й окремі угорські магнати не були задоволені Матяшем Корвіном. Все це вплинуло на те, що пізніше у своєму маніфесті проти імператора Фрідріха III Матяш Корвін зазначив, ніби угорська зрада призвела до того, що чехи висунули кандидатом у королі не його, а Владислава [365, s. 50-52; 114, s. 41].

¹ Детальніше про це див.: Nejedlý Z. Volba krále Vladislava II. z. r. 1471 // Český časopis historický 11 (далі ČČH). – Praha, 1905. – S. 48.

Перед самим початком з'їзду сторони кандидатів шукали можливість залучити на свій бік князя Їндржіха Мінстерберзького, який віддав свої симпатії пражанам. Сам князь Їндржіх на Кутногірському з'їзді не був, а, маючи своїх представників, спостерігав за його перебігом із Подебрад. Король Матяш Корвін мав у своєму розпорядженні князя Вікторина. Саме його він і використав для агітації на свою користь [365, s. 52-53].

Перед з'їздом переговори з князем Їндржіхом вело і польське посольство, агітуючи за кандидата Владислава. Від імені Владислава виступав польський посол Добеслав із Курозвек, так званий Лубелчік (?–1494/96). Історик Б. Роучка, досліджуючи хроніку Яна Длугоша та працю В. Томека, дійшов до висновку, що польських послів було троє [387, s. 307]. Достовірним є те, що Лубелчіку при переговорах допомагав пан Цтібор Товачовський. Пани Лубелчік і Товачовський напередодні з'їзду зустрілися з князем Їндржіхом, щоб заручитися його підтримкою. Вони повідомили, що на допомогу своєму синові Казимир IV готовий вислати 4-5 тис. вершників, виплатити борги Чеського королівства перед Угорським та підтвердити права і привілеї. Особисто князю Їндржіху обіцяли посаду головного радника при королі [367, s. 29; 251, s. 19-21].

Отже, за такої складної політичної ситуації мали відбутися вибори нового короля у Кутній Горі. Чеська знать намагалася відстояти свої права і привілеї після смерті короля Їржі з Подебрад та відвернути загрозу війни. Чеські вищі стани насамперед бажали обрати короля, який зумів би відстояти їх інтереси та підтвердити їх права і свободи.

2.2. Польсько-угорське протистояння на Кутногірському з'їзді 1471 року й позиція чеської знаті

Крім польських та угорських послів, до Кутної Гори прибули і послы імператора Фрідріха III та воєводи Альбрехта III Саксонського, але реальних шансів на чеську корону останні два кандидати не мали. Імператор Фрідріх III претендував на чеський трон на основі спадкових династичних відносин між

Чехією та Австрією. Свідченням того, що сам імператор Фрідріх III розумів своє безсилля у боротьбі за чеський престол, є той факт, що 28 травня 1471 р. послі Фрідріха III визнали право на чеську корону за Матяшем Корвіном [365, s. 54; 382, s. 9]. Щодо Альбрехта Саксонського, то, незважаючи на підтримку знатних чеських шляхтичів, його шанси стати королем були малі [52, s. 4]. За таких обставин основними кандидатами на престол стали польський король Казимир IV зі своїм сином Владиславом II Ягеллоном та угорський король Матяш Корвін [365, s. 54]. Відомостей про польського кандидата в королі протягом березня – квітня 1471 р. немає. Дискусійним залишається питання, чи польська сторона сама виявила ініціативу взяти участь на виборах у Кутній Горі, чи це була ініціатива чеської шляхти, які шукали альтернативу. На нашу думку, король Казимир IV самостійно вирішив втрутитися у виборчий процес. Свідченням цього є той факт, що ще за життя короля Їржі з Подебрад відбувалися переговори про успадкування трону після його смерті Казимиром IV чи його сином Владиславом II Ягеллоном. Щоправда, ці переговори не були закріплені документально. Говорити про те, що Казимир IV не хотів отримати чеський трон, не варто. Адже саме король Казимир IV 26 квітня 1471 р. відправив послів до Чеського королівства для висунення своєї кандидатури. Але не слід відкидати й ініціативи чеських панів. Отримавши нову кандидатуру, яка цілком їх влаштовувала, чеська шляхта відіграла важливу роль у посиленні позиції польського претендента. У часи польсько-угорського протистояння за чеський престол, слід зазначити, що серед чеської шляхти не було одностайності, хто саме, Казимир IV чи Владислав II Ягеллон, стане кандидатом на трон. Сином короля Їржі з Подебрад було обіцяно всі маєтки, отримані ними у спадок. Крім того, князь Їндржіх мав отримати посаду головного гетьмана Чеського королівства та першого радника нового короля. Натомість сини короля Їржі з Подебрад повинні були підтримати на виборах кандидатуру, запропоновану чеською шляхтою [365, s. 170].

Перебіг виборчих переговорів у Кутній Горі детально нам не відомий, але є інформація про окремі дні з'їзду [430, s. 189]. Можна констатувати, що з'їзд у

Кутній Горі розпочався 20 травня 1471 р. [258, s. 406]. З'їзд не мав чіткої програми дій, лише представники угорського короля мали певний план. Головувати на з'їзді мали Альбрехт Костка з Поступіц, Ян із Пернштейна та Микола Трчка з Ліпи. Кандидатів на трон підтримали провідні пани Чеського королівства (див. Додаток Г.). Таке поважне представництво засвідчує, що виборам надавали важливого значення [365, s. 53; 450, s. 202-208]. За таких обставин важливу роль у виборах мала відіграти дипломатична майстерність представників цих кандидатів. Чеська шляхта не визнала рішення Оломоуцького з'їзду 1469 р. і в перший же день виборів запропонувала угорським послам відмовитися від позиції, що король Матяш Корвін є одночасно і королем Чехії [313, s. 21-22; 221, s. 87-97; 219, s. 57-54; 238, s. 169-181; 244, s. 461-468].

На з'їзді 22 травня 1471 р. було вислухано представника польської сторони, дипломата Добєслава Лубелчіка. Про його промову є достатньо інформації. Відомі два записи промови пана Лубелчіка. Перший написаний латиною. Зміст цього виступу зводився до відстоювання спадкових прав по Ладиславі Постуму «Посмертному» (чеськ. Ladislav Pohrobek, угор. Utószülött László 1440–1457) на основі родинних взаємин із дітьми Габсбургів. Ця промова не зовсім розкриває суть виступу Лубелчіка, і взагалі є сумнівні у її достовірності. Така промова поставила б під сумнів саме право претендента на трон. Адже Лубелчік говорив, що король Казимир IV не висуває своїх спадкових прав на престол та не акцентує на родинних зв'язках династій Ягеллонів, Габсбургів та Люксембургів. Він претендує на королівську корону з огляду на свої дружні стосунки з покійним королем Їржі з Подебрад. Зазначимо, що сама промова написана гуманістичною латиною з усім колоритом тодішнього риторського багатослів'я. Сам пан Лубелчік не дуже добре говорив по-латині. Швидше за все запис латиною робив писар. Пан Лубелчік був досвідченим дипломатом і чеську мову знав, тому і на з'їзді у Кутній Горі використовували саме чеську мову [365, s. 160-161].

Інший текст промови подає кутногірський писар. Раніше вважалося, ніби це був Ян Козлік, однак тепер встановлено, що запис вів Віт Тасовський із Ліполтіц [258, s. 733]. Він не був зацікавленою особою, щоб змінювати текст промови Лубелчіка. За його повідомленням, пан Лубелчік просив обрати чеським королем Владислава II Ягеллона, і в разі його обрання було б вирішено питання і щодо князя Вікторина (який перебував в угорському полоні) [367, s. 30; 52, s. 5-6].

Королю Казимиру IV були висунуті вимоги, зміст яких нам не відомо. Вимоги не могли бути висунуті і відправлені до Польщі без відома угорських представників. Виявлення цього факту викликало б протест із боку угорських панів [296, s. 518]. Вимоги могли бути відіслані 27 травня 1471 р., вже після Кутногірського з'їзду. Відомо, що спочатку відбулися переговори у Кутній Горі, а вже потім послі поїхали до Польщі для того, щоб обговорити вимоги, які висували чеські стани [430, s. 149].

Лубелчік зачитав обіцянки польського короля Казимира IV, який мав намір захищати Чехію від ворогів, взяти на себе виплату всіх боргів Чеського королівства (борги становили 150–160 тис. золотих) [367, s. 30; 142, s. 157]. Оскільки матеріальні статки претендентів на трон відігравали чималу роль, то польський хроніст Ян Длугош у своїй праці навіть згадує таких грошовитих кандидатів, як французький король Людовік XI та баварський воєвода Людвіг [51, s. 551]. Казимир IV обіцяв, що не посягатиме на привілеї шляхти та залишить незмінними питання віри і свободи віросповідання. Після таких обіцянок і пропозицій польська кандидатура стала головною. Про це свідчать і дії угорських послів, які в той же день повідомили короля Матяша Корвіна в Їглаву про зміни в настроях з'їзду. Угорські пани 23 травня 1471 р. відрядили до короля Матяша Корвіна своїх радників із вимогою відіслати до Кутної Гори послів на зразок польських, які мали б виступити. Король Матяш Корвін, розуміючи небезпеку ситуації, що склалася, відправив посольство, яке очолив Ягерський (Егерський) єпископ – Ян Беценслоер (Jan Beckensloer, 1427–1489),

німець, родом із Силезії, та Микола Чупор – Трансільванський воєвода – в супроводі 400 вершників [365, s. 164-165; 52, s. 6-7].

Отже, поява польських представників і їх вдала дипломатична тактика були неочікуваними для короля Матяша Корвіна та його оточення. Звичайно, єдине, що давало можливість королю Матяшеві Корвіну стати законним королем Чехії – то це перемога у дипломатичному протистоянні.

Угорські послы на з'їзді виступили 25 травня 1471 р. Вони акцентували на об'єднанні Чехії та Угорщини. Крім того, Матяш Корвін обіцяв все те, що і король Казимир IV. Більшість істориків відкидає наявність такої промови, вважаючи її неправдивою. Існує припущення, що король Матяш Корвін не міг мати вже настільки некваліфікованих послів. Швидше за все, йшлося про поділ Чеського королівства на сфери впливу – чеську та угорську. Після вдалої промови шанси польського кандидата зросли. Позиції Матяша Корвіна підривало й те, що він не міг торкатися таких важливих питань, як віра, захист чеських земель і т.п. [367, s. 30].

Проти короля Матяша Корвіна зіграло також і те, що він обрав не найкращих послів. Свідченням цього є факт, що Ягерський єпископ свою промову виголошував не дуже голосно, а його докази не завжди були переконливими. Пан Зденек із Штернберка був добрим речником і, розуміючи помилку єпископа, неодноразово перебивав його промову та висвітлював ту чи іншу позицію чіткіше. Такі неузгоджені дії викликали серед учасників з'їзду незадоволення та суперечки [430, s. 190; 51, s. 552]. Зауважимо, що на боці короля Матяша Корвіна виступив князь Вікторин, промова якого мала викликати позитивну реакцію [430, s. 191].

Ще однією проблемою для угорської знаті була відповідь щодо рішення з'їзду в Оломоуці і питання про те, чи хочуть вони вільно обрати короля. Свої позиції представники Матяша Корвіна мали викласти 25 травня 1471 р. По закінченні перерви у роботі з'їзду угорські пани оголосили, що король Матяш Корвін наказав послам і своїм радникам залишити Кутну Гору. Того ж вечора вони залишили з'їзд і виїхали з Кутної Гори [367, s. 31].

На нашу думку такі дії були помилковими. Своїм демаршем угорська сторона прагнула зірвати роботу з'їзду. Поспішний від'їзд послы пояснювали різними причинами. Зденек із Штернберка і князь Вікторин потім стверджували, що їх змусили під страхом смерті залишити з'їзд. Коли стало відомо, що угорські послы залишила Кутну Гору, з'їзд призупинив роботу. Разом із угорськими панами з'їзд залишили Альбрехт Костка з Поступіц, Ян із Пернштейна і Микола Трчка з Ліпи [258, s. 407]. Усвідомивши свою поразку у дипломатичній боротьбі, король Матяш Корвін вдався до тактики зриву виборів. Зірвавши вибори, він отримав би нову можливість стати законним королем Чехії. У цій ситуації ініціативу взяла на себе чеська шляхта. Зрозумівши небезпеку зриву виборів, чеські пани продовжили виборчий процес і 26 травня 1471 р. скликали нараду. Заслуга в тому, що з'їзд продовжив свою роботу, належить пану Цтібору Товачовському з Цімбурка. Було вирішено якомога швидше обрати короля і саме у Кутній Горі. Проти цього виступили лише містяни Праги. Вони відстоювали позицію, що з'їзд має обрати короля саме у Празі [430, s. 191; 431, s. 23]. Причина такої непоступливості пояснюється тим, що міста боялися втратити свої виборчі права і намагалися відстояти власні позиції. Про це свідчить, зокрема, той факт, що, отримавши гарантії своїх прав, вони погодилися на поступки. Було призначено зібрання на 27 травня 1471 р. [365, s. 167].

Попри те, що кандидатура короля Матяша Корвіна відпала, було незрозуміло, яку саме польську кандидатуру готові підтримати чеські стани. Відзначимо, що престол міг посісти як Казимир IV, так і Владислав II Ягеллон. У понеділок 27 травня 1471 р. чеським королем було обрано Владислава II Ягеллона, який увійшов в історію з прізвиськом король «Добре» (1456–1516) [159, s. 20; 255, s. 159; 319, s. 41; 320, s. 41-46; 321, s. 16-19; 455, s. 126, 227, с. 90; 382, s. 5; 290, s. 201-223; 205, с. 706; 204, с. 87-90; 206, с. 210-215; 254, s. 158; 235, s. 124; 264, s. 362-363; 265, s. 231; 245, s. 127; 213, с. 86; 218, с. 24; 210, с. 128; 212, с. 226; 215, с. 195; 86, s. 83-84, 88]. Рішення було оголошено всьому з'їзду, а потім повідомлено народу. З'їзд обрав земським гетьманом князя

Індржіха Мінстерберзького. Це рішення мало силу аж до приходу нового короля [430, s. 194]. Маркграфові Альбрехту Саксонському було обіцяно виплатити всі витрати. Він також мав допомогти у переговорах із королем Матяшем Корвіном [365, s. 168].

На рішення чеської шляхти обрати королем Владислава II Ягеллона вплинули не польські послы, а розуміння, що молодий король повністю зможе підтвердити їхні права і привілеї та буде цілком підконтрольний їм.

Після обрання короля Кутногірський з'їзд займався підготовкою виборчого документу, в якому висувалися вимоги до короля, а також статті, що їх Владислав II Ягеллон мав видати 16 червня 1471 р. у Кракові [168, s. 117]. У 19 статтях йшлося про те, що король повинен був підтвердити всі земські привілеї; виплатити борги; віддячитися Альбрехтові Саксонському за надану під час виборів військову допомогу; шанувати родину Їржі з Подебрад, зберігши за його нащадками всі права; визволити князя Вікторина з угорського полону [181, s. 451-455]. Перший же пункт документу засвідчував привілеї міста Праги; друга і третя статті підтверджували свободи віросповідання та визнавали гуситського (чашницького) архієпископа [168, s. 118-119; 367, s. 36].

Відразу було сформовано посольство на чолі з Цтібором Товачовським із Цімбурка, щоб ці вимоги були доставлені до Кракова і затверджені. На цьому Кутногірський з'їзд завершився [365, s. 168-169]. Чеські послы 9 червня 1471 р. поїхали до Кракова. Вже 15 червня 1471 р. після того, як були узгоджені всі вимоги чеської знаті до нового короля, Владислав II Ягеллон підписав королівський капітулярій. Відтак при всій королівській знаті 16 червня 1471 р. Владислава II Ягеллона (мав лише 15 років) затвердили королем. Першим рішенням Владислава II Ягеллона стало затвердження нових управителів королівства. Ян Єнец із Яновіц, Лев із Рожміталу, Вілем молодший із Рожмберка стали головними графами, Індржіх із Страже – головним суддею, Микола з Ландштейна та Самуель із Градку – головними писарями. Королівську канцелярію очолив Цтібор Товачовський із Цімбурка. Чеським

католикам був даний новий архієпископ Ян Длугош, головним магістром став Бенеш із Вейтміле [367, s. 35-37; 258, s. 407].

Щоправда, король Матяш Корвін шукав подальші шляхи для збереження своєї влади у Чеському королівстві. Про це свідчить той факт, що до Польщі був відправлений єпископ Тас із Босковіц, який три роки до того домовлявся про шлюб короля Матяша Корвіна з донькою короля Казимира IV. Він знову мав обговорити пропозицію про шлюб з метою встановлення родинних зв'язків. Із королевою Ядвігою Ягеллонкою (1457–1502) при угорському дворі мав жити і її брат. Він мав бути спадкоємцем корони не лише Чехії, але й Угорщини, якщо король Матяш Корвін помре без законного спадкоємця чоловічого роду. Таким чином Матяш Корвін хотів отримати вплив над королем Владиславом II [367, s. 38]. Усі суперечливі питання мали бути передані для вирішення Папі Римському або імператору чи з'їзду вищої знаті трьох королівств: Чеського, Угорського та Польського. Ці пропозиції були висунуті 9 червня 1471 р. Король Казимир IV 12 червня 1471 р. відповів, що не має наміру нікого переконувати, оскільки його син володіє всіма правами на престол, бо був обраний з'їздом у Кутній Горі [194, s. 455-456; 167, s. 10-13; 258, s. 408].

Зауважимо, що представники Матяша Корвіна після від'їзду з Кутної Гори не були пасивні. У надії, що з'їзд не прийме рішення, угорська знать наполягала, щоб папський легат єпископ Феррарський Лоренцо Роварелла (Lorenza Rovarella, 1460–1474) ухвалив Матяша Корвіна королем Чехії від імені Папи Римського. До цього процесу залучили й імператорських послів. Свідченням цього є переговори, які тривали з 26 по 27 травня 1471 р. Відтак 28 травня 1471 р. в Їглавському храмі Габріелем Ронгоні була зачитана папська булла, в якій йшлося про право легата Лоренцо Роварелли утвердити королем Чехії Матяша Корвіна. Рішення було зачитано Яном із Рабштейна по-чеськи і угорським секретарем – по-німецьки. Після урочистої частини коронація завершилась [255, s. 159; 329, s. 15; 367, s. 33]. Зауважимо, що Папа Павло II не

легалізував цього рішення, а щодо обрання Владислава II зауважив, що королем його обрала банда єретиків [258, s. 407; 251, s. 22].

Коронація Владислава II Ягеллона відбулася 22 серпня 1471 р. у Празькому граді в церкві св. Віта [36, s. 79; 120, s. 78; 255, s. 159; 167, s. 40-45; 233, s. 563]. Чеська шляхта та духовенство склали присягу на вірність королю [361, s. 111; 384, s. 21; 259, s. 122].

Отже, станом на серпень 1471 р. ситуація була подібною до тієї, яка мала місце 22 березня 1471 р. Чеський народ знову отримав двох королів, одного – обраного більшістю, іншого – обраного меншістю. Є лише одна дуже важлива відмінність. Тепер за чеську корону вели боротьбу двоє завзятих католиків.

2.3. Соціально-політична ситуація та юридичне оформлення станової монархії в Чеському королівстві

Після обрання королем Владислава II розпочалася війна з Матяшем Корвіном. Важливу роль у військово-політичному протистоянні між Владиславом II та Матяшем Корвіном відіграла чеська шляхта. Політична нестабільність, постійні заворушення і війни, важка економічна ситуація змусили чеську шляхту відреагувати. Мова йшла про об'єднання всіх чеських земель під владою династії Ягеллонів. Високі податки викликали невдоволення панів, рицарів та духовенства (Силезії, Лужиць і Моравії). Крім того, вищі стани повинні були забезпечувати Матяша Корвіна коштами для ведення війни. Проблему ускладнювали і постійні набіги турків із південної частини Угорщини. Рух проти Матяша Корвіна очолив Естергомський архієпископ Ян Вітез (1408–1471) та його племінник Пецький єпископ (угорський і хорватський поет) Янус Панноніус, або Ян Чешміцкій (1434–1472). Вони провели переговори з імператором Фрідріхом III (1440–1493) і польським королем Казимиром IV (1447–1492) з метою підписання угоди про війну з Матяшем Корвіном і вигнання останнього з чеських та угорських земель. Більшість панів і рицарів підтримали пропозицію Яна Вітеза і висловили бажання, щоб на

угорський трон був запрошений Владислав II Ягеллон¹ [455, s. 298; 258, s. 410; 308, s. 179-180; 236, s. 48-58; 251, s. 29-32; 413, s. 231; 353, s. 130-136].

Але Матяша Корвіна підтримав новий Папа Римський Сікст IV (1471–1484), який вбачав у ньому силу, здатну зупинити просування турків та протистояти чашникам. Так він визнав Матяша Корвіна 1 березня 1472 р. чеським королем [168, s. 112].

Папа Римський, занепокоєний турецькими набігами, проводив політику примирення всіх королів Європи з метою створення антитурецької коаліції. Для цієї місії було призначено чотирьох папських легатів. Один із легатів Марко Барбо (1467–1491) був відісланий до Угорщини. Його діяльність протягом 1472–1473 рр. призвела до проведення ряду переговорчих з'їздів у Німецькому Броді, Празі, Нісі. Як наслідок, між Матяшем Корвіном, Казимиром IV і Владиславом II було підписано перемир'я (угода мала дію до 1 травня 1473 р.) [258, s. 417; 251, s. 95; 183, s. 456-460; 44, s. 335-336; 65, s. 49]. Подальші переговори відбулися на Бенешовському з'їзді (28 травня 1473 р.), який проходив в умовах епідемії мору [333, s. 319]. На цьому з'їзді вдалося офіційно встановити перемир'я до 28 вересня 1474 р. і підтвердити рішення Ніського з'їзду [382, s. 10; 413, s. 231; 184, s. 460-470; 233, s. 564-565].

Військові дії відновилися влітку 1474 р., коли Матяш Корвін вторгся з військом у Моравію. У зв'язку з цим у Петркове чеське шляхта організувала з'їзд із метою отримати кошти від Владислава II у сумі 24 тис. золотих (для війни з Матяшем Корвіном) [66, s. 354]. Навесні 1474 р. було утворено Ягеллонсько-Габсбурську коаліцію проти Матяша Корвіна. Війна Матяша Корвіна в Моравії та Чехії не була підтримана чеським вищим станом. Це посилювало позиції династії Ягеллонів [29, s. 206; 382, s. 11; 258, s. 410-422]. У єдиній битві на полі біля Жвановіц 12 жовтня 1474 р. військо Матяша Корвіна зазнало поразки і відступило до Вроцлава (чеськ. Vratislava, нім. Breslau) [258,

¹ Детальніше про це див.: Čornej P. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526) / P. Čornej, M. Bartlová. – Praha-Litomyšl : Paseka, 2007. – Díl VI. – Svazek VII. – S. 410.

s. 423; 455, s. 159; 259, s. 121-130; 367, s. 71-75]. Внаслідок чого було підписано Вратіславське перемир'я з 8 грудня 1474 р. по 25 травня 1477 р. (запис містить 27 розділів)¹. Документ по суті поділив чеські землі на сфери впливу між Матяшем Корвіном і Владиславом II та врегулював політичні відносини [455, s. 201-205; 367, s. 78; 258, s. 415-418; 251, s. 96].

Протистояння між Владиславом II і Матяшем Корвіном тривало і в політичній сфері. На 15 січня 1475 р. був призначений з'їзд у Празі. Єдині відомості про цей з'їзд подає Ян Длугош [51, s. 223-224]. На з'їзді було встановлено, що Владиславу II мають належати Чехія, обидві Лужиці і два князівства в Силезії, зокрема Свідніцьке і Яворське, а до Матяша Корвіна відійде вся Моравія з частиною Силезії. У разі смерті Матяша Корвіна без законного спадкоємця всі володіння мають перейти Владиславу II. Якщо Владислав II матиме законного спадкоємця чоловічої статі, то має виплатити за ці землі 200 тис. золотих. Якщо ж Владислав II помре, не залишивши законного спадкоємця, то договір матиме зворотну дію на користь Матяша Корвіна з єдиним винятком: Оломоуцьке єпископство має залишатися під владою чеського короля [28, s. 452-453; 367, s. 79-80; 258, s. 418-421, 431; 443, s. 153; 282, s. 13; 239, s. 200-202; 251, s. 97].

За таких політичних обставин Владислав II 7 червня 1477 р. прибув до Відня. У соборі Св. Стефана 10 червня 1477 р. імператор урочисто передав Владиславу II королівські регалії [29, s. 114-115]. Відомо, що 16 червня 1477 р. Владислав II підписав у Відні перемир'я з панами, які чинили опір проти нього в Моравії (перемир'я мало силу до 1478 р.) [251, s. 107].

Важка політична і фінансова ситуація, ряд поразок від Матяша Корвіна призвела до непорозумінь між Владиславом II й імператором. Владислав II 21 липня 1477 р. покинув Відень [367, s. 97]. Визнання імператором Владислава II

¹ Детальніше про це див.: Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě / F. Palacký. – Praha : L. Mazáč, 1930. – Díl V. – S. 78.

королем Чехії і передача йому королівських регалій викликала гнів Матяша Корвіна, і 12 червня 1477 р. він оголосив війну Фрідріхові III¹.

З ініціативи пана Цтібора з Цімбурка та провідних панів відбулися укладення договорів між королями. Було домовлено про проведення з'їзду в м. Брно для підписання перемир'я між Владиславом II та Матяшем Корвіном. З'їзд розпочався 15 березня 1478 р. і тривав до 28 березня 1478 р. Згідно з угодою, Владислав II, як спадкоємець чеського трону, мав виплатити Матяшу Корвіну та його нащадкам під заставу 400 тис. дукатів за Моравію, обидві Лужиці і Силезію. Під владу Владислава II переходило Оломоуцьке єпископство та пани з Ліпего. Матяш Корвін продовжував володіти вказаними землями, доки не буде здійснено виплату. Для підписання цього документу було призначено новий з'їзд в Оломоуці. Саме тут було встановлено неофіційні стосунки між королем Матяшем Корвіном та Владиславом II. Факт перемир'я остаточно був підтверджений обома сторонами 31 березня 1478 р. [258, s. 435-36; 148, s. 481-95; 251, s. 100-101; 367, s. 105; 235, s. 124; 413, s. 231; 303, s. 228; 304, s. 23; 220, s. 96].

На з'їзд в Оломоуц від короля Матяша Корвіна прибули Їржі – архієпископ Колоцькій, Тас – єпископ Олоуцький, Стефан Заполяї, Ян Заїц із Газмбурка та інші. Від короля Владислава II прибули Ян із Цімбурка, Ян із Шелмберка, Ян Костка з Поступіц, Бенеш із Вейтміле та інші [60, s. 377-378]. Всі розділи угоди 7 грудня 1478 р. були зачитані і записані латиною, а 21 липня 1479 р. обидва королі підтвердили всі домовленості [168, s. 120-121; 414, s. 398-407; 251, s. 102; 29, s. 120-122; 255, s. 159; 257, s. 167; 382, s. 14; 168, s. 112; 264, s. 365-366]. Зауважимо, що Оломоуцьку угоду підтвердили силезькі, моравські та лужицькі стани [59, s. 387-89; 199, s. 281-282; 86, s. 88].

Отже, врегулювання конфлікту між королем Матяшем Корвіном та Владиславом II відбулося 7 грудня 1478 р. шляхом підписання Оломоуцького мирного договору. Таким чином, так звана «Богемська війна», що тривала з

¹ Детальніше про це див.: Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. – S. 98.

1466 по 1478 р., завершилася. Чимала роль у підписанні угоди належала чеській шляхті, яка насамперед відстоювала власні інтереси і рухалася до встановлення на чеських землях станово-представницької форми державного управління.

У політичному плані Оломоуцький з'їзд поставив Чехію у складне становище. Король мав реальну владу лише у своїх володіннях, де-факто навіть Моравія вже не підпорядковувалася йому. Чеська шляхта, розуміючи ситуацію, прагнула зміни феодальної системи на зразок західноєвропейської. Це питання не зустріло опору короля, але зустріло опір нижчого стану, що призвело до військових сутичок, політичних і релігійних суперечок. Зазначимо, що саме панування Владислава II започаткувало утворення станово-представницької системи влади та заклало правові основи Чеського королівства [367, s. 122-123].

Після підписання Оломоуцького миру відбулися нові посадові призначення [249, s. 4-5]. Важливу роль у політичному житті стали відігравати міські магістри та члени міської ради – коншели (*konšelé*). Відзначимо, що на ці посади кандидатів призначав король. Владислав II призначив католицьких урядовців, відсунувши на задній план чашників, і таким чином обмежив права міського стану. Заради залагодження ситуації був досягнутий компроміс. У 1478 р. Владислав II відновив на посадах у міських радах представників чашників. Це свідчить, що королівські міста не дуже прихильно ставилися до короля. В їхніх інтересах, перш за все, було підтвердження привілеїв та права на міське самоврядування [334, s. 300-301].

Відзначимо, що нова реорганізація державних посад відбулася на королівському з'їзді, що зібрався в день св. Вацлава у Празі (28 вересня 1479 р.). Основна мета з'їзду – підтвердження панами відданості королю. Натомість 2 жовтня 1479 р. Владислав II підтвердив права і свободи вищих станів [185, s. 503]. Як наслідок, королівська влада була обмежена королівською радою, яка складалася з представників вищих станів [255, s. 159].

Однією з головних причин суперечок було питання управління земськими урядами. Після того, як у 1467 р. земські суди було ліквідовано, їх функцію

перебрав на себе королівський суд. У зв'язку з недосконалою правовою системою та його недовістю в деяких випадках, більшість виступала проти цього. На Святовацлавському з'їзді було встановлено, що король особисто має призначати на посади земського суду управителів із числа панів, натомість шляхта і рицарі повинні контролювати, щоб король самовільно не звільняв суддів. Кожен край мав вибрати одного представника терміном на один місяць. Рішення про це було затверджене 22 грудня 1479 р. і діяло до 1485 р. Ще однією темою для суперечок стали гради і замки, які підлягали поверненню своїм власникам після 12-річної війни. Було узгоджено, що замки із землями та власністю повертаються за виплату королівству певної суми [367, s. 126].

На Святовацлавському з'їзді одним із завдань було вирішення питання боргів і фінансів королівства. Прийнято рішення про збір податку з населення в розмірі піврічного прибутку. Від дня Св. Гавла до дня Св. Юрія був введений мораторій на борги. На жаль, не залишилося жодних повідомлень про зібрану суму, але з одного запису короля можна припустити, що збір відбувся [367, s. 227; 334, s. 329]. Також було прийнято рішення і про так званих «лежачих» людей. Це бідні люди, без майна і засобів до існування, що чинили грабунки, злочинства та інші шкоди. Був виданий наказ, за яким кожний «лежачий» повинен був знайти собі пана, а в разі непослуху йому встановлювалося покарання. Також було запроваджено відповідальність за будь-які військові дії без дозволу короля [367, s. 128].

Питання щодо права та привілеїв не оминули і стани Моравії. Вищий стан вимагав надання їм більших прав. Вирішення цього питання лягло на плечі Цтібора Товачовського з Цімбурка. Перші переговори з цього питання відбулися 6 вересня 1479 р. у Брно в присутності короля Матяша Корвіна, а рішення записане до земських дошок. За новим записом відмінено надання переваги в судах і радах представникам давніх родів над менш знатними родами і розподілено представництва в судах і радах. Також замість латини вводилася чеська мова. Такі самі заборони через декілька років було запроваджено і в Чехії.

З 13 по 20 березня 1485 р. відбувся королівський з'їзд у Кутній Горі, що підтвердив перемир'я, встановлене між католиками та чашниками строком на 31 рік. Важливо й те, що було збережено давнє право, Земський суд та вирішено суперечку між вищим і міським станами. Відтепер у суді засідало 12 панів і 8 чиновників. Також вдалося налагодити стосунки між панами та рицарями [367, s. 156-157; 249, s. 7; 255, s. 159].

Після 20-літньої перерви 6 червня 1485 р. у Празі відбулося засідання Земського суду. Король Владислав II, окрім головних урядовців, а саме Їндржіха з Градця (головний казначей), Пути Швіговського з Різмберка (верховний суддя) та Яна з Роупова (головний писар), також призначив суддів (див. Додаток Д.) [367, s. 158].

Негайного вирішення вимагали фінансові питання, зокрема карбування грошей. Вони карбувалися в місті Кутна Гора. Але вони були низької якості. Через суперечки, що тривали протягом 70-х рр. XV ст., контроль за випуском монет і грошей у Чехії не був урегульованим. Так, окремі майстерні багатіли, а королівській казні не вистачало коштів [367, s. 158]. З'їзд, який відбувався 11–13 жовтня 1485 р., встановив, що угорський золотий має обмінюватися на 29 тодішніх чеських грошів, золотий рейнський – на 21,5 гроша. Також були встановлені галери. За 14 галерів мали давати 1 грош, щодо старих грошей, то вони мали обмінюватися на галери по курсу один за 2 галери. Так, згідно із прийнятим законом, відбулася девальвація монет, що були в обігу. Запроваджено також новий спосіб обміну, за яким кредитор при грошовій позиці, крім законних 10 відсотків, отримував окремі вигоди [438, s. 91-92; 437, 23-24].

Для збереження єдності і недоторканості земель Чеського королівства було прийнято два рішення, які Земський суд у 1486 р. узаконив. Перше від 17 лютого 1486 р. стосувалося прав на відокремлення градів, володінь, ринків від королівства за рахунок продажу їх чужоземцям. Відтепер встановлено, що жоден пан не має права продавати чи обмінювати землі за титул іноземцям. Порушників закону мали виганяти із земель Чеської корони. Незаконно

отримані землі конфісковувалися (особливо це стосувалося іноземців). Таким чином забезпечувалася єдність, нероздільність та соборність земель Чеської корони [367, s. 160].

Друге рішення стосувалося володінь панів Шліків (Šlikové – чесько-німецький рід з 1400 р., що походив із м. Хеб). Проблема з панами Шліками займає важливе місце у висвітленні внутрішньополітичної ситуації в Чеському королівстві. На думку автора, це чи не єдиний випадок, коли вищі стани зуміли знайти компроміс із міським станом і спільно вирішити проблемне питання. Суть полягала у незаконному самозахопленні панами Шліками земель і власності чеської корони. Владислав II, який був проінформований щодо діяльності панів Шліків, із 1483 р. почав наступ на їх права. За таких обставин зародилося довготривале протистояння між Шліками і Владиславом II. Справа в суді проти панів Шліків (із перервами) тривала з 1486 по 1507 рр. [61, s. 292-94; 82, s. 297; 75, s. 300-301; 121, s. 307-308; 102, s. 311-312; 135, s. 316-322; 105, s. 332-337]. Як наслідок, панів Шліків було покарано, а саме – відібрано незаконно привласнені землі та маєтки на користь короля Владислава II. Однак зауважимо, що Шліки, маючи сильні політичні зв'язки і великі фінансові можливості, зуміли зберегти свої позиції у Чеському королівстві¹ [286, s. 113-146; 285, s. 152; 334, s. 329-330; 258, s. 526].

Станом на 1487 р. була створена комісія (вищий і міський стан) щодо розгляду і запису всіх прав і свобод земських. До них насамперед мали бути внесені всі старі записи королівської канцелярії і земських дошок – книг, що велися приблизно з 1260 р. в Земському суді. Було прийнято рішення, за яким всі князі, рицарі, пани і міста, що мали записи, реєстри чи облікові книги, які стосувалися прав і свобод, мають бути позичені комісії для розгляду. Задум полягав у розробці загального зводу законів для Чеського королівства. Щоб вирішити питання, було проведено з'їзди 12 березня і 28 вересня 1487 р. Крім того, суперечка з приводу так званого «сидіння в лавах» між панами і рицарями

¹ Детальніше про це див.: Macek J. Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) / J. Macek. – Praha: Academia, 2002. – Díl 3/4. – S. 329-330.

була вирішена. Крім вищих урядовців, а саме суддів, скарбника та намісника Праги, король мав призначити головного писаря, 12 осіб із складу панів і 8 осіб із складу влади [95, s. 7-8, 64-65, 101; 367, s. 165; 347, s. 98-103].

До земських дошок 14 березня 1487 р. внесено запис, зазначений у книгах під літерою К.18: «Пани і судді з дозволу станів і всіх присутніх на з'їзді погодилися внести до земських дошок такі статті, що стосуються челяді і народу збіглого з маєтків, то хто їх спіймає, повинен повернути панові і не має права переховувати; якщо їх не видасть чи відпустить, повинен при виявленні цього, виплатити 10 чи 20 грош сріблом» [18, s. 319]. Станом на 15 березня 1487 р. була записана нова постанова, за якою місту Прага та її мешканцям відмовлено у внесенні до земських дошок рішень щодо їх прав та свобод та визначено процедуру розгляду всіх скарг у судах. Зауважимо, що це питання розглядалося з 1453 р. і в 1487 р. було вирішене [251, s. 123; 259, s. 183-185; 420, s. 112; 322, s. 134-35; 95, 109-110]. Зазначений вище документ відіграв значну роль у справі ухвалення рішення щодо залежності селян. У 1499 р. був виданий закон, який регулював відносини між панами і селянами. Зазначимо, що більша частина чеського народу (селяни) у кінці XV ст. була на правах закупів. Земля, яку селяни викупували, належала панам, але через брак коштів і відповідно неспроможності виплат за землю селяни були змушені виконувати різні повинності. Де-юре селяни мали спадкове право на передачу землі, але де-факто його надавали пани. Також селяни могли скаржитися на своїх панів у суді (це право діяло теж винятково) [367, s. 167].

Через малу кількість робочої сили чеські стани на з'їздах у 1472, 1474 та 1479 рр. самі встановили заборону добровільного переходу селян (від пана до пана). Стани Моравії 21 жовтня 1486 р. прийняли в Брні рішення, за яким право відпускати залежного селянина мали вповноважені на це пани і лише у визначені для цього дні (за допомогою відпускнуго листа). Але міський стан не підтримав рішення від 14 березня 1487 р. Саме тому 15 березня 1487 р. було прийнято постанову «щодо челяді і народу збіглого» [367, s. 168; 357, s. 332]. Донедавна помилково вважалося, що за рахунок цього холопи опинилися в

повній залежності від своїх панів. Насправді, йшлося лише про те, що не можна приймати челядь і чужих підданих, якщо вони не могли пред'явити лист про звільнення. За порушення постанови було передбачено штраф у розмірі 10–20 грош срібла. Також було зазначено, що повернутися до своїх панів мають лише ті залежні особи, які втекли після 20 липня 1479 р. (закінчення війни). Зауважимо, що ця постанова не стосувалася осіб, які втекли внаслідок релігійних переконань [258, s. 493; 150, s. 520-23; 62, s. 481-82; 421, s. 148-149].

У 80–90-х роках XV ст. сталося багато вбивств і крадіжок на дорогах, чинились розбої. Ця проблема розглядалася на вищому рівні чеськими станами. У зв'язку з цим 24 лютого 1494 р. був виданий новий указ про забезпечення порядку (утворення загонів на зразок міліції). Звернено увагу і на переселення в чеські землі багатьох німців, а також на те, що закон по-різному діє на чеські стани та іноземців. Були збільшені повноваження місцевих судів і прийняті суворіші заходи. Зазначимо, що компетенція судів була розділена відповідно до статусу підсудного. Над холопами кожний суддя мав необмежене право, щодо шляхтичів, то судити їх мав право лише Земський суд [367, s. 217].

В аналізованій період переважали слов'янські ради, до яких входила шляхта, що володіла великими статками. Діяло спадкове право та можливість отримати володіння за службу. Це давало можливості розвитку для шляхти. За короля Владислава II з'явилися знатні роди, які завдяки своїм статкам зайняли чільні позиції. Саме через це виникла суперечка між вищою шляхтою, яка втратила свій вплив. Зауважимо, що за Владислава II перемогла так звана «німецька» шляхта. Гуситські війни посприяли цьому (саме після битви у Ліпан шляхта почала посилюватися). Безсумнівно, причинами цього були війни XV ст., що вивели деяких панів на провідні позиції. Також допоміг приклад сусідніх народів, а особливо німців, на яких рівнялася в політичному та релігійному розвитку і чеська знать. Але були й інші причини: по-перше, зменшення влади короля, по-друге, підвищення рівня освіти тощо [334, s. 334-335].

Важливі зміни в політичній ситуації Чеського королівства відбулися з обранням Владислава II угорським королем (1490). Між представниками різних груп чеської шляхти розпочалися непорозуміння та суперечки. Особливо чвари відбувалися між чотирма гетьманами, яких залишили за головних управителів Чеського королівства. Зауважимо, що на утримання королівського двору використовувалися кошти Чеського королівства. За таких обставин чеські стани вимагали повернення короля¹ [339, s. 563-566; 251, s. 210; 324, s. 22].

Через відсутність короля почали виникати локальні проблеми (сутички між угрупованнями чеської шляхти). Для прикладу, наведемо суперечки, пов'язані з видобутком срібла в Кутній Горі. Тут добувалась руда, яку купували за рахунок чесних торгів, і той, хто купив та видобув з неї срібло, мав за купівельну ціну продати срібло до королівської скарбниці, а контроль за цим здійснював гірничий гофмістр Михайло з Врховішть. Шахрайство з боку гофмістра (продавав руду у своїх та інтересах приятелів), конфлікти з шахтарями переросли у повстання робітників і судові розслідування протягом 1494 р. Зауважимо, що цей випадок не був єдиним² [16, с. 320-321; 17, с. 319-320; [258, s. 505].

Відзначимо й більш серйозні конфлікти. На з'їзді у червні 1494 р. вирішувалося питання щодо суперечки між князем Їндржіхом Мінстерберзьким та королем Владиславом II. Проблема стосувалася панства Подебради (Poděbrady) та Костромлати (Kostomlaty) (за життя належали князеві Гінеку). Відомо, що князь Їндржіх 28 квітня 1495 р. уклав у Буді угоду з королем Владиславом II, за якою поступився йому Подебрадами. Із 30 травня 1494 р. був виданий документ, за яким від 1 травня 1494 р. князь Їндржіх поступався князівствами Олешніцке та Волова на користь короля. Владислав II мав виплатити князю Їндржіхові 5000 коп грошей чеських. Велись переговори і щодо продажу панства Літіце та Потенштейн. Їх придбав за 25 тис. коп грош

¹ Детальніше про це див.: Čechura J. České země 1437–1526. Jagellonci na českém trůně 1471–1526 / J. Čechura. – Praha : «Libri», 2012. – Díl II. – S. 210; Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. – S. 227-230.

² Детальніше про це див.: Čornej P. Velké dějiny země Koruny České (1437–1526). – S. 505.

чеських пан Вілем із Пернштейна. Таким чином, у князів Мінстерберських в Чехії не залишилося володінь, окрім Кладно та Находа [367, s. 232].

Всі ці приклади свідчать про напруженість соціально-політичної ситуації у чеських землях наприкінці XV ст. Доказом цього є угода, укладена в Загані 24 квітня 1496 р. між представниками чеської і саксонської влади про взаємну допомогу у боротьбі зі злочинцями, повстаннями, суперечками між панами і т.д. [367, s. 232].

Відомостей про переговори 1495–1496 рр. залишилося дуже мало. Здається, що без присутності короля Владислава II рицарський стан не бажав вирішувати політичні питання. Єдиним важливим рішенням державного значення було прийняття постанови такого змісту: «Панам і владікам на з'їзді 13 березня 1495 р. Все, що вноситься до земських дошок, має писатися чеською мовою відтепер і назавжди, листи, що писалися німецькою мовою та латиною, нехай і далі так пишуться» [255, s. 160].

Довгоочікуваний приїзд короля Владислава II відбувся у 1497 р. Шляхта, містяни і духовенство очікували від короля підтвердження вимог. За таких обставин був призначений з'їзд на 17 травня 1497 р. у Празі [251, s. 120]. На жаль, хроністи не залишили нам інформації про учасників з'їзду, його перебіг та їх вимоги. Відоме лише часткове рішення з'їзду: 1) передусім відновлена ідея, яка висловлювалась у 1487 р. про впорядкування правових книг і земських дошок, тобто збір старих і нових правових документів в один список; 2) прийнято закон про вибори короля. Якщо король помре без законного спадкоємця (на той момент Владислав II не був навіть одружений), через 4 тижні в Празі має відбутися виборчий з'їзд; 3) підтверджувалися свободи віросповідання (згідно з рішенням Кутногірського з'їзду 1485 р.); 4) король обіцяв не допускати роздробленості королівства. Що стосується іноземців, які мають майно в чеських землях, то вони повинні дотримуватися законів Чеської корони; 5) Земський суд мав діяти навіть у період відсутності короля (чи його смерті); 6) прийнято закон про адміністративне управління та поділ земських посад; 7) щодо представництва панів у засіданнях, то встановлено, що перше

місце отримує верховний бургграф празький, потім головний гофмістр, далі головний маршалек, головний камердинер, верховні судді та верховний канцлер Чеського королівства. Пани, які засідали в Земському суді, мали стояти над іншими і між собою ділили місця відповідно до віку (старші перед молодшими); 8) щодо ієрархії рад встановлено, що перше місце займають ради головних празьких бургграфів, потім головних гофмістрів, головного маршалка, вищих урядовців, головних суддів та головного канцлера Чеського королівства; 9) пани, які є членами Земського суду, мають засідати за старшістю родів. Виняток становили пани з Рожмберка. Визначено, що під час Земського суду жоден пан не мав права покинути засідання чи замінити себе уповноваженим представником; 10) моравські пани, перебуваючи на засіданні, відтепер мали засідати з лівого боку від короля; 11) чеський маршалок під час засідання в Моравії мав сидіти під гетьманом моравським, а в інших краях між чеськими урядовцями (на своєму місці); 12) король робив поступку щодо права «відмирання» (*odomrti* – в разі вимерлого роду переходу спадку панів на свою користь) [134, s. 123]. Встановлено, що якщо власник не залишив прямого спадкоємця, то майно відтепер по праву переходить найближчому родичеві; 13) жоден житель не повинен виконувати річне обслуговування іноземця; 14) вирішення суперечки щодо виробництва пива залишав за собою король згідно з законами; 15) що стосується втікачів та сиріт, встановлено, що ті, які втекли перед війною 1467 р., залишаються вільними. Ті, що втекли під час війни або після, мають бути видані або повернуті до своїх панів. Вигнані з причин віросповідання залишалися при своїх панах; 16) документи (свідчення міського жителя) матимуть чинність у судах в разі їх завірення міською печаткою; 17) усі міста, окрім Праги, відтепер не мали права приймати під заставу маєтки. Усі корчми, що виникли за останні 30 років, мали сплатити одноразовий податок 20 грош; 18) усі крадії, злочинці, вбивці караються згідно із законом; 19) з цього річного Різдва, кожен пивовар мав сплачувати до королівської казни по 1 грош з бочки пива [182, s. 465-471; 189, s. 496-516; 251, s. 122-123; 294, s. 433-435].

Окрім прийняття цього закону, король від 19 травня 1497 р. ухвалив відповідне рішення щодо євреїв. Діяльність євреїв приносила в казну непогані кошти у вигляді збору податків. Тому було встановлено, що всі кредити, які видали євреї, мають реєструватися у Празі при уряді празького бургграфа. В інших містах таке право відтепер надавалося канцлеру. Євреям дозволили встановлювати подвійні відсотки. При заставі речей євреї мали самостійно перевірити, чи вони не крадені. На думку більшості чеських істориків автором даного документу був пан Вілем з Пернштейна [378, s. 43-51; 108, s. 478-81; 333, s. 192-93].

Призначивши нових коншелів у містах Празьких, підтвердивши М. Якуба зі Стрібра за адміністратора консисторії утравквістів, Владислав II 11 липня 1497 р. виїхав із Праги і перебував до 22 липня 1497 р. у Кутній Горі. Саме тут 11 червня 1497 р. відбувся новий з'їзд. Зазначимо, що отримання королем дозволу на збір нового податку з пива не було основною причиною проведення цього з'їзду, саме на ньому вперше поширилися чутки щодо позбавлення права третього голосу міського стану [416, s. 133-135].

На жаль, замало інформації про останні переговори між станами. Відомо, що 20 липня 1497 р. був виданий королівський документ «Мандат Владислава II проти підданих, які втікають від своїх господарів» (див. Додаток Ж.) [91, s. 26-27]. Королю вдалося досягти порозуміння між єпископами щодо питання про селян, які втекли й осіли ще до 1479 р. Але питання щодо збіглих селян після 1479 р. залишалося відкритим [255, s. 160]. Зазначимо, що раніше встановлене правило, тобто, хто не був паном сам, мав мати свого пана, на цьому з'їзді було розширене в тому значенні, що кожен наймит, поденник, приставний робітник повинен засвідчити свою свободу листом від пана. Зазначалося, що в разі прийняття такої особи без листа встановлювалася відповідальність у розмірі штрафу 10 коп грош чеських. При виявленні підроблених документів передбачалося покарання, страта і втрата маєтку. На цьому з'їзді порушили питання про рибалок, пастухів та інших робочих, які теж мусять мати своїх панів [413, s. 236].

Перед тим, як залишити Чеське королівство, король Владислав II призначив новим гетьманом Чеського королівства Петра з Рожмберка [367, s. 247]. Ще одним важливим указом короля було оголошення військової готовності в Чеському королівстві. Це рішення було наслідком набігу турків і татар на Польське королівство. Вони як союзники воєводи Степана Валашського перемогли у 1498 р. польського короля Яна I Альбрехта і зайняли землі аж до Вісли. Відзначимо, що в Чехії у 1498 р. не було вторгнень [208, с. 28-30].

Напруженішими стали відносини між чеським та моравським вищим станом. У 1496 р. ситуація почала змінюватися. Доказом цього є факт, що коли король Владислав II проїжджав Моравією у 1497 р., до нього звернулися чільні пани Моравії. Вони вказали королю на документ, за яким не було визначено, до Чехії чи до Угорщини вони належать. Проблема полягала в тому, що в моравському статуті були розділи, за якими Моравія могла від'єднатися від Чеського королівства. Стани просили ліквідувати ці розділи в статуті, щоб надалі позбавити будь-кого такої можливості. Зауважимо, що пізніше при укладенні «Земського статуту Владислава II» ці розділи не будуть включені. Таким чином, король планував видати документ, який би визначив їх становище (цього не сталося) [367, s. 251-252].

Також 28 листопада 1498 р. стани Силезії в Буді отримали від Владислава II запис про підтвердження їх прав і свобод. Це так званий великий привілей «Magna Charta», який узакнював, що лише силезький пан може бути призначений королем їх земським гетьманом. Всі князі мали судитися при королівському дворі у Вроцлаві. Щодо оборони кордонів, то Силезія, крім військової служби, не повинна була більше надавати військову допомогу. Присягу чеському королю силезці мали давати лише у Вроцлаві, за винятком Свідніцького і Яворського країв. Без їх дозволу король не мав права впроваджувати на тих землях нові податки [258, s. 576-77; 241, s. 26; 366, 153-163; 243, s. 161; 396, s. 564; 449, s. 80-83; 249, s. 10-11].

Про з'їзди і переговори, що відбулися у 1499 р., відомо небагато. Зазначимо, що з лютого по березнь 1499 р. станами були прийняті рішення щодо покарання за доноси і клепи. За такі дії було встановлено смертну кару (четвертування), а тих осіб, що знаходили брехливі записи і були спіймані при їх розголосі, чекало тюремне ув'язнення на один рік.

Складна політична ситуація у Чеському королівстві вимагала приїзду короля. Однак, з'їзд відбувся у Пресбурзі з 1 по 14 листопада 1499 р. Відомі декотрі питання, які там вирішувалися. Передусім ставилися вимоги призначити нового Празького архієпископа. Таким король мав намір зробити свого брата кардинала Фредерика Ягеллона (1468–1503). Після того, як склав повноваження канцлера Петро з Рожмберка, Владислав II мав намір призначити на його місце свого брата князя Сигізмунда I «Старого» (1467–1548) та титулувати його маркграфом Моравським. Через дискусії та суперечки вирішення цих питань було відкладено на інший з'їзд. Деякі питання все ж вдалося вирішити. Між ними найперше – суперечка щодо права голосу третього стану при обранні нового короля. Наперед зазначимо, що король особисто підтримає міста і до «Земського статуту» та законів це рішення буде записане. Таким чином, королівськими декретами протягом 1-5 жовтня 1499 р. були скликані у Празький град представники країв для узгодження і кодифікації всіх земських законів, які мали бути записані до нового статуту. Також на з'їзді у Пресбурзі вирішувалося питання про збір податку з іноземців згідно із рішенням з'їзду 1497 р. [258, s. 517; 233, s. 577-578].

12 листопада 1499 р. Владислав II видав постанову щодо замків і градів Чеського королівства, тобто про їх право приєднатися чи від'єднатися від королівства. Відповідно до цього рішення жоден король Чеського королівства без королівської ради не мав права їх продавати, дарувати, віддавати і т. д. Ці рішення були внесені до земських дошок 20 грудня 1499 р. [8, s. 109; 351, s. 34-35].

Щодо законодавчого процесу, то перші спроби кодифікації законів у Чеському королівстві відбулися за правління короля Їржі з Подебрад.

Відзначимо, що це була ініціатива шляхти, яка намагалася послабити владу короля [173, s. 24-34]. Слід зауважити, що в Чеському королівстві земське право насамперед було правом вищих станів (панів і рицарів). Міський стан зазнавав постійних утисків та обмеження прав. Ще в 1480-х роках у Моравії діяла так звана «Книга Товачовська» (автор Цтібор Товачовський із Цімбурка). Вона посилювала права шляхти і послаблювала права міського стану. «Книга Товачовська» не набула поширення в Чехії, тому що тут позиції королівських міст були сильніші, ніж у Моравії [58, 15-111; 258, s. 512].

У 1495–1496 рр. суперечки серед панів, рицарів та міського стану щодо діяльності судів та недосконалості земських законів призвели до видання праці Вікторина Корнелія з Вшеград (1460–1499) «Про права, суди та дошки землі Чеської», написаної чеською мовою. Однак концепція автора не отримала визнання, оскільки була спрямована на захист інтересів міського стану [13, 321]. Протягом 1499–1500 рр. відбувався процес створення збірника законів. Першу комісію з цього питання було сформовано у жовтні 1499 р. Важливе обговорення відбулося протягом 1–14 листопада 1499 р. на з'їзді у Пресбурзі. Тут вперше були запропоновані статті майбутнього «Земського статуту» [247, s. 30; 258, s. 517; 173, s. 44-45]. Було призначено з'їзд на 11 березня 1500 р. Відзначимо, що Владислав II на з'їзді не був присутній, але наказав шляхті завершити і видати друком збірник законів, за якими мало відбуватися управління Чеським королівством. Це завдання мали виконати Петро з Штернберка на Лешне, Зденек із Штернберка на Збірозе та Альбрехт Рендел із Оушаві. Книга «Земського статуту» була видана 18 липня 1500 р. [334, s. 336; 416, s. 150; 168, s. 124-126]. Офіційним автором видання є Владислав II Ягеллон, а насправді – Альбрет Рендл із Оушаві, королівський прокурор (1498–1509). У народі збірник законів прозвали «право Рендлове». Це перший кодифікований збірник законів (складається з 576 статей) у Чеському королівстві [215, с. 215; 259, s. 169-170; 297, s. 104; 371, s. 50-55; 86, s. 90]. Зауважимо, що стаття 492 надавала право змінювати закони виключно вищому стану. Права міського стану не були враховані. Але, на думку Й. Мацека, у

заключній 576-ій статті шляхта все ж погоджувалася визнати право «третього голосу» – міського стану [334, s. 336; 173, s. 46; 251, s. 125; 249, s. 12].

Ф. Палацький зазначав, що пізніше в наступному виданні «Земського статуту» королю надавалося право втручатися в законодавчі справи Чеського королівства. Зауважимо, що, як вважає Й. Мацек, з часів Ф. Палацького важливість «Земського статуту» завищено й переоцінено [334, s. 337]. Нові погляди на це питання подає Я. Гуревич, який вказує на те, наскільки звичаєве право становило утворюючий чинник середньовічного права загалом [280, 168].

За таких обставин на першому ж з'їзді 30 вересня 1500 р. між вищим і міським станами розпочалися суперечки. Після того, як було зачитано «Земський статут», міста відразу не визнали його і вимагали змін та доповнень. Міський стан висунув компроміс, суть якого зводилася до того, щоб враховувати їх голос на правах третього стану, натомість вони не будуть втручатися у справи земських судів [367, s. 268].

Після довготривалих суперечок у 1502 р. «Земський статут» був доопрацьований і набув чинності у 1508 р. (його визнав і міський стан) [334, s. 338-339]. Крім цього, пізніше були внесені доповнення. У 1517 р. рішення Святовацлавської угоди увійшло до «Земського статуту». Воно регулювало відносини між вищим та міським станами. Так само ввійшла «Угода про рушницю 1524 р.», що вирішувала проблему озброєння і збройних сутичок у королівстві. У 1534 р. приєднано рішення «Про гірничовидобувну справу». Останнім доповненням став трактат королівського прокурора Якуба Меншіка з Менштейна «Про межі, кордони і суд 1600 р.», який урегулював відносини щодо земельних ділянок власників. Зазначимо, що «Земський статут» містить положення цивільного, кримінального, господарського і сімейного права [173, s. 49]. Видання «Земського статуту Владислава II 1500 р.» стало доказом обмеження королівської влади і фактичного переходу законодавчих і виконавчих функцій до вищого стану (панів і рицарів). У збірнику законів була розвинута концепція, суть якої полягала в тому, що міста, як третій стан, підкорялися королю і не були рівними вищому стану. Це надавало можливість

шляхті обмежувати права міського стану. Третій стан мав право голосу лише в питаннях, що стосувалися міст [315, s. 355; 251, s. 126-130; 259, s. 153-163]. У 1522 р. було скликано комісію для доопрацювання законів. За правління Фердинанда I (1503–1564) «Земський статут» був перекладений на латинь – «*Constitutiones terrae*» (автор Рацек Доубравський), а пізніше перероблений і тричі перевиданий у 1530, 1550 і 1564 рр. Внаслідок цього «Земський статут» посилив владу правителя та обмежив владу вищого стану. Остання редакція вийшла у 1564 р. і мала чинність до 1627 р., після чого було видано новий збірник законів [315, s. 358; 173, s. 48].

Отже, станом на 1471 р. соціально-політична ситуація у Чеському королівстві була складною. Смерть короля Їржі з Подебрад призвела до міжстанових суперечок та дипломатичної боротьби кандидатів на чеський трон. Головний претендент Матяш Корвін не зумів відразу без виборів утвердитись на чеському престолі. На нашу думку, найбільша заслуга у проведенні демократичних виборів належить чеським вищим станам. Їх політична позиція відіграла важливу роль в утвердженні на чеському троні польсько-литовської династії Ягеллонів. Із приходом до влади династії Ягеллонів відбувається повернення до передгуситських тенденцій соціально-політичного розвитку, що насамперед простежується у міжстанових відносинах та формуванні станово-представницьких органів влади. За правління Владислава II були закладені основи кодифікації всіх земських статутів, дошок, постанов, і розпочався процес утворення єдиного збірника законів Чеської корони. Вперше в історії Чехії було видано кодекс права, так званий «Земський статут короля Владислава 1500 року». Виданням нового збірника законів члени вищого стану отримали всю законодавчу і виконавчу владу у Чеському королівстві. Третій стан мав право голосу лише в питаннях, що стосувалися міст. У період 1471–1500 рр. чеська шляхта зробила великий крок у досягненні свого верховенства у чеському суспільстві. Внаслідок відбулося становлення станово-представницької форми правління.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК СТАНОВОЇ МОНАРХІЇ У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XVI СТ.

Із розвитком станово-представницької форми державного правління у Чеському королівстві продовжилася політична боротьба за владу, зросла політична роль у канцлера. Намагаючись посилити позиції короля, він перевищував свої повноваження і часто приймав рішення без його відома на користь вищих станів. Все це призвело до політичних, релігійних і міжстанових суперечок.

3.1. Внутрішньополітичні суперечки вищих станів та спроби посилення королівської влади

На поч. XVI ст. відбулася реорганізація посад при земській владі. Празький бургграф Ян Єнец із Яновіц (був призначений на цю посаду ще королем Їржі з Подебрад), зрадивши чашників, поступився своєю посадою Їндржіху із Градця. Крім пана з Градця, як політичного діяча слід відзначити Альбрехта Лібштейнського з Коловрат, який обіймав посаду гофмістра королівського двору. Вище згадані пани звернулися з проханнями до пана Яна з Шелмберка (верховний канцлер з 1479 р.) і запропонували йому посаду верховного управителя у Чеському королівстві, яку займав пан Їндржіх із Градця. У січні 1503 р. відбулося його призначення верховним бургграфом, Яна з Шелмберка – головним управителем і Альбрехта з Коловрат – верховним канцлером [367, s. 294]. Нова влада розпочала свою діяльність у двох напрямках: 1) налагодження релігійних відносин (звільнення чеських земель від чашників); 2) оновлення й укріплення ленних володінь та ленників за вищим станом [249, s. 32-33].

Щодо питання управління територіями, то на поч. XVI ст. теж відбулися зміни. Молодший брат короля Владислава II князь Сигізмунд I «Старий» (1467–1548) у 1502 р. був призначений його намісником у гірських і долинних округах Силезії та гетьманом Свідніцького і Яворського країв. З 5 червня 1504 р. йому

було підпорядковано також долинну частину Лужиць (міста Глоггов і Опава), а у листопаді 1504 р. фойтство Шести міст (Верхні Лужиці: Бауцен (нім. Bautzen), Герліц (нім. Görlitz), Каменц (нім. Kamenz), Лаубана (пол. Lubań, нім. Lauban), Леба (пол. Łeba, нім. Leba), Циттау (нім. Zittau, в.-луж. Žitawa)). Фойт Сигізмунд із Вартенберка змушений був піти з посади. Це призвело до конфліктів у цьому регіоні. Для налагодження ситуації було залучено багатьох королівських чиновників. Канцлер Альбрехт на поч. 1504 р. був відісланий у місто Вроцлав. На підставі Силезьких угод (лютий 1504 р.) він уклав угоду про допомогу князів Сигізмунда I та Казимира Тешінського. Це дало можливість укласти Коловратську угоду, яка завершила протистояння між владою та духовенством на цих землях. За цією угодою на посаду Вроцлавського єпископа мала право особа, народжена у Чеському королівстві, а все духовенство і панство у Силезії мало обиратися лише місцевою владою [367, s. 310].

В Угорщині реальна влада у короля Владислава II була ще меншою і слабшою, ніж у Чехії. Вся влада тут належала прелатам і магнатам. На першому місці стояв рід Заполяї (угорський магнатський рід хорватського походження XV–XVI ст.). Їх метою було здобути королівський трон. Надію на це давала та обставина, що король Владислава II не мав законного спадкоємця чоловічої статі. Коли 23 липня 1503 р. у Владислава II народилася донька Анна (спадкова дружина імператора Фердинанда I), то Янош Заполяї (1487–1540) домагався одруження з Анною (1510) [367, s. 320-321].

Угорське дворянство вимагало від Владислава II об'єднати обидва королівства на основі капітулярія 1490 р. Згідно з Оломоуцьким рішенням, якщо угорський король одночасно був чеським королем, то землі без відшкодувань мали повернутися Чеському королівству. Саме тому у 1504 р. виникло запитання, як має титулувати Владислава II (чеським чи угорським королем) Моравія, Силезія і Лужиці? Зауважимо, що сам Владислав II від уточнення ухилився, тому це питання залишалось відкритим і стало темою постійних суперечок на з'їздах.

Щодо діяльності державних органів влади, то відбулися зміни у керівництві Чеського королівства. Після смерті головного бургграфа Їндржіха з Градця (помер у 1507) цю посаду обіймав Зденек Лев із Рожміталя на Блатне. Після відставки палатина Яна з Шелмберка на його місце було призначено Ладислава з Шелмберка та Бехіні, веховним суддею став Петр Голіцкій із Шелмберка та Лешне [249, s. 15].

На чолі королівства стояв канцлер. Саме йому було доручено керівництво всіма справами Чеського королівства та управління Празьким градом. Доказом цього є лист короля від 11 листопада 1507 р.: «Укази мають надходити до Вас не з Буди, а від верховного канцлера» [367, s. 331]. Необмежена влада канцлера не була до вподоби його колегам. Коли виникли суперечки між вищими станами, то лише менша частина панів і рицарів підтримала позицію канцлера: «Всі вони можуть поміститися на одній лаві земського суду» [367, s. 331]. За таких обставин канцлер шукав прибічників серед міського стану. Відомо те, що канцлеру вдалося домовитися з представниками міського стану про партнерство та таємно залучити до цього союзу короля Владислава II. У цій ситуації впливовий пан Вілем із Пернштейна виступив проти міст. Це призвело до розколу серед чеської шляхти [367, s. 331].

Не менш гостро стояло єврейське питання. У 1497 та 1502 р. пражани вимагали вигнати євреїв із міста. Владислав II 21 травня 1508 р. видав указ «Про управління євреями». Верховному канцлеру довірено управління податками, що знімалися з євреїв¹ [258, s. 503-504; 378, s. 43-51].

Доказом того, що в чеському судочинстві та правочинстві були прогалини, є масові суперечки у вищому стані. Тому відбувалися часті звернення до короля з проханням повернутися до Чехії. Король Владислав II не зміг прибути в Чехію, тому надіслав із усіма повноваженнями свого найближчого радника – монаха Яна Філіпця з Простейова (1431–1509,

¹ Детальніше про це див.: Pěkný T. Historie Židu v Čechách a na Moravě / T. Pěkný. – Praha : Sefer, 1993. – S. 43-51.

колишнього Варадинського єпископа і канцлера при королі Матяші Корвіні). Разом із ним був відправлений Оломоуцький єпископ Станіслав Турзо (1470–1540). На 25 липня 1508 р. (день Св. Якуба) був призначений великий з'їзд, що мав відбутися у Празькому граді [367, s. 339-340].

Святоякубський з'їзд розпочав роботу 27 липня 1508 р. Головним завданням було вирішення суперечок та редагування законів. Суперечки тривали кілька днів, допоки завдяки послам не було затверджено королівський мандат, що обіцяв зберегти права трьох станів. Оригінал Святоякубського з'їзду до нас не дійшов, але відомі дві королівські грамоти, видані 10 серпня 1508 р. у Буді, які підтверджують ці рішення. Із них відомо, що Альбрехт із Коловрат і Зденек Лев із Рожміталя були позбавлені своїх привілейованих посад і відтепер отримали посади «регентів» Чеського королівства. Також всім станам було підтверджено їхні права і свободи. Таким чином, управителів у правах та повноваженнях було обмежено [249, s. 16; 315, s. 358; 455, s. 337; 255, s. 160].

Владислав II прибув до Праги лише у січні 1509 р. Метою приїзду була коронація сина Людовіка II Ягеллона (відбулася 11 березня 1509 р.) [258, s. 531; 249, s. 16; 413, s. 238]. Натомість у земські дошки 21 березня 1509 р. були записані королівські зобов'язання (Владислава II і Людовіка II Ягеллонів): дотримуватись компактатів, капітулярія Владислава II від 1471 р., прав і свобод панів, рицарів і под. Король хотів розширити права престолонаслідування, однак було прийнято рішення, що король за життя призначає спадкоємця трону, а стани не мають права обирати нового короля ще за життя чинного [367, s. 344-345].

Два питання потребували негайного вирішення королем: 1) правова нерівність між передовими управителями королівства; 2) суперечки між вищим та міським станами. Відповідно до рішення Святоякубського з'їзду головні урядовці вимагали від короля, щоб міста офіційно визнали їх владу. Празжани ухилялися від такого рішення, бо, згідно із законами, королівські міста мають підкорятися лише королю. Скарги подавалися і на верховного канцлера, якого

звинувачували у зловживанні королівською печаткою. Обидві печатки (мала та велика) були від нього відібрані. Вирішили, що відтепер вони знаходитимуться лише у короля. Також було встановлено, що жоден урядовець не має права обіймати відразу дві посади. Ці рішення 20 жовтня 1509 р. були записані до «Земського статуту» [367, s. 347]. Більш необережно король вирішив друге питання. Йшлося про призначення суддів та урядовців. Міста вимагали, щоб судді й урядовці давали клятву не лише вищому, але й міському стану. Вища знать скаржилася, що пражани всупереч ще колись виданому рішенню імператора Карла IV Люксембурга щодо компетенції суддів посягають на їх права і свободи. Вирішено, що міста мають керуватися постановою імператора Карла IV, що суперечило обіцянкам короля і призвело до обурення міст [144, s. 5-10; 367, s. 348-350]. Це засвідчило поступливість короля вищій знаті як важливій політичній силі в королівстві.

Владислав II намагався навести порядок у Чеському королівстві і посилити свої позиції. Свідченням цього є проведення протягом 1509 р. чотирьох з'їздів. Перший стосувався коронації Людовіка II. Другий був призначений на 30 квітня 1509 р., але не відбувся. Третій відбувся 30 травня 1509 р., а четвертий був призначений на 19 листопада 1509 р. На цих з'їздах йшлося про компактати, про запровадження у Чеському королівстві архієпископства та вигнання пікгартистів [367, s. 353].

Внаслідок суперечок між панами Владислав II зумів отримав нові статки. Це призвело як до фінансових, так і законодавчих змін. Не маючи великих коштів, король зобов'язав стани оплачувати його потреби. Протягом 1509 р. два рази відбувся збір податків. Перший – у честь коронації сина, другий – на виплату нових статків (градів і земель). Відомо, що в Празі не заплатило до 38 тис. осіб, а в регіонах ще більше. Це змусило короля обтяжувати свою казну боргами. Кошти надходили у різний спосіб. Так у серпні 1509 р. із невідомих причин було заарештовано 9 значних містян Праги. Вони були звільнені після того, як заплатили по 2 тис. золотих. Це свідчить про примусові виплати на користь короля. Король просив записати ці кошти на користь його сина

Людовіка II, але за сприяння Гутштейнів кошти були передані до королівської казни з правом їх використання зі згоди королівської ради [351, s. 312-320; 119, s. 13].

Щодо четвертого з'їзду, що відбувся 1509 р. в день Св. Єлизавети, то до нас дійшли записи, важливі з правової точки зору. Відомо, що Владислав II за борги 5 тис. коп грош чеських (король позичив ці кошти для викупу свого брата Сигізмунда I) віддав у спадкове володіння рицарю Миколі Трчкові і пану з Ліхтенбурга маєтки Здоховіц у Хруділеску. Це трактувалося, як роздача королем земель чеської корони. Тому у Пресбурзі 12 листопада 1509 р. це рішення скасували. Було встановлено, що ні Владислав II, ні його нащадки не мають права без рішення королівського з'їзду відчужувати землі і маєтки чеської корони. Зауважимо, що король мав право дарувати маєтки на основі привілею Карла IV [367, s. 360].

За таких обставин 11 січня 1510 р. у Празькому граді Владислав II видав дві грамоти, що стосувалися чеського права, так званій «Маєстат Владислава Ягеллонського про єдність Чеської корони» і «Маєстат Владислава Ягеллонського про доньку Анну як спадкоємицю Чеського королівства» [168, s. 127-128; 413, s. 238]. У першій грамоті йшлося про врегулювання відносин між станами, у другій – про взаємодію між королівською радою та її підрядними. Перша грамота свідчила, що король є верховним правителем і гарантом єдності Чеського королівства з прилеглими до неї Моравією, Силезією, Лужицями та землями в Німеччині, а також свобод, привілеїв і віросповідання. Друга грамота узаконила права на престол Людовіка II Ягеллона, та у випадку передчасної смерті без законного спадкоємця корона переходила сестрі – княгині Анні. Відповідно всі стани визнали їх право на престол як в Чеському, так і в Угорському королівствах [258, s. 534; 29, s. 170-171; 416, s. 262-296].

У 1510 р. головним питанням, що потребувало вирішення, був розподіл влади в Чехії після від'їзду короля. Щодо цієї проблеми, то виникли дискусії між містами та шляхтою. Найбільшого противника міст пана Альбрехта Рендла

було звільнено з посади головного писаря (залишився при раді короля). Верховний канцлер Альбрехт Лібштейнський із Коловрат хоч і залишився в уряді, але незабаром, 25 травня 1510 р., помер. Було усунуто від влади і міністра фінансів Бернарта з Валдштейна. Його заступив Ян із Потештейна на Жампаху. Вища влада у королівстві стала належати Петрові з Рожмберка. Інші посади були затвердженні на основі Святоякубського з'їзду 1508 р. Зазначимо, що таким чином у складі 24 осіб Владислав II узаконив владу вищого стану в королівстві. Відтепер вони почали титулуватися регентами [258, s. 535-536].

Отже, віддавши в розпорядження всю свою владу, казну, право збору податків, король, по суті, залишився лише з титулом. Новий уряд спочатку справлявся зі своїми обов'язками, однак протягом 1511 р. між станами виникли нові суперечки. У вищому стані відбувся розкол на дві ворожі групи. До першої відносимо панів, очолюваних Вілемом з Перштейна і Ладиславом із Штернберка. До другої сторони – Петра з Рожмберка та Зденека Лева з Рожміталя [249, s. 18].

Відкритим залишалося питання боргів королівства [128, s. 157]. Саме тому в Буді 18 вересня 1512 р. було видано дві постанови короля. Перша стосувалася королівських прибутків, якими мав розпоряджатися пан Лев із Рожміталя. Він повинен був призначати королівських чиновників для управління королівськими градами і маєтками. Таким чином, король міг витратити кошти тільки із дозволу пана Лева. Друга стосувалася надання пану Леву і його нащадкам винагороди за королівські борги. Відзначимо, що дані постанови 8 жовтня 1512 р. були записані до «Земського статуту» [367, s. 383].

Проблема єдності королівства і співпраця між князівствами та станами чеської корони вимагала проведення генерального з'їзду чеських, силезьких, моравських та лужицьких земель. Він мав відбутися 18 грудня 1512 р. у м. Кладно (чеськ. Kladno). Тут було затверджено рішення про співпрацю і дружбу між землями Чехії, Моравії, Силезії та Лужиць щодо боротьби зі злочинцями, зрадниками та ворогами. Договір мав дію до смерті Людовіка II Ягеллона, а в разі надзвичайної ситуації – 20 років між Чехією і Моравією та 15

років із Силезією. Владислав II підтвердив ці домовленості в Буді 22 січня 1513 р. [246, s. 65-70; 367, s. 385; 293, s. 13-15].

Свідченням того, що Владислав II не полишав надій посилити свою владу, є спроба ліквідувати рішення Святоякубського з'їзду. З цією метою ним було призначено з'їзд у Празі на 27 січня 1514 р. На ньому мова йшла про офіційне скасування рішення Святоякубського з'їзду. Згідно з інструкцією, уповноважені особи короля мали виконати наступні завдання: ліквідувати Святоякубський договір, призначити Празького архієпископа, посприяти опануванню Людовіком II чеської мови, призначити радника при королі. Після десяти днів переговорів, не прийнявши рішення вже по першому питанню, з'їзд призупинили. Владислав II, будучи обмежений рішенням Святоякубського з'їзду, робив спроби повернути собі повноцінну владу. Князь Бартоломей Мінстерберзький разом із міським станом підтримували короля. Це змінило хід з'їзду. Було виголошено, що з короля знімається зобов'язання підтверджувати скликання міських рад. Міста вимагали вилучити цю постанову із «Земського статуту». Пани виступали проти цього і вимагали визначення нових способів державного управління. Після довгих дискусій і сварок з'їзд розійшовся [429, s. 21; 447, s. 419]. Прийняття цієї постанови трохи посилювало владу короля у Чехії, однак вона і надалі залишалася обмеженою [258, s. 538; 249, s. 20].

Ще однією темою для дискусій між станами було надання військової допомоги королю. Особливо просили допомогу в королівських містах. Зауважимо, що міста тут мали виступати в ролі придушення селянського повстання, що трохи суперечило їх інтересам [132, s. 27-28]. Зауважимо, що 1514 р. на територію Угорщини вдерлися турки і, як наслідок, відбулося повстанням «куруців», очолених Дьєрдем Дожою¹ [258, s. 538; 263, s. 420; 262, s. 46; 317, s. 104-105; 235, s. 132; 402, s. 21-36]. Але чеські стани реагували на проблеми свого короля в Угорщині дуже повільно. Після того, як «куруців» було розбито, Владислав II у листі просив продовжувати похід. Можливо,

¹ Детальніше про це див.: Čornej P. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526). – S. 420-421.

король боявся продовження повстання або ж хотів налякати угорських прелатів і панів, щоб таким чином послабити їх позиції. Саме тому князь Бартоломей став табором поблизу Буди і перебував там із 22 серпня до 12 вересня 1514 р. [334, s. 356-357].

Із метою вирішення політичних проблем король призначив з'їзд, що тривав із 22 липня по 5 серпня 1514 р. Стани окремо одне від одного обговорювали питання і вели переговори лише у письмовій формі. Таким чином, рішення було виголошене тільки двом станам, а міський стан мав його підтвердити. Йшлося, зокрема, про скасування Святоякубського з'їзду, а також на три роки підтверджено податок на пиво. Із земських законів скасовувалися лише питання, пов'язані з королівськими статками і прибутками. Зазначалося, що король не мав права без згоди станів використовувати свої доходи [367, s. 414-415].

Ще у квітні 1514 р. князь Бартоломей уклав таємну угоду між королем і міським станом (умови не відомі). Згідно з цією угодою Владислав II видав декрет, яким задовільнив прохання міст. За таких обставин почалася політична боротьба між князем Бартоломеєм і вищою знаттю. Подальші політичні зміни в Чеському королівстві пов'язані із діяльністю князя Бартоломея Мінстерберзького, який підняв питання про права і свободи міського стану і зумів протиставити короля шляхті. Його ідеї підтримали Альбрехт Рендл із Оушави, Процек Малий, Ладислав із Босковіц та інші [429, s. 22-23]. Розгорілося протистояння між вищим і міським станами. Щоб запобігти обмеженню прав міст, пражани просили короля дозволу самим обирати коншелів. Так, 12 серпня 1514 р. був виданий королівський маєстат, за яким згідно із «Статутом Нюрнберзького та інших імперських міст» міста Нової і Старої Праги отримали право при відсутності короля в Чеському королівстві самим обирати щороку коншелів. Нові вибори відбулися 6 листопада 1514 р. [258, s. 539].

За таких обставин 27 листопада 1514 р. відбувся з'їзд у Буді. На ньому були присутні провідні пани Чехії, Моравії та Силезії. Відомостей про цей з'їзд

мало. Вже 30 листопада 1514 р. Владислав II видав указ, за яким постанови короля, які суперечать правам і свободам панів і рицарів, вважаються недійсними. Хоча на з'їзді від князя Бартоломея були подані «supplikace» (листи-прохання) про відновлення королівської влади, але їх прийнято не було. Пани і рицарі вважали, що прийняті рішення у 1502 і 1509 рр. змінам не підлягають [334, s. 358; 429, s. 25]. Тож напередодні 1515 р. Владислав II видав грамоту, якою підтверджував всі свободи і права панів, рицарів та міст. Відбулися посадові ротації, король звільнив із посади скарбника Індржіха Тупкле з Брнічка та підкамердинера Буріана Трчку. На їх посади були призначені Вілем Трчка з Поступіц (4 березня 1515 р., пробув на посаді до смерті 1521 р.) та Альбрехт Рендл із Оушави [258, s. 539].

Наступний важливий з'їзд всіх станів був призначений на 23 травня 1515 р. Він тривав близько трьох тижнів і пройшов досить успішно. У цьому – велика заслуга Карла Мінстерберзького, двоюрідного брата князя Бартоломея (останній, повертаючись із Відня, внаслідок перекидання човна втопився поблизу м. Хайнбург-на-Дунаї) [258, s. 540; 334, s. 359]. Князь Карл Мінстерберзький став головним радником у справах Чеського королівства. На всіх наступних з'їздах він виступав королівським послом і отримував за надання послуг щорічну плату (1000 коп чеських)¹ [251 s. 222-231]. Своїм уповноваженим особам король надавав право вирішувати питання від королівського імені. Рішення з'їзду було підписане трьома станами і стосувалося питання доходів короля та його боргів, а також суперечок щодо прав міського стану [416, s. 418-419; 386, s. 217-218].

Для вирішення питання було обрано 5-ох управителів (колегія радників), 2-ох – із вищого стану, 2-ох – із міського і 1-го від короля. Вони безпосередньо мали займатися справами прибутків і боргів короля. Їх помічниками

¹ Копа – розрахункова одиниця, яка становила 60 горш празьких (чеських). За правління у Чеському королівстві династії Ягеллонів карбувалося п'ять видів монет: празький грош, двостороння монета, одностороння монета, галер та Йоахимський грош (чеський талер). Для прикладу 1 празький грош становив 7 односторонніх монет та 14 двосторонніх монет чи галерів.

призначено 8 осіб, 2-ох від короля, а 6-ох від станів. Їм надавалося право мати представників при градах, крім земських урядів. На власні потреби королю надавався прибуток із Празького граду та з виплавки міді 3000 коп чеських. Податки в регіонах мали збиратися гетьманами і податківцями.

При вирішенні другого питання були закладені основи для розмежування прав придворного та міського судів. Остаточо це питання повністю буде вирішене на Святовацлавському з'їзді. Хоча на з'їзді і було досягнуто компроміс із названих питань, ще два – про варіння пива на продаж та про призначення королем урядовців до судів та урядів без згоди панів – залишилися відкритими. Слід відзначити, що за життя Владислава II вони так і не були вирішені [386, s. 220-221].

За такої складної політичної ситуації Владислав II захворів і за два дні до смерті висловив останню волю: стани мали визнати Людовіка II Ягеллона королем, Чеське та Угорське королівства мали існувати в мирі, визнати договір про спадкоємність трону, з'ясувати питання про борги короля, припинити суперечки, вирішити питання продажу пива, визнати домінування католицької церкви, витіснити пікартистів. У вигляді документу воля короля була розіслана в Силезію, Моравію та Лужиці [70, s. 298-300; 382, s. 25]. Король Владислав II помер у четвер 13 березня 1516 р. Похований 19 березня 1516 р. в Секешфегерварі (угор. Székesfehérvár). Відзначимо, що в Чехії про смерть короля дізналися лише 26 березня 1516 р. [386, s. 222; 411, s. 131-132; 412, s. 412; 418, s. 75-76; 444, s. 180; 448, s. 124-125; 356, s. 158-161]. Опікунами Людовіка II в Чехії були призначені Карл Мінстерберзький, пани Лев із Рожміталя і Бржеслав Швіговський із Рожмберка, а в Угорщині – кардинал Томас Бакоци, маркграф Їржі Брнденбурзький та Ян Борнемісса. Крім того, опікунами були призначені король Сигізмунд I та імператор Максиміліан I [386, s. 223].

Отже, Владислав II не встиг примирити вищий та міський стани. Однак йому вдалося наблизитись до цієї мети. Чимала заслуга в цьому належала князю Бартоломею Мінстерберзькому. Хоча права короля були обмежені

станами, Владислав II не втратив влади в Чехії. Країна не перетворилася на олігархічну республіку чи на роздріблену Св. Римську імперію німецької нації, а стала станово-представницькою монархією.

3.2. Боротьба міст за політичні права (1500–1517)

Виданий у 1500 р. «Земський статут Владислава II» призвів до суперечок і протистоянь між вищим та міським станами. Корінь цих суперечок сягає XIV ст. Основною причиною протистоянь були не лише економічні питання (боротьба за ринки збуту товарів, виробництва товарів, право торгівлі і т.д.), але й політичні. Значно ускладнювали ситуацію релігійні суперечки. Вищі стани робили нові спроби обмежити права містян. Їх основним аргументом було те, що вільними людьми є лише власники землі, тобто вищі стани (князі, пани, рицарі). Отже, міста мають підпорядковуватися їм, а королівські міста – королю [133; 134]. Відзначимо, що давнє королівське право надавати містам привілеї втрачало свою дію [334, s. 322-323; 376, s. 137-138; 345, s. 287-298]. Втілення цих ідей могло призвести до децентралізації та роздробленості Чеського королівства. Проблеми стали зародком нового великого конфлікту, а саме боротьби міст проти вищих станів за збереження прав, свобод і привілеїв.

У період правління в Чехії династії Ягеллонів перші прояви суперечок між шляхтою і містами проявилися на Бенешівському з'їзді 1473 р. Міський стан опирався прийняттю відповідних рішень. Однак небезпека перед Матяшем Корвіном та укладення Оломоуцького миру змусили стани призупинити суперечки. У 1479 р. міський стан без вагань погодився на рішення Святовацлавського з'їзду, що королівську раду мають формувати лише представники вищої шляхти (пани і рицарі) [196, s. 496-502]. Однак шляхта виборола собі у 1481 р. ще право погоджувати з королем призначення на посади чиновників [192, s. 504-505].

Й. Мацек виділяє чотири форми протистоянь між вищим і міським станами: 1) боротьба міст проти оповедників; 2) регіональні військові сутички; 3) захоплення містянам градів і торгів; 4) станова боротьба в Чеському

королівстві (з небезпекою відкритих протистоянь) [334, s. 328; 251, s. 131]. На думку автора, можна ще додати випадкові сутички між містянами і шляхтою, що носили побутовий характер і були досить численні. У залежності від учасників індивідуальні конфлікти могли переростати у серйозніші міжстанові протистояння. У період правління династії Ягеллонів можна виділити чотири етапи протистоянь між королівськими містами і вищим станом: 1) до суперечок щодо «Земського статуту»; 2) період боїв з оповедниками, зокрема паном Копідланським; 3) час до очолення міського стану князем Бартоломеєм; 4) до 1520 р., коли йшла боротьба щодо запровадження умов Святовацлавської угоди 1517 р. Вперше ці етапи були запропоновані Й. Пешekom та Б. Зілінським. Як зауважив Й. Мацек, упродовж цих чотирьох періодів напруження іноді сягало такої гостроти, що ледь не спалахнула громадянська війна [334, s. 334].

На поч. XVI ст. у Чехії об'єдналося 32 міські общини (королівські міста). (див. Додаток 3.) [423, s. 126-187; 424, s. 5]. Міста, що входили до об'єднання, присягли на вірність королю та зобов'язувалися в разі потреби надавати йому військову допомогу. Міський стан заради посилення своїх позицій уклав угоду не сперечатися між собою в судах та вирішувати суперечливі питання особисто [180, s. 217-218]. Й. Мацек вважає, що королівських міст було більше. Це підтверджує «Клавдіанова карта», на якій королівським символом відзначено 36 міст (причому без поділу Праги на Нову і Стару). До них можна віднести м. Хеб (почакова назва – Егер), Рокіцани (чеськ. Rokycany), Тахов (чеськ. Tachov), Пршібрам (чеськ. Příbram) і Раковнік (чеськ. Rakovník). Правами і привілеями королівських міст також користувалися Менше Місто празьке, Нове Місто празьке, Вішеград та Велварі. Загалом 40 королівських міст [334, s. 21-22; 251, s. 157]. А З. Вінтер припускає, що королівських міст у другій половині XVI ст. було 42 [446, s. 5]. На Моравії королівських міст було шість: Оломоуц, Брно, Їглава, Зноймо (чеськ. Znojmo, колишня назва нім. Znaim), Угорське Градіште (чеськ. Uherské Hradiště) та Унічов (чеськ. Uničov). Інші королівські чи маркграфські міста перебували у володіннях панів [200, s. 312; 345, s. 281-303; 334, s. 23; 292, s. 55-58; 289, s. 53].

На першому ж з'їзді станів 30 вересня 1500 р. між вищим і міським станом розпочалися суперечки. Після зачитання «Земського статуту» міста відразу не визнали його і просили внести зміни. Міський стан наголошував, що їх думку не було враховано при затвердженні такого важливого документу. Вони вимагали враховувати їх голос на правах третього стану, натомість обіцяли не втручатися у справи земських судів [202, s. 262]. У відповідь до Владислава II звернулися пани і рицарі з вимогою покарати міста за непокірність. Король зазначив, що міста не мають права втручатися в зміни «Земського статуту» та безпосередньо виступати проти вищих станів. Усі скарги міст треба було обґрунтовано висвітлити королю, який мав право вирішувати ці проблеми [367, s. 269-270]. Пани і рицарі замовили комісію для реєстрації всіх документів щодо земських прав і привілеїв. Комісію очолили головний гофмістр Вілем із Пернштейна, верховний суддя Пути Швіговський із Різмберка, верховний канцлер Ян із Шелмберка та інші впливові пани і рицарі. Із дозволу короля документи з Карлштейна були перевезені в Прагу і 9 грудня 1500 р. за допомогою писарів переписані й зареєстровані. Ця акція була не лише проти прав міст, але мала ще й забезпечити панам і рицарям права на володіння градами [367, s. 271].

Щоб вирішити суперечку між шляхтою і містами король призначив новий з'їзд у Прагу на березнь 1501 р., на якому мали обговорити доопрацювання законів. Владислав II був стурбований ситуацією і прагнув її найшвидшого вирішення. На з'їзді було ухвалено такі рішення: статки містяни Кутної Гори мали бути записані до статуту на зразок Празьких, пани та рицарі на судах могли бути відсутні і свідчити у письмовому вигляді [367, s. 272]. У середовищі панів теж виникла конкуренція. За правління Ягеллонів з'явилося кілька нових панських родів, які почали складати конкуренцію вже існуючій вищій знаті. Саме про це йшлося на з'їзді 27 квітня 1501 р., на якому вищі стани затвердили перевагу старших панських родів над новими і які приймалися до числа старших на всіх правах від четвертого коліна.

Проблема відносин між станами мала вирішуватися судами. Виграти судову справу могли лише справжні знавці права. Відстоювати інтереси міст у суді мав один із найкращих знавців тогочасного чеського права – Вікторин Корнеліус із Вшегрд (1460–1520, писар королівського уряду).

Містяни і знать вислали королю свої скарги. У скарзі міст зазначалося: 1) що пани і рицарі намагалися позбавити міста права «третього голосу». Стверджувалося, що міста є платниками королівських податків та виконують королівські повинності; 2) пани втручаються у господарські справи міст, займаються виробництвом пива не лише для власних потреб, але й для продажу у містах, але забороняли ввіз зернових і продаж їх на вигідніших умовах іноземцям; 3) щодо «Земського статуту», то пани і рицарі забороняють містам, крім Праги і Кутної Гори, реєструвати статки громади чи окремих осіб у статутах, навіть якщо король дав згоду; 4) пани та рицарі часто без поважних причин притягають містян до земського суду всупереч їх правам і свободам. За законом суд має відбуватися за участі бургграфа або міського консула. Окрім збіглих або челяді, ніхто з містян не повинен притягатися до суду; 5) король завжди радиться з панами та рицарями щодо питань міського стану; 6) пани в міських корчмах переховують злочинців, і коли міста висувають обвинувачення власникам таких закладів, то пани їх вигороджують; 7) шляхта на своїх землях створює нові містечка і ринки, завдають шкоду економіці міст; 8) у панствах виникають і нові села; 9) пани забороняють містам здійснювати смертні карі і в разі потреби переводять злочинців до Праги; 10) пани і рицарі не хочуть приймати в судах листи міст, завірені міською печаткою; 11) перешкоджають шлюбам поміж залежними селянами та міщанами; 12) не ремонтують у містах свої будинки; 13) міста відмовляються визнати «Земський статут 1500 р.», виданий без їх участі [367, s. 277-280; 294, s. 336-340; 157, s. 328; 133, s. 98-101].

На противагу цим скаргам пани і рицарі висунули свої: 1) містяни вимагають сплати мита з товарів, які ввозяться в міста; 2) забороняють затримувати злочинців і самі їх не ловлять; 3) декотрі міста тримають у власності землі, які їм не належать; 4) не хочуть записувати власність селян у

містах до міських статутів; 5) втручаються в суперечки між панами і рицарями, намагаються їх судити; 6) переховують утікачів; 7) затягують судові справи у міських судах до трьох – чотирьох років; 8) у містах немає чітко визначених цін на купівлю і продаж товарів; 9) на ринках скуповують товари та перепродують їх; 10) не дозволяють із міст експорт солодошів; 11) не дозволяють імпорт вина в м. Прагу; 12) будують дамби на річках, що заважає переміщенню човнів; 13) перешкоджають купцям купувати вовну, продають сукно здебільшого міським майстрам; 14) якщо пани знаходять у містах свого залежного, то міста перешкоджають його поверненню; 15) не допускають рицарів до міських справ; 16) багато колишніх рицарів, що стали міською елітою, виступають проти панів [367, s. 281].

У січні 1502 р. король Владислав II прибув до Праги. Відтак 11 лютого 1502 р. було призначено нових коншелів, а 17 лютого 1502 р. підтверджено рішення з'їзду, проведеного 27 квітня 1501 р. (про перевагу давніх родів на новими). Так само підтверджено рівність прав поміж чеським та іноземним дворянством [258, s. 520; 334, s. 315]. Було скликано з'їзд станів на 21 лютого 1502 р. Про з'їзд, що відбувся, відомо мало. Спочатку було зачитано новий «Земський статут Владислава II 1500 р.» у присутності короля, вищих станів, суддів, не було лише представників міського стану. Вже 24 лютого 1502 р. до «Земського статуту» було записано наступне: «Король разом зі своїм урядом, містами, підданими, землями, мастками, монастирями має право заперечити чи допомагати кожному, хто відстоює свої права і свободи у суді перед панами». Відтепер ніхто не мав права виступити проти «Земського статуту» і мусів діяти відповідно до його законів. Таким чином питання між станами було розв'язане королем. Міста втратили своє право «третього голосу», оскільки визнавалися підданими короля, який мав право вирішувати їх проблеми [79, s. 221-226].

На з'їзді було досягнуто домовленості щодо вирішення питання боротьби проти Туреччини. Суперечки виникли щодо податку з «голови». Чеська знать встановила податок із кожної особи 30 грош чеських незалежно від віку. Що стосується рицарського стану, то податок становив 14 грош чеських з осіб

чоловічої та жіночої статі, а з дітей – 1 грош. З містян по 10 грош, челяді по 1 грош, купці з магазину мали дати по копій грош, духівництво по 15 грош, шинкарі по 15 грош, орендодавці мали дати зі 100 грош доходу по 6 грош. Для втілення цього задуму було проведено перепис населення. Для виконання завдання видано указ, за яким всі пани зобов'язані повідомити кількість підлеглих. У містах це завдання покладалося на бургомістрів та консулів. У королівських містах це рішення мали виконати 8 спеціально обраних осіб. Саме вони мали отримати зібрані кошти і використовувати їх за призначенням [367, s. 285].

Щодо суперечки між станами, то король 22 березня 1502 р. виніс рішення: 1) що стосується «третього голосу» міського стану, то знать на з'їздах має право вирішувати питання без участі міст, що стосується виборів короля, то міста мають право голосу, а також у питаннях призначення податків та надання військової допомоги для ведення війн. Щодо виборів короля, то відтепер його можуть обирати не лише в Празі, але й в інших містах, визначених трьома станами; 2) пани та рицарі залишають за собою право на замки, маєтки, ринки і т. д. Щодо варіння пива, то міста керуватимуться рішенням, виданим ще за короля Їржі з Подебрад. Селянам варити пиво заборонялося; 3) містам підтверджуються їх права та свободи і відповідним записом вносяться до «Земського статуту»; 4) міста зобов'язуються брати участь у земському суді; 5-8) на ці прохання містам відповідь дана не була; 9) злочинців мають страчувати у Празі, але за перевіз міста мають отримати відшкодування; 10) нове рішення панів щодо свідчення в судах підтримано; 11) панам дозволяється вимагати від міст повернення збіглих жінок і сиріт; 12) якщо пани не займаються своїми будинками в містах, то міста мають право їх конфіскувати; 13) не було дано відповіді [367, s. 286]. Не задовольнивши п'яту та тринадцяту скарги, міста позбавлялися права виносити рішення про смертну кару. Судячи з цього рішення, можна зробити висновок, що міста зазнали поразки, бо король Владислав II підтримав вищі стани. Це підтверджує лист короля від 23 березня 1502 р. до Кутної Гори, в якому він зазначає, що міста виглядають зрадженими.

Вже 31 березня 1502 р. король залишив Прагу і повернувся в Угорщину [447, s. 413-416]. За таких обставин міста зібралися 2 травня 1502 р. на нараду у Празі і прийняли наступні рішення: 1) гетьмани країв, що були призначенні без погодження з містами, визнаватися не будуть; 2) містяни не вирішуватимуть суперечки між собою в земському суді; 3) міські податки залишатимуться на ратушах; 4) у випадку військового виступу шляхти міста об'єднують свої сили. Слід відзначити, що наростав досить серйозний опір шляхті, а міста мали значну військову силу [258, s. 520; 155, s. 269-271; 180, s. 217-218].

Тим часом у Празі до влади прийшли молоді, енергійні, рішучі особи. Це давало можливість міському стану пропонувати нові переговори. Цьому сприяв веховний канцлер Ян із Шелмберка. Міста пропонували повернутися до правових відносин, що регулювали дії шляхти і міст станом на 1500 р., і відмінити дію нових законів. Король призначив новий з'їзд на 11 листопада 1502 р. Вищі стани дали дві відповіді містам. У першому листі від 14 листопада 1502 р. йшлося про непорушність прав та свобод міст. У другому від 15 листопада 1502 р. пани і рицарі підтверджували свободи міст, відкритим залишалось лише питання про право шляхти повертати собі збіглих. Всі зміни були від 15 листопада 1502 р. внесені до «Земського статуту». За таких обставин боротьба між станами призупинилася. Пани і рицарі, маючи зовнішні проблеми, зокрема боротьбу з німецьким дворянством, не бажали розпочинати військові дії проти міст. Таким чином, міський стан отримав підтвердження декотрих прав і свобод [258, s. 522, 334, s. 340-341].

Поведінка пражан у так званій Локетській війні 1505 р. (протистояння за спадок нащадків Владислава Локетка) показала, що міський стан має вагу в суспільстві, що з їх інтересами потрібно рахуватися. Це виявилось при вирішенні суперечки між панами Шліками та Їндржіхом Вшерубським. Права міст були записані до земських законів (22 жовтня 1505 р.) без королівської санкції. Відзначимо, що міський стан отримав право здійснювати суд у випадку насилля чи злочину в містах. 3 жовтня 1506 р. рицар Ян Копідланський вчинив бійку із землевласником Яном Цукрем із Тамфелду та вбив його. Рицаря

відразу було схоплено і ув'язнено. Бургомістр Даніел Ранше та троє радників негайно винесли вирок – смертну кару. Не давши змоги просити помилування, Яна Копідланського було страчено (обезголовлено) біля ганебної колони міста [258, s. 527; 416, s. 231, 246-247]. Законність такого вчинку ніхто не заперечував, але шляхта вважала це образою [334, s. 344; 92, s. 358]. Звичайно, це стало приводом для ворожнечі між вищою знаттю та міським станом¹ [258, s. 528; 251, s. 132]. Як свідчать джерела, такі випадки були не поодинокі [71, s. 134; 50, s. 347]. Реакція вищого стану, який зібрався на з'їзд 5 березня 1507 р., не забарилася. Рішенням з'їзду було внесення змін до «Земського статуту», а саме: «Пражани чи жителі інших міст у Чеському королівстві не мають права чинити самосуд над панами або рицарями без розгляду справи у земському суді» [258, s. 523; 376, s. 138-160; 371, s. 13-17; 256, s. 184-185].

Політична ситуація в Чехії ставала дедалі напруженою. Король не підтримав пражан і справа з Копідланським залишилася відкритою (винесено рішення у 1509 р.)² [367, s. 355; 258, s. 532; 447, s. 417-418]. Пани і рицарі 5 березня 1507 р. уклали між собою угоду (двосторонній запис), яку було внесено до земських дошок і підтверджено старі й нові права шляхти, що обмежувало права міст [334, s. 345]. Міський стан погоджувався визнавати рішення земського суду лише у трьох випадках: 1) при записі вільних статків міст чи містяни; 2) при вирішенні питання збіглих селян; 3) при вирішенні питань про челядь, яка втекла у місто [334, s. 341; 416, s. 183; 195, s. 271-272]. Стосовно суду над містянами, то це питання було дискусійним і залишалось відкритим. Окремих пражан було викликано до Земського суду. Внаслідок заворушень у Празі пани та рицарі видали маніфест проти пражан, автором якого був пан Рендл із Оушави. За маніфестом жоден пан чи рицар не має права бути осуджений будь-де, окрім Земського суду. У разі порушення шляхтою права вони мають захищатися згідно з правами і свободами. У маніфесті також

¹ Детальніше про це див.: Čornej P. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526). – S. 528.

² Детальніше про це див.: Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. – S. 355.

викладено всі права Земського суду та обов'язки міст [140, s. 257; 416, s. 243; 334, s. 345]. Наслідком цих подій став з'їзд 15 березня 1508 р. Головним питанням було доповнення та внесення змін до деяких законів. Після таємної наради між панами Вілемом із Пернштейна, Петром Голіцьким із Штернберка та представниками міст 22 березня 1508 р. було прийнято наступне рішення: «Пражани та послы королівських міст на правах третього стану цього королівства пообіцяли дотримуватися панських і рицарських прав, як записано в законі, натомість пани і рицарі мають дотримуватися прав міських. Все, що нове, має вноситися чи змінюватися у «Земському статуті», повинно обговорюватися з міським станом». Всі ці зміни були підтвердженні довіреними особами всіх станів, а саме: верховним канцлером Ладіславом із Штернберка, верховним суддею Петром Голіцьким із Штернберка, головним бургграфом Зденеком Левом із Рожміталя, головним гофмістром Вілемом із Пернштейна, верховним канцлером Альбрехтом із Коловрат та іншими. Міщани вибороли собі право третього голосу в Чеському королівстві і підтвердили свої права та свободи. Завдяки цьому документу протистояння між вищим та міським станами, що тривали з 1479 р., вдалося призупинити. Зауважимо, що суперечливими залишалися економічні питання (про ринки, право торгівлі, варіння пива) [258, s. 530; 251, s. 136; 351, s. 329-337].

Крім того, мали місце суперечки всередині міського стану (поміж міським станом Старого та Нового міст Праги). Вже з 1505 р. за пропозицією М. Яна Пашка з Врату відбулися домовленості щодо об'єднання урядів обох міст та обрання єдиного голови. Перешкоджав цьому наданий королем Владиславом II привілей 1504 р. Новому місту, що обмежував права жителів Старого міста. Можна припустити, що цей привілей був виданий за порадою панів, які хотіли перешкодити союзу міст [367, s. 330]. Звичайно, суперечки між самим міським станом послаблювали їх політичні позиції. Так, Нове місто Праги вимагало зрівняння у правах зі Старим містом. Беручи до уваги, що в Новому місті чисельність населення більша, вони вимагали, щоб ними обирались 11 консулів та щоб судові рішення, прийняте в Новому місті, не

можна було оскаржити у Старому. Король разом із шляхтою 30 березня 1509 р. особисто прийшов до міської ратуші Старого міста і призначив 18 нових консулів. На це рішення відреагували жителі Нового міста і просили короля теж призначити 18 консулів. Після довгих нарад 18 травня 1509 р. король видав указ, який був записаний до земських дошок. За цим указом 18 консулів Нового міста були зараховані до міської ради. Також було скасовано митні кордони між містами, ринки і ярмарки мали проводитися разом, кожне місто мало керуватися власним правом на рівних умовах, обидва міста стали на чолі королівських міст [258, s. 533-534].

Нові протистояння розпочалися в 1512 р. Їх причиною стало нехтування вищими станами міського права третього голосу. Пани вважали, що «Земський статут 1500 р.» вирішив цю проблему. Цьому сприяли і доповнення, видані у 1502 та 1509 рр. Це питання обговорювалося і на Святоякубському з'їзді у 1508 р. Міста ж вважали, що їх права хоч і записані до земських законів, але вони не дотримуються [80, s. 386-391]. На з'їзді в Кадані 5 травня 1512 р. голос міст не було враховано. Міста вимагали у вищого стану пояснення. У разі неприйняття рішення міста погрожували не брати участі в земських судах, що провокувало нову політичну кризу [367, s. 379]. Розпочалася нова хвиля міського руху за власні права і привілеї (1512 р.). У зв'язку з цим 7 травня 1512 р. міський стан Праги розіслав листи до всіх королівських міст із закликом об'єднатися для спільної боротьби за свої права [334, s. 350]. До цього руху були залучені нові сили, представлені Яном Главсою, Яном Пашком та Сигізмундом Ванічковським, званим «Пан Сіга» (див. Додаток К.) [259, s. 269-270; 334, s. 350].

Чотири послы від міського стану 1 вересня 1512 р. мали їхати до короля в Угорщину, щоб домовитися про призначення нового архієпископа, обговорити питання прибутків і боргів короля та обіцянки щодо Силезького князівства. Владислав II вимагав дотримання «Земського статуту» і визнання Земського суду. Він дав дозвіл на проведення з'їзду, щоб міста могли обговорити проблеми із вищим станом. Була призначена комісія, що мала врегулювати це

питання. Саме в цей час спостерігаються зміни в настроях короля щодо міського стану [334, 350-351].

З'їзд у Празі 16 лютого 1513 р., на якому засідала комісія, нічого не вирішив. Навпаки, розгорілися ще більші суперечки. Вищий стан мав повну владу в земському, придворному, палатному та бургграфському суді. Тепер вони хотіли підкорити собі і міські суди. Це позбавило б міста хоча б якоїсь самостійності. Комісія 23 лютого 1513 р. винесла рішення: «Не зрозуміло, у розгляді яких питань має брати участь міський стан, а у яких – ні? Здається нам, що нехай всі звертаються в суди, а якщо справа стосується міст, то нехай пани їх передають. Але нам невідомо, чи затвердить цю пропозицію наш стан. Інше прохання, щоб заможні міщани у земських судах відповідали за статутами панів та рицарів». Водночас було опротестовано окремі положення «Земського статуту 1500 р.», які надавали перевагу панам і рицарям. Мова йшла про міських злочинців, зрадників і т. п., що давало панам право чинити розправу [435, s. 45-47]. Для врегулювання ситуації до Праги 15 червня 1513 р. був висланий королівський секретар Процек Малий із Цетне. Саме ці події свідчать про зміни у ставленні короля до міст. Це підтверджує й лист короля від 6 липня 1513 р. канцлеру Ладиславу з Штернберка і верховному бургграфу пану Леву, в якому король вже виступав проти з'їздів. Чим були зумовлені такі зміни? Це питання в чеській історіографії залишається відкритим. На думку Ф. Палацького, під впливом угорських панів, король вирішив підтримати міський стан. Можливо, король таким чином хотів протидіяти вищому стану [367, s. 398].

На пропозицію Яна Главси міський стан всього Чеського королівства зібрався 19 травня 1513 р. у старій ратуші м. Праги. Обговорювалося питання про зменшення витрат у зв'язку з обмеженням міських прав і свобод. Саме тут було обрано 13 пражан і 15 послів із інших міст [334, s. 351]. Відтепер ці представники мали право виступати і приймати рішення від імені всього міського стану. Міська община теж підтримала це рішення [416, s. 223-224]. Вдруге міський стан зібрався 15 червня 1513 р. Відомо лише, що прибув новий

королівський секретар рицар Процек Малий, який нагадав, що міський стан повинен підкорятися вищим станам. Міста підтвердили свою покірність королю і попросили в секретаря заступництва. Управителям Чеського королівства міський стан передав список із вимогами. Зі згоди короля планувалося призначення нового великого з'їзду [249, s. 48].

Таким чином, міський стан за сприянням Яна Главси уклав договір із уповноваженими князя Бартоломея Мінстерберзького щодо взаємодопомоги: «Хоч би хто в цьому королівстві Чеському на права, свободи, справедливість посміє сягнути, то князь має захищати міста...» [367, s. 390]. Цей договір був укладений строком на десять років. За надані послуги угода передбачала виплату князю 500 коп грош чеських у рік. Хоча договір був таємний, його не вдалося приховати. Пан Петро з Рожмберка був проінформований і повідомив пана Лева, який разом із іншими урядовцями робив вигляд, що нічого не знає. Вони таємними пропозиціями намагалися схилити князя Бартоломея на свій бік [42, s. 110].

Пани та рицарі проводили проти міст агітаційні з'їзди [196, s. 556-557]. Про це писав король Владислав II 6 липня 1513 р. пану Леву: «Зрозуміло, що будуть проведені деякі з'їзди і переговори у землях щодо прав та свобод міст. Не зрозумілі причини, що можуть викликати опір земель. Хотілося б, щоб між містами і вами більше не виникало суперечок. Бажаю, щоб твої ради вирішили це питання...» [367, s. 391]. Всі вищезазначені з'їзди відбулися 13 липня 1513 р. Ради міського стану листом від 9 липня 1513 р. звернулися до очільників країв із проханням не підбурювати населення проти міського стану. Міста зазначали, що рицарі чинять беззаконня у краях. Це був хитрий хід міст, щоб призвести до розколу між панами і рицарями. За таких обставин вищий стан просив короля призначити з'їзд на день Св. Бартоломея в м. Колін над Лабом (на ньому планувалося вирішити суперечку з містами) [84, s. 16-17].

З'їзд міського стану відбувся 28 липня 1513 р. у Празі. Тут 29 липня 1513 р. було підписано два документи. Перший – маніфест міського стану, другий – підтверджуючий документ між князем Бартоломеєм та міським

станом. Маніфест виголошував права і свободи міського стану. На такі дії рицар Процек зачитав лист короля Владислава II, в якому зазначалося, що король вимагає припинення суперечок поміж станами, гнівається на князя за його дії в Силезії і забороняє камердинеру Буріану Трчці чинити самосуд у містах. Було вирішено провести термінові наради. Того ж дня князь підписав угоди із представниками Старого міста щодо взаємної допомоги [367, s. 395-397; 258, s. 536-37; 416, s. 335; 334, s. 352-353].

Ці угоди розкривають проблему слабкої влади короля в Чеському королівстві. Домовленості давали можливість містам знайти захист в особі князя Бартоломея та боротися за свої права і свободи. Подальший хід перемовин не відомий. Відзначимо, що вищий стан обіцяв дати відповідь після з'їзду в м. Колін. Наперед зауважимо, що Колінський з'їзд розпочався 25 серпня 1513 р. Перебіг з'їзду детально нам не відомий. Відомо, що підтверджено прохання короля відповідно до попередніх королівських рішень 1502 і 1509 рр. [367, s. 404; 334, s. 353-354].

За таких суперечливих обставин всі чекали рішення короля Владислава II. Зазначимо, що князь Бартоломей особисто прибув до короля Владислава II. На жаль, хід переговорів не відомий, знаємо лише, що 17 серпня 1513 р. князь Бартоломей отримав відповідь про те, що король визнав союз Бартоломея і міського стану та підтвердив це рішення, яке мало бути таємним [367, s. 402]. Можемо констатувати, що це була хоча й невелика, але перемога міського стану. Князь 17 серпня 1513 р. отримав від короля особисту інструкцію, а також доручення, яке мав запропонувати містам. Зміст доручення полягав у наступному: 1) щоб міста не чинили опору панам і рицарям; 2) сплата податку з пива складає 1 грош із того, хто варить і продає; 3) прибутки залишаються у містах, але в разі потреби можуть бути використані; 4) всі проблеми міст мають вирішуватися через пана Рендла з Оушаві; 5) ці рішення мають бути затверджені міськими печатками і записані до міського статуту; 6) король обіцяв підтримку містам [367, s. 403].

Князь Бартоломей зібрав 29 серпня 1513 р. міську общину Праги. Були висвітлені вимоги. 12 вересня 1513 р. відбувся з'їзд усіх міст. Планувалося вирішити питання, порушені в лютому 1513 р. Важливим залишалося питання примирення з паном Рендлом. Міста погодилися платити податок із пива за умови, що вищий стан теж його сплачуватиме. Заради цього 15 вересня 1513 р. князь Бартоломей поїхав до короля. Допмагаючи міському стану, король не бажав втратити прихильників і серед вищого стану. Пан Лев після Колінського з'їзду писав королю: «Що ж, якщо це воля його Милості, то ваша Милість готова відмовитися від вирішення питання королівських прибутків і боргів». Вже 10 вересня 1513 р. король відповів: «Цим рішенням хочу позбавити вас зайвих турбот». Саме тому пан Лев 30 вересня 1513 р. закликав земських урядовців для переговорів щодо подальших дій. Про необізнаність багатьох у цьому питанні свідчить лист моравського гетьмана від 23 вересня 1513 р., який запитував, як розуміти домовленості, укладені між князем Бартоломеем і паном Рендлом [41, s. 153]. Земські урядовці наполягали на зміні рад у м. Празі, трактуючи цю вимогу тим, що нові люди будуть більш надійні. Коли 30 вересня 1513 р. за наказом короля головний камердинер Петро Голіцький із Штернберка і верховний суддя Їржі Бездружіцкій із Коловрат замінили консулів у Празьких містах, проти цього рішення виступили всі містяни. Після повторного указу від 26 жовтня 1513 р. пан Лев особисто призначив нові ради. У нових радах не було жодної особи, що брала участь у попередніх суперечках. За таких обставин пражани були змушені погодитися з пропозиціями князя Бартоломея і помиритися з паном Рендлом. Ці пропозиції мали бути надані королю для підтвердження [334, s. 355-357; 249, s. 49].

На вказані дії міст вищий стан відреагував скаргою, натомість міста подали зворотню скаргу. 12 листопада 1513 р. міста відправили до короля послів для підписання договору. Зустріч обох посольств із королем відбулася в м. Таті. На жаль, перебіг подій не відомий. Хід переговорів можна простежити, досліджуючи листи. Не маючи жодних причин у відмові, Владислав II 21 листопада 1513 р. видав указ, за яким підтверджував права і свободи міст. У

відповідь вищий стан почав політичний наступ на міста. Це призвело до розірвання Святоякубської угоди (1508 р.), що більше шкодило позиціям короля, ніж містам [249, s. 50].

Отже, видання «Земського статуту» зумовило протистояння між вищим і міським станами. Суперечки точилися довкола політичних, економічних і релігійних питань. Вищі стани намагалися обмежити права і свободи містян. Протистояння міського та вищого станів тривало з почерговим успіхом.

3.3. Святоацлавська угода 1517 р., юридичне завершення протистояння між вищим і міським станами

Спочатку здавалося, що смерть короля Владислава II об'єднає усі сторони, однак, з'їзд міст, котрий тривав із 28 квітня по 11 травня 1516 р., призвів до нових суперечок [233, s. 582]. Відомо, що на з'їзді першим розглядалося питання про пивоваріння. Зазначалося, що король обіцяв вирішити це питання у період із 6 січня по 23 квітня 1516 р. Коли ж розпочалися розмови про королівські борги та їх виплату, то міський стан відмовився вирішувати це питання, допоки не буде вирішена проблема пивоваріння. У результаті, почалися суперечки, внаслідок яких вищий стан оголосив, що оскільки містяни не визнавали статей, прийнятих небіжчиком королем, то вони відповідно не будуть дотримуватися укладених угод. Зауважимо, що місцеву владу передусім цікавило питання щодо пивоваріння. Але оскільки згоди не дійшли, то питання було перенесено на з'їзд 7 липня 1516 р. у м. Бенешов [386, s. 226].

З ініціативи пана Вілема Костки 19 червня 1516 р. опозиційні стани зійшлися у м. Градець-Кралове з метою обговорити наступні кроки проти загарбницької політики нової влади. Найбільше скаржилися на декрет Владислава II, виданий у Шопроні (угорсь. Sopron, нім. Ödenburg) 6 серпня 1515 р., що скасував рівну кількість місць на засіданні в земських урядах [386, s. 226-229]. Пан Лев 28 червня 1516 р. писав: «Ті інаковірні, а правильніше сказати пікарти, зі своєю вірою хочуть мати рівні права в урядах наших.

Потрібно дати їм гідну відсіч. Те, що було видано таємно, вони не схочуть, щоб повідомили імператорові та польського королю. Маємо їм нагадати, що було прийнято на з'їздах, того треба дотримуватися» [367, s. 448].

На Бенешовський з'їзд пан Вілем із Пернштейна особисто прибути не зміг, тому 4 липня 1516 р. прислав листа з вказівками: «Милі пани! Думайте про наше королівство, інакше не буде порядку... Маємо гідно підготувати нашого короля. Від нас залежить, як про нас будуть згадувати після нашої смерті, адже не буде поділу на «правих та лівих», а всіх нас судитимуть спільно. Відкиньте свої принципи і пиху, а знаходьте компроміс...» [367, s. 449; 334, s. 360; 233, s. 583-584]. На з'їзді було узгоджено, які документи має право підписувати сам канцлер а які підписуються тільки зі згоди ради. Визначено 4-х панів і 4-х рицарів, які мали вирішити питання з пражанами. Встановлено, що піддані панів і рицарів мають торгувати лише у містах, де їх влада не поширюється. Що стосується торгівлі у м. Прага, то встановлено, що допоки там діють панські права і закони, до того часу торгівля дозволяється. Пану Буріанові Трчкові до Різдва Христового має бути повернуто посаду [367, s. 450].

Відразу після з'їзду відбулася триденна нарада міського стану у Празі щодо переговорів, котрі мали відбутися 11 серпня 1516 р. з панськими та рицарськими станами. До нас дійшли лише записи інструкцій для містян. У них зазначалося, щоб жодного втікача з села у місто не проганяти, а діяти згідно з давніми традиціями, але якщо такий утікач вчинить злочин, то його треба покарати [334, s. 360-361; 386, s. 220-221]. Чеські міста шукали союзників і підтримку в Моравії, Силезії і Лужицях. Це була перша спроба міського стану поширити міську боротьбу в межах всіх етнічних чеських земель. Відомо, що у відповідь моравські стани радили шукати підтримки в імператора та польського короля, щодо інших, то їх реакція не відома [426, s. 148; 425, s. 103-105]. Щодо опікунства, то імператор Максиміліан I у своїх листах до чеської шляхти наполягав на визнанні його та польського короля опікунами Людовіка II, аби налагодити управління королівським двором. Відзначаючи, що король Людовік

ІІ сам визнав їхнє опікунство на з'їзді у Буді у присутності угорських станів, імператор вимагав призначити при королівських радах двох його радників і двох – польського короля. Угорські стани цього рішення не прийняли, вимагаючи призначити губернатором Янош Заполяі. У цей же період в Угорщині були видані королівські декрети, що стосувалися Чеського королівства. Хто саме був автором, невідомо. Відповідно виник опір цим декретам із боку чеської шляхти. Не було зрозуміло, які повноваження мали мати опікуни. Міста теж висловили невдоволення. Празький з'їзд так і не прийняв рішення (не всі прибули на нього) [334, s. 364]. Ці питання вирішувалися на Святомартінському з'їзді (12 грудня 1516 р.). Попри чвари між станами, нарешті було прийнято рішення про визнання опікунами Людовіка ІІ польського короля та імператора Максиміліана І. Коли міський стан побачив, що послі виявляють більшу прихильність до вищого стану, то відмовилися брати участь у подальшому засіданні. Саме тому рішення підписали лише пани і рицарі. Були звільнені 4 управителі Чеського королівства, призначені ще у 1515 р., та обрані 4 гетьмани (двоє від панів і двоє від рицарів строком на один рік). Вони мали займатися королівськими прибутками, замками, контролювати чиновників, збирати військо і т. д. Також цей з'їзд став досить важливим з організаційної точки зору. До короля було приставлено чотирьох радників – по двоє з кожного стану. Збір податків вирішено почати від 28 квітня 1516 року і завершити через три роки. Князівство Моравське, Силезьке, Лужицьке та Хебський край мали допомагати у виплаті королівських боргів. Про суму виплат у записі не йшлося. Вища знать зазначила, що якщо не буде повернуто посаду пану Буріанові Трчкові, то вони відмовляться визнавати домовленості з королем. Міста не були ознайомлені із рішенням цього з'їзду, яке 14 січня 1517 р. було записано до земських дошок [386, s. 233-242].

Міський стан та декотрі пани з рицарями у березні 1517 р. відправили до імператора Альбрехта Рендла, щоб проінформувати щодо становища в чеських землях. У той самий час пражани на чолі з Яном Главшою виїхали у Буду до короля Людовіка ІІ. На 17 травня 1517 р. король планував скликати з'їзд у

Празі, в якому мали взяти участь і послы від імператора Максиміліана I. Головною метою цього зібрання мало стати вирішення ситуації у чеських землях та остаточне примирення чеських станів. За таких обставин між представниками вищого і міського станів виникли локальні військові сутички. Ці та інші подібні обставини, а також небажання домовитися мирним шляхом спричинили нескінченні чвари та роздрібленість чеських земель [334, s. 362-363]. Щоб запобігти масовому кровопролиттю, чеські стани зуміли організувати Святовацлавський з'їзд. Найбільша заслуга у цьому належить пану Вілему з Пернштейна. Вже 16 жовтня 1517 р. повідомлено Саксонських князів про успіхи з'їзду: «Повідомляємо вам, що з Божою поміччю на цьому з'їзді відбулося примирення станів цього королівства, вільно мають діяти земські та міські права, а на королівські борги й утримання замків введено податок» [169, s. 65-67].

Святовацлавська угода була записана до «Земського статуту 1500 р.» як доповнення без королівської редакції. На жаль, оригінал Святовацлавського рукописного договору не зберігся у тій формі, у якій він був виданий 24 жовтня 1517 р. Залишилися лише оригінали указів (54 нумеровані статті), пізніше на їх основі видавалися укази для жуп, які діяли до 1848 р., а також виписки з цього договору у перекладі латинською мовою від рицаря Процека Малого з Цетне (можливо, для короля Максиміліана I у 1518 р.) [258, s. 541; 168, s. 130-136; 233, s. 584; 432, s. 112; 413, s. 239-240; 272, s. 93; 288, s. 273; 374, s. 76; 220, s. 103]. Відзначимо, що документ використовувався в чеському судочинстві під час вирішення міжстанових суперечок аж до 1782 р. Ймовірним автором документу вважається Вілем із Пернштейна [334, s. 367; 248, s. 395; 251, s. 145; 259, s. 175; 249, s. 53-59].

Із джерел подаємо тільки найважливіше. Основне, на що зверталася увага, – це повний або частковий розподіл та надання повноважень для судової системи, причому як центральної, так і периферійної (земські та міські суди). У віданні міських судів належали усі землі королівських міст, з яких щорічно стягували податки в королівську казну. Усі інші землі, включаючи церковні та

монастирські, були звільнені від оплати податків. За договором не було встановлено, що усі землі, обкладені податком, відносилися до міських судів. Це могли бути і панські та рицарські статки. Власники вільних земель повинні були звертатися до земських, палатних, придворних і навіть міських судів. Більшість статей Святовацлавського договору подає детальний опис цих процесів. Варта уваги одна стаття, видана ще за правління Карла IV, про те, що кожен стан повинен керуватися своїм правом, шляхтичі та паничі – Земським судом, містяни – міським і т.д. [144, s. 5-16]. Цікавим є факт, що при поданні особистих свідчень у земському суді «осілі» містяни прирівнювалися до магнатів, котрі присягали давати правдиві свідчення стоячи, в той час, як усі інші повинні були ставати на коліна. Окремі свідчення могли подаватися у письмовій формі [251, s. 137-139]. Найболючіше питання про пивоваріння нарешті було вирішено наданням йому статусу-кво на 6 років (на користь вищого стану, який отримав право варити пиво в містах), що потім так і залишилося незмінним. Не згадувалося вже й питання про надання права третього голосу містам на з'їздах (міста мали право засідати). Ринкові відносини між людьми також здобули певну свободу, таким чином, кожен вільно, без утисків міг купувати і продавати товари. Під страхом смерті і втрати честі заборонялося в містах носити зброю. Зважаючи на королівський борг, податкові збори без винятку накладалися на всі маєтки і володіння (по півгрошини з особи) [272, s. 83-87; 344, s. 195-222; 220, s. 105].

Зрозуміло, що король мав отримати за відповідне рішення певні вигоди. Нові керівники чеського королівства вирішили зібрати з'їзд у Празі, що тривав з 5 по 23 червня 1518 р. і на якому було вирішено списати королівський борг. Для кращого розуміння подаємо список боргу короля Владислава II Ягеллона (див. Додаток Л.). Загальна сума боргу становила 161, 951 в 44 грош 4 галери. Пізніше до цього реєстру було дописано борги короля перед паном Левом, Славатою, Косткою у сумі 20,100 в грош чеських. Остаточна сума списаного боргу становила 182,051 в грош чеських. Король натомість заставив панства

Рабштейн і Пржібрам. На думку істориків, це був грабіж, бо король віддавав на чверть більше, ніж позичав [367, s. 465-466; 351, s. 313-322].

Договір дав поштовх і до вирішення ще однієї політичної проблеми. Йдеться йде про об'єднання Старого та Нового Празького міста. З'їзд представників обох міст відбувся 30 серпня 1518 р. у Кароліні (лат. Universitas Carolina – Карлів університет), де за об'єднання виступили М. Пашек та М. Матей Корамбус (?–1536 – адміністратор утраквістів). Нова рада сформувалася з 18 коншелів (по 9 представників). Головою коншелів став Ян Пашек (організатор цього з'їзду) [258, s. 577-78; 416, s. 449-454; 447, s. 420].

У краях також відбулися з'їзди, на яких були обрані збирачі податків, від кожного стану по одній особі. Їм дозволялося застосовувати ексекуційне право до усіх, хто такий збір в установленний строк не сплатить. Якщо сума збору не покривала королівських боргів, наступного місяця у той самий день процедуру зборів повторювали. Були визначені три головні збирачі податків, котрі мали приймати гроші від краєвих (районних) збирачів та робити розподіл королівського майна, керувати його витратами та прибутками. Вибрані представники ще у 1515 року були позбавлені своїх функцій та посад. Для вирішення питань, які не розглядалися на з'їзді, було призначено новий з'їзд на день Св. Катерини (25 листопада 1517 р.). У зв'язку з великим королівським боргом було проголошено загальний мораторій до дня Св. Юрія 1518 р. На з'їзді, що зібрався в день Св. Катерини замість трьох головних збирачів податків було обрано 6 нових управителів, з кожного стану по одному католику та по одному чашнику, яким було доручено збір і збереження податків. З метою обговорення питання про захист земель від порушників, злочинців і т. ін., був скликаний генеральний з'їзд у м. Кладно (2–9 січня 1518 р.). Тут від короля та угорської влади вимагалось вжити заходів проти масових розбоїв, яке було запропоновано зупинити шляхом об'єднання сил. Відмітимо, що масові розбої та повстання в королівських землях тривали майже 40 років. Подібна самодіяльність була у ті часи для чеських станів нововведенням [367, s. 462].

Серед істориків існують розбіжності щодо окреслення значення Святовацлавської угоди. Одні вважають її перемогою міст, інші – вищої знаті [334, s. 365]. На нашу думку, важливим є те, що попри компроміс і поступки, міський стан підтвердив право третього голосу в Чеському королівстві.

Отже, незважаючи на всі проблеми, Святовацлавський договір сприяв стабілізації соціально-політичних відносин і дав надію на завершення майже 40-літніх чвар і міжусобиць у чеському суспільстві. Таким чином, можемо стверджувати, що Святовацлавська угода доповнила «Земський статут 1500 р.», заклала основні правила політики й економіки та утвердила модель станової монархії в Чеському королівстві.

3.4. Протистояння чеських та угорських станів та їх політичний вплив на короля Людовіка II Ягеллона

Після об'єднання чеської та угорської корони під владою одного володаря та перенесення королівської резиденції в Буду угорська знать почала політично впливати на чеське суспільство (політику, економіку, культуру). Такий вплив спостерігався ще за останні роки життя Владислава II, а за правління Людовіка II Ягеллона набув особливого розмаху. Певною мірою це було спричинено тим, що молодий Людовік II ріс і виховувався серед угорців. Однак зазначимо, що ситуація в Угорщині була ще складнішою, ніж у Чехії. Точилася безперервна боротьба за владу між прелатами та магнатами. Серед впливових політиків Угорщини фактично не було діячів, які прагнули б відстояти права короля [311, s. 103-120].

Після невдалої спроби відновити королівську владу князем Бартоломеєм політична ситуація в чеських землях ускладнилася. Людовік II був молодим та недостатньо досвідченим, щоб управляти державою. Йому потрібна була допомога радників, але вони дбали більше про власні інтереси, ніж державні. Населення частіше виявляло невдоволення. Саме з цих причин вищі та нижчі стани Чеського королівства не бачили іншого шляху, ніж приїзд короля для вирішення проблем. Головним винуватцем децентралізації влади і земель

вважався Зденек Лев із Рожміталя та Блатна, який, потрапивши під вплив пана Петра з Рожмберка, всі державні справи вирішував, тільки порадившись із ним. Останній же дбав не стільки про королівські землі, скільки про власне збагачення [367, s. 499-500; 340, s. 360-365; 445, s. 206-208].

Моравські стани через порушення чеськими панами їх прав були незадоволені, вважаючи, що останні не виконують своїх обіцянок, які були домовлені за посередництва Вілема з Пернштейна. У листі від 24 вересня 1518 р. у Брно вони просили мирним шляхом скасувати згадувані угоди, зміст яких нам не відомий: «Милі пани і приятелі! Знаю, що після цієї наради вам стало важче. Я виступаю за те, щоб чеські землі були в єдності і незалежності від інших народів. Мені здається несправедливим служити іншому народу, ніж своєму...». Аналізуючи відповідь пана Вілема з Пернштейна, можна припустити, що в Моравії сформувався невеликий осередок, прихильники якого більше бажали належати до угорської корони, ніж до чеської [367, s. 471-472; 261, s. 58-60].

Щодо останнього з'їзду 1518 р., то відзначимо, що гетьмани та головні особи королівства, обрані попереднього року, відмовилися від своїх обов'язків. На їхнє місце були призначені Вацлав Бездружницький із Коловрат, рицар Бенедикт з Нечтін та празький містянин Їржі Грдіна. Рада послів складалася з 12 осіб від панського стану, по 2 особи з кожного краю від стану рицарів та містян [367, s. 473]. Разом із чеськими послами до короля прибули моравські та силезькі представники. На угорському Бацькому з'їзді (у жовтні 1518 р.) прихильники Заполяї (складали більшість) постановили, що замки, гради та королівські землі мають бути передані для управління визначеним особам [367, s. 474].

Тим часом у Чехії відбулися політичні зміни. Із запису Чаславського з'їзду (28 квітня 1519 р.) відома постанова, з якої довідуємося: 1) Ян Трчка з Ліпи на Полні, Жегушіцкій з Нестайова та Жлебїх стали крайовими гетьманами; 2) для кожного призначено 7 помічників, 1 від панського, 5 від рицарського та 1 від міського стану; 3) із цих же земель на з'їзді мали висилатися 2 особи; 4) обрано панів Вацлава Гаугвіца та пана Сигізмунда

Вішегневського; 5) якщо пани і гетьмани вирішать зібрати з'їзд, то всі краї мають бути на ньому присутні; 6) якщо виникне суперечка між особами, то її має вирішувати гетьман краю; 7) вирішення суперечок має відбуватися на з'їздах у Чаславі 2 рази в рік; 8) для проведення з'їздів гетьмани мають право використовувати виділені їм кошти; 9) з'їзди не мають відбуватися в дні проведення судів; 10) охоронні грамоти не мають видаватися в період зими; 11) прийнято рішення спільно боротися проти злочинців і не переховувати їх (кожен селянин мав мати при собі сокиру чи спис); 12) кожному гетьману виділялося по 2 гроша на утримання 8 коней. Це рішення свідчить про створення своєрідної системи самоуправління територій Чеського королівства, а також формування при гетьманах ополчення (на зразок міліції) [390, s. 154; 367, s. 475-476].

На наступному з'їзді 3 жовтня 1519 р. було виголошено: «Цей документ вважаємо найважливішим для підтвердження інших прав, рад та об'єднань, які мають визнати усі три стани, щоб король міг прибути і посісти свій трон...». Вимагалось, щоб Людовік II прибув до Чехії і відновив верховенство права [367, s. 477].

Тим часом в Угорщині знову змінилася влада. Прелати і пани виключили з ради 16 магнатів (прийнятих ще в жовтні 1518 р.) та виступили проти від'їзду короля. Чеські послы опинилися в ситуації, за якої були змушені висловити ультиматум, що заберуть короля силоміць (навіть були погрози обрати нового короля Чехії). Відповідь мав дати королівський опікун Сигізмунд I. Було погоджено, що король Людовік II має прибути 20 лютого 1520 р. у Пресбург чи Брно (відзначимо, що він прибув 24 липня 1520 р. у м. Пресбург) [367, s. 478].

З'їзд, призначений на 6 січня, розпочався 9 січня 1520 р. і тривав до початку лютого 1520 р. Від імені Людовіка II прибув князь Карл Мінстерберзький та єпископ Ян Рабський. На обговорення було поставлено питання королівських прибутків, боргів й управління градами, що знову викликало розкол. Міста відмовилися визнати введення нових податків і вимагали прийняти нову систему погашення королівських боргів. Також

вимагали приїзду короля і надання йому права зміни адміністративної системи королівства. Більшість панів і рицарів, очолювана верховним канцлером Ярославом із Шелмберка і головним писарем Радиславом Бержковським (за підтримки пана Лева) запропонували новий спосіб погашення боргу. Із продажу будь-яких товарів із кожного чеського гроша купчої ціни 1 галер протягом року мав перераховуватися на погашення королівського боргу. Цікаво те, що за цією системою не передбачалося контролю. Весь королівський борг був поділений між станами наступним чином: вищі стани брали на себе дві третини боргу, залишивши третю містам [367, s. 480].

Нову хвилю суперечок щодо фінансової системи королівства, спричинило відкриття у Локетську (Островське панство, Острів-над-Огржі – теперішній район Карлових Варів) покладів срібла. За обсягом вони були більші, ніж поклади Кутної Гори. Вже у 1517 р. тут виник населений пункт під назвою «Долина Св. Йоахима». У 1518 р. Степан Шлік видав друком у Ліцку «Гірничий статут», яким мали керуватися в даній долині. Виникло дискусійне запитання: хто мав розпоряджатися цими покладами? Зауважимо, що пани Шліки не отримали ці землі у спадкову власність, але лише як заставу від короля, і при виплаті суми вказані землі мали повертатися чеській короні. Виникло не менш дискусійне питання про право карбувати монету. Не зрозумілим було й те, на кого поширюється право карбувати монету (на родину Островських чи й на родини Локетських та Фальковських). Пани Шліки, збагатившись, були готові виплатити чималі кошти задля збереження цих земель у своїй власності. [251, s. 171, 222-227; 314, s. 185-186]. Було узгоджено, що найцінніша монета на аверсі має зображувати короля Людовіка II, а на реверсі – Св. Йоахима з родовим гербом панів Шліків. Так виникла нова грошова одиниця «чеський талер» – «Йоахимські гроші» (Joachimsthaler Guldengrosch). Зауважимо, що загалом було виготовлено 3 млн. монет [251, s. 171, 237-240].

Метою короля було примирити стани. Задля цього він мав прибути у Чеське королівство. Однак через мор приїзд було відтерміновано [367, s. 485;

251, s. 172-173]. Останній з'їзд року відбувся 2 грудня 1521 р. На ньому обговорювалося питання організації очікуваного приїзду Людовика II в Чехію. Було визначено кошторис та обрано по дві особи з кожного стану, які повинні були супроводжувати короля та королеву в Чехію. Прийнято рішення зібрати з кожного стану по 1 тис. коп грош чеських на утримання королівського двору. Також мало бути зібрано кошти з власників земель по 1 коп грош чеських при ціні на землю 1 тис. і 3 грош чеських із 100 коп [367, s. 501].

Ситуація між угорським та чеським станами ставала дедалі напруженішою. Ходили чутки про те, що окремі угорські пани краще підкоряться туркам, аніж приймуть допомогу від своїх сусідів чехів чи німців. Бажання Заполяї захопити владу в Угорщині ставало небезпечним для короля. Ще більше насторожували дії чеських панів. Однак наближення турецької небезпеки і втрата Белграда та Шабаца сприяли покращенню відносин. Нижчий стан угорців зібрав з'їзд, де було вирішено передати королівський палац і прилеглі до нього землі у розпорядження самого короля без повернення богів та зібрання податку з кожного пана у такому розмірі, щоб загальної суми вистачало не тільки на утримання королівського двору, але й на оборону королівства. Оскільки турецькі напади призупинились, то рішення про збір податків так і залишилося на папері. Якщо податки і збиралися, то були розкрадені панами [367, s. 502].

Боячись нападу турків, Людовік II вирішив якнайшвидше заручитися підтримкою чехів, оскільки на допомогу поляків, які на той час вели війну з татарами, розраховувати було важко. Король скликав з'їзд для чеських та угорських послів у Празі на 16 березня 1522 р. На з'їзді обговорюватися питання про потреби Чеського королівства, коронацію Людовіка II та питання про допомогу проти турецької агресії. Вже 31 березня 1522 р. намітились розбіжності у поглядах короля та його радників із чеськими станами. Конфлікт визрів під час обговорення двох питань: обрання верховного канцлера після смерті Ладислава з Штернберка (18 листопада 1521 р.) та формат королівської присяги. Людовік II ще на початку грудня 1521 р. без попередньої згоди

королівської ради призначив чеським канцлером Індржіха Швіговського з Рожмберка. Більшість чеських панів визнали незаконним це рішення, а також усі розпорядження, видані новим канцлером. За законом присяга короля мала бути ідентичною присязі, яку дав Владислав II у 1509 р. За нею король мав виконати умови, на які пристав рід Ягеллонів у 1471 р. Це викликало протест короля та його найближчого оточення. Про ці події писав 5 квітня 1522 р. пан Лев пану Петру із Рожмберка: «Мав надію, що сьогодні багато часу не забере прийняття рішення, але навіть на першому артикулі, що стосується обов'язків короля, не змогли дійти згоди. Стани панський, міський та пражський стоять на тому, що має бути так, як велів король Владислав. До цієї думки схиляються і декотрі впливові рицарі...» [367, s. 506]. Не дійшовши згоди, присутні вирішили зібрати новий з'їзд 2 травня 1522 р., де мало остаточно вирішитися це питання [233, s. 590-591; 432, s. 118].

Конфлікт між королем та станами з приводу проведення його коронації та присяги призвів до різкої реакції з боку Сигізмунда I, який у досить строгій формі радив Людовіку II порозумітися з впливовими чеськими панами. Очевидно, король все-таки взяв до уваги цю пораду, оскільки з'їзд 2 травня 1522 р. пройшов менш напружено і, в результаті, 9 травня 1522 р. Людовік II склав присягу у Празькому граді. Пан Лев у присутності станів виголосив такі слова: «Присягаємо пану Богу, Матері Божій й усім святим на цій Біблії, що панство рицарське та владіки, пражани, міста та усі жителі королівства Празького хочемо на правах наданих нам привілеїв справедливо, чесно і правдиво, з метою зберегти як давні, так і нові звичаї цього королівства, його цільність, обіцяємо робити усе для його процвітання та служити на честь і славу його. І хай допомагає нам у цьому Господь Бог!» [367, s. 507]. Після цього усі стани присягнули на вірність Людовіку II, а він визнав борги свого батька. Але на з'їзді не розглядалось релігійне питання [251, s. 177; 413, s. 241].

Після коронації вирішувались питання про функції верховного чеського канцлера. Ситуація ускладнилася, бо король через посередництво єпископа Ладислава Салкана подав вимоги щодо коронації в Чеському королівстві своєї

дружини Марії (відбулася 29 травня 1522 р. у Соборі Св. Віта); передання у пряме розпорядження усіх градів та королівських прибутків; погашення усіх королівських боргів; організації делегації в Угорщину для проведення переговорів із питання надати допомогу у війні з турками [251, s. 178].

Про подальші події відомо тільки те, що між 2 травня та 25 листопада 1522 р. кілька разів пани скликали з'їзд (записи не збереглися). Стан речей характеризує єдиний колективний запис, виданий у Празі 21 січня 1522 р. На основі його аналізу можна констатувати, що на вимогу короля оплатити його борги вищі стани постановили накладення нових податків, за рахунок яких планувалося повернути королівський борг. У відповідь міський стан, а з ними і прихильники Войтеха з Пернштейна відмовилися запроваджувати нові податки, доки не буде описано усіх дотепер зібраних коштів і не надано пояснень, куди вони були використані. Пан Лев відмовився надавати пояснення. Саме з цього приводу найчастіше виникали суперечки на з'їздах. Зважаючи на складне економічне становище та неможливість надалі сплачувати податки у такому розмірі, на з'їзді 25 листопада 1522 р. було вирішено зменшити їх до 1 гроша з особи [251, s. 182].

Особливо важливими стали переговори Карла Мінстерберзького із рицарським та міським станами щодо записів і ревізії «Земського статуту». Людовік II пропонував зняти присягу та обов'язки з усіх великих і малих земських суддів, а всі реєстри та записи зібрати та запечатати до наступного обговорення питання. Після цього виступили представники станів. Як наслідок, 7 лютого 1523 р. речник короля оголосив постанову, в якій король підтверджував звільнення від обов'язків та відповідальності усі три земські стани: «Його милість прийняв від усіх трьох станів гроші, щоб мати для королівської ради й управління. Стани підтверджують це рішення записом у земських законах. Усі записи, які перешкоджають королю, будуть зрушені, щоб його Милість мав тверду владу» [367, s. 519]. Таким чином, влада у чеських землях де-юре знову була повернута королю [334, s. 370-71; 255, s. 161]. Після прийнятого рішення було оголошено скликання нового з'їзду на 22 лютого

1523 р., де продовжилася тема боргів та збору коштів для їх погашення. На з'їзді, на якому був присутній і король, головними питаннями стали вибори нових урядовців та суддів, повернення прав та привілеїв панам, мир з імперськими князями та плани захисту від турецьких набігів і т.д.¹ Щодо повернення привілеїв, тобто реорганізації земських посад, то остаточного рішення так і не було прийнято. Було досягнуто згоди, що від усіх трьох станів буде обрано 42 особи – по 14 від кожного стану, які на наступному з'їзді вирішать це питання. Відомо лише, що остаточного рішення не було прийнято. Їхня діяльність тривала кілька років, та результату не було досягнуто навіть до 1525 р. [251, s. 185-187].

Ще один з'їзд відбувся 9 березня 1523 р. На ньому 14 березня 1523 р. король призначив нових членів уряду міста Праги. Відтепер міський уряд мав бути єдиним для Старого і Нового міста. Уряд очолив пан Палана, але після його зникнення з невідомих причин знову призначено Яна Главсу [258, s. 694-95; 251, s. 185]. А вже 16 березня 1523 р. королівська пара покинула Прагу. Повертаючись до Угорщини, король на кілька тижнів затримався у Моравії. Тут він мав надію зустрітися з королем Сигізмундом I (не прибув), а також намагався отримати при перемовинах із моравськими станами певні вигоди. Зауважимо, що моравські стани навіть не починали переговори з королем, допоки він не підтвердив їх привілеї (9 квітня 1523 р. в Оломоуці) [95, s. 210-212, 243-244].

Збір податків було розпочато 7 квітня 1523 р. з трьох частин: перша – для погашення королівського боргу, друга – для організації захисту від турецької агресії, а третя – для утримання королівського замку. Кожен мешканець повинен був, «присягнувши душею та совістю», описати усе своє майно та прибутки. Списки та реєстр кожного краю були подані головними податківцям, яких призначив король, а саме: Гінекові Боржітові з Мартініц та на Смечне, Їндріхові з Кутнова та Янові Главсові. Збір тривав з 1523 по 1524 р., розмір зібраної суми не розголошувався [367, s. 525-526]. На думку автора, для

¹ Детальніше про це див.: Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. – S. 521.

населення збір мав грабіжницький характер із соціально-економічними наслідками, а сума не була зазначена з причини розкрадання коштів.

Король Людовік II повернувся в Угорщину, відновивши де-юре владу в Чехії. Однак йому не вдалося зберегти королівський авторитет. По-перше, він залишив все державне управління на своїх урядовців (уповноважених). По-друге, вища знать побачила, що молодий король у ситуаціях, які вимагали надзвичайної проникливості та мудрості при прийнятті рішень, ухилявся від їх виконання. Ф. Палацький зазначив, що князь Карл Мінстерберзький, управитель Чеського королівства, незважаючи на свою кмітливість, розум та проникливість, все ж не годився на таку важливу посаду через свій спокійний і чесний характер. Будучи релігійним, спирався на поради папських легатів у Буді [367, s. 527]. Автор вважає, що слід звернути увагу і на корумпованість політичної системи, за якої князь Карл Мінстерберзький не міг повноцінно відстоювати інтереси короля.

Станом на 1524 р. політична ситуація була такою, що король опинився без підтримки провідних панів Чехії й Угорщини. Серед них в Угорщині відзначимо Яноша Заполяї, якого було позбавлено права на спадок після смерті Вавржінця з Уйлаку, а в Чехії – пана Лева з Рожміталя. Призначені на управлінські посади, нові земські урядовці теж не виправдали покладених на них сподівань. Король призначив осіб, які не маючи належного досвіду, не змогли професійно виконувати свої обов'язки. На них здійснювався постійний тиск та критика їхньої діяльності вищими станами.

Таким чином, політичні суперечки між чеськими та угорськими станами, важке економічне становище, соціально-релігійні протистояння шкодили Чеському й Угорському королівствам.

Отже, протягом правління короля Владислава II Ягелонна відбулося становлення та розвиток станово-представницької системи державного управління, що обмежило владу короля і посилило позиції вищої знаті. Спроби посилити королівську владу за рахунок міського стану призвели до протистоянь між вищим і міським станами чеського суспільства. Виникла

небезпека громадянської війни, роздробленості та децентралізації Чеського королівства. За рахунок політичного компромісу вдалося підписати Святовацлавську угоду, яка доповнила «Земський статут 1500 р.», заклала основні принципи політики й економіки та утвердила модель станової монархії в Чеському королівстві.

За правління Людовіка II Ягеллона функціонування станово-представницької монархії призвело до укріплення політичних позиції чеських станів та зростання їх ролі в державному управлінні. Король, перебуваючи під впливом угорських станів, почав втрачати довіру з боку чеської шляхти. Це призвело до суперечок між чеськими й угорськими станами. Внутрішньо- і зовнішньополітичні протистояння стали наслідком поразки під Могачем, у результаті якої династія Ягеллонів втратила владу в цьому регіоні. Це відкрило шлях династії Габсбургів, яка на основі офіційних домовленостей із 1526 р. стала правити в Чеському та Угорському королівствах.

РОЗДІЛ 4

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ЧЕСЬКОЇ ШЛЯХТИ У ФОРМУВАННІ СТАНОВО-ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ МОНАРХІЇ

Після гуситської революції розпочалися зміни у соціально-політичному житті Чеського королівства. Протягом XIV–XV ст. відбулося формування королівської ради. Вона стала головним державним органом Чеського королівства в період правління династії Ягеллонів. Не менш важливу роль відігравала система з'їздів. У період 1495–1517 рр. вищі стани домоглися значного успіху в досягненні свого верховенства в чеському суспільстві.

4.1. Діяльність органів станового представництва

За правління династії Ягеллонів у Чеському королівстві найвищим органом виконавчої влади стала королівська рада. По суті особа, що очолювала королівську раду, була де-юре і главою держави. Доказом може слугувати невелике повідомлення венеціанського посла, який, перебуваючи у 1512 р. у Чеському королівстві, відзначив, що влада належить не королю Владиславу II Ягеллону, а королівській раді. До неї входили пани та рицарі, які відігравали роль радників, політиків і дипломатів. Саме від них виходили політичні ініціативи, укази, привілеї, вирішувалися суперечливі питання. До ради обиралися в залежності від статусу в суспільстві, фінансових спроможностей, особистих якостей і вмінь [333, s. 241; 408, s. 185-186; 220, с. 97-98].

На думку Й. Мацека, рада не мала чітко визначених функцій і концепцій [333, s. 241]. Однак, аналізуючи листи, видані королівською канцелярією, можна з'ясувати, наскільки широкими були повноваження королівської ради. Свідченням того, що більшість указів були видані не королем, а радою, є привілеї, виданий у 1476 р. у м. Будейовіце, яке визнавало владу не Владислава II, а короля Матяша Корвіна (1458–1490) [48, s. 81]. Зауважимо, що деякі міські привілеї були видані королем лише формально, насправді ж рада діяла у власних інтересах. Прикладом може бути привілеї, виданий у м. Сobotка

(чеськ. Sobotka), автором якого був Ян із Шелмберка (1502–1508, верховний канцлер), а підписаний він королем Владиславом II [333, s. 241-242]. Загалом компетенції королівської ради були виражені дуже нечітко. Було також не зрозуміло, хто мав вести контроль за діяльністю королівської ради. Та й саме поняття «рада» мало дуже широкий зміст. Іноді в джерелах королівську раду називали ще «земською радою» [187, s. 517-518].

Важливу роль у житті держави відігравали й з'їзди, які поділялися на земські (*zemské*), крайові (*krajské*) і генеральний (*generalní*). Із часів гуситської революції у земських з'їздах брали участь представники трьох станів: пани, рицарі та королівські міста (окремим станом було духовенство). Виняток становили Моравія (могли засідати чотири стани) і Силезія (засідали два вищі стани). Зауважимо, що всі стани збиралися разом на початку й у кінці з'їзду, коли виголошувалося рішення. Засідання проходило в трьох окремих куріях (палатах), де кожен пан і рицар мав по одному голосу, а в міській палаті по одному голосу мало кожне королівське місто. Для прийняття рішення потрібно було дійти консенсусу. Але за такого механізму пани і рицарі мали перевагу в голосах [425, s. 106, 107, 111; 220, s. 99].

Головними завданнями з'їздів були такі: надання дозволу королю на збір податків, видання нових законів, надання дозволу на військовий похід, надання іноземцям права на отримання громадянства, так званого «*inkolat*» (шляхетського громадянства). Рішення з'їзду не вимагало королівського підтвердження. Після прийняття рішення вносилося до земських дошок (реєстрів – *zemské desky*) і набирало чинності [346, s. 92].

Окрім земських, діяли і крайові (територіальні) з'їзди. На них рицарі обирали представників, що повинні були брати участь у земських з'їздах. Кожна територія мала свої особливості. У Моравії окремо засідали католицькі прелати. У Лужицях з'їзд поділявся на курію шляхетську і міську. Щодо Силезії, то тут одна частина станів підкорялася королю, а інша – місцевим князям [425, s. 106, 113].

Головним становим органом був Генеральний з'їзд. Він скликався в залежності від політичних потреб Чеського королівства. Генеральний з'їзд мав право скликати король, а в разі його відсутності (смерть, від'їзд і т.п.) – намісник королівства – верховний бургграф (*supremus burgravius*). Зазвичай головними питаннями, які розглядалися, були: обрання нового короля, релігійні питання, військова готовність у зв'язку з небезпекою і т.п. Відзначимо, що в період правління династії Ягеллонів Генеральні з'їзди скликали у 1471, 1472, 1473, 1475, 1518 і 1521 рр. [425, s. 108, 113-114; 427, s. 143].

Важливим державним органом також був Земський суд. Він розглядав суперечки між панами і рицарями. Суд засідав чотири рази на рік під безпосереднім головуванням короля чи його заступника верховного бургграфа. Допомогали земські судді, головний писар та головний судовий розпорядник [249, s. 33-35; 266, s. 255-290].

Зауважимо, що окремим і найвищим органом була королівська рада. До неї входили головні земські урядовці: верховний бургграф (очолював раду, заступник короля); верховний канцлер (затверджував видання кожного королівського указу); підкамердинер (*podkomornik* – завідував справами королівських міст і затверджував членів міських рад); головний камердинер, земські судді, земський писар, гофмістр, два бургграфи Карлштейнські і бургграф Градецького краю. На посаду мінцмістра (міністра фінансів) призначав король (згідно із рішенням від 1485 р.) Більшість посад обіймали пани. Рицарі ж мали право обіймати лише посаду головного земського писаря та бургграфа Градецького краю [247, s. 49-51]. У Моравії найвищу посаду обіймав земський гетьман, у Лужицях – фойт, а в Силезії – королівський гетьман. Відзначимо, що королівські міста керувалися міським правом (див. Додаток М.) [250, s. 84; 256, s. 212-215; 258, s. 513-514]. Й. Мацек на основі листів та указів виданих королем Владиславом II склав список членів королівської ради (див. Додаток Н.) [333, s. 330-331].

Раді підпорядковувався Земський суд, який поділялася на вужчу і розширену ради. До розширеної входили земські і придворні урядовці, так

звана судова палата. Список засідателів палатного суду (1479–1490) (див. Додаток П.). Її діяльність обмежувалась вирішенням суперечок. Більшу вагу мала вужча рада, яка складалася з королівських радників, що приймали найважливіші рішення [360, s. 386-392; 429, s. 4].

Структуру і діяльність королівського двору через відсутність джерел важко встановити. До складу королівського двору належали придворні урядовці (посли, бургомістри, прокурори, секретарі), придворні службовці, митці, ремісники, слуги. Число придворних урядовців і службовців налічувало 80 осіб. На чолі двору стояв гофмістр, який мав свого писаря. Другою особою був маршалок, а документами завідував королівський канцелярій. До двору належала й королівська палата, яка завідувала фінансовими справами. Король мав у розпорядженні кількох камердинерів (близько 16 осіб), охоронця, лікаря, слуг (кочегар, повар, мисливець, музикант, трубач, паяц та інші) [253, s. 40-57]. За підрахунками історика Я. Чехури загальна кількість членів королівського двору становила 149 осіб (хоча могло бути і більше) (див. Додаток Р.) [251, s. 296-300].

Важко визначити кількість членів вужчої ради. Припускаємо, що вона складалася із 20–25 осіб. Вона діяла до 1490 р., тобто до переїзду короля Владислава II до Буди. У Буді формувалася нова рада із представників угорського дворянства, що була опозицією чеській королівській раді. Наявність двох рад викликало плутанину. Це засвідчує лист, надісланий із м. Будейовіце. Королівська рада дала відповідь: «Не зрозуміло, якій раді ви підпорядковуєтеся... ми рада короля Владислава...» [109, s. 86-87].

У 1479 р. склад ради поповнили католицькі пани: Пута Швіговський із Різмберка, Ян Заїц із Газмбурка на Кості, Їндржіх із Градця, Фрідріх із Шумбурка, Їндржіх із Плавна. Але в раді були відсутні прелати, які за Карла IV Люксембурга (1346–1378) займали чи не половину місць. Саме з цього часу пани отримали в раді перевагу над рицарями [333, s. 243].

Передовими радниками Владислава II були представники дрібної шляхти (існував поділ на вищу і дрібну шляхту): Самуель Валечовський із Градку,

Микола з Ландштейна, Чешк із Клінштейна, Слезан Бернард Берка з Насіле, Ян із Роупова, Альбрехт із Очеделіц, Ян Соколовський із Вранця (польський шляхтич), Кріштоф Опл із Фіцтум, Микола Трчка з Ліпи, Ян Костка з Поступиць, Боржіта з Мартініц [367, s. 354]. Представники дрібної шляхти були здебільшого чашники. Це насамперед брати Товачовські з Цімбурка, брати Павло і Індржіх із Єнштейна, Ян із Яновіц на Петршпурці, рицар Микола Світачек із Ландштейна та Петро Кдулінець із Остромерже.

Формально членів ради призначав король, який у радники мав право запросити як представників вищої знаті, так і камердинерів. У 1471 р. король користувався послугами представника ради короля Їржі з Подебрад (1458–1471) [367, s. 44]. Зауважимо, що в раду не увійшли сини короля Їржі з Подебрад та вдова королева Йоганна з Рожміталя (1458–1471), хоча вони відігравали помітну роль у політичному житті Чеського королівства (у 1474 р. королеву все ж було включено до списку радників Владислава II). Чашники всілякими методами намагалися стати членами королівської ради. Членами ради могли бути і представники королівських міст. Потенційно вони могли займати дві посади: камердинера чи гофріхтаржа (вищого урядовця). Інтереси міст представляв бургграф, рицар Самуель Валечовський із Градку [333, s. 244-245].

Свідченням того, що король залежав від шляхти, є відповідь послам Альбрехта Бранденбурзького в 1478 р.: «Король не може прийняти рішення, тому що ще не з'їхалися члени його ради, які затрималися в Оломоуці». Подібна ситуація відбулася у 1478 р., коли король без згоди ради не зміг призначити архієпископа для чашників [333, s. 245].

Важливі зміни відбулися в 1479 р., коли пани і рицарі прийняли рішення удосконалити королівську раду. Із кожного краю мав бути призначений один пан і рицар, вони мали змінюватися кожні чотири тижні, і таким чином рада повинна була діяти безперервно. Невідомо, чи було це впроваджено в життя. Але відтоді королівська рада стала державним органом влади в руках вищих станів. За таких обставин міські ради не мали заступництва. Лише король або окремі особи могли лобіювати інтереси міст [367, s. 71].

Як діяв цей механізм, можна простежити на прикладі справ курфюрста Альбрехта Бранденбурзького. Він лобіював інтереси імператора Фрідріха III (1452–1493), який не бажав, щоб між Владиславом II і Матяшем Корвіном були укладені договори. Він впливав на чоловіка доньки Індржіха з Подебрад, який у переговорах із Владиславом II відстоював його інтереси. Для прикладу ще один механізм. Щоб потрапити до короля на аудієнцію, послали Альбрехта Бранденбурзького мали звернутися до королівського маршалка Кріштофа з Фіцтун та королівського камердинера польського рицаря Яна Соколовського з Вранця. Разом із Вілемом із Різмберка Ян Соколовський та Самуель Валечковський були ключовими особами королівського двору в період з 1477–1485 роки (за допомогою хабара пани отримали аудієнцію короля) [333, s. 246-247]. Найближче оточення короля Владислава II – радники. Під час переговорів Владислава II з королевою Йоганною радниками були Йоаким із Рожміталя (брат пана Лева) та головний гофмістр Алеш Берка з Дубе [67, s. 257-258]. Під час військового походу Владислава II у Силезію проти Матяша Корвіна радниками були Буріан із Гутштейна, Бенеш із Вейтміле та Бенеш із Коловрат. Релігійними питаннями займалися Ян із Шелмберка, Ян із Швамберка, Бенеш із Вейтміле та Самуель Валечковський. Бюрократизація системи влади з'явиться дещо пізніше. Протягом 1471–1490 рр. рада була досить вузьким державним органом, окремі особи якої мали реальну владу в Чеському королівстві [355, s. 80-81].

Важливе місце в системі влади займали і королівські секретарі. До 1473 р. раду секретарів очолював пан Йошт із Еіпсієдру та Котланех і граду Тіржове. Він представляв інтереси Хебського і Локетського країв, за службу отримував великі маєтки [333, s. 248].

Після від'їзду короля до Угорщини, функція королівської ради змінюється. У Чехії та Моравії ради стали виконавчою владою станового представництва. Їм належить влада на з'їздах, у земському і палатному судах [355, s. 77-79].

Король обіцяв угорським станам не відривати Моравію, Силезію та Лужиці від Угорського королівства та боротися проти імператора за землі Штирії, Каринтії, Крайни та Австрії. Значну роль у вирішенні цих питань відіграла чеська знать, яка фінансувала короля [333, s. 249-250]. Обрання нового короля посилювало позиції угорського дворянства. Починається протистояння між угорськими та чеськими станами за політичний вплив на короля. Структура станової монархії в Угорщині відрізнялася від чеської. Тут не було гуситського руху і при владі знаходилася консервативна верхівка магнатів і прелатів [78, s. 232-233]. За таких обставин король був лише формальним главою держави. Вся влада належала палатину Імре Перенї або Трансільванському володарю Дьордю Сатмарі (єпископ із Печу), пізніше Естергомському архієпископу і кардиналу Томашу Бакоці. У документах їх іноді титулюють, як «другий король». Так у 1510 р. угорський з'їзд призначив 7 прелатів, 9 магнатів (баронів) членами королівської ради. У 1514 р. з'їзд призначив чотирьох прелатів і чотирьох магнатів радниками короля (співправителями) [367, s. 251].

Відзначимо, що в Угорщині не виникла мала рада, а участь міщан у роботі ради виключалась. Сам Владислав II згодом почав іменуватись насамперед як король угорський, а потім вже чеський [256, s. 212]. За рахунок поширення католицької церкви, боротьби проти турецької агресії та сильної влади Матяша Корвіна Угорщина в політичному плані займала важливіше місце, ніж Чехія. Окрім короля Владислава II, угорський тиск почала відчувати і чеська королівська рада. Богуслав Гасіштейнський писав: «Це не рада короля Владислава, але збір зухвалих і непристойних блазнів». Король повністю був під впливом магнатів, які втручалися і в справи Чеського королівства. У 1514 р., під час повстання Дердя Дожі (1470–1514) [87, s. 28], Владислав II відкинув пропозицію про військову допомогу чеських міст: «Пани угорські цього не бажають... таке посольство може нам нашкодити» [333, s. 251-252]. Крім того, практикувалося висилати з Буди до Праги королівського прелата, який мав представляти інтереси короля на земських з'їздах. Під час відвідин

Праги король брав із собою угорського єпископа. До прикладу у Празі у 1497 р. були єпископи з Варадіна, Ягру, Вацова [355, s. 82-83; 333, s. 253].

Виникає питання, де знаходився центр влади Чеського королівства? Формально в Буді, а офіційно там, де засідали стани (Прага, Брно, Оломоуц). Офіційно вони мали виконувати волю короля, але насправді керували самі. Так, у 1502 р. без згоди короля вищі стани домовилися між собою про розподіл земського уряду. Фактично було створено новий державний лад. Цікаво, що король не зумів відстояти своїх інтересів і був змушений підтвердити це рішення [46, s. 278-279; 315, s. 355; 371, s. 80-85; 432, s. 115-116].

При вирішенні міжнародних відносин король відігравав провідну роль. Як король, так і королева залишали за собою право надання привілеїв, титулів, дарчих грамот на майно, землі і т.п. Саме до короля відправляли делегації і посольства. Відзначимо, що в Буду протягом 1490–1516 рр. приїжджали зі скаргами як чеські пани, так і представники міст [333, s. 254]. Про це свідчать десятки королівських декретів, дарчих грамот, надання привілеїв та розгляд судових скарг. Багато указів видано у зв'язку із суперечками між магнатами щодо маєтків, землі, лісів тощо [5, арк. 8; 7, арк. 1; 11, арк. 1; 93, s. 177-178; 160, s. 171-173; 161, s. 158-162].

Відомими королівськими секретарями при дворі в Буді були Альбрехт Рендел із Оушаві, Процек Малі з Цетне Сигізмунд із Курубих, Августин Касемброта та Ян Шлехта [64, s. 267]. Для вирішення питань із Австрією послом було призначено Їржі Найдекара. Послом від Петра з Рожмберка був секретар Радислав із Шембіржова. Інформатором Зденька з Рожміталу був Вацлав із Велгартіц. Найвпливовішим був Альбрех Рендел – представник панів та рицарів (пізніше міст). У 1520 р. він засідав у п'яти королівських судах і тридцять разів обирався членом королівської ради. Як повідомляють джерела, міг суперечити самому королю: «Не мав ти права без панів і рицарства цього робити...». Такі ж повноваження мав Процек Малі, його послугами користувалися впливові пани в питаннях організації з'їздів [333, s. 256]. Опозицію їм становили пани, очолені Ладиславом із Штернберка, які вимагали

від короля відлучити конкурентів від влади [145, s. 128-129]. Ще одним дискусійним питанням залишалося виховання сина короля Людовіка II Ягеллона (1516–1526). Владислав II не призначив вчителя, і це викликало дискусію поміж шляхти та міст [333, s. 257]. У Празі продовжувала діяти королівська канцелярія. Із 1502 р. її очолював канцлер Ян із Шелмберка. Він володів королівськими печатками, і все, що видавалося в Буді, затверджувалось королівською печаткою у Празі. Зауважимо, що в угорському королівстві Владислав II мав своє канцелярське відділення [335, s. 45-51]. У 1509 р. королю вдалося забрати королівські печатки і реєстр до Буди. Всі реєстри при евакуації з Буди в 1526 р. потонули в Дунаї [333, s. 258-259].

Проблемним питанням залишалися видані в Буді документи короля Владислава II (листи та укази). Вони не завжди визнавалися в Чехії, тому що часто були закріплені угорськими печатками [339, s. 563-565; 333, s. 260].

Основні зусилля королівської ради були спрямовані на обмеження королівської влади і надання переваг королівським з'їздам, на яких досить вузьке коло вищої шляхти вирішувало фінансові, внутрішньо- та зовнішньополітичні питання. Для земель, які опинилися під владою династії Габсбургів, із 1527 р. було створено спільний орган влади – Придворна палата (*Dvorská komora*). На чеських землях найвищим органом влади стала Рада королівської палати (*Česká komora*, Чеська палата) [285, s. 105-109, 129; 360, s. 400-404].

Отже, соціально-політична ситуація в Чеському королівстві в період правління династії Ягеллонів була складною і напруженою. Відбувалася боротьба за владу між представниками вищої і дрібної шляхти. Відзначаємо, що протягом 1471–1490 рр. формується система станового представництва, на чолі якої стояла королівська рада. Саме їй належала провідна роль у чеському суспільстві. Вона продовжила свій розвиток і в 1490–1526 рр., що призвело до утворення станової монархії в Чеському королівстві.

4.2. Зростання впливу вищої шляхти

Чеське суспільство кінця XV– поч. XVI ст. поділялося на декілька соціальних груп. Поняття «суспільство» в такому розумінні, як сьогодні, в середньовічній Чехії ще не існувало [333, s. 172]. Під цим поняттям розуміли окремі соціальні групи, що поділялися за майновим статусом: пани, духовенство, євреї, бідняки і т. д. Відзначимо, що населення більше турбувалося не про свій соціальний статус, а про свої права та привілеї. У 1484 р. на королівському з'їзді було прийнято рішення, що кожен повинен дотримуватися законів відповідно до стану у суспільстві [179, s. 418; 320, s. 41-43; 319, s. 84-91; 321, s. 17-19; 220, s. 98].

Вище чеське духовенство, звичайно, очолював Папа Римський, далі йшли архієпископи і кардинали; до середнього стану духовенства належали єпископи, абати (ігумени), генеральні вікарії; нижчий стан – архідегани, декани, доктора, магістри, бакалаври, священники, капелани, дзвонарі. Світський стан очолював імператор, король, далі йшли князі, графи, маркграфи, курфюрсти; середній стан складали шляхта, земські урядовці, рицарі, бургграфи, ріхтаржі (війти), консули; нижчий стан – купці, ремісники, майстри, підмайстри. Ця структура суспільства прийнятна і для Чеського королівства періоду Ягеллонів [333, s. 178].

У джерелах цього періоду важко знайти термін «шляхта». Також ми не знайдемо цього поняття в правових актах, земських дошках, «Товачовській книзі» та «Земському статуті 1500 р.». Сам термін «шляхта» походить із Німеччини і на чеських землях почав вживатися пізніше. До XV ст. шляхтою називали найзаможніших панів і рицарів [333, s. 338; 259, s. 164-176; 399, s. 252].

Існував усталений порядок засідання в земському суді, подібний порядок був і в королівських радах (від вищих до нижчих) [77, s. 236-237]. Це засвідчується оцінкою життя вищих і нижчих станів. Чеське право оцінювало життя дрібного шляхтича в 10 разів менше, ніж життя пана [284, s. 338]. Навіть після смерті за пана відправляли 400–500 служб, за рицаря – 300, а за простого

шляхтича – 200. Із 1522 р. пан мав право тримати у власності троє коней, а рицар – лише одного. Наявність коней визначала місце власника у суспільній ієрархії. Зауважимо, що рицарі платили у 3–5 разів меншу суму королівського податку, ніж пани [333, s. 338].

Вища шляхта поділяється на декілька груп:

1) князі і графи. До вищої знаті належали насамперед князі і графи. Князі – сини короля Їржі з Подебрад – Їндржіх, Гінек, Бочек та Вікторин. Перші двоє отримали цей титул від імператора Фрідріха III. Бочек титул князя не отримав через слабохарактерність. Найбільш видатним князем вважається Гінек (Їндржіх молодший) [333, s. 339; 107, s. 306]. У 1472 р. брати розділили спадок батька. Як відмічає Й. Мацек, жоден із братів не був добрим господарем, і це призвело до втрати ними маєтків, які опинилися в руках шляхти та короля Матяша Корвіна. Їндржіх став головним земським гетьманом. Але брати мали вплив на короля Владислава II [458, s. 231-232]. Син Вікторина князь Бартоломей і син Їндржіха вже належали до угорської знаті. Важливо зазначити, що онуки Їндржіха взагалі не мали маєтків у Чехії [333, s. 342-347].

Князь Бартоломей отримав титул у спадок, як князь Мінстерберзький, Опавський, граф Кладський та пан із Кунштату [53, s. 440]. Незабаром він став дипломатом при королі Владиславі II. У 1513 р., уклавши угоду з Папою Римським, став головою королівських міст у Чехії. Саме за його сприяння було організовано військову допомогу для придушення повстання Дожі в Угорщині (1514 р.). Він став організатором створення опозиції проти панської олігархії. Відповідно мав багато ворогів. Проти нього виступило троє впливових панів: Петро з Рожмберка, Зденек Лев з Рожміталя, Владислав з Штернберка. Пізніше до них приєднався Вілем із Пернштейна. Виступав Бартоломей і проти «Земського статуту» [333, s. 347-348].

Наступний впливовий князь – онук Їндржіха – Карл. Він був радником королів Владислава II і Людовіка II Ягеллонів. Як свідчать джерела, був корумпований. За рахунок цього його влада зростала, і про це свідчать титули: князь Мінстерберзький, граф Латський, маркграф Гірських Лужиць, ландфойд і

гетьман Великого Глогова [106, s. 255]. Він був останнім чеським князем у період правління династії Ягеллонів [333, s. 351].

2) пани. Станом на 1500 р. пан – це родова, спадкова за титулом людина, яка володіє маєтком, землею і наділена політичною владою. Найвпливовіші пани (Вілем з Пернштейна, Вок з Рожмберка, Петро і Зденек зі Штернберка) вже не надавали військової допомоги королю. Це перейшло у підпорядкування найманців, магнатів та паношів [126, s. 56]. Їх ще називають «пани з корогвами». Вони мали свій родовий герб, печатку і відзнаку (орел, вовк і т.д.). Членом панського стану міг бути лише той пан, який знав свій рід до четвертого коліна. Право носити герб мали і піддані пана (наприклад, писар) [117, s. 578]. Частими були суперечки щодо гербів. Герб мав право надавати і змінювати лише король. Про це свідчить лист 1503 р., в якому верховний бургграф Ян Єнец із Яновіц просив дозволу короля Владислава II й імператора Максиміліана, щоб їх родинним гербом міг користуватися і його шурин, чоловік сестри Анешки, рицар Ян Шпетле з Прудіц та на Жлебїх [333, s. 353].

Для панів періоду Ягеллонів притаманні приказки: «Хто має владу – має і право», «Влада і залізо ламає», «Ти наш король, а ми твої пани». Психологію панства станом на 1467 р. висвітлює лист Гіларіуса Літомельзького пану Янові з Рожмберка: «Цією землею мають керувати земські пани, король сьогодні один, завтра інший, а роди завжди постійні». Такі ж настрої панували і в 1471 р. при обранні Владислава II [333, s. 355; 177, s. 575].

Пани не підпорядковувалися королівській владі. Навіть церква не мала на них впливу, не було також різниці між паном католиком і паном утравістом. Минули часи, коли прелати і єпископи часів гуситської революції впливали на панство. Прикладом може слугувати Златокорунський монастир. Його за наказом короля було взято під охорону, але після 1493 р. під тиском пана Петра з Рожмберка майно і землі монастиря переходять до нього. Справу пана Петра з Рожмберка продовжив племінник Індржіх з Рожмберка, який, на протигагу ченцям, поставив настоятелем монастиря Блажка (свого підданого). Це пояснювалось тим, що монастир знаходився на землях панів Рожмберків.

Основним гаслом панів було: «Задля блага королівства». Прикриваючись ним, вони здобували владу, і таким чином панство проникало у всі структури держави [333, s. 356].

Панам вдалося домогтися від Владислава II вирішення важливого питання: хто може стати членом панського стану. Тепер для цього потрібно було підтвердження і панського стану. Так, у 1475 р. за службу імператор Фрідріх III підвищив до панського стану рицаря Індржіха Сміржіцького з Гоускі, а Владислав II цього ж року підтвердив його членство в панському стані. Подібна ситуація була і з Бенешем з Вейтмілле. У таких випадках потрібна була ще згода панства, які дали згоду їх належності до панства лише через 4 роки [405, s. 83]. Тоді ж було встановлено правила прийому окремих рицарів до панського стану (1480 р. у Моравії, а пізніше в Чехії), розпочалася і реєстрація родинних гербів. Шляхтич, який володів гербом, змушений був просити внести його до земського реєстру. Таким чином вирішували і вступ гербових людей у стан шляхти. Закладені принципи стали основою майбутнього «Земського статуту 1500 р.» [333, s. 357; 391, s. 19-25]. У них виділено 47 давніх родів [399, s. 256-257; 368, s. 172; 369, s. 172-173; 350, s. 355-368]. Отже, в період правління династії Ягеллонів паном можна було стати лише зі згоди імператора, короля і панського стану.

Були випадки спроб купити собі місце в панському стані. Так багач Михайло з Вирховіштль намагався заплатити 300 коп грош чеських Вацлаву Венцеліку, щоб за його сприяння та зв'язків вступити до панського стану. Він отримав дозвіл від імператора, але пани йому відмовили [97, s. 75]. Яскравий приклад прийому нового пана – це зустріч кандидата із земським гетьманом, маркграфом і урядовцями. Саме перед ними кандидат мав скласти присягу і вступити до панського стану: «Присягаю Богу, Матері Божій і всім Святим, що завжди буду відстоювати інтересах стану» [193, s. 401-402; 333, s. 358-359].

У Товачовській книзі названо 47 давніх панських родів Чехії, 15 – Моравії та 8 нових родів. Між панами моравськими і чеськими відбувались суперечки і чвари. Гуситська революція фактично вирівняла статус старих і

нових родів. Із приходом у 1471 р. до влади Ягеллонів ситуація змінилася. З 1503 р. за Земським статутом: «Молоді роди мали засідати під старими родами» [116, s. 128-129].

Найвпливовішим родом у Чехії були пани Рожмберки. Вище них за соціальним статусом був лише король. За «Земським статутом» вони стояли першими. Про їх вплив і велику роль свідчить той факт, що під час коронації в 1509 р. Людовіка II Ягеллона Петро з Рожмберка ніс корону разом із верховним бургграфом Зденьком Левом із Рожміталя, хоча сам Петро вже не займав урядових посад. Після них йшли головний гофмістр Вілем із Пернштейна, верховні судді і т. д. [333, s. 360]. Після від'їзду короля Владислава II до Угорщини Вок із Рожмберка отримав посаду головний гетьмана чеського королівства [74, s. 67-68]. Панів із Рожмберка поважали і в Моравії: «Великий і сильний пан, йому рівних немає» [30, s. 155]. Позитивно відгукуються про них і пражани та пан Зденек Лев [131, s. 186]. Сам Петро в 1501 р. вніс постанову про те, що старі панські роди мають перевагу над молодими панами при виборі і призначенні нових панів. Нові роди не мали права переходу до старих родів чи бути вище за них. Важливо відзначити, що Владислав II підтвердив цю постанову. Були й винятки. Так, улюбленець короля міністр фінансів та радник Бенеш із Вейтміле, незважаючи на приналежність до молодих родів, сидів на останній лаві стародавніх родів. У Моравії ситуація була подібною. Давні роди тут представляли Цтібор Товачовський з Цімбурка, Вілем з Пернштейна, пани з Ліпего, Ломніце, Їндржіхова Градця, Штернберка, Ліхтейнштейна, Босковіц Ікунштату [333, s. 362].

Серед панів формувалися групи за політичними чи економічними інтересами. Природно, що все визначали кошти та влада. Пани Роженберські, Пернштейнські, Рожмітальські мали свої уряди, радників, помічників, службову шляхту і слуг. Прикладом може бути поїздка в 1508 р. Петра Голіцкі з Штернберка на з'їзд до Коуржіму в супроводі сорока службовців [123, s. 446]. У 1526 р. пани Рожмберські прибули на з'їзд до Коліна в супроводі 600 вершників.

У 1505 р. найбагатшими чеськими панами були Їндржіх із Градця, пани Рожмберки, Ян з Шелмберка, Микола Тирчка з Ліхтенбурка, пани Костки з Поступіц, Вілем із Пернштейна, Їндржіх із Плавна, пани Швіговські, Альбрехт Ліпштейнський із Коловрат, Владислав і Ян із Штернберка, пани Вейтмілнаржі, Зденек Лев із Рожміталя [135, s. 316-321]. У залежності від багатства і статків визначалося, скільки військових має підготувати пан на потреби в період війни [333, s. 364]. Між панами були й такі, які за статусом належали до стародавніх родів, але були бідні. Прикладом може бути пан Їндржіх із Коловрат на Краковці, який у 1519 р. просив пана Рожмберка позичити певну суму грошей [47, s. 231-332]. Це свідчить про майновий поділ панства. Велику роль у такому поділі відігравала церква. Більшість панів були католиками і підтримували угорського короля Матяша Корвіна. Вони готові були боротися проти панів чашників, вірних Владиславу II. Очільником чашників був пан Ян Товачовський із Цімбурка, моравський пан на Младє Болеславі, останній із роду Міхаловців. Членом утравкістичної церкви був і головний земський урядовець пан Ян з Яновіц на Петршпурку. Наприкінці XV ст. виникає спільний рух проти пікгартів – членів радикальної реформації. Церква також відігравала важливу роль і впливала на політичні тенденції в період правління Ягеллонів [333, s. 364].

Серед прихильників Владислава II можна зустріти і панів католиків Лева з Рожміталя, Вілема з Рісенберка та Рабі. І навпаки, до Матяша Корвіна схилялися окремі пани утравкісти (пани з Цімбурка). Серед панів католиків відбувся розкол. Так відбувалося протистояння між лідером Богуславом із Швамберка та Їндржіхом із Градця [333, s. 365].

Важливою є оцінка ролі католицьких панів у справі примирення Владислава II і Матяша Корвіна. Саме прихильники різних сторін – Лев з Рожміталя і Ян із Швамберка – пішли на компроміс заради Чеського королівства. Наступні пани Ян Заїц із Газмбурка і Зденек із Штернберка шукали примирення з утравкістами і Владиславом II [37, s. 318].

Під час протистояння шляхти і міст від останніх відступили католицькі пани, очолювані Вілемом із Пернштейна і Яном із Шелмберка. Натомість інша сторона, очолена Петром із Рожміталя та Індржіхом з Градця, у 1503–1505 рр. організувала військовий союз проти панів, що виступали проти пікгартів. Саме в період правління Ягеллонів виникають внутрішні суперечки між чеськими панами. Відкололися від панів і королівський радник князь Бартоломей та пан Віллем із Пернштейна. Вони виступили на боці міського стану разом із Владиславом зі Штернберка. З їх ініціативи в 1516 р. на протипагу земському з'їзду у Празі організовується з'їзд панів у Роутніці. У 1523 р. формується інша панська група, що призводить до нових протистоянь. Все це послаблювало чеське королівство. Цим скористалися імператор Максиміліан, польський король Сигізмунд та французький король Франтішек [333, s. 368].

Щоб краще зрозуміти період правління династії Ягеллонів, виокремимо відомості про провідних панів, що мали вплив на політичну ситуацію у Чеському королівстві, а саме: Цтібора з Цімбурка, Вілема із Пернштейна, Зденека з Штернберка, Ян із Шелмберка, Бенеш із Вейтміле та інших (див. Додаток С.) [367, s. 219-226].

3) рицарі. У другій половині XV ст. рицарями називали не лише членів цього стану. Відомими панами, що мали рицарські титули, були Гінек із Подебрад, Вілем із Пернштейна та його сини Пута Швіговський із Різмберка, Вацлав Шашка з Біржкова, Лев із Рожміталя [333, s. 376].

У період гуситської революції рицарський стан відійшов на другий план, а за правління династії Ягеллонів знову відновив свої позиції: розвивалась рицарська культура, ідеали, почали проводитися рицарські турніри, свята і т. д. Після 1479 р. пани особисто участі у війнах не брали (рідко), тому турніри ставали дуже популярними. За перемогу можна було отримати право на покращення герба, а для владиків – меч і почесні від пана. Меч і обладунки були основною відзнакою рицарства. Хоч у 1512 р. в Празі діяла заборона носити зброю, на рицарів вона не поширювалась. У Товачовській книзі зазначалося: «Рицарство не міг надати жоден чоловік, окрім короля». Єдиний виняток –

імператор, що мав на це право. У зв'язку з цим у 1490 р. виникла суперечка, але земський суд підтвердив це королівське право. У 1497 р. король посвятив у рицарі синів Вілема із Пернштейна – Яна та Войтеха [69, s. 513], у 1508 р. король посвячував у рицарі в Секешфегерварі, в 1509, 1515, 1519, 1521 рр. у Празі. За короля Людовіка II Ягеллона в 1522 р. в Празі було посвячено в рицарі гербового міщанина Яна Пашка з Врацу та Яна Главшу з Лібославе. У 1471 р. в Польщі королем Казимиром IV у рицарі було посвячено чеського посла, який приніс чеську корону його сину Владиславу II. Все це свідчить про великий престиж рицарського титулу. Рицарі займали посади гетьманів країв, земських урядовців, підпалатинів королівських міст. Натомість владіки займали посади службовців [333, s. 380].

Так званими «рицарськими людьми» називали тих осіб, які мали право подавати скарги для розгляду в палатних судах [49, s. 129]. Вони були захищені королівським правом. До них відносять і васалів (різновид службовців), що засідали в окремих судах. За Владислава II розпочались суперечки в рицарському стані. Родові рицарі відмовилися визнавати приналежність до їх стану не родових рицарів. Всі ці складнощі загострювали соціально-політичні відносини у Чеському королівстві [345, s. 285-287].

Загалом саме в правління Ягеллонів панський стан сформувався як політична владна структура, що включала в себе різні соціальні групи та індивідуальності з особистими інтересами.

4.3. Становище дрібної шляхти

Протягом XV ст. рицарі були прирівняні до панів, тому відносилися до вищого стану. Саме тому в соціальній драбині дрібної шляхти на першому місці стоять владіки (зброєносці), яких прирівнювали до рицарів. Поняття «дрібна шляхта» в період правління династії Ягеллонів не існувало. Не вживалося також поняття «дрібна» чи «не панська» шляхта. До дрібної шляхти належали особи, які не мали права засідати в радах, не мали міських прав, але

при цьому не були залежними і обтяженими податками та повинностями. Сам термін поширився з німецьких земель.

Щоб краще зрозуміти роль дрібної шляхти, потрібно з'ясувати, яким чином можна було вступити до стану дрібної шляхти, хто мав право вступу і де межа дрібної шляхти. Ключовою відповіддю на це питання є наявність герба і принципів роду. До середини XV ст. немає відомостей про присвоєння гербів королівським правом. Відомо, що в 1461 р. король Їржі з Подебрад встановив це право. Саме в період правління Ягеллонів воно набуло поширення, і король міг, надавши герб, присвоювати й назву роду. Зазвичай це була назва маєтку, яким володів шляхтич. У «Земському статуті 1549 р.» узаконено право, за яким при отриманні від короля маєстату надавався титул «уславлений зброєносець», а нащадки до третього коліна ставали «родовими зброєносцями» [333, s. 370].

Система вступу до нижчого стану так само, як і у вищому була заплутаною. Рицарі виборювали собі право голосу при обранні нового члена. Відзначимо, що статус шляхтича бажали отримати й багаті міщани. Цьому протистояли рицарі, які у 1497 р. домоглися права лише через згоду земського суду вносити прізвища власників гербів до земських реєстрів. Також зазначалося, що власник герба ставав кандидатом до зарахування у склад шляхти. Претендент мав зректися міського життя, ремесла і т. д. [182 s. 468].

Про політичну боротьбу навколо цього питання свідчать дії рицарського стану. У 1502 р. частина нової дрібної шляхти стала на бік міського стану у його боротьбі за права та привілеї. Пани та рицарі вимагали позбавити володарів гербів права запису до земських реєстрів [111, s. 247]. Зауважимо, що це право давало гарантії власності. Подібні рішення були прийняті в 1513 і 1516 рр. На вершині соціальної структури дрібної шляхти стояли володарі гербів, чи так звані «гербові міщани». Цікаво, що з кінця XV ст. рицар, який мав свого патрона, міг використовувати його герб. Їх називали «гербовими дядьками».

Розвиток інституту «гербових дядьків» відбувся за правління Людовіка II Ягеллона. Так, у 1522 р. Людовік II надав титул «гербових дядьків» трьом

кутногірським міщанам і дозволив використовувати свій герб (синього лева). Всі троє титулувалися «з Хотеніц» [104, s. 216-17]. Із цього приводу був лише лист короля, офіційно це рішення мали підтвердити стани і земський суд. Після 1497 р. всі ці питання вирішували рицарі. Хто ще, окрім багатих міщан, міг стати шляхтичем? Це насамперед заможний торговець, писар. Так, наприклад, протописар королівської канцелярії Ян Мутрплас почав титулуватися «з Тедражіц», а король Матяш Корвін за службу надав герб Миколі Гордому з Клокочне [90, s. 297]. Серед гербовників можна знайти майстрів та вчених. Владислав II надав герб знаменитому архітекторові Бенедикту Рієдові з Пієстінгу, гуманістові Яну Доубравському зі Скалі та ін. У «Земському статуті» пани і рицарі називалися «добрі люди». У листах були різні звернення до рицарів, наприклад, «родовому і заможному», «родовому владікові», зброєносців називали «славетний панош» [333, s. 372-373].

У 1526 р. Зденек Лев викликав 246 шляхтичів (своїх прихильників) до Кутної Гори для вирішення питання спадку панів Рожмберків [118, s. 22-25]. Зі списку випливає, що 50 % шляхтичів були названі «славетними владіками», 30% «шляхетними рицарями» і 20% панами. Пани становили близько 1/5 вищої шляхти. У своєму листі пан Лев запрошував лише голів роду, тому чисельність могла бути значно вищою [333, s. 374].

Чисельність і співвідношення шляхтичів, рицарів і панів була різною у краях. Наприклад, у середині XV ст. в Градецькому краї співвідношення панів і шляхти становила 1:11. Всі ці дані приблизні і не мають джерельної основи. Можна припустити, що в Чехії і Моравії шляхта становила 1-2 %, тобто 20-30 тис. осіб [251, s. 263-267]. Аналізуючи ці факти, можна стверджувати, що чисельність дрібної шляхти (*gentry*) була в сім разів більша, ніж вищої (*nobility*) [295, s. 133].

За соціальним статусом у Чехії виділилося кілька груп дрібної шляхти:

1) владіки (*vľadykové* – володар). Владіків часто вважали початковою формою шляхетності і першою ланкою нобілітету. Із латині термін «владік» перекладається як “*nobilem facere*” (ошляхтнений). Їх ще титулували, як

«однощитний владік», це насамперед той, хто вперше отримав герб [333, s. 384-385].

Титул владіка був найуживанішим титулом у документах земського права (див. Додаток Т.). Вже з XIV ст. поруч із панами засідали і владіки. Джерела «Вшегрда» (Všehřda) свідчать, що слово «владік» вживали у значенні «рицар» або «земан». Королівська канцелярія традиційно використовувала термін владік, натомість шляхетство називало їх по модерному – рицарями. Рід шляхтичів починався з титулу владіка, тому їх можна називати «вродженими владіками». Неофіційно існувало поняття і «не владіка», це той, хто не має родоводу, не шляхтич і не має привілею використовувати земське право [158, s. 231-232].

У моравських земських законах (Брненських і Оломоуцьких) до 1493 р. термін «владік» не використовували при визначенні членів дрібної шляхти. Це пов'язано з мовними відмінностями між чеським і моравським діалектами. Тут у більшості випадків використовували назви рицарі і земани. Зміни відбулися в 1492 р., коли в Моравії виникла суперечка між членами вищої і дрібної шляхти [73, s. 308]. Внаслідок цього було постановлено, що на земському суді повинні засідати 14 панів і 6 рицарів. Судові рішення мали виголошувати два пани і один рицар. В одному із джерел декілька разів використано назви панів і рицарів і лише в кінці вжито слово «владік»: «Біля двох панів має асистувати один владік». Саме після 1492 р. термін «владік» починає широко використовуватися в земських судових актах і законах Моравії.

У чеських правових документах у цей час вже існував розподіл на панів, як членів вищої шляхти, та владіків, як членів дрібної шляхти [57, s. 274; 186, s. 446-447]. Цей термін почав використовуватися і на з'їздах. Так, в Оломоуці було домовлено, що замість назви «уславлений панош» буде використовуватися назва «уроджений владік». Оскільки мова йде про групу не рицарської шляхти, то назва владік часто зустрічалася в листах королівської канцелярії. У 1505 р. в листі короля Владислава II термін «владік» зустрічається після титулів пан і рицар. Як тільки представники паноських родів почали засідати в земському

суді, то їх також перестали іменувати «уславленими паношами», а почали називати родовими владіками. Подібна ситуація відбувалася і з рицарями. «Родовий та шляхетний» рицар Кріштоф Кропач із Неведомі та на Бзенці на земському суді засідав разом із владіками (1520–1523 рр.). У Моравії владіки стають урядовцями, що засідали в земському суді та брали участь у з'їздах [333, s. 388].

Отже, якщо мова йде про чеське право, то в джерелах дрібна шляхта йменувалась «владіками» в розумінні нерицарської дрібної шляхти. Також із 1485 р. відбувався поділ дрібної шляхти під час засідання в земському суді. Із рицарів і владіків обирали членів, які засідали разом із панами. Часто навіть у латинських документах термін «рицар» і «владік» взаємозамінюються.

Правовий рукопис 1481 р. з Євічка характеризує владіка як “*minus nobilis*” (гірша шляхта). Стверджувати, що всі владіки були незаможними, не можна. Для прикладу, деякі позичали кошти і панам. Так, владік Петро Жібржіх із Мостку, який мав справи з єврейськими банкірами, позичив у 1526 р. 350 коп. грош чеських Зенькові Леву з Рожміталу [101, s. 557; 125, s. 95]. Окремі владіки відігравали помітну політичну роль, засідали в земських судах та володіли градами. До владіків належали і шляхтичі, що володіли дрібними маєтками та декотрі рицарі [122, s. 429-430]. Окремі з владіків йшли проживати в міста чи ставали найманими воїнами [333, s. 389].

2) земани. Сам термін визначав особу за політичним статусом нижчою у соціальній структурі, ніж рицар [22, s. 376; 36, s. 79]. Можна стверджувати, що земан – шляхтич-землевласник, який володів маєтком, землею (фермер). Велика кількість земанів проживала в Моравії. Тут їх відносили до так званих «добрих людей», що мали свої ради, проводили земанські з'їзди, а пізніше трансформувалися в рицарський стан [164, s. 370]. Земан не володів значним багатствами і рідко міг бути віднесений до багачів. Також не зустрічаємо прикладів позичання земаном коштів. У часи правління Ягеллонів відбувається занепад земанських господарств. Земани потрапляють під тиск панів, які почали відбирати їх маєтки [27, s. 250]. Великий вплив на земанів мали пани з

роду Рожмберка, Швамберка, Їндржіхова Градця. У період війн земани мали виконувати військову повинність. Земан міг відкупитися від цього обов'язку. Так, у 1472 р. Петро з Войкова заплатив відкуп 400 золотих пану Яну з Рожмберка [130, s. 209]. Станом на XV ст. земани втратили частину особистих прав і свобод та стали службовими підданими панів [333, s. 391]. Це призвело до переїзду багатьох земанів на службу до панів чи у міста: Прага, Пльзень, Хрудім, Наход, Градец Краловой [175, s. 132; 32, s. 242-243]. Про таких земанів писали: «Навіть бідний монах багатший» [333, s. 390].

Незважаючи на зубожіння, політичний статус земанів залишався в силі. Навіть збіднілий земан, який працював на пана, мав права і міг скаржитися в міському суді. Саме міщани відстоювали інтереси земан у боротьбі проти панів [333, s. 392].

3) панош. На Пресбурзькому (Братиславському) з'їзді у 1499 р. одне з рішень стосувалося службовців всіх трьох станів. Саме тут згадуються паноші [190, s. 501]. Панош міг володіти маєтком та мати своїх паношів. Таких паношів прийнято йменувати «панош-пан». На відміну від службових паношів, вони володіли печатками [178, s. 430-431]. «Панош-пан» – дрібний землевласник, який за сприятливих обставин міг мати двір, маєток, зброярню, займатися лихварством. Таким був «уславлений панош» Вацлав Грзань із Гарашова, який володів маєтками, домом у Празі, градом Гоуска і Засадка над Їзероу. Деякі з таких паношів могли купити і рицарський титул. Частіше паноші ставали рицарями на полі бою, але в такому разі цей титул не був спадковий. Наприклад, син рицаря Гануше з Варнсдорфу не мав рицарського титулу і йменувався лише «родовим паношом» [151, s. 370]. Вдалі військові дії могли не лише збагатити паношів, але й висунути в ряди рицарської шляхти. Таким був колишній панош Микола Шпановський із Ліньова, пан підлеглих сіл на Моравії й Австрії, головний гетьман війська короля Матяша Корвіна. Відомою родиною паношів у Чеському королівстві була родина Їндржіха Роубіка з Главатец на Дубне. Це була спочатку досить бідна сім'я, яка служила в панів Рожмберків. Їндржіхів батько став бургграфом на граді Майндштейн і управляв дев'ятьма

стрільцями. Одним із стрільців був його син. У 1471 р. під час суперечок між панами залишив панів Рожемберських. У відповідь на це між ними почалася ворожнеча. Під час війн в Австрії здобув декілька маєтків. Вже в 1477 р. родина володіла чималими статками в Чехії, але після смерті голови родини сім'я все втратила [333, s. 394].

Що стосується службових паношів, то про їх діяльність є відомості не лише в південній Чехії, але й Моравії. Вони служать як при панах (Рожембеських), так і в містах (в судах писарями і т.д.). У 1474 р. зустрічаємо паноша на посаді «хутмістра чеського короля» (chutmistr – складув). Зустрічаємо їх як членів панських дворів, на посадах бургграфів панських і рицарських градів, гетьманів (наприклад, гетьман Пльзня) [54, s. 672]. Також вони вступали на службу до прелатів і заможної шляхти. Саме про таких службових паношів згадує єпископ Тгурзо, який закликав їх підкорятися королю [422, s. 76-77; 309, s. 345]. Панош-службовець мав володіти конем, щоб укласти вигідну угоду. Такий панош працював за гроші і мав надію підняти свій соціальний статус. Без коня службовець втрачав престижний статус. Такий панош був у гірших умовах і працював, щоб отримати коня. Служба розпочиналася з укладення угоди. Визначався термін служби. Панош, який добровільно йшов на службу до пана, ставав підпорядкованим (залежним) [98, s. 512]. Свої права він не втрачав, але мав виконувати накази панів. Панош ставав частиною родини, але фінансові питання вирішувалися строго. По закінченню служби панош ставав випищиком. Перед тим, як вступити на нову службу, панош мав скласти звіт. Якщо випищик не виконав умови, то пан міг відстоювати свої права в палатному суді. Відповідно і панош міг подати в суд на пана [165, s. 470].

Паноші і земани не були найбільш обтяжливою верствою дрібної шляхти. Багато хто з них у пошуках кращого життя йшли в найманці і воювали за кордоном, ішли в рекрути, переїжджали в міста. У кінці XV ст. в м. Індржіхув Градець проживало сім паношів. Займалися здебільшого торгівлею або ремісництвом. За таких умов панош переставав належати до шляхетської

верстви. Панош міг добровільно стати підлеглим чи залежним, хоча земським правом ця процедура не була передбачена [333, s. 398-399]. Мало кому з паношів вдавалося висунутися в земські шляхтичі, але були й винятки. Прикладом може слугувати Альбрехт Рендл з Оушави. Він походив із бідного паноського роду і змушений був йти на службу до пана Лева на Блатні, в якого служив до 1493 р. Політична й релігійна ситуація привела Рендла до членів радикальної реформації й «общини братської». Заради кар'єри Рендл розірвав відносини з братчиками. Пізніше став охоронцем пана Зденька Льва. Саме за сприяння пана Лева починається його кар'єра. У 1494 р за сприяння уряду празького бургграфа він стає членом комісії, яка отримала завдання розробити «Земський статут» [416, s. 147]. Відстоюючи інтереси короля, стає королівським прокурором (перебував на посаді в 1498–1509 рр.). Він мав вести справи з оренди королівських маєтків, податків, неспадкової власності [83, s. 219]. Саме король Владислав II посвятив його в стан рицарів. Рендл по суті стає правою рукою короля. Король призначив його на посаду члена земської влади в Чехії і засідателя земського суду. Цікавий факт, що Рендл спробував у 1510 р. купити посаду головного земського писаря, але земський з'їзд це не затвердив [99, s. 381]. Проти нього виступили міста, які звинуватили його у намаганні перетворити земське право на інструмент панів. Так започаткувались суперечки між Рендлом та містами. Зміна політичних настроїв призводить до зміни поглядів пана Рендла. Він зближується з князем Бартоломеєм і разом із ним стає на захист міст (1513 р.). Його завданням у цій справі було залучити на бік міст рицарський стан. Не відомо, з яких причин Рендл відступив від пана Зденька Льва (можливо, через вимагання посади головного писаря). Після укладення угоди з пражанами Рендла визнали зрадником чеські пани. Так само й угорські пани вбачали в ньому конкурента і намагалися позбавити його впливу на короля [40, s. 174]. У такій ситуації Рендла підтримували князь Бартоломей, король Владислав II та король Сигізмунд Польський [416, s. 362]. Доказом того, що Владислав II спирався на Рендла, є документ, в якому король дає відповідь гетьману: «Всі питання вирішуй з Рендлом» [39, s. 162].

Незадоволення панів викликало призначення королем в 1515 р. Рендла на посаду підкамердинера королівських міст. Це був акт проти групи на чолі з паном Левом із Рожміталя. Цими діями планувалося створити рицарсько-міщанську коаліцію проти панського стану. Пани, викривши замисел, призвели до розколу серед рицарства на прихильників і противників пана Рендла [141, s. 146-147]. Вони відмовилися співпрацювати з королівськими радниками і урядовцями, висунувши ультиматум звільнити пана Рендла. Підкупивши князя Карла, Рендл втратив підтримку. Після смерті Владислава II пан Рендл добровільно подав у відставку на користь панської олігархії. Під кінець життя Рендл займався юридичними справами та працював адвокатом, відстоюючи інтереси окремих шляхтичів. Відзначимо, що Рендл став одним із найкращих політиків періоду правління Ягеллонів [333, s. 404-405].

4) васали. Вони керувалися ленним правом. Зауважимо, що за правління династії Ягеллонів розпалася могутня система королівських градів, яка була опорою короля. Тепер більшість із них знаходилася в руках знаті й шляхти. Не зважаючи на це, ленна система продовжувала існувати, і в цих градах продовжували працювати службовці, держателі дворів, ринків і сіл. Протягом XIII–XIV ст. служили вони і при монастирях. Але після гуситської революції монастирські володіння занепали. У Товачовській книзі зазначено, що ленне право відмежоване від земського права. Васал повністю підпорядковувався пану і був лише держателем його власності. Складна політична ситуація в період правління Ягеллонів проявлялася й у васальному суспільстві. За відсутності короля Владислава II справами ленного права з 1498 р. займався верховний земський суддя Їржі Берка з Дубє. Придворний суд залишався найвищою інстанцією при вирішенні суперечок поміж васалами. Через п'ять років цим почав займатися Вілем із Пернштейна – головний гофмістр і засідатель палатного суду. Він також приймав присягу васалів на вірність [76, s. 281].

Щодо поняття «васал» (vassal), то воно походить із Німеччини, так само, як і ленне право. В обов'язки васалів насамперед входила військова служба.

Васал повинен був на заклик пана з'явитися на панському граді зі своїм конем, зброєю, припасами, супроводжувати пана на війні чи полюванні, ремонтувати фортеці, прибирати двори і т.д. Звідси впливає складна структура повинностей васалів у залежності від становища в суспільстві. Васали в чеському суспільстві поділялися на шляхетних, службових і робочих. Серед васалів могли бути і представники панського стану. Наприклад, це ті пани, які тримали королівські гради чи єпископства [333, s. 406].

5) майстри. Це насамперед управителі двору, ринку, села. Важко встановити чисельність таких робітників. Станом на 1500 р. контролювати їх мали крайові гетьмани. Під час військових зборів майстрів зараховували до лав піхоти. Під час збору податків вони стояли на одному рівні з селянами [307, s. 237].

Трохи вищий статус займали міські управителі [170, s. 505]. Вони зустрічаються серед охоронців міських градів. Міські управителі мали привілеї ще з часів короля Іоанна (Яна) «Сліпого» Люксембурга (1310–1346). У васальних реєстрах їх йменували, як «пани васали». Нижчий статус за них займали васали, обтяжені працею і повинностями. Вони поділялися за формою податків. Хтось платив мито, хтось данину, оброк і т.п. Королівськими васалами ставали представники вищої шляхти: пани, рицарі, зброєносці. Повинності мали виконувати наступні гради: Тахов, Кінжварт, Глубока, Звіков (служило 22 васали), Бездез, Наход, Тіржов, Крживоклат, Бітов, Бзенец, Бечов, Подебради, Гасіштейн [146, s. 340-341]. На Моравії головним містом васальної системи був Оломоуц. У 1523 р. король Людовік II дав у ленне держання пану Гартманові з Ліхтенштейну гради Мікулов, Сіротчі, Девіцкі. Всі ці факти свідчать, що ленна система продовжувала відігравати важливу роль у політичній системі Чеського королівства [333, s. 408]. Щодо обов'язків ленників, то вони до року мали скласти присягу ленному панові. У разі невиконання обов'язку пан мав право відібрати надане майно і землі [81, s. 291]. Натомість ленний пан мав обов'язок охороняти підданого і надати йому лен у володіння. Свідченням цього може послужити документ, в якому пан

Генріх із Швамберка захищає своїх васалів перед панами Пісецькими [31, s. 143]. У період правління Ягеллонів існувала практика спадкових лен. З'явився привілей записувати лен на користь дружин [38, s. 362-363; 72, s. 324-325]. Внаслідок цього лени де-факто залишалися в постійному користуванні. Зазначимо, що така практика діяла не на всіх землях.

Васали мали більші права на тих землях, де влада належала не королю, а ленним шляхтичам. Тут васали мали статус панських службовців. Це відповідно призводило до конфліктів. Коли пан Буріан із Гутштейна став спадковим власником граду Тахов і відповідно тахівських васалів, то останні намагалися вибороти собі нові привілеї. Конфлікт тривав, доки пани Гутштейнські не втратили владу, тобто мав затяжний характер. Це не поодинокий випадок у той період. У 1523 р. король Людовік II грамотою підтвердив підлеглисть тахівських васалів королю. Ще гострішим був конфлікт у Локетському краї. У 1471, 1486 1497 та 1503 рр. відбувалися бої між васалами й панами Шліками (гетьманами панів Локетських). Шліки не визнавали право короля на захист міст локетського краю та керування васалами. Вони встановили свій контроль над васалами і обмежували їх права. Один із братів Матяш Шлік був васалом князів Саксонських (тримав замок Штолберк). Цікавий факт, що суперечку, яка відбулася в палатному суді у 1480 р., виграли Саксонські воєводи [96, s. 545]. У 1503–1506 рр. проти панів Шліків повстали локетські васали. Це відбувалося під час протистояння міського та вищого станів. У 1506 р. Шліки пішли на поступки. Васали мали підпорядковуватися королю, а вже потім пану Шебестяну Шліку з Лажан. У цьому випадку королівська влада дбала про єдність земель чеської корони. Подібна ситуація виникла й на Трутновську. Палатний суд у Празі у 1487 і 1490 рр. змушений був вирішувати суперечку між васалами трутновськими і гетьманом Фрідріхом із Шумбурка. У 1487 р. королівський прокурор Богуслав із Літовіц склав за наказом короля статут трутновських васалів, але всі зусилля були марними. Зауважимо, що шляхта відстоювала свої інтереси і контролювала ленне право.

Ставалися випадки продажу васальних маєтків без згоди короля. Так само маєтки васалів потрапляли до міщан [171, s. 371]. Ці події свідчать про початок розпаду ленного права та прояви кризи ленної системи. Обмеження свобод, що несло ленне право, не виражало інтересів міст та дрібної шляхти. Статус залежних не був до вподоби васалам. Причиною кризи є звільнення васалів від повинностей та появи спадкового землеволодіння. Протягом 1471–1526 рр. було близько 90 суперечок щодо ленної залежності. У Моравії, особливо в монастирських маєтках, чисельність васалів теж зменшується, зокрема в монастирях у Градішті, Оломоуці, Ждярі, Забрдовіціх, Тішнове, Лоуце, Тржебіціх, Долніх Коуніціх [89, s. 301-302]. За правління Матяша Корвіна від васальних обов'язків був звільнений пан Вілем із Пернштейна. Це рішення пізніше підтвердив і король Владислав II [88, s. 306].

Щодо королівських градів, то їх теж почали звільняти від васальних обов'язків і передавати у спадок. Вперше це було започатковано у 1497 р., коли в Чеське королівство прибув з візитом Владислав II. На думку Й. Мацека, це було викликано відсутністю короля. Але основна причина – це посилення позицій шляхти, що незалежно від короля і законів діяла на власну користь і запровадила систему спадкової власності, а також корупція та встановлення олігархічної системи управління. Доказом того, що ленним правом керувалися не лише шляхтичі, але князі й пани, є документ, за яким князів Вікторина та Їндржіха Мінстерберзького звільнено від васальних обов'язків [333, s. 412]. Такі ж процеси активно проходили в Моравії та Чехії, повільніше – в Силезії і Лужицях [300, s. 8].

Розпад ленної системи призвів до втрати королями Владиславом II і Людовіком II Ягеллонами військової підтримки багатьох територій Чеського королівства: Опави, Тешіна, Крповска, Трутнова, Зіяварового, Тетінерового, Валдштейна, Ланова та інших. Протягом короткого часу багато градів перейшло в спадкову власність: Чіха (Čicha), Камік (Kamik), Рабштейн (Rabštejn nad Střelou), Коетін (Kojetín), Штернберк (Český Šternberk), Костелец-над-Чернімі-Лесі (Kostelec nad Černými lesy), Краковец (Krakovec), Яромержіце

(Jaroměřice nad Rokytnou), Бітов (Bítov), Вранов (Vranov nad Dyjí), і т.д. [333, s. 414-415].

Отже, особливістю чеського суспільства була наявність складної соціально-політичної структури. Юридично можна виділити три стани: пани, рицарі та містяни. У вищому стані існував поділ на вищу і дрібну шляхту. Містяни відносилися до нижчого стану. Окремим станом було духовенство, яке внаслідок гуситської революції не брало участі у вирішенні політичних питань. Виняток становило Моравське князівство, де позиції духовенства залишалися сильними.

За правління Ягеллонів вищий стан зробив значний крок у досягненні свого верховенства у чеському суспільстві. Вперше в Чеському королівстві було видано кодекс права, так званий «Земський статут короля Владислава 1500 року». Діяльність королівської ради стала доказом обмеження королівської влади і фактичного переходу законодавчих і виконавчих функцій до вищого стану (панів і рицарів). У збірнику законів була розвинута концепція, суть якої полягала в тому, що міста, як третій стан, підкорялися королю і тим самим не були рівними вищому стану. Це надавало можливість шляхті обмежувати права міського стану. Важливу роль відігравала система з'їздів. У земських з'їздах брали участь представники трьох станів: пани, рицарі та королівські міста. Виняток становили Моравія (могли засідати чотири стани) і Силезія (засідали два вищі стани). Все це ускладнювало соціально-політичні процеси і впливало на внутрішньо- і зовнішньополітичну ситуацію Чеського королівства.

РОЗДІЛ 5

ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНЕ ПРОТИСТОЯННЯ У ЧЕСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НАПРИКІНЦІ XV– У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XVI ст.

Особливістю чеського суспільства було те, що церковно-релігійні суперечки впливали на політичну ситуацію країни, оскільки політичні погляди вищої знаті, дрібної шляхти не завжди перепліталися з релігійними, що призводило до прийняття політичних рішень, які впливали на станово-представницьку систему влади.

У період із 1471 по 1479 рр. значних релігійних рухів на чеських землях не спостерігалось. Це пов'язано насамперед із приходом до влади Владислава II та його боротьбою за владу з Матяшем Корвіном. Релігійні питання в зв'язку цими подіями були відсунуті на другий план. Це дало можливість радикальним чашникам спокійно проповідувати свої ідеї [258, s. 438].

Можна відзначити окремі локальні релігійні проблеми. Це насамперед питання, що стосувалися права збору податків із прихожан, порушення церковних статутів, непорозуміння між панами та єпископами і т. п. [382, s. 10]. Відносини між католиками й утравкістами погіршилися у 1476 р. На це вплинула політика короля Владислава II, який протягом 1476 р. змістив із ключових посад багатьох утравкістів, що значно послаблювало їх позиції. На ці посади було призначено католицьких панів. Цей факт спонукав багатьох повернутися до католицизму [258, s. 439; 334, s. 300].

5.1. Завершення протистояння між католиками та утравкістами

У 1478 р. між угорською та чеською знаттю відбувалися суперечки щодо питань віросповідання. Король Владислав II, ув'язнивши чашницьких панів, покарав їх (боявся нової війни з Угорщиною). Це викликало обурення пражан, які вимагали від короля дозволу на з'їзд станів і вирішення питання віросповідання. Таким чином, 10 серпня 1478 р. в день св. Вавржінця розпочався з'їзд. Відповідно до компактатів на Святовавржінський з'їзд

прибуло семеро представників від князя Індржіха Мінстерберзького та восьмеро від представників міста Праги. Були урегульовані питання, які стосувалися віросповідання. Адміністратором чашників було обрано М. Вацлава Коранду (1425–1519, очолював цю посаду до 1497 р.) та 12 осіб, які мали врегульовувати на чеських землях релігійні питання [367, s. 109-110; 258, s. 439-40; 333, s. 103-104; 259, s. 135, 137-138].

Попри домовленості католики не могли примиритися з чашниками. Для вирішення релігійного питання був скликаний з'їзд на 5 жовтня 1479 р. під верховенством королеви. Було встановлено, що ніхто не має зазнавати утисків стосовно віросповідання. Католики обіцяли вислати до Папи Римського посольство для вирішення цієї проблеми. Відзначимо, що це посольство так і не було відправлене, натомість папський легат Балтазар де Пісція на прохання Матяша Корвіна 9 грудня 1479 р. дозволив тимчасово зняти з Чехії інтердикт до 1481 р. Це було зроблено лише тому, щоб католики мали змогу виступати проти чашників [319, s. 285; 337, s. 186; 415, s. 253-254, 256; 203, s. 444-451; 185, s. 503-504].

Із 1480 р. релігійні сутички набувають ширшого розмаху. У Празі 1 червня 1480 р. зійшлися дві процесії католиків та чашників. Чашники не захотіли поступитися, знаючи, що в католицькій процесії іде король. У відповідь міська рада заборонила співати гімн чашників «Вірні християни сильно сподівайтесь» (*Věrní křesťané silně doufajte*) [334, s. 302-303; 407, s. 52-53; 251, s. 150]. Почалися сутички, король відреагував на це, скликавши на 12 червня 1480 р. з'їзд до Кутної Гори. Чотири чашницькі пани, які прибули в Кутну Гору, були ув'язнені в замку Кржівоклат. Невідомо, яким чином було розв'язане це питання, але зауважимо, що до короля були викликані чотири чашницькі священики Міхал Полак, Вацлав із Сланого, Вацлав із монастиря св. Гавла і Ян Мішта. Під приводом того, що їм дадуть виступити в королівській раді, вони були ув'язнені на Карлштейні. Саме проти Міхала Полака, як основного підбурювача віри, виступив особисто Владислав II і вимагав найсуворішого покарання. Після декількох судових процесів Міхал

Полак помер у в'язниці 2 листопада 1480 р. (для чашників він став мучеником на зразок Яна Гуса) [367, s. 130-131; 258, s. 442-443].

За таких обставин пани і рицарі обох релігійних напрямків вимагали нового з'їзду для вирішення суперечок. З'їзд був призначений на 21 вересня 1480 р. у Празі. До Владислава II було відправлено угорських і чеських послів, щоб умовити його відпустити на з'їзд в'язнів із Кржівоклату. Коли з цим питанням до короля звернувся посол Матяша Корвіна Ян Філіпец (1431–1509), то Владислав II 25 листопада 1480 р. дав наказ відпустити в'язнів, але заборонив їм повертатися до своїх маєтків у Празі [85, s. 98-99; 415, s. 12-20; 407, s. 56-57]. Причини приїзду Яна Філіпця достовірно невідомі, але можна припустити, що маючи великий авторитет серед чеських панів, він замовив слово за в'язнів [367, s. 193]. На початку травня 1481 р. знову відбувся з'їзд у Празі, але компромісу досягнуто не було. Опір був настільки сильний, що до чашників приєдналися деякі пани – члени королівської ради, а саме: Ян із Цімбурка, Микола Трчка, Петр Кдулінець із Остромірже. Вони виступили з промовою в Соборі св. Віта і висловили недовіру королю щодо дотримання угод. За такі зухвалі дії пани не понесли жодних покарань. Зауважимо, що скарги на короля лунали і з боку католицьких панів [258, s. 445].

На з'їзді в день св. Якуба 31 липня 1481 р. було вирішено питання управління приходами. Приходські священники (чашники) мали повертатися до маєтків католиків. Їм заборонялося причащати дітей і проводити служби чеською мовою без дозволу Папи Римського. Це рішення залишилося більше на папері, ніж було запроваджене в дію. Однак саме Святоякубський з'їзд став початком примирення і завершення репресій проти чашників [192, s. 504-505]. Проблема цих неузгодженостей полягала в тому, що пани більше листувалися, ніж зустрічалися для обговорення важливих питань. Це призводило до непорозумінь і дезорієнтації [367, s. 134-135].

Протягом 1482 р. до Чеського королівства з Італії прибув Санктурінський єпископ із Мірандола – Августин Луціані (1450–1493), який мав висвятити священників та вести переговори з чашниками (до нього не раз приходили

просити освяти утраквісти). Прибуття єпископа викликало дискусії і суперечки. Єпископ особисто писав Владиславу II про розуміння ситуації і прагнення заключити між католиками і чашниками мир. Висловлювалося прохання про підтримку короля в цьому питанні. 8 червня 1482 р. Владислав II відповів, що не проти примирення сторін, але ставить під сумнів прибуття єпископа від імені Папи Римського [23, s. 195-196]. Єпископ Августин став опорою радикального чашницького руху. Був скликаний з'їзд у м. Німбурк для визнання єпископа духовним наставником Чехії (його було визнано всіма присутніми, окрім посланців із Праги та Кутної Гори) [337, s. 118-130; 156, s. 409-411; 334, s. 304; 258, s. 446; 251, s. 104; 259, s. 139]. Король у цьому питанні зберігав нейтралітет, однак ідея заспокоєння сторін була привабливою, із цією метою було призначено з'їзд до Праги, на якому сторони мали представити осіб, що будуть відстоювати їх інтереси [367, s. 140-141].

З'їзд чашників був призначений в м. Слане. Сюди прибув у жовтні 1482 р. і єпископ Августин. Було прийнято рішення, що король не має права ув'язнювати чашників, допоки їх не буде вислухано. На цей з'їзд від короля прибув Ян із Шелмберка із завданням примусити учасників з'їзду обрати десять осіб для переговорів про релігійний мир із католицькою церквою [367, s. 141-43; 251, s. 150-151; 259, s. 140-141].

Із 13 по 17 січня 1483 р. відбувся з'їзд у Празі, на якому виступили представники чашників і католиків. Король дав згоду виступити посередником між ними. Спочатку виступили з промовами лише головуючі пани Заїц із Газмбурка та Ян Товачовський – очільники чашників. Утраквісти наголосили на необхідності розглянути питання про віру, що призвело до нових дискусій. 14 січня 1483 р. виступив пан Бенеш із Вейтміле – очільник католиків, який висунув пропозицію, а саме: вирішувати питання віросповідання з Папою Римським через обраних представників (угода мала діяти вісім років, натомість утраквісти висували пропозицію дії угоди на «вічні часи»). Пан Товачовський дав відповідь, у якій висвітлив дві причини, чому чашники не можуть пристати до цієї угоди. Перша полягала в тому, що компактати були визнані Базельським

собором та імператором Сигізмундом, друга – в недовірі до Папи. За таких обставин король 17 січня 1483 р. розпустив з'їзд [416, s. 26-34, 333, s. 393-394; 258, s. 447; 251, s. 105]. 6 березня 1483 р. чашники продовжили з'їзд у Німбурці, а 29 березня 1483 р. – в Чеському Броді. На чолі з паном Товачовським вони продовжували діяти як окремий уряд у Чеському королівстві. Однак, через поширення чуми, питання так і не було вирішене [258, s. 448].

У березні 1483 р. король Владислав II обновив коншельські посади у Празі (до влади прийшли особи, які здійснювали репресії проти чашників у 1480 р.). У зв'язку з відсутністю короля деякі пражани вирішили посилити свої позиції у боротьбі з чашниками. Хоч вони і визнавали чашництво, але діяли проти нього. Почалося свавілля з боку коншелів. Велася пропаганда, щоб змусити чашників відреагувати. Католики планували нанести удар по радикальних чашниках (мали стратити 80 передових містян і священників, інших – вислати із Праги). Ходили чутки, що в ніч з 25 на 26 березня 1483 р. мають відбутися криваві сутички між католиками та чашниками. Як стверджують джерела, Прокоп Публік із Велевіц – член міської ради – проговорився (це стало відомо чашникам) [333, s. 305].

Всі ці дії призвели до так званої Другої Празької дефенестрації 24 вересня 1483 р. Пражани (чашники) зібралися біля Староміської ратуші й ув'язнили коншелів. Двох коншелів було поранено при спробі втекти (бургомістра Яна Клобоука було викинуто з вікна, йому вдалося пережити падіння). Більш криваві сутички відбулися в Новому місті (п'ятьох коншелів було вбито внаслідок тисняви). За таких обставин були вигнані священники, монахи та євреї. Однак, аналізуючи джерела, Й. Мацек припускає, що не всіх монахів було вигнано [56, s. 497; 15, s. 318; 255, s. 159]. Щодо євреїв, то відбулися погроми в єврейському гетто, що призвело до мародерства і крадіжок [251, s. 154-155]. Відзначимо, що проти чашників виступило німецьке населення Праги [334, s. 306]. Було обрано нові ради для керівництва містом. Для наведення порядку були створені загони найманців. Боячись контрудару,

Празький град взяли в облогу. Керівник замку Ольдржіх із Валдека уклав угоду і поступився градом. Таким чином 26 вересня 1483 р. переворот завершився [367, s. 144-145; 407, s. 64-67; 334, s. 307; 256, s. 185; 413, s. 232-233].

Захопивши владу, чашницькі ради просили повідомити всіх панів та міські стани про надання військової допомоги в разі потреби. Зауважимо, що повстання підтримала більшість чашницьких міст [137, s. 198]. Окремим листом ради звернулися до короля. Вони підтверджували свою відданість Владиславу II і пояснювали свої вчинки, як запобіжні дії проти зрадників. Було висловлено прохання не карати їх та залишити при своїх правах. Подібні листи були відправлені панам та королю Матяшу Корвіну. Звернувшись до пана Товачовського, пражани просили зібрати з'їзд, на якому вони могли би роз'яснити свої дії. Зазначимо, що в листах, які розсилалися, наголошувалося, що повстання жодним чином не було спрямоване проти короля. Пани та рицарі, що перебували у Празі, розпочали суд над коншелами. На суді було викрито змову, і коншели зізналися в підготовці 25 вересня 1483 р. повстання проти чашників. 26 вересня 1483 коншелів Яна Клобоука, Прокопа Публіка та інших було присуджено до страти, яку відразу здійснили. Було визнано єпископа Августина і запрошено до Праги (він прибув 20 жовтня 1483 р.) [367, s. 146]. 6 жовтня 1483 р. представники празьких чашницьких течій підписали угоду про єдність та програму спільних дій. Із 23 статей половина стосувалася питань віросповідання і боротьби з католиками та пікартами. На основі документів можна простежити програму радикальних чашників. У ній вони визнавали короля за умови, що їх права і свободи будуть підтверджені в королівському капітулярії. Також у програмі була висвітлена релігійна ідеологія [258, s. 450-452; 333, s. 396-97, 416, s. 39-52, 138, s. 196-198, 247, s. 335-340; 407, s. 122-127; 251, s. 147-156; 259, s. 1932, 146-149; 86, s. 85-86].

Король, дізнавшись про події у Празі, був обурений, вся робота з відновлення католицької віри зводилася нанівець. Було зібрано військо в кількості 8 тис. осіб і взято в облогу м. Кутна Гора. Кутногорці зуміли дати опір, і військо відступило до Чеслави. Саме до цього міста король скликав на 23

жовтня 1483 р. з'їзд панів та рицарів. Стани, розуміючи важливість та складність ситуації, зібралися у великій кількості. Князі Гінек і Їндржіх виступили посередниками в переговорах між королем і пражанами. Гінек висунув пропозицію створити раду із 18 осіб, яка зайнялася б розв'язанням цього суперечливого питання. Відомо лише, що було вирішено дозволити повернутися до своїх парафій не лише священикам, але й монахам [334, s. 308-309; 136, s. 506-508].

Події у Празі викликали миттєву реакцію Папи Сікста IV (1471–1494), який просив імператора Фрідріха III, Угорського і Польського королів належним чином дати опір чашникам (від Владислава II ще в 1482 р. вимагалось заарештувати єпископа Августина) [216, s. 229]. Розпочинати війну ані король Матяш Корвін, ані Казимир IV проти Чехії не бажали. Казимир IV у 1483 р. зазнав поразки від татар та й проти сина виступати не хотів, щодо Матяша Корвіна, то він вів воєнні дії в Австрії аж до 1485 р. і надавав перевагу цьому напрямку. Саме тому всі сподівання Папи були марними [333, s. 310-311].

На 24 вересня 1484 р. (річниця перевороту) було призначено з'їзд у Кутній Горі. На з'їзді пражські послы висунули декілька запитань, а саме: хто має право їх судити і чи вважати винними всі три міста Праги чи когось окремо? Щодо статутів і дошок, то вони відмовлялися передавати їх і просили короля повернутися до Праги. У виступі як пражани, так і «Община чеських братів» просили короля не вважати їх ворогами. Відомо, що король уклав угоду з пражанами [367, s. 149-150, 415, s. 57-68, 247, s. 341-345, 25, s. 200-202, 278, s. 175-184; 279, s. 87-93; 407, s. 77-78; 334, s. 311]. Від 29 вересня 1484 р. королю поверталися Празький град, Вішеград, а священикам і євреям було повернуто приходи і маєтки. Натомість король визнав єпископа Августина і дозволив йому перебувати у Празі. Відбулося й обговорення питання релігійного миру з перспективою підписання договору про це на 20 років. 29 вересня 1484 р. Владислав II повернувся до Праги, із ним прибув і єпископ.

1 жовтня 1484 р. королем були призначені нові коншели Старого і Нового міст Праги [33, s. 266; 335, s. 78].

Суперечливі питання мали бути обговорені 8 та 25 березня 1484 р. у Німбурці. Саме тут всі ці прохання були узгоджені і підписані. За таких обставин 18 квітня 1484 р. були вислані послы з новими проханнями до короля. Вони вимагали підтвердження їх прав і свобод щодо маєтків і земель, які їм були встановлені у 1436 р. імператором Сигізмундом [367, s. 151].

Ф. Палацький, досліджуючи джерела, знайшов три недатовані листи. Він стверджує, що вони належать до 1484 р. Мова йде про відносини між панамі, рицарями та містами. Відомо, що протягом літа 1484 р. король скликав обидві сторони до Кутної Гори для переговорів. У першому листі йшлося про перемир'я між чашниками та католиками строком на тридцять два роки. Мова йшла про компактати, які залишалися в силі і продовжували дію. Королю надавалося право вирішення суперечки щодо «сидіння в лавах» та призначено представництво католиків і чашників по шість уповноважених осіб. Це рішення було підписане у трьох екземплярах, однак воно повинно було бути ухвалене на королівському з'їзді. У другому недатованому листі висвітлюються дискусійні питання та скарги ворогуючих сторін політичного змісту. Вищі стани скаржилися, що міський стан не дає можливості вільної торгівлі та купівлі нерухомості й т. д. У відповідь міста скаржилися, що їх право третього голосу не дотримується, вимагали, щоб засідання були не таємні, а відкриті, вимагали встановлення контролю на експорт та імпорт товарів у містах, скасування заборони купувати землі і нерухомість, щоб внутрішньополітичні празькі справи не вирішувалися у земському суді, щоб не виникали нові ринки на празьких землях і т. д. Третій запис був виданий королівською радою. У ньому підтверджувалося перемир'я, укладене між католиками та чашниками. Згідно з угодою мали бути обрані міністри до королівської ради, містам підтверджено їх права і свободи. Автор погоджується з думкою більшості істориків, що знать мала великий вплив на прийняття рішень у Чеському королівстві, саме тому міста не завжди визнавали видані укази короля, який перебував під їх впливом.

Таким чином, ці записи стали основою майбутнього Кутногірського релігійного миру [367, s. 152-155; 347, s. 98-103].

Король Владислав II від самого початку свого правління, будучи католиком, намагався отримати визнання від Папи Римського. Папа спочатку не визнав його, тому що підтримував Матяша Корвіна. Після Оломоуцької угоди стосунки покращилися, але Папа Сікст IV не поспішав приймати рішення. Невдовзі 12 серпня 1484 р. Сікст IV помер. Після нього було обрано нового Папу, єпископа Джанбаттісту Чібо, що прийняв ім'я Інокентія VIII (1484–1492) [216, s. 119]. Була надія, що новий Папа визнає Владислава II. За нього просив не лише Казимир IV, але й Матяш Корвін. Папа вичікував два роки, намагаючись отримати від цього рішення якусь користь. Але, нічого не отримавши і не маючи причин відмовити, 18 червня 1487 р., прийнявши чеських послів, визнав Владислава II за чеського короля і надав йому титул. Це рішення, звичайно, викликало реакцію. Чашники мали привід для звинувачення короля у зраді, ніби Владислав II отримав титул за обіцянку викоринити «іновірних» з Чехії [367, s. 171].

Із 13 по 20 березня 1485 р. відбувся королівський з'їзд у Кутній Горі. Перебіг з'їзду невідомий, відоме тільки його рішення [168, s. 122-123; 432, s. 113; 214, s. 93]. Було підтверджено перемир'я та прийняті рішення між католиками та чашниками строком на тридцять один рік (один рік католики вже врахували). Зауважимо, що в 1512 р. його перезатвердили на «вічні часи». Насправді угода діяла до 1567 р. [256, s. 186-187; 304, s. 231; 86, s. 86]. Було встановлено, що до Папи має бути відправлено послів для підтвердження компактатів, які стали основою відносин у Чеському королівстві. Королю Владиславу II, який прагнув визнання Папи, не вдалося досягти успіху, і він був змушений примиритися з цим рішенням. Важливо відзначити й те, що було збережене стародавнє право, дію Земського суду, а також вирішено суперечку між містами та вищим станом із одного боку і панами та рицарями з іншого. Відтепер у суді засідало дванадцять панів і вісім міських чиновників (як за часів Сигізмунда) [188, s. 512-516, 112, s. 418-422, 333, s. 395-98; 259, s. 150-151;

233, с. 574]. Зауважимо, що Кутногірська релігійна угода стосувалася лише католиків і чашників, щодо «Общини чеських братів», то вона залишалася поза законом і мала статус секти в Чеському королівстві [258, s. 454; 251, s. 106; 220, с. 102].

Отже, Кутногірський релігійний мир став підсумком гуситської революції. Вдалося примирити католиків із чашниками і офіційно визнати діяльність утравістичної церкви у чеському суспільстві.

5.2 Боротьба з сектантським рухом та спроби примирення з католицькою церквою

Після Кутногірського релігійного миру ситуація між католиками і утравістами покращилася. Протягом 1485–1490 рр. значних релігійних протистоянь не спостерігається [233, с. 574]. У 1493 р. постало питання примирення католицької церкви та утравістів (визнання ними Папи Римського). Після смерті єпископа Августина Луціані (березнь 1493 р.), з'явилися тенденції зближення і покращення відносин із Папою Римським. У Празі помірковані чашники були готові піти на примирення з Папою. Такі особи, як празький канцлер М. Прокоп, священники М. Їра з Темна і М. Якуб, були готові співпрацювати з Папою Олександром VI (1492–1503) [216, с. 188]. Документом від 8 березня 1493 р. ради Старої і Нової Праги підтвердили це рішення. Папа Олександр VI листом від 12 травня 1493 р. відповів дуже обережно, що не проти прийняти їх і має надію, що король Владислав II із цим погодиться [367, с. 211-212].

Наскільки ця справа цікавила вищі кола чеського суспільства, висвітлює листування Яна Філіпця з паном Вілемом із Пернштейна від 22 вересня 1493 р.: «Писав два тижні тому на прохання нашого старшого, щоб дізнатися про те, про що йдеться у справі між святим Отцем і Чехією стосовно віросповідання. Просив і прошу: дай відповідь мені в Брно на день Святого Лукаша (18 жовтня 1493 р.), можливо, він має за мету отримати з цього вигоду. Мені здається, його

воля має три хвости; маю сумніви, що ця справа буде доведена до логічного завершення» [367, s. 212].

Не менш цікавими є думки пана Богуслава з Лобковіц і Гасіштейна, який писав про цю справу із Блшанів 10 жовтня 1493 р. Янові з Домаславе – урядовцю. Основна його думка полягала в тому, що повернення до єдиної віри посилить позиції Чеського королівства. Коли Ян Домаслав написав про ці думки своєму приятелю пану Вікторинові Корнелієві з Вшегрд (1460–1520) – топографу Чеського королівства, то він відстоював іншу позицію, а саме: не об'єднуватися з Папою Римським. Отже, позиції вищих кіл чеського суспільства є свідчення того, що не всім була до вподоби чашницька церква.

Із метою обговорення вище згаданого питання Владислав II призначив на 20 лютого 1494 р. з'їзд у Празі. Станам він зазначив: «Будуть розглянуті питання щодо потреб Чеського королівства та питання щодо об'єднання з Папою Римським» [367, s. 215]. Противники католицької церкви погоджувалися вести переговори лише на основі компактатів. Щоб краще розуміти важливість компактатів, подаємо їх зміст (див. Додаток Ф.) [367, s. 216-217].

На з'їзді було вирішено вислати легата до Папи Римського для узгодження питання щодо компактатів. Папа висловив невдоволення, оцінив такі дії проявом чашництва, домовитися не вдалося. Це призвело до конфлікту між католиками і радикальними чашниками [343, s. 245-280].

У 1496 р. через розбіжності в релігійних поглядах (щодо причастя дітей і проведення служб чеською мовою) сталися сутички у Празі. Пізніше у 1498 р. подібний конфлікт призвів до страти в Празі бурггомістра Яна Каменіка, який проповідував ідеї ржегольніків (řeholník – людина (монах), яка прагне до безперервного служіння Богу). Цьому посприяв і той факт, що ще у 1497 р. подав у відставку Вацлав Коранда, і на місце адміністратора чашників Владислав II призначив магістра Якуба Голуба із Стржібла – представника поміркованої течії. Після його смерті у 1499 р. було призначено магістра Павла із Жатця (1450–1417) – противника поміркованої течії. Таким чином, між

радикальною і поміркованою чашницькими течіями точилася боротьба за владу [258, s. 550-551; 337, s. 40-51; 291, s. 93-100].

На з'їзді, що відбувався у лютому 1502 р., було порушено релігійне питання про суперечності між Папою та чашниками. Папа Олександр VI від 4 лютого 1500 р. призначив цензором книг, що друкувалися в Чехії, домініканця Індржіха Інстіторіса. Чашницькі книги не допускалися до друку і часто спалювалися. Цензор перебував в Оломоуці протягом 1501–1502 рр., де видавав книги на полемічну тематику. За таких обставин чашники намагалися відновити переговори з Папою. Обговорення питання про примирення чашників з Папою відбулося на з'їзді 5 березня та 5 червня 1503 р. Результати цих переговорів невідомі.

Важливою подією церковних відносин у Чехії став приїзд єпископа Сідонського (Сайда) – Філіпа де Нова Вілла (?–1507). Він, як і його попередник Августин Луціан, розумів проблеми чеської церкви і хотів розширити її самостійність та дозволити обирати єпископів. Довідавшись про ці наміри, Папа Юліус II (1503–1513) намагався завадити, однак Філіп де Нова Вілла успішно добрався до м. Табор, звідки 28 травня 1503 р. був запрошений до Праги [258, s. 552; 259, s. 200-205]. Саме прибуття в Чехію єпископа Філіпа Сідонського викликало нові конфлікти. За сприяння Альбрехта із Коловрат професор теології М. Мартін із Початек у липні 1504 р. вмовив короля Владислава II визнати єпископа за «єпископа чеського» (єпископа чашників). Опозицію проти єпископа склали адміністратор М. Павел із Жатця та Ян Пашек. Пражани вимагали, щоб з 1505 р. були вибрані нові ради та перенесено консисторію з єпископської резиденції у Карлів університет. Таємно була взята єпископська печать. За таких обставин єпископ відмовився засідати в духовному суді, а священники відмовилися проводити служби (три дні у Празі не походилися служби). Після того, як на ратуші зібралися магістри Павел із Жатце, Вацлав Коранда, Вацлав із Пасова і висунули обвинувачення єпископу про недотримання обов'язків, 19 червня 1506 р. єпископ Філіп залишив Прагу. За таких обставин М. Мартін змушений відмовитися від Тінського приходу і

був запрошений очолити Святостепанську парафію в Новому Місті [291, s. 163-166, 168-179].

Протягом 1511 р. у Чеському королівстві відновилися релігійні протистояння. Зауважимо, що більшість урядовців були католиками і завжди виявляли неприязнь до чашників та пікартів. Владислав II і надалі шукав можливості повернути Чехію під владу Папи Римського. Після Аугустина Луціана та Філіпа чашники потребували нового архієпископа. Не вистачало і священиків. Приходи і церкви були без наставників. За таких обставин один священик мав служити у 5–6 церквах. Логічно, що залучалися католицькі священики. Це викликало невдоволення з боку чашників. Ще за перебування Владислава II в Чехії 22 листопада 1509 р. чашники висунули вимоги (представлені ще у березні 1502 р.), а саме: 1) щоб чашників було визнано Папою згідно із компактатами; 2) щоб церкву у Чехії очолювали Празький архієпископ, єпископи Оломоуцький та Літомельський; 3) щоб архієпископа і єпископів обирали згідно зі стародавнім звичаєм Чехії та Моравії; 4) якщо дані вимоги Папа підтвердить, то чашники визнають його владу; 5) чашники готові внести зміни до компактатів; 6) чашники просять легата передати ці вимоги Папі; 7) щоб суперечливі питання вирішувалися в судах за умови рівної кількості представників вищого і міського станів [367, s. 284].

Отже, питання примирення з Папою так і не було вирішене. Посада Празького архієпископа залишалася вакантною протягом 1421–1561 р. Єдине позитивне рішення, яке вдалося досягти, було переукладення релігійної угоди (1485), що призвело до тимчасового заспокоєння ворожих сторін.

Наприкінці XV ст. активно розгорнула свою діяльність «Община чеських братів», до лав якої почали вступати не лише селяни, але й шляхта (були досить популярні в Силезії). З огляду католицької церкви «Община чеських братів» була єретичною сектою. Станом на 1480 р. їх чисельність була близько 2 тис. чол., очолював єпископ Матей із Кунвалду. Осередками братства були міста Ріхнов над Кнежноу, Ленешіці у Лоуні, Млада Болеслав, Брандісе над Орліці та у Літомішлі, Граніце і Пржеров. Відомими членами були опат монастиря на

Слованех – Ондрей, Ян Таборський, бакалавр Прокоп Рішавій із Індржіхова Градця та інші [258, s. 553-54; 211, s. 161].

Духовним та ідейним наставником «Община чеських братів» був Петро Хельчицький (1390–1460) – письменник, мислитель, ідеолог поміркованих таборитів. Його твір «Невід віри» показує, яким мало б бути суспільство за Божим задумом і чим воно стало внаслідок викривлення християнського вчення [14, с. 316-317]. Основна ідея базувалася на Євангелії від Св. Матвія в розділі 5-ому, вченні Ісуса Христа. Ніхто з братів не мав права на шляхетне життя, бути на посаді судді, коншела, чиновника, відповідати добром на зло і т.д. Якщо хтось із панства хотів бути прийнятий у братство, мав відректися свого стану у суспільстві і т.д. Із 1480 р. у братстві стався розкол, почалися суперечки, і виникли нові напрямки і рухи. У 1485 р. кравець Ржіга з Вотіц трактував вчення братства по-своєму. Але все-таки очільником нового руху став брат Ян Кленовській, який був колись приятелем єпископа Яна Філіпця. Помер 9 листопада 1498 р. Виникло питання, чи залишатися братству замкненим монастирським осередком, чи змінити свій статут. «Община чеських братів» була замкнутою структурою. Їх ідеологією була відмова від всього світського, особливо від влади. Відповідно їх популярність була низькою. Це призвело до суперечки серед провідних діячів братства в 1490 р. На з'їзді в 1491 р. у Брандісе над Орліце всіх передових представників братства було ухвалено рішення за пропозицією брата Прокопа. Суть полягала в наступному: «Якщо за наказом від влади когось із братів буде призначено на якусь посаду, чиновника, коншела або щоб йшов воювати, нехай йому це буде дозволено» [367, s. 234]. Декотрі виступили проти. Але Амос із Воднянек та Якуб із Штеклі, прогресивні братчики, зумівши переконати впливових членів братства, а саме: єпископа Матея в Ріхнові, Міхала з Жанберка, Яна Хелгіцкего. Єпископ Матей, занепокоєний суперечками, дав згоду на з'їзд у 1494 р. в Ріхнові над Кнежноу. На ньому було підтверджено промову в Брандісе, а також проголошено ідеї основоположника Ржегора. Цим декретом «Община чеських братів» розкололася на дві течії братського руху: Малу (консервативну) і Велику

(прогресивну). Надалі Мала сторона перетворилася на декілька дрібних сект, а Велика поповнилася новими членами. Станом на 1500 р. вона вже нараховувала до 5 тис. членів. Протягом 1495 р. у «Общині чеських братів» помітилася криза. Прихильники Амоса, так звані «амосовці», залишались у меншості і проіснували аж до середини XVI ст. [259, s. 207-215, 225-251; 258, s. 555; 251, 345-348; 256, s. 192-193; 19, s. 115-118].

Діяльність «Общини чеських братів» занепокоїла чашників та католиків, які не бажали посилення їх впливу на народні маси. Гнів, який тримали католики на чашників, вилився на так званих «пікартів». Вони заперечували впровадження нововведень не лише у церковному житті, але й у політичному. Постало питання про викорінення всіх сектантів із Чехії і подано цю пропозицію королю. За таких обставин Владислава II 5 липня 1503 р. видав королівський указ про переслідування всіх сект у Чехії та Моравії [258, s. 556].

«Община чеських братів» знайшла прихильників серед чеської шляхти. Їх підтримали Йоганка з Крайку, Йоганка з Лібіц, Кресценціє Змрзлікова з Свойшіна, Марта з Босковіц, пани з граду Орліків над Влтавою. Натомість земські урядовці, такі, як Альбрехт із Лесковце, йому належало відомство королівськими містами, хоча і вважався чашником, але почав виконувати наказ щодо королівських мандатів. Міністр фінансів Богуш Костка з Поступіц хоч сам був пікартистом, але підписався вести боротьбу проти них. Микола Трчка молодший із Ліхтенбурка, один з очільників чашників, більше, ніж католики, виступав проти пікартів. Щодо пражан, то переговори про питання репресій проти пікартів проходили в дискусії. Як консисторія чашників, так і громада міста Праги просили короля, щоб він зменшив кількість пікартів в уряді і ввів проти них певні заходи. Королем було видано декілька декретів, але вони повністю не задовольнили пражан [258, s. 557; 359, s. 67-71]. У такій складній ситуації «Община чеських братів» прибули до короля просити підтримки та віддали йому трактат про віру чеською та латинською мовами. Владислав II відхилив їх пропозиції [367, s. 299]. Автор вважає, що для більшості заможних осіб бажання влади і посади стояло вище особистих релігійних переконань.

Релігійний рух проти пікартів, що розпочався ще в 1503 р., поширився і на Моравію. Тут у 1504 р. було видано королівську постанову, за якою всі мали перейти на католицьку віру [259, s. 254]. Задля нормалізації релігійної ситуації король змінив ставлення і до пікартів, яким хоч і було заборонено проповідувати свою віру, але й заборонено переслідування пікартів. Це рішення мало призупинити суперечки і примирити сторони. Однак, свідченням нового тиску на пікартистів є видання канцлером Альбрехтом із Коловрат декрету, що обмежував діяльність «Общини чеських братів». Згідно із декретом усі члени братства мали прийти у Прагу 27 грудня 1507 р. (в іншому випадку їм погрожували вигнанням із Чехії). Це викликало протест шляхти, яка не бажала втрачати робочу силу на своїх землях (більшість осередків братства знаходилися під владою шляхти і панів). Всі ці факти свідчать про значні утиски пікартів і намагання їх викоринити з Чеського королівства [258, s. 556].

У липні 1508 р. відбувся Земський з'їзд і прийнято рішення узаконити Святоякубський мандат, який заборонив діяльність «Общини чеських братів» та вимагав переходу членів братства до католицької чи чашницької церков. Католики вимагали за невиконання наказу короля прийняти санкції проти братства [259, s. 255; 86, s. 91]. Рішення щодо заборони діяльності «Общини чеських братів» було перезатверджене у 1510 р. і формально діяло аж до 1575 р. Відзначимо, що все-таки вдалося відмінити смертну кару через повішення для пікартистів, але тиск на них не зменшився, гоніння і репресії продовжилися вже за правління династії Габсбургів [258, s. 556-557; 363, s. 91-279; 291, s. 62-81, 138-61, 193-233; 333, s. 286-335; 389, s. 51-118; 388, s. 58-67].

За таких обставин уже з середини XV ст. на територію Верхньої Угорщини проникає гусизм. Гуситський рух в Угорщині був представлений «Общиною чеських братів». Матяш Корвін виступав проти гусизму. Гоніння зазнала «Община чеських братів». Її прихильників виганяли з маєтків і відбивали бажання у населення вступати в «Общину чеських братів». Після того, як у 1480 р. в Угорщині і Трансільванії починаються гоніння на членів братства, останні емігрували через Молдавію на Поділля. Велика громада

«Общини чеських братів» у 1490–1500-х рр. осіла в м. Смотричі (за 30 км від Кам'янця-Подільського) [452, с. 165-166].

Отже, становище «Общини чеських братів» наприкінці правління Владислава II погіршилося і вони існували напівлегально, їх чисельність зменшилася, а служби проводилися таємно. Репресій зазнали секти, а особливо релігійна течія пікартистів. Усі ці проблеми ускладнювали церковно-релігійні відносини в Чеському королівстві.

5.3. Вплив реформаційного руху на релігійні відносини в Чеському королівстві (1519–1526 рр.)

Протягом 1512–1518 рр. серйозних релігійних суперечок не спостерігалося. Лютеранство почало проникати в Чеське королівство в 1518–1523 рр. Спочатку це були східні території королівства, де проживало етнічне німецьке населення. Починаючи з 1520–1523 рр. лютеранство поширюється у Верхніх Лужицях (Жітава, Згоржелці, Будіште), Силезії (Легніце, Явор, Стрзеліна, Вроцлав і т.д.). У 1524–1525 рр. лютеранство починає приймати шляхта Моравії і Чехії [258, с. 701-702; 333, с. 345-346].

Із поширенням лютеранства в 1519 р. виникли нові релігійні чвари. З'явилися проповідники, які поширювали різні вчення. Не лише католики, але й чашники вимагали покарати «крикливих і нечестивих» священиків, зокрема монаха Матея Пустельника. Сам він був родом з м. Жатець, провів відлюдником декілька років у горах та прибув у Прагу і почав проповідувати. Був вигнаний місцевою владою, але здобув багато прихильників. Звинуватити його в ересі не могли, оскільки він вихваляв Мартина Лютера і проповідував суто за Євангелієм [367, с. 477-478].

Тінський парафіяльний священик Ян Подушка за його прикладом теж почав проповідувати в Празі. Також проповідував і старий священик, колишній монах Ян Міруш. Ян Подушка та його учень Вацлав Рождяловський у листі Мартину Лютеру (1483–1546) від 16 липня 1519 р. висловили схвальні відгуки про його вчення і вислали йому працю Яна Гуса [258, с. 689].

У Празі 24 серпня 1519 р. відбувся Синод утравістів, на якому наклали анафему на декотрі вчення Подушки та Міруша. Серед істориків існує багато припущень щодо виникнення нового релігійного руху. Ф. Палацький стверджує, що Лютер вже мав значну кількість прихильників у Чехії і навіть черпав вчення із записів Яна Гуса. Серед передових лютеран у Чехії були священник Вацлав Початек і священник Мартін. Саме вони налагодили контакт із лютеранами. Незабаром із Німеччини прибули священники для проповідування нової віри [291, s. 260-262; 337, s. 111-113]. Зауважимо, що незважаючи на схожість віри з чашниками, лютеранство вважалося в Чехії новим напрямком і до них ставилися як до пікартистів.

До реальних релігійних суперечок і протиріч справа дійшла в 1521 р. Основна дискусія точилася довкола вчення М. Лютера. Важливий факт, що після смерті Яна Подушки його місце посів священник Вацлав. Його було вигнано з м. Теїн, і він почав проповідувати в інших містах. Після того, як Лютера визнали еретиком, більшість чашників підтримала його вчення. Відомо, що поки Лютер перебував на імперському з'їзді у Вормсі (нім. Worms), від нього до Чехії приїхав Томас Мюнцер (1490–1525) [352, s. 116-163]. Чеське королівство було місцем, де нові релігійні вчення могли отримати прихильників. Пани запросили його до Карлового університету. Хроністи подають неоднозначні твердження щодо цього питання. Одні стверджують, що його прислав Лютер, інші – що він прибув на запрошення чеських панів. Саме його приїзд став причиною скликання у Празі у 12 квітні 1521 р. Синоду утравістів. Його очолив Празький адміністратор М. Вацлав Шішманек із Літоміште [291, s. 262-264]. Прийнято важливе рішення, за яким чеські чашники відмежовувалися від «Общини чеських братів» і німецьких реформаторів. Відзначимо, що Томас Мюнцер опублікував «Празький маніфест», в якому виклав основні положення свого революційного вчення і розуміння реформації. Мюнцер закликав шахтарів Чехії відродити бунтівні традиції таборитів, але влада вислала його з країни (чехи не сприйняли його вчення) [258, s. 691; 352, s. 116-163; 251, s. 173-176].

Станом на 1522–1523 рр. поштовх до протистояння дали різні релігійні угруповання, які втрутилися у боротьбу за владу. Як зазначає хроніка: «Нові народні рухи виникали щодня з різних сторін, і ніхто не знав, що принесе день наступний... Із суміші католицизму й інаковірства, чашницької та пікартської віри, лютеранства та сектантства кожен вибирав і проповідував для спасіння своєї душі те, що йому лежало ближче до серця та гаманця» [367, s. 528].

Проти реформаторів виступив пан Зденек Лев із Рожміталя, якого надзвичайно поважали і чашники. Ще в 1522 р. адміністратор чашників В. Шішманек із деякими священниками звернувся до короля з проханням, щоб їх справи вирішував пан Лев із Рожміталя (католик), бо вони не бажають бути під владою лютеран. Смерть Мартіна-Вацлава Шішманка вплинула на подальшу політичну та церковну ситуацію країни. За таких обставин у Празі всю владу отримав Ян Главса – суддя королівських міст [258, s. 697].

Після смерті В. Шішманка було скликано новий з'їзд на 26 серпня 1523 р., на якому адміністраторами було обрано 4 особи: М. Гавела Цагеру (колишній отець Жатецький, який провів останні три місяці у М. Лютера), університетського професор М. Яна Кулата Пржештіцького, декана і князя Яна Чеськобродського та Лоунського священника князя Індржіха.

Боротьбу за владу ускладнювало розмаїття релігійних течій. Передусім спільну мову зі своїми колегами не міг знайти М. Гавел Цагера, який, повернувшись від М. Лютера з Віттенбергу (нім. Lutherstadt Wittenberg), почав відстоювати його вчення. Не викликає сумніву той факт, що М. Лютер мав багато друзів серед чеських панів. На думку Ф. Палацького, серед усіх слов'янських народів чехи здавалися найбільше готовими прийняти нове вчення, яке на початку XVI ст. почав проповідувати Мартін Лютер. Чашники, які становили більшість населення Богемії, все ще не мали єпископа і марно вимагали від Папи затвердити компактати. М. Лютер за допомогою М. Гавла Цагери опублікував листа «До громади празької», в якому закликав чехів переглянути свої права та обрати собі свого єпископа. Завдяки цьому листу М. Гавлу Цагері вдалося очолити адміністрацію чашників та отримати

підвищення на Тінській парафії. Зауважимо, що найміцнішими були стосунки Лютера з «Общиною чеських братів», яких він сам називав «Валденські брати». «Общину чеських братів» також приваблювала доктрина Лютера, яка багато в чому, зокрема у вченні про Церкву, Священство й Літургію, майже збігалася з їхніми поглядами. Через лютеранових послідовників у червні 1523 р. в Літомишлі у Павла Олівецького були надруковані і чеською мовою перекладені «Тези М. Лютера, та його промови». Їхні посланці прибули до німецького реформатора, і між їхнім лідером Лукашем та Лютером виникла жвава дискусія з приводу вчення про причастя та інші таїнства. Однак братчики не бажали вважатися лютеранами, відстоюючи власне вчення про перетворення хліба й вина, таїнства, цілібат священників і необхідність добрих справ для спасіння душі. Відзначимо, що бажаного об'єднання не сталося [367, s. 531].

Популярність Лютера сприяла поширенню реформаторської віри в Чехії. Із дозволу короля та за головування князя Карла Мінстерберзького 29 січня 1524 р. був скликаний з'їзд чашників у Празі. Гавел Цагера став єдиним адміністратором чашників та схвалено 20 статей віри: про святість, свята, обряди і т.д. Відкладено питання цілібату священників. Зазначимо, що простий народ не погоджувався зі змінами [367, s. 533-535].

У питаннях віросповідання чеський народ поділявся на дві течії: Главсову і Празьку – консервативних чашників [416, s. 549-572]. Перша реакція проти змін відбулася 13–14 березня 1524 р. при оновленні міських рад у Празі [100, s. 120]. Першим коншелом став Ян Пашек. Було організовано комісію з урядовців і суддів та 11 травня 1524 р. виголошено рішення в 10 статтях. У них відстоювалася чашницька догматика. Проти виступили 18 священників на чолі з єпископом Мартинком Бетлемським. Празька громада 17 травня 1524 р. зібралася біля ратуші і погодилася визнати новий закон. Почався рух як проти пікартів, так і проти лютеранів [258, s. 699].

Вчення М. Лютера продовжувало поширюватися серед радикальних чашників, які утворили сильну спільноту, названу в історіографії неочашниками. У листі до празького магістрату М. Лютер радив їм висвячувати

власних священників. На церковному Синоді, скликаному 1524 р., більшість неочашників проголосували за впровадження деяких лютеранських практик, проте невдовзі міське урядування перейшло до консерваторів і провідних проповідників неочашництва вигнали з Праги. Консервативна течія чашників звернулася до чеських католиків, і обидві сторони зобов'язалися дотримуватися компактатів та боротися з братчиками. Розпочалися переговори з папським легатом щодо визнання правовірності Церкви чашників та її унії з Римом. Непохитність Риму знову стала на заваді примиренню.

Зауважимо, що лютеранство поширювалося і серед угорців. Оскільки реформаційні ідеї проникали в Угорське королівство насамперед через територію північно-східної, так званої Верхньої Угорщини, то Мукачівська єпархія не лише мала контакти з реформаційним рухом, але й була в якійсь мірі під її впливом. Як не парадоксально, але саме православних розглядали, як допомогу у боротьбі проти поширення гусизму та лютеранства. Зауважимо, що слов'янське населення східного (православного) обряду проживало у комітатах (жупах): Ужанському (угор. Ung vármegye, лат. comitatus Unghensis), Угочанському (угор. Ugocsa vármegye), Березькому (угор. Bereg vármegye, лат. comitatus Bereghiensis) і Марамороському (угор. Máramaros, рум. Maramureș) [453, s. 588]. Відзначимо, що східний обряд був поширений і в комітатах Абауй (угор. Abaúj, лат. Abauj), Соболч (угор. Szabolcs), Сатмар (угор. Szatmár, лат. comitatus Szatmar) та Земплін (угор. Zemplén, лат. Zemplinum) [281, old. 39-57; 282, old. 109-129; 400, old. 95-116, 233; 428, old. 25-30; 433, old. 90-126; 403, old. 45-47].

У період правління короля Матяша Корвіна вперше були видані грамоти Мукачівській єпархії, на основі яких можна простежити церковно-релігійне становище у північно-східних комітатах Угорського королівства [4, арк. 1; 12, арк. 5; 224, s. 492-493; 373, s. 24; 103, old. 1-2]. Підтримка православ'я католицьким королем Матяшем Корвіном пояснюється потребою допомоги у боротьбі проти поширення гусизму та турецької агресії.

За правління Владислава II та Людовіком II Ягеллонів були видані грамоти і декрети, що надавали привілеї Мукачівському і Грушівському монастирям. Ягеллони вбачали у православ'ї протидію як поширенню реформаційних ідей, так і турецької агресії. У зв'язку із перебуванням Константинопольського патріарха під владою султана Владислав II намагався звільнити Мукачівську єпархію з-під юрисдикції Константинопольського патріарха [225, s. 134-135; 228, s. 149-150]. Саме тому були спроби перевести православне духовенство під владу Сербського Белградського митрополита [223, с. 46-47; 2, арк. 1; 9, арк. 2; 1, арк. 2; 8, арк. 2; 6, арк. 2; 10, арк. 2; 3, арк. 1].

Непослідовна церковно-релігійна політика династії Ягеллонів відвернула підтримку з боку угорських станів. Політична ситуація змусила Людовіка II відреагувати, скликавши з'їзд на 13 липня 1524 р. Про цей з'їзд записів не збереглося, однак, за свідченнями деяких осіб, він закінчився домовленістю про спільну боротьбу проти лютеранства. Архієпископ Салкан (призначений від 6 травня 1524 р.), котрому король Людовік II надав великі повноваження не лише в Угорщині, але й у Чехії, не пропустив можливості виступити як проти лютеранства, пікартів, так і взяти участь у введенні чашників до Римської церкви. Як наслідок, прихильники Реформації були розколоти, сторона ж реакції підтримана архієпископом Сакланом¹ [367, s. 537].

Рух проти лютеран у Чехії був представлений такими трьома відомими особами, як Гавел Цагера, Ян Пашек і коншел Сигізмунд Ванічковський (званий «пан Сіга») [406, s. 33-42]. Зауважимо, що між Гавелом Цегерою, Яном Пашеком та Сигізмундом Ванічковським було обговорено питання «Празького повстання». Бургомістром Праги був М. Брікці з Ліцка, колишній університетський професор, пізніше автор «Міських прав Чеського королівства». Його противники таємно озброювалися та збирали людей для повстання (католики і чашники були в меншості). Зранку 9 серпня 1524 р. на центральній прощі міста зібралося багато міщан. Пан Сіга, заручившись їхньою підтримкою, привселюдно звинуватив присутніх там старост у зраді,

¹ Детальніше про це див.: Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. – S. 537.

захопивши таким чином владу у місті, навіть не давши висловитися присутньому там Брікцієві, якого разом із іншими було кинуто до в'язниці [258, s. 700; 337, s. 114-117; 334, s. 317; 251, s. 160-162; 413, s. 242; 24, s. 145-167].

Того ж дня старші коншели та старости зібралися на нараду і написали листа про нещодавні події не тільки королю, але й панам: «Декотрі особи віру нашу християнську хочуть ліквідувати, вони проти нас приймають рішення, організували вночі таємну нараду, тому ми вранці зібралися й запобігли з Божою поміччю цьому і без кровопролиття захистили віру нашу християнську та наші шиї» [367, s. 541; 143, 5-46]. У наступні дні усіх підозрюваних у спробі перевороту ув'язнили. Таким чином відбувся переворот так звана «Третя Празька дифенестрація», який Й. Мацек вважає більше заколотом та приходом до влади диктатури Пашка. Автор підтримує думку Й. Мацека [334, s. 318, 320; 416, s. 557; 259, s. 297-299].

Події у Празі, здійснені М. Пашком та його соратниками, все-таки заохочувалися при королівському дворі у Буді. Протистояв цим настроям Егерський архієпископ Ласло Салкаї (Саклан, 1522–1524), якого підтримував Папа Клемент VII (1523–1534) [258, s. 698]. У своїх листах від 6 жовтня 1524 р. Папа нагадав королю та королеві, що від їхньої підтримки католиків у Чехії залежить і його підтримка у боротьбі проти турків. Король наказав Карлу Мінстерберзькому організувати у Празі в день свого приїзду (планував прибути 11 листопада 1524 р.) з'їзд міського стану [334, s. 319].

Тим часом прихильники Пашка 31 жовтня 1524 р. прийняла рішення, за яким кожен пражанин мав підписати документ про визнання чашницької віри (відповідно і себе чашником). Всіх, хто противився цьому рішенню, було вигнано. Карл Мінстерберзький, прибувши до Праги в листопаді 1524 р., не наважився судити пражан, тому надіслав їхні скарги до короля в Буду. Чашники хотіли знову перейти до Римської церкви і цьому сприяв Саклан. Таким чином, релігійне питання залишилося відкритим. Зауважимо, що спираючись на Рим, Людовік II позбавив себе підтримки і в Чехії, яка була більш реальною [367, s. 543-544].

Серед чеських і німецьких істориків домінують дві думки, а саме: чи вважати нові ідеї лютеранством, чи проявом радикального чашництва. Автор підтримує думку, що далеко не кожний, хто в Чеському королівстві симпатизував ідеям лютеранства, насправді був лютераном, більшість відстоювала принципи радикального чашництва

Станом на 1525 р. в Чеському королівстві релігійні відносини покращилися. На з'їзді, який тривав від 25 січня по 10 лютого 1525 р., було прийнято рішення про «єдність та зрівняння віри», якого чашники домагалися вже понад 80 років (підтверджено компактати). Події надалі розгорталися досить напружено. Був проголошений 9 серпня 1525 р мандат короля про амністію. За таких обставин у Буду (травень 1525) прибули преставники чеських католицьких станів і утраквістів. Вони привезли угоду щодо «зрівняння віри» на чеських землях. Її мали затвердити король і папський легат. Виступаючи, пан Лев підтвердив визнання чашницької віри: «Ті, що приймають у нас кров і тіло Боже, є справжніми християнами і синами Св. церкви». Це також підтвердив представник рицарського стану Ян Пашек. Цю угоду було підтверджено від імені короля Людовіка II Сакланом та легатом [393, s. 99-106].

Відбулася угода між чеськими католиками і чашниками з одного боку та Римською церквою з іншого. Проти угоди протестувало 16 панів та 550 рицарів. Незважаючи на ці обставини, залишилося чекати підтвердження консиліуму та Папи Римського. За надання булли Папа вимагав повернення протягом 6 років церковних земель у Чехії, що викликало хвилю протестів [367, s. 554; 258, s. 690]. Можна стверджувати, що на цьому етапі було вирішено релігійне протистояння і зрівняно у правах чашників із католиками.

Отже, релігійні суперечки були тісно пов'язані з політичними проблемами і мали вплив на діяльність вищої шляхти та станово-представницьких органів влади. Протягом правління династії Ягеллонів відбувалися спроби примирення чеської церкви з Папою Римським. У Чеському королівстві домінували дві релігійні течії: католики та утраквісти. Важливу роль відігравала і радикальна чашницька течія «Община чеських братів».

Основні суперечки точилися довкола питання підтвердження Празьких компактатів. Кутногірський релігійний мир 1485 р. завершив протистояння між католиками і чашниками та став підсумком гуситської революції. Було офіційно визнано діяльність утравістичної церкви у чеському суспільстві. У 1525 р. Папа Римський підтвердив компактати внаслідок чого було підписано угоду між чеськими католиками і чашниками з одного боку та Римською церквою з іншого.

На поч. XV ст. відбувалася боротьба з сектантським рухом. Святоякубський мандат 1508 р. заборонив діяльність «Общини чеських братів» та інших сект і вимагав їх переходу до католицької чи чашницької церков. Не менш гостро стояла проблема поширення реформаційного руху. Щодо питання із лютеранами, то за правління Ягеллонів воно залишилося відкритим. Підтримка Ягеллонів православного населення пояснюється потребою допомоги в боротьбі як проти поширення реформаційних і сектантських ідей, так і турецької агресії. Звичайно, із приходом до влади династії Габсбургів розпочнеться контрреформація, і релігійні суперечки продовжаться.

РОЗДІЛ 6

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ НА УТВЕРДЖЕННЯ СТАНОВОЇ МОНАРХІЇ У ЧЕСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ (КІНЕЦЬ XV– ПЕРША ЧВЕРТЬ XVI ст.)

Представниками чеської династичної лінії Ягеллонів були Владислав II (1471–1516) і Людовік II (1516–1526) Ягеллони [268, s. 122]. Головним напрямком у зовнішній політиці були відносини з Угорським королівством, Австрійським ерцгерцогством, Саксонським і Бранденбурзьким курфюрствами та Турецькою імперією.

Не менш важливою була династично-шлюбна політика. Смерть короля Матяша Корвіна без законного спадкоємця призвела до династичної боротьби за престол в Угорському королівстві. Як наслідок, Чеське королівство отримало нагоду об'єднати всі етнічні землі під владою одного правителя. Попри підтримку з боку чеської і угорської знаті, Владислав II зіткнувся з проблемою збереження влади. Укладення династичних угод із Габсбургами визначили подальші зовнішньополітичні пріоритети Ягеллонів у Центрально-Східній Європі.

6.1. Дипломатичні відносини

Висвітлюючи зовнішньополітичну ситуацію, велику увагу приділяємо угодам, укладеним із Матяшем Корвіном. Останні роки життя Матяша Корвіна ознаменувалися погіршення відносин між Угорським та Чеським королівствами, а також наступу на політичні права вищих станів Моравії і Силезії. Саме тому, на думку автора, доцільно розглянути відносини Матяша Корвіна з моравськими та силезькими вищими станами.

Після того, як Матяш Корвін втратив надію дочекатися від королеви Беатрікс наступника, він почав проводити політику встановлення після себе короля, зокрема свого незаконно народженого сина Яноша Корвіна (1473–1504). Матяш Корвін почав дарувати йому титули і готувати до трону. Вже у

1481 р. він отримав титул князя Ліптовського і став нащадком володінь вимерлого роду Гара. Ще декілька територій Янош Корвін отримав у Силезії. Однак цього було замало, потрібні були землі і в Чеському королівстві.

Наступ на права і привілеї провідних князів і панів відстежується на прикладі князів Мінстерберзьких – синів короля Їржіго з Подебрад. Однією з перших жертв став князь Вікторин Опавський. Рішенням від 12 травня 1485 р., виданим Матяшем Корвіном під Віднем, князь Вікторин мав поступитися Опавським князівством. За це Вікторин мав отримати в Славонії два замки Соколуш та Медвед і три фортеці Раковнік, Уковац, Боятко. За таких обставин Яноша Корвіна проголосили Опавським князем [147, s. 313-14; 275, s. 146-148]. Планувалося здобути землі в Австрії, землі Купра «Білого» князя Олешніцького, Яна Заганського та інші. У князя Їндржіха і вратіславських князів Матяш Корвін забрав достатньо земель, так само всі володіння у Славонії відібрав у Вікторина. За таких обставин силезькі князі шукали допомоги в імператора та німецьких князів [258, s. 465-466]. Щоб запобігти втраті земель і мати законні підстави для протидії Матяшу Корвіну, 6 січня 1488 р. відбулося одруження трьох синів князя Їндржіха з доньками Яна Заганського [275, s. 153-154]. Конфлікт переріс у військове протистояння. Біля Томашвалде між Болеславом і Гайповем 28 липня 1488 р. сталася одна з найкривавіших битв цього періоду. Війська Матяша Корвіна здобули перемогу. Ця битва остаточно розірвала дипломатичні відносини між Матяшем Корвіном та Владиславом II [367, s. 174-176; 258, s. 467; 298, s. 156-163].

У Відні 29 грудня 1488 р. була укладена угода, не вигідна для синів Їржіго з Подебрад. Матяш Корвін вимагав: «Князь Заганський або Їндржіх Мінстерберзький має до 2 лютого 1489 р. поступитися нам замками, якими володіє: Шпротавою (Szprotawa), Кожіховом (Фрейштадт), Свободіном (Схвієбус), Грюнтрком, Полковіцем, Вартернберком (Vartenberk)...». Але вищезгадана угода не вступила в дію. Князь Заганський просто її відкинув (незважаючи на можливість втратити все) [367, s. 177-178].

Зауважимо, що чвари не припинилися. Після того, як князь Індржіх уклав угоду з Матяшем Корвіном, за якою Мінстерберк і Франкенштейн знову були йому повернуті, Ян Заганський був змушений відмовитись від Глогівського князівства, натомість міг проживати у м. Вроцлаві. Ця угода далася князям Мінстерберзьким не без проблем. Доказом може слугувати запис від 6 лютого 1489 р., за яким князь Гінек був змушений назавжди відректись свого спадку. Він мав передати панства Подебрадське і Костомлатське в Чехії королю Матяшу Корвін та спадково Яну Корвіну. Натомість Матяш Корвін дозволив йому користування цими володіннями. Також Матяш Корвін мав виплатити борг князя Гінека у розмірі 10 тис. золотих Вілему Тетоуру за замок і панство Ліхтенбурк (після смерті Матяша замок мав перейти під владу чеського короля) [258, s. 468]. Після взяття всіх замків у Глогівському князівстві угорське військо пішло на Олешніцьке князівство і примусило пана Кунрата «Білого» поступитися всіма своїми землями на користь Матяша Корвіна та Яна Корвіна. Також багатьох панів змусили продати свої маєтки в Силезії Матяшу Корвіну [258, s. 469; 276, s. 210-211].

Владислав II не міг залишити без уваги дії Матяша Корвіна. Хвилювало Владислава II і намагання Матяша Корвіна поставити після себе правителем Яна Корвіна. Його батькові Казимиру IV не подобалося, що Матяш Корвін своїми діями становив потенційну небезпеку і для нього. Саме тому з весни 1489 р. Владислав II та Казимир IV почали збирати військо і 23 та 29 квітня 1489 р. підписали у Празі та Кракові відповідні угоди про спільні дії, які підтвердили і передові пани і рицарі обох королівств.

У цей час в Угорщині постало питання про наступника. Одна частина угорської знаті бачила наступником Яна Корвіна, інша – Владислава II. Матяш Корвін, незважаючи на прохання дружини Беатрікс передати їй владу, всі титули і владу передав у спадок своєму позашлюбному синові Яну Корвіну та подарував йому замок Вішеград на Дунаї (Visegrád). Планувалося офіційно (у Вроцлаві) оголосити Яна Корвіна чеським королем, але раптова смерть Матяша Корвіна перервала ці плани [251, s. 109-111].

Не менш важливим напрямком зовнішньої політики було питання перемир'я з Австрією. Відомо, що перемир'я було укладено з 24 листопада 1479 р. – по 17 січня 1480 р. Після нових сутичок у 1481 р. було укладено нове перемир'я до 31 серпня 1481 р. На Оломоуцькому з'їзді 6 січня 1481 р. це рішення підтвердив імператор Фрідріх III., а 16 квітня 1481 р. – чеська знать. Судячи з того, що подібні переговори тривали до 1483 р., то цілковитої згоди не було досягнуто.

Відносини між Чеським королівством та Німецькою імперією в цей період стали напруженими і суперечливими, особливо після запрошення на трон Максиміліана, сина імператора Фрідріха III. Ці суперечки розпочалися ще у 1400 р. за Карла IV та короля Вацлава IV (1378–1419). Чеський король не визнавав над собою жодних прав імператора. Імператор Фрідріх III хотів поставити королем Німеччини Максиміліана, але для цього потрібно було підтвердження курфюрстів. Максиміліан не був прихильником ні Матяша Корвіна, ні Владислава II, але Матяш якраз поступився посадою курфюрста у Чехії Владиславу II. Так 16 лютого 1486 р. у Франкфурті був призначений великий з'їзд, на якому просили обрати Максиміліана королем та допомагати йому в боротьбі проти Матяша Корвіна та Туреччини. При обранні 16 лютого 1486 р. ні слова не було мовлено про курфюрста Чеського королівства. Ігнорування чеського голосу на виборах Максиміліана образило не лише короля Владислава II, але й чеську знать. Вважалося, що німці не лише хочуть завдати кривди чехам, але й позбавити курфюрства їхнього короля [318, s. 202-206; 258, s. 460].

Ця ситуація була вигідною для короля Матяша Корвіна, який, перебуваючи у стані війни з імператором, шукав нових союзників. Бої в Австрії для короля Матяша Корвіна були досить обтяжливі. Тому Матяш дбав, щоб Владислав II не став союзником імператора. Уже у травні 1486 р. було призначено з'їзд до міста Їглави (Jihlava), на який мали прибути королі Матяш Корвін та Владислав II. На з'їзді 10 вересня 1486 р. було виголошено два рішення від імен обох королів. У них йшлося про вирішення деяких

суперечливих питань та вимог, які залишалися невирішеними після Оломоуцького з'їзду. Зазначимо, що в першому рішенні йшлося про замки та маєтки, які були здобуті у війнах. Зміст другого запису врегульовував внутрішні податки і потреби земель Чеської корони¹ [162, s. 289-295; 251, s. 109].

Шукав союзників Владислав II і серед німецьких князів. Владислав II отримав від усіх 6-х курфюрстів листи з вибаченнями за те, що він був проігнорований при обранні Максиміліана імператором. Владислава II було визнано курфюрстом Чехії [251, s. 111; 29, s. 132-136]. Також було укладено угоди про спільну боротьбу проти Матяша Корвіна з Саксонськими і Бранденбурзькими князями [258, s. 462; 416, s. 85-99].

На поч. XVI ст. вдалою була політика Владислава II щодо сусідніх князівств, а саме з Саксонським та Бранденбурзьким курфюрствами. Уже декілька років тривали суперечки, і лише тепер вдалося досягти компромісу. Щодо відносин із Саксонським курфюрством, то було підняте питання виплати коштів за надану допомогу у 1471 р. князеві Альбрехту III «Хороброму» Саксонському (1464–1500) – засновнику альбертинської лінії Веттінів. Проблему було вирішено до кінця 1482 р. У травні 1482 р. було укладено угоду, за якою встановлювалося перемир'я між Чехією та Саксонією. У війні проти Німецької імперії Чеське королівство в разі потреби з умовою фінансування витрат зобов'язувалося надати військову допомогу, зокрема тисячу вершників та 4 тис. піхоти. Альбрехт Саксонський погодився за 20 тис. золотих відмовитися від захоплених замків і градів Бечов над Теплов (Petschau), Кінжварту (Kunžvart) та Гартенштейн (Hartenstein) у Чехії [367, s. 136-137].

Також виникло питання щодо маєтків за кордоном (закріплені печаткою Карла IV). Найбільша кількість чеських ленників була в Саксонії і Баварії на землях, які належали Ландсхутській династії (Баваро-Ландсхутське герцогство). Останні їх представники станом на 1503 р. померли, і їх право на спадок отримали Рейнський курфюрст, пфальцграф Філіп Великодушний із династії

¹ Детальніше про це див.: Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. – S. 163.

Віттельсбахів (1476–1508) та його син Рупрехт (1481–1504), який став зятем князя Георга Багатого (1455–1503). Останній ще за життя намагався передати свої статки молодшій доньці Алжбеті (старша була монахинєю) та її чоловікові Рупрехту. Права на спадок заявили не лише Альбрехт IV Мудрий (1463–1503) – герцог Баварії-Мюнхена, але й імператор Максиміліан I та король Владислав II. Останній претендував на спадок на тій основі, що дружиною Георга Багатого була його сестра Ядвіга Ягеллонська (1457–1502) [367, s. 307].

Всі ці претензії призвели до війни між Альбрехтом IV та Рупрехтом (1503–1505 рр.) за Ландсхутський спадок. Як союзник Владислав II зумів отримати від Альбрехта IV визнання його права на цей спадок. Однак, зі смертю Алжбеті і Рупрехта та поразкою чехів війна припинилася. У Кельні імператор Максиміліан I 30 червня 1505 р. видав указ про роздроблення Баваро-Ландсхутського герцогства між дітьми Рупрехта (отримали Пфальц-Нойбург), іншими представниками ліній династії, території отримало і м. Нюрнберг та сам імператор внаслідок компенсації за втручання. Зауважимо, що Владислав II залишився без нічого [367, s. 309].

Причиною суперечок між королем і станами з одного боку та пфальцграфами з іншого стала власність вимерлого роду князів Оттів (останній представник лінії Отто II Математик помер у 1499 р.), використання пфальцграфських земель панами Гутштейнськими, виплата панами за 1504 р. військової служби. Ще за життя пфальцграф Філіп (йому перейшло майно Оттів) спочатку погодився з тим, що власність князів Оттів має перейти під владу Владислава II, але потім знову суперечив цьому. Постійні непорозуміння змусили короля Владислава II задуматися про війну з пфальцграфами. Про це у листі від 29 липня 1507 р. писав Владислав II панам Петрові з Рожмберка та Альбрехтові з Коловрат. Відзначимо, що до війни не дійшло, а дипломатичні переговори тривали аж до 1509 р. [367, s. 328]. Після того, як помер пфальцграф Філіп (1476–1508 р.), до короля у Белу Гору зі своєю свитою прибув його син – Людвіг V (1478–1544). Через декілька днів переговорів було укладено мир. Відомо, що 11 грудня 1509 р. пфальцграф Людвіг від імені свого брата Фрідріха

II (1482–1556) та своїх синів Індржіха та Філіпа домовилися з королем про припинення суперечок. Людвіг пообіцяв королю Владиславу II надавати військову допомогу в разі потреби.

Подібні домовленості відбулися у січні 1510 р. із саксонським курфюрстом Їржі Бородатим (1500–1539) та його дружиною Барбарою Ягеллонською – (1478–1534, наймолодшою сестрою Владислава II). Відомо, що король прийняв їх у Празі. Із князем Їржі Бородатим ще в 1505 р. було укладено договори, тож тепер їх було переукладено. Менш дружні стосунки склалися між Владиславом II та курфюрстами Індржіхом та Яном – синами померлого князя Арношта (Ернста) Саксонського (1441–1486) – засновника ернестинської родової лінії [367, s. 352].

Непростими були відносини з Польщею та імператором. Відзначимо, що протягом 1494–1499 рр. робилися спроби створення антитурецької коаліції між представниками династії Ягеллонів. У 1494 р. в м. Левочі зустрілися Владислав II Ягеллон, Ян Альбрехт, архієпископ Фредерік, молодший із братів Сигізмунд I Фрідріх – маркграф Бранденбурзький. Відсутність великого князя литовського Олександра пояснювалася війною з Московією та набігами татар [271, s. 332; 208, с. 26; 317, s. 102]. Король Владислав II і його брат Сигізмунд I були синами Єлизавети Австрійської. Після того, як Сигізмунд I заручився з Барбарою Заполяі (1490/95–1515), він став ворогом імператора Максиміліана I. Сигізмунд I робив спроби від'єднати від імперії Пруські землі. Саме тому імператор намагався залучити до війни проти Польщі царя Василія III Івановича (1479–1533). За таких обставин Владислав II виступив як посередник між ворогуючими сторонами і відіслав до Максиміліана I пана Рендла з Оушаві, а до Сигізмунда I – князя Бартоломея. Щодо відносин із Сигізмундом I, то після смерті польського короля Олександра (19 серпня 1506 р.) Глогівське та Опавське князівства присягнули Владиславу II і від 26 серпня 1508 р. мали перейти під чеську корону [258, s. 591].

У 1514 р. відбулася важлива подія, що вплинула на міжнародну ситуацію. 8 вересня 1514 р. 35 тис. (за іншими даними 30–40 тис.) польсько-литовське

(зауважимо, що брали участь і українці) військо, очолене князем Костянтином Острозьким (1460–1530), завдало поразки на р. Орша 80 тис. (за іншими даними 100 тис.) московській армії, очолюваної Іваном Челядніним і Михайлом Булгаковим-Голіциним. За таких обставин імператор Максиміліан I, який ще 4 серпня 1514 р. заключив угоду з царем Василем III Івановичем вирішив переглянути свою політику. Можна припустити, що робилися спроби для досягнення угоди з Сигізмундом I. Також, Максиміліан I розпочав переговори і в Угорщині. Імператор просив видати за нього Анну та призначити його опікуном Людовіка II. Діти мали виховуватися при австрійському дворі. Натомість Людовіка II мали проголосити спадкоємцем імператорського престолу. Ця пропозиція, у зв'язку з слабким здоров'ям Владислава II, знайшла підтримку як у Чехії серед панів, так і в Угорщині серед прелатів [129, s. 171-173; 94, s. 123-125; 367, s. 428].

У 1522 р. Людовік II мав зустрітися із ерцгерцогом Фердинандом у Відні. Мета зустрічі – проблема Пруссії. Річ у тому, що Людовік II мав приятельські стосунки з Альбрехтом Бранденбурзьким – першим герцогом Прусським (1490–1568). Коли Людовік II попросив Сигізмунда I укласти перемир'я з Московією, то отримав відмову. Панам не подобалася політика Альбрехта Прусського щодо Чехії, і вони були на стороні Сигізмунда I. Альбрехт Прусський намагався наблизити до короля Людовіка II Йоахима I Бранденбурзького (1484–1535) [367, s. 510]. Із розвитком селянської війни в Німеччині, чеські стани хвилювалися, щоб вона не поширилася на їх територію. Лютеранство поширилося в Пруссії серед рицарів-хрестоносців і проникало в Чехію. Лютеранство прийняв єпископ Самландський та князі Бранденбурзькі. Тиск із боку короля Сигізмунда I змусив Альбрехта Бранденбурзького (Прусського) 8 квітня 1525 р. підписати мир. За угодою було визнано Прусське князівство, але мало ленно залежати від Польщі. 10 квітня 1525 р. Сигізмунд I офіційно передав титул герцога Пруссії Альбрехту Бранденбурзькому і спадково його братам Їржі, Казимирові та Ганушові [367, s. 548].

Отже, Чеське королівство проводило багатовекторну зовнішню політику і відіграло важливу роль у міжнародних відносинах серед країн Центрально-Східної Європи. Зовнішньополітичні фактори мали вплив на внутрішньополітичні настрої Чеського королівства. Це виявилось в політиці, яку проводили чеські вищі стани, насамперед відстоюючи власні інтереси та позиції.

6.2. Династична політика

Смерть угорського короля Матяша Корвіна 6 квітня 1490 р., спричинена, за останніми даними, інфарктом, стала важливою подією з огляду на міжнародні відносини країн Центрально-Східної Європи, тому досить швидко почалися дебати про те, хто ж наступний посяде королівський трон [235, s. 7; 333, s. 281].

У передвиборчій боротьбі взяли участь одразу кілька претендентів на трон. Головні змагання за угорську корону відбувалися між двома провідними династіями Європи – Габсбургами та Ягеллонами. Претендентами стали імператор Фрідріх III та його син Максиміліан, які мали право на угорський трон на основі Віденської угоди, укладеної з Матяшем Корвіном 19 серпня 1463 р. За цією угодою Фрідріх III чи його син Максиміліан мали гарантоване право претендувати на угорську корону у випадку, якщо Матяш Корвін помре і не залишить після себе законного нащадка. Наступними традиційно зацікавленими претендентами на угорський трон були представники династії Ягеллонів. Вони мали право на угорську корону, посилаючись на Ядвігу I Анжуйську (1374–1399). Вона була донькою Людвіга I «Великого» Угорського (1326–1382), короля Польщі та Угорщини, (титулованого ще як «король Галичини та Лодомерії») і дружиною короля Владислава II Ягайла (1386–1434). Завдяки цьому ще раніше угорський трон отримав Владислав III Варненчик (1434–1444). Свої права на угорський трон відстоювала династія Ягеллонів і на основі походження Алжбети (Єлизавети) Австрійської (1436–1505), дружини Казимира IV Ягеллона, доньки Альбрехта II Німецького (1397–1439) та сестри Ладислава «Постума» Посмертного (1440–1457), останнього володаря Угорщини з альбертинської

династії Габсбургів. Таким чином, право претендувати на угорський трон заявили як чеський король Владислав II Ягеллон, так і його молодший брат Ян I Альбрехт (в майбутньому Польський король, 1492–1501) [94, s. 55-56; 299, s. 10-11; 301, s. 555-571; 441, s. 155-156; 409, s. 65-68]. Відповідно свої права на угорську корону заявили Янош Корвін – позашлюбний син короля Матяша Корвіна та королева Беатрікс – дружина померлого короля [251, s. 112-113].

Після смерті Матяша Корвіна політична боротьба була напруженою, поступали пропозиції про призначення регента. На цю посаду претендував Іштван (Стефан) IV Баторі (1477–1534, верховний угорський суддя, Трансільванський князь із 1529). Офіційно новий король мав бути обраний на виборчому з'їзді, який призначила дружина померлого та королівська рада наказом на 17 травня 1490 р. у полі Ракош при Пешті [208, с. 34].

Повідомлення про події при угорському дворі подають Антоніо Бонфіні, угорський історіограф італійського походження та Маффео де Тревігліо – міланський посол, котрий відстоював інтереси Яна Корвіна. У дипломатичній боротьбі важливу роль при виборі нового короля зіграв Ян Філіпец (єпископ Варадінський, член королівської ради), який підтримував кандидатуру Владислава II Ягеллона. У травні 1490 року Ян Філіпец вів переговори із представниками династії Габсбургів та Маффео де Тревігліо з метою забезпечити підтримку або хоча б нейтралітет із боку різних сторін. Він обіцяв Маффео де Тревігліо, що інтереси Мілана будуть збережені, тобто Бянка-Марія Сфорца (1472–1510) – донька міланського герцога Галеаццо Марії Сфорци (1444–1476) – вийде заміж за новообраного короля Владислава II (раніше було домовлено про її заручини з Яном Корвіном). Цією обіцянкою Філіпец хотів отримати підтримку міланського герцога. Владислав II, однак, мав одружитися не з Бянкою-Марією, оскільки королівська рада домовилася для нього про іншу наречену – вдову Беатрікс Арагонську. Підтримка Беатрікс була для Владислава II надзвичайно важливою, оскільки вона розпоряджалася великою власністю, з якої могла б виділити певні кошти Владиславу II. Як свідчать факти, Владиславу II було байдуже, чи буде він панувати від імені чеського короля, чи угорського.

Головним завданням було отримати угорський трон. Із цією метою був відправлений до Моравії посол, який мав передати пропозиції від Владислава II станам. У них повідомлялося про наступне: «Відокремлення Моравії від Чеського королівства не трапилося за нашого правління. Ми би раді були знову приєднати ці землі до Чеського королівства. На основі домовленості з покійним королем Матяшем Корвіном ця земля переходить у спадкове володіння королю Владиславу II. На основі цих фактів король просить місцеву шляхту не присягати на вірність кому-небудь іншому. Якщо Моравія має борг перед кимось, то Владислав II готовий його сплатити» [367, s. 185-186]. Як ми бачимо, це були досить спокусливі пропозиції з боку чеської сторони.

Із подібною інструкцією Владислав II відрядив у Силезію єпископа Яна Ротга. Був призначений з'їзд у Вроцлав на 25 квітня 1490 р. На ньому були вислухані чеські послы, але через малу кількість учасників жодне рішення не було прийняте. За таких обставин був призначений новий з'їзд на 23 травня 1490 р. Надісланий до Шести міст (Šestiměstsko) Владиславом II, Їржі Берка з Дубе та з Ліпего мав успіх. Лужичани хоча й за рішенням Оломоуцького з'їзду мали підкорятися королю Матяшу Корвіну, але на вірність йому не присягли. Саме тому сприйняли пропозиції Владислава II позитивно.

Зміст найважливіших переговорів, у яких взяли участь передові дворяни та прелати Угорського королівства, залишився в історії невідомим. Відомо лише, що в кінці квітня 1490 р. Владислав II отримав підтвердження з Угорщини, що буде обраний на угорський трон. Непохибним є те, що основними діячами, які сприяли Владиславу II здобувати угорський трон, були Вілем із Пернштейна та Стефан Заполяї. Проти цього рішення виступили прихильники Яна Корвіна, серед них Вавржінець Уйлакі, Ян I Альбрехт та інші. Зауважимо, що Максиміліану (не мав жодної підтримки серед угорського дворянства) допомагала королева Беатрікс, маючи надію, що він із нею одружиться, але, будучи ошуканою, віддала перевагу Владиславу II [316, s. 45-49].

Виборчий з'їзд, на якому мали обрати нового короля Угорщини, розпочався 15 травня 1490 р. у Пешті. Сюди прибули всі сторони та передові

дворяни усіх королівств. Були вислухані представники всіх кандидатів. Спочатку виступила сторона Яна Корвіна в особі єпископа Яна Філіпця, потім сторона Максиміліана, яка більше погрожувала, ніж пропонувала, далі Яна I Альбрехта і Беатрікс, останніми виступила сторона Владислава II в особі Індржіха з Градця [367, s. 187-188].

Виникає запитання, чому Філіпец допомагав Владиславові Ягеллону? На жаль, Філіпец не залишив після себе жодних детальних свідчень. На нашу думку, що як досвідчений політик, він помітив певні вигоди у проголошенні Владислава II новим королем. Він зумів переконати інших членів ради, щоб ті підтримали Владислава II. З'їзд після десятиденних переговорів дійшов висновку: Янош Корвін королем не стане (17 червня 1490 року це рішення офіційно було оголошено Яну Корвіну). Результатом політичних переговорів стало проголошення 15 липня 1490 року Владислава II Ягеллона новим угорським королем [255, s. 159; 436, s. 19; 245, s. 128-129; 323, s. 156-157; 338, s. 296; 287, s. 222; 210, s. 200-201; 212, s. 163; 215, s. 220-224; 259, s. 158; 273, s. 5-15; 299, s. 11-15; 325, s. 48-49; 404, s. 220; 258, s. 474; 233, s. 575; 382, s. 16; 381, s. 35; 375, s. 27; 379, s. 79; 383, s. 26; 86, s. 89].

Важливим було те, чи присягнуть новому королю Моравське та Силезьке князівства, Верхня й Нижня Лужиці. Відомо, що стани Моравії та Силезії 4 червня 1490 р. зібралися для обговорення питання про присягу королю Владиславу II. У липні 1490 р. Силезія присягла Владиславові II. Можемо припустити, що в цьому ж році йому присягнула і Моравія. Таки чином, можна стверджувати, що в липні 1490 р. вони визнали владу Владислава II Ягеллона, як законного спадкоємця їх земель [367, s. 188].

Згідно із домовленостями з угорським дворянством (та рішення Оломоуцького з'їзду) Владислав II мав виплатити 400 тис. золотих за приєднання вищевказаних земель до Чеського королівства [255, s. 159]. Стани Моравії, Лужиць і Чехії вважали абсурдним виплату коштів Владиславом II по суті самому собі. Лише Силезія підтримала ідею сплати коштів (Силезія завжди протистояла гуситському руху і мала багато прихильників серед угорського

дворянства). Зазначимо, що вказана сума так ніколи і не була виплачена. Суперечки тривали аж до приходу Габсбургів, після чого борг було списано, враховуючи затрати Чеського королівства у боротьбі з турецькою загрозою [258, s. 478-79; 420, s. 164-65; 68, s. 303-304].

Король Владислав II прибув до Угорщини 31 червня 1490 р. У Верхньоугорській Шинтаві (Фаркашгіда) король підписав виборчий капітулярій. Згідно з цим документом прелати і знать підтвердили право Владислава II на угорський престол. Натомість Владислав II обіцяв наступне: не змінювати державного устрою; підтвердити права та привілеї; повернути втрачені права дворянству; відмінити особливі податки, запроваджені королем Матяшем Корвіном; зберігати королівські клейноди і корону в замку Вішеград; не вимагати коштів на війни; не відривати від угорського королівства Моравське та Силезьке князівства, Верхню й Нижню Лужицю; викупні кошти за Шість Міст (Šestiměstsko), отримані згідно із рішенням Оломоуцького з'їзду, зберігати у Вішеграді і використовувати лише зі згоди угорської знаті; завойовані Матяшем Корвіном землі у Штирії (Štyrsku), Каринтії (Korutanech) та Крайні (Krajíně) боронити перед зовнішньою загрозою (на них претендував імператор Фрідріх III); переїхати жити зі свитою до Угорщини; підтвердити права, землі і маєтки Яна Корвіна [273, s. 193-211; 325, s. 65-80].

Причина обрання Владислава II полягає у тому, що він був більш прийнятним кандидатом, ніж Янош Корвін, оскільки Угорщина в такому випадку мала б давати відсіч відразу чотирьом державам – Австрії, Польщі, Чехії та Туреччині. Владислав II же не був змушений воювати за чеські землі, що було для угорців найбільш актуальним. Існувала також надія, що Владислав II домовиться зі своїм братом Яном I Альбрехтом про мир. Перевагою Владислава II було і те, що на півдні турецьким наскокам давав відсіч Янош Корвін, який визнав його королем. Ще однією причиною обрання був опір німцям та те, що він у Чехії здійснював політику послабленого контролю чеської знаті, що дозволяло їм перш за все діяти у своїх інтересах та посилювати свої позиції. Ця політика Владислава II позитивно вплинула і на угорських панів [299, s. 15].

Отримавши угорський престол, Владислав II, попри підтримку з боку чеської і угорської знаті, зіткнувся з проблемою збереження влади. Назривала війна з конкурентами, тобто з молодшим братом Яном Альбрехтом (польський принц, син Казимира IV) та Максиміліаном I (син імператора Фрідріха III). Станом на 1 липня 1490 р. Ян Альбрехт вже захопив Пряшів та його околиці і готувався до вторгнення в Угорщину. Існує припущення, що між Яном Альбрехтом та Максиміліаном було досягнуто згоду про поділ сфер впливу в Угорському королівстві. Батьки Владислава II, польський король Казимир IV і королева Алжбета Австрійська, фінансово підтримували його молодшого брата. За таких обставин Владислав II прибув до Пресбурга, щоб отримати від чеських станів фінансову і військову підтримку. Питання про допомогу Владиславу II обговорювалося протягом квітня 1490 р. [312, s. 303-320; 411, s. 193-211; 416, s. 100-102]. Фінансову підтримку Владиславу II надали чеський вищий та міський стан, запровадивши для цієї потреби спеціальний податок [307, s. 234-237; 312, s. 314]. Пан Вілем із Пернштейна особисто надав королю позичку 24 тис. золотих дукатів (натомість Владислав II передав йому у власність замок і панство Глубока (Hluboka) [333, s. 201; 110, s. 433-434; 411, s. 194; 258, s. 474].

Ян Альбрехт відступив від Буди (у Кошицях 20 лютого 1491 р. між Владиславом II і Яном Альбрехтом був укладений мирний договір)¹, а Максиміліан, будучи поранений біля Відня, змушений був зупинити подальший наступ [258, s. 474-475; 382, s. 17]. Відвернувши таким чином зовнішню загрозу, Владислав II 21 вересня 1490 р. був коронований у Секешфегерварі [258, s. 474; 443, s. 39-40; 260, s. 50-51).

Військові дії відновилися вторгненням у жовтня 1490 р. військ Максиміліана, а у серпні 1491 р. – Яна Альбрехта в Угорщину. Однак, Максиміліан був змушений відступити, оскільки найманці відмовилися продовжувати службу через нестачу продовольства, здобичі та невиплатою їм обіцяних коштів. Після того, як на імперському з'їзді в Нюрнберзі (Nürnberg) Максиміліанові було відмовлено у військовій допомозі, імператор Фрідріх III

¹ Детальніше про це див.: Čornej P. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526). – S. 476-477.

почав переговори з Владиславом II про припинення війни. Після двомісячних переговорів 7 листопада 1491 р. у Пресбурзі було укладено мирний договір, згідно з яким Владиславові II передавалося Угорське королівство, а Максиміліанові I – Австрійське [251, s. 116; 208, с. 24]. Найголовнішим рішенням була домовленість про те, що в разі смерті Владислава II без законного спадкоємця влада в Угорщині перейде Максиміліанові чи його нащадкам. Після довготривалих дискусій і переговорів угорські стани пішли на компроміс і 7 березня 1492 р. підтвердили мирний договір, укладений у Пресбурзі. Натомість Владислав II, як угорський та чеський король, зобов'язувався переїхати зі своїм двором до Угорщини [237, s. 5-9; 325, s. 65-80; 455, s. 227-244; 258, s. 475; 436, s. 18-20; 395, s. 158-160]. Щодо Яна Альбрехта, то він був розбитий поблизу Кошиць і змушений відступити до міста Пряшева, де був захоплений у полон. Після укладення мирної угоди і визнання Владислава II угорським королем його було звільнено [442, s. 178-179; 251, s. 115]. Відзначимо, що угоди 1491 р., окрім територіального, вирішували й питання успадкування трону [305, s. 229; 455, s. 342].

Для збереження своєї влади Владиславу II належало порозумітися з королевою Беатрікс Арагонською. Якщо Владислав II не зумів би знайти компроміс з королевою, то вона могла б підтримати Максиміліана. Під час війни з турками королева Беатрікс обіцяла надати допомогу в сумі 200 тис. золотих. Після війни Владислав II мав повернути 300 тис. золотих, а також одружитись із нею. Королівська рада домовилася з Владиславом II про одруження з Беатрікс ще у жовтні 1490 р. Однак у королівському капітулярії про домовленість з королевою не згадувалося. Владислав II відмовився одружуватися, оскільки з 1476 р. був заручений із Барбарою Глогівською [240, s.112-140; 308, s. 185; 258, s. 429; 443, s. 41; 333, s. 211]. За таких обставин Беатрікс звернулася до новообраного Папи Римського Олександра VI. Суд у Римі, очолюваний Антоніном, єпископом Нітранським, у 1495 р. виніс рішення на користь королеви Беатрікс. До речі, саме папа Олександр VI, маючи потребу у підтримці з боку Владислава II, у 1500 р. анулював цей шлюб [333, s. 211].

Після смерті 7 червня 1492 р. Казимира IV Владислав II отримав можливість здобути і польський трон. Казимир IV перед смертю викреслив Владислава II зі списку спадкоємців на престол. Мати, яка більше любила свого молодшого сина Яна Альбрехта, просила Владислава II відректися від права на трон. Розуміючи, наскільки важко буде боротися за польський трон, маючи вже корону чеську та угорську, Владислав II підтвердив право на трон своєму братові, якого 27 серпня 1492 р. таки обрали польським королем [442, s. 178-179].

Отже, станом на 1494 р. Владислав II зумів зберегти владу в Угорському королівстві. Було укладено мир із імператором та польським королем, вирішено питання з королевою Беатрікс, чеським та угорським дворянством та відвернуто турецьку загрозу. Обрання на Угорський трон Владислава II Ягеллона мало далекоглядні наслідки, що передбачали об'єднання чеських земель під владою одного правителя.

Король Владислав II був першим чеським королем, який мав резиденцію в іноземній країні (Угорщина, м. Буда) і керував дистанційно. Папа Олександр VI, готуючись до війни з Туреччиною, покладав на шлюб Владислава II великі надії. Той заручився з Анною де Фуа-Кандале (1484–1506), донькою Гастона II де Фуа, графа Кандальського (1487–1500) та Катерини Фуа, з матір'ю онучки Марії Орлеанської, сестри Людовіка XII – короля Франції. Весілля було призначене на 6 червня 1502 р. [234, s. 106-107]. Але, запізнившись, Анна де Фуа була коронована в Секешфегерварі 29 вересня 1502 р. Святкування весілля відбулося в Буді приблизно 6 жовтня 1502 р. Вона стала третьою дружиною Владислава II і єдиною королевою Чехії, яка жодного разу не була у своєму королівстві. Народила Владиславу II двох здорових спадкоємців – Анну (1503–1547) та Людовіка (1506–1526). Зауважимо, що до цього шлюбу Владислав II був одружений із Барбарою Бранденбурзькою (1464–1515), яка з 1492 р. позбавила його подружніх зобов'язань і вимагала розлучення. Вдруге Владислав II одружився з Беатрікс Арагонською (1457–1508). Папа Римський (маючи власні інтереси) визнав шлюби незаконними і розлучив їх у 1500 р. [336, s. 87-130; 334, s. 206-210; 251, s. 51-70; 283, s. 204-207].

У 1506 р. Владислав II важко захворів і дав доручення, яке стосувалося офіційного призначення спадкоємця королівської влади. Так, 20 березня 1506 р. були заручені в місті Нове Завідненско внук імператора князь Фердинанд та донька короля Анна, а також домовлено про заручини онучки Марії з сином короля (в разі появи його на світ). Це рішення окремим записом було підтверджено королем Владиславом II та королевою Анною. Король Владислав II 28 березня 1506 р. визнав опікуном своїх дітей імператора Максиміліана I та брата Сигізмунда I. Імператор мав усі законні на це права згідно з угодами 1491 р. та 1492 рр. [258, s. 590; 70, s. 298-300; 251, s. 117; 270, s. 90-91; 439, s. 16].

Незважаючи на вищевказані угоди, у квітні 1506 р. імператор Максиміліан I розпочав війну в Угорщині, відстоюючи свої спадкові права на угорський трон і вимагаючи письмового підтвердження рішення. Владислав II 8 травня 1506 р. дав чеським і угорським станам розпорядження, згідно з яким вони мали зустрітися з представниками імператора в м. Шопронь для переговорів. Незабаром було підписано перемир'я на чотири тижні, а 24 червня 1506 р. відправлено угорських послів до Відня для підписання миру. Вже 19 липня 1506 р. був підписаний мир, який 5 серпня 1506 р. підтвердили обидва володарі. 1 липня 1506 р. королева Анна народила сина, якого назвали Людовіком (прізвисько «Дитина»). Через важкі пологи королева 26 липня 1506 р. померла. Названі договори по суті були таємні. На думку автора, Владислав II йшов на цю угоду, щоб отримати підтримку в боротьбі проти прелатів та турецької загрози [251, s. 7; 362, s. 6; 436, s. 20].

Після смерті дружини головним завданням Владислава II стало забезпечення спадкових прав для своїх дітей. Це викликало опір лише в Угорському королівстві. Щодо чеських станів, то у 1506 р. відбулася домовленість, що діти Владислава II отримають спадкові права на престол під час земського з'їзду, призначеного на 24 лютого 1507 р. Чеська знать сподівалася на те, що малолітній Людовік буде коронований у Чехії і що королівський двір буде сформований саме з чеської знаті. Цю ідею підтримали і

пани Моравії. Таким чином, Людовік був проголошений спадкоємцем трону і було прийнято рішення привезти його до Чехії. Зазначимо, що коронація Людовіка II Ягеллона відбулася 11 березня 1509 р. в Соборі св. Віта [367, s. 326].

Переговори між імператором та Владиславом II щодо укладення династичних угод продовжилися у 1515 р. не без ускладнень. Владислав II був готовий визнати династичні договори з Габсбургами за умови, що Максиміліан I помириться з Сигізмундом I. Це означало, що імператор мав розірвати угоди з Московським царем і Пруссією. Отримавши згоду, 20 травня 1515 р. уклали угоду між Владиславом II та кардиналом Лангом (1469–1540). Суть її полягала в заручинах дітей Владислава II з онуками Максиміліана I. На наступному з'їзді мали відбутися шлюби. Того ж дня укладено угоди із Сигізмундом I. Всі домовленості мали бути затвердженні на з'їзді у Відні [258, s. 592; 124, s. 108-111; 127, s. 167-168, 171-173; 63, s. 50-53; 176, s. 30-36; 362, s. 6; 310, s. 55].

З'їзд розпочав роботу 19 липня 1515 р. Максиміліан I 22 липня 1515 р. видав указ, за яким призначив Людовіка II Ягеллона спадкоємцем Німецької імперії. Згодом були одружені Людовік із онукою імператора Марією та заручені донька Владислава II з онуком імператора. Укладені договори підтвердили 29 січня 1516 р. Папа Римський Лев X (1513–1521) та 24 березня 1516 р. Фердинанд I Габсбург (1503–1564), як майбутній чоловік королеви Анни [258, s. 593].

Основні пункти угоди вже опрацьовані дослідниками (див. Додаток X.). Відзначимо, що на відміну від Пресбурзької угоди, віденський варіант має подвійний зміст, а окремі аспекти висвітлені тут набагато детальніше, ніж у попередніх двох [274, s. 65; 258, s. 594-595].

Щодо партнера Анни, то в Пресбурзьких угодах мова йде про Фердинанда, але беремо до уваги й джерела, в яких зазначено, що в день заручин 22 липня 1515 р. не було одноставно вирішено, хто одружиться з Анною – Фердинанд, Карл чи навіть сам імператор Максиміліан I. Слід відзначити, що більшість схилилася до кандидатури Карла. Угорська шляхта

хотіла бачити чоловіком Анни Карла. Її брат Людовік під час коронації Карла як римського імператора у 1519 р. намагався переконати останнього одружитися з його сестрою, але безуспішно.

Таким чином, договір у письмовій формі реалізувався двома пресбурзькими та однією віденською угодами. В обох варіантах мова йде про те, що угорський, чеський та польський король разом із імперським ерцканцлером, Магденбургським і Майнцьким архієпископом і кардиналом – Альбрехтом II Бранденбургським (1518–1545) уклали усну угоду про заручини та майбутній подвійний шлюб дітей угорського короля – Анни та Людовіка Ягеллонів із імператорськими онуками Марією та Фердинандом Габсбургами [274, s. 62-64; 232, с. 33].

Нові династичні протистояння виникли у 1519 р. У Вельсі (Wels, Австрія) 12 січня 1519 р. розглядалося питання про вибори імператора, оскільки Максиміліан I помер. Він встиг перед смертю провести таємні переговори (в Аугсбурзі, серпень 1518 р.) про призначення на трон свого онука Карла V Габсбурга (1500–1556, король Іспанії), але опір деяких осіб йому не дав втілити цей задум у життя (одним із претендентів був Людовік II Ягеллон). Чеські послы наполягали на тому, щоб король Людовік II посів імператорський трон. За таких обставин заручини доньки Владислава II Анни були під питанням. Аргументом виступало те, що князь Фердинанд у 1516 р. під час заручин із Анною ще не був повнолітнім, і тому заручини не є законними [386, s. 364-384]. Обрання нового імператора мало відбутися 17 червня 1519 р. у м. Франкфурті. Людовік II висловив припущення, що його навряд чи оберуть імператором і пропонував вести переговори щодо одруження його сестри Анни з королем Карлом і домовитися про спільну боротьбу проти Туреччини. Таким чином, 28 червня 1519 р. більшість голосів отримав Карл V Габсбург (у 1520 р. був

коронований в Ахені, а 1530 р. – у Болоньї Папою Римським). Існує припущення, що він дав обіцянку одружитися з Анною¹ [207, с. 197-203].

Повертаючись до питання Габсбурсько-Ягеллонських відносин, зазначимо, що 7 листопада 1520 р. Карл V повідомив, що не збирається відмовлятися від шлюбу Фердинанда з Анною і вирішення цього питання відкладається на пізніше. Вимагалось вирішити питання з деякими воєводствами в Австрії та призначити королем Австрії Фердинанда. Відзначимо, що це питання пізніше буде вирішене у Вормсі (28 квітня 1521 р.) та Брюсселі (7 лютого 1522 р.). Сам герцог Фердинанд I (1521–1564) заручився 11 грудня 1520 р. з Анною в Інсбруці. У Лінці 2 травня 1521 р. відбулося весілля. Марія була коронована 11 грудня 1521 р. у Секешфегерварі, а весілля Людовіка II та Марії відбулося 13 січня 1522 р. в Буді. Навесні королівська пара прибула до Праги, де 1 червня 1522 р. відбулася коронація Марії як чеської королеви. Таким чином, угода вступила в дію [274, с. 66-67; 270, с. 92-93].

Укладення матримоніального пакту 1515 р. між Ягеллонами та Габсбургами завершили протистояння за чесько-угорський трон. Дружні зв'язки, встановлені між обома династіями, мали першорядне значення для історії всієї Європи, оскільки поклали кінець їхньому тривалому суперництву.

6.3. Чесько-турецьке протистояння (кінець XV– перша чверть XVI ст.)

На поч. XVI ст. Владислав II мав проблему, що загрожувала його владі, а саме: протистояння з Турецькою імперією. Незважаючи на досить мирний характер султана Баязета II (1481–1512), кровавих сутичок уникнути не вдалося. У 1491 р. турки напали на сербські землі. Ситуацію ускладнювали і міжусобні війни між князями. Так, князь Їржі Сербський та Вавржінец Уйлак – володар Мачви замість того, аби протистояти турками, вели міжусобну війну. У

¹ Детальніше про це див.: Звягіна О. Ягеллони та Габсбурги : боротьба за імператорську корону (1519 р.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. 39. – Запоріжжя, 2014. – С. 197-203.

Хорватії Янош Корвін був змушений воювати з прихильниками Максиміліана. Все це ускладнювало звільнення Белграду від турків. Белград вдалося звільнити 29 липня 1491 р. [201, s. 267]. Навесні 1492 р. розпочався новий наступ турків. Однак, дізнавшись про готовність королівських військ, Баязет II, зважаючи на минулі поразки у Валахії і Трансільванії, відступив до Константинополя [206, с. 209].

Боснійські і сербські паші здійснювали постійні набіги на території Далмації, Штирії, Каринтії та Крайни. Декілька разів були безуспішні спроби захопити Белград. За таких обставин війна з Туреччиною відбувалася протягом 1502 р. Як наслідок у 1503 р. було укладено перемир'я на сім років. Згідно з перемир'ям Угорщина відстояла всі свої володіння, але мала визнати право Туреччини збирати податки з Молдавії і Валахії [367, s. 350]. Незважаючи на перемир'я, Туреччина продовжувала становити небезпеку як для Угорського і Чеського королівства, так і для всієї Європи.

Що стосується турецько-чеських відносин, то до серйозних протистоянь справа дійшла у 20-х роках XVI ст. Новий султан Сулейман I «Пишний» (1520–1566) у 1521 р. почав наступ на Белград і Шабац (захопили 29 серпня 1521 р. Белград, 8 липня 1521 р. Шабац). За таких обставин Людовік II на з'їзді у Вормсі (Worms) просив допомоги у європейських правителів. Герцог Фердинанд I обіцяв допомогти 3 тис. піхоти, а імператор і Папа Римський Лев X взагалі не надали допомоги. Польський король, перебуваючи в стані війни з Московією, теж не мав можливості надати війська [263, s. 424]. Серед чеських панів домінувала думка, що угорці неспроможні перемогти турків. Зауважимо, що ні князь Трансільванський, ні передові пани не поспішали надавати допомогу королю. Сулейман I, здобувши передові гради, повернувся до Константинополя. Можна стверджувати, що основною причиною затримки допомоги королю, була його політика підтримки міського стану [251, s. 194–199; 362, s. 7; 451, s. 148].

Станом на 1522 р. знову постало питання захисту королівських земель. Обставини турецької агресії змусили зустрітися Сигізмунда I, Людовіка II та

герцога Фердинанда у жовтні 1523 р. у м. Завіденське Нове місто [451, s. 149-150]. Мета цієї зустрічі була подвійною. Перша – переговори щодо турецької небезпеки, друга таємна – ліквідація неприятелів в оточенні короля Людовіка II. Планувався великий хрестовий похід проти турків, саме тому на зустріч приїхав сам кардинал Томмазо де Віо (1517–1534), легат папи Адріана VI (1522–1523). Він привіз суму грошей, взяту як кредит від родини Фуггерів (1493–1560, голова роду Антон Фуггер). Від короля Сигізмунда I приїхав польський канцлер Христоф Шідловецький, а 21 жовтня 1523 р. до них приєдналися князь Карел Мінстерберзький, канцлер Адам із Градця, Войтех із Пернштейна, представник міського стану Ян Главса та інші. Записи цієї зустрічі залишилися таємницею [367, s. 532].

Гостро постало турецьке питання після того, як Сулейман I протягом літа 1524 р. захопив досить важливі фортеці, а саме: Печ (Pétkosteli), Оршава (Orschowa) та Северін (Caras-Severin). Це викликало обурення станів бездіяльністю короля та його оточення, які не змогли забезпечити належну оборону. Ходили чутки, що граф Заполяї та граф Темешський Петро з Періну спеціально залишили ці замки без достатньої кількості воїнів, щоб викликати невдоволення владою. Це призвело до розгортання суперечок між магнатами та шляхтою, що значно ускладнювало ситуацію. Відзначимо, що угорські стани так і не змогли дійти згоди і об'єднатися в період небезпеки [367, s. 563].

За таких обставин Людовік II намагався зібрати більшу кількість війська для оборони земель. Зокрема, відомі його листи чеським панам, представникам релігійних течій, Папі Римському. До чеських земель був відряджений посол із проханням надати військову допомогу. Пан Лев відразу повідомив, що це питання потрібно вирішити на з'їзді у Празі [367, s. 564]. Про настрої, які панували серед вищих чеських станів, свідчить лист пана Лева від 22 червня 1526 р. своєму товаришеві: «Висилаю вам відповідь, яку дали пани празькі пану Цетрісові. Сподіваємося, що на бій проти турків не буде потреби йти». Також 28 червня 1526 р. він писав пану Войтехові з Пернштейна, що з Буди вислано гроші на 4 тис. найманців, додавши: «Навіщо та піхота проти турків? Нехай

послужать нам. Ми маємо обороняти свої землі, тому мусимо бути готові». 7 липня 1526 р. пан Лев писав: «Ті, що були на з'їзді в Празі, вирішили допомогти королю» [367, s. 565; 172, s. 48]. На основі аналізу листів, можна стверджувати, що чеські стани не поспішали надавати військову допомогу королю.

Король Людовік II великі надії покладав на угорські й чеські війська. Вирушаючи з Буди, король розраховував на угорське військо – до 50 тис., з Чехії та Моравії – до 16 тис. У Фольдварі (Dunaföldvár), куди король прибув 28 червня 1526 р., на нього чекали дві погані новини: втрата Петроварадіна (Petrovaradin, захопили турки) та затримання графа Заполяї і хорватів (останні мали вислати 5 тис. важкоозброєних рицарів та 10 тис. піхоти). Янош Заполяї затримався біля Затисся навмисно, з метою використати це у своїх подальших планах для здобуття угорської корони [21, s. 93-94]. Незважаючи на те, що Ян по суті відмовив у наданні допомоги, до короля приєднався його брат граф Дьєрдь Заполяї з 5 тис. воїнів. До королівського війська приєднався польський воєвода Леонард Гноєнські з 1500 озброєними воїнами (його послав король Сигізмунд I) [251, s. 199-200].

Збір військ відбувся у Тольні (з 6 до 14 серпня 1526 р.), однак чисельність була менша, ніж очікувалося. Таким чином, королівське військо налічувало 25–28 тис. воїнів та 53–80 гармат. Його очолили архієпископ Томорі та Дьєрдь Заполяї. 19 серпня 1526 р. військо стало табором під містечком Могач. Чисельність турецького війська становила 60–65 тис. воїнів і 160 гармат [440, s. 24-25; 251, s. 206]. Сама битва при Могачі відбулася після обіду 29 серпня 1526 р. і завершилася цілковитою поразкою королівських військ, а король Людовік II, рятуючись втечею, загинув (потонув, перебираючись через дунайську затоку Челе (Csele-patak)¹ [251, s. 206; 329, s. 30-31; 440, s. 73-75; 220, s. 105]. За різними статистичними даними полягло 15–20 тис. осіб, натомість турки втратили 10 тис. Зауважимо, що після битви турки простояли цілу ніч,

¹ Детальніше про це див.: Vybíral Z. Bitva u Moháče / Z. Vybíral. – Praha : Havran, 2008. – S. 24-75.

чекаючи підходу основних сил угорців. Сулейману I просто не вірилося, що проти нього могло виступити таке слабе військо [362, s. 8; 354, s. 8; 326, s. 117-140; 432, s. 119-120; 262, s. 47; 317, s. 108-109; 310, s. 59-60; 267, s. 493-495; 434, s. 402-403; 370, s. 130; 372, s. 142; 401, s. 133-176; 440, s. 34-55; 86, s. 93; 232, s. 34-35]. Усіх полонених за наказом Сулеймана I було страчено. Загинули архієпископ Салкан, Томорі (загалом 5 єпископів), Дьєрдь Заполяї, Ян Драгфі, Амврож Шаршень (загалом 12 панів і 500 шляхтичів). Врятувався лише пан Їндржіх Глозек [115, s. 22; 152, s. 155-156; 166, s. 25; 26, s. 143; 270, s. 95; 308, s. 193].

Поразка при Могачі мала серйозні наслідки для Угорського і Чеського королівства. Так, більшість дрібної і середньої шляхти підтримала Яноша Заполяї, а представники вищої шляхти підтримали Фердинанда Габсбурга. У результаті політичних перипетій 5 листопада 1526 р. у Секешфегерварі угорським королем було обрано Яноша Заполяї [358, s. 234; 394, s. 44; 367, s. 570-572; 232, s. 35-36]. Зауважимо, що виникло Трансільванське князівство (залежало від Туреччини), а на іншій частині Угорщини – так звана Королівська Угорщина, та у Чеському королівстві почала правити династія Габсбургів [330, s. 15; 251, s. 64-80; 277, s. 274]. Наслідком Могачької катастрофи стало не лише захоплення значної частини Угорщини турками і встановлення їх гегемонії у цьому регіоні, але й вимерла чесько-угорська лінія династії Ягеллонів.

Отже, зовнішньополітичні фактори впливали на внутрішньополітичну ситуації чеських земель. За правління Ягеллонів основними напрямком у зовнішній політиці були відносини з Угорським королівством. Моравські, силезькі й лужицькі землі, які до 1490 р. перебували у складі Угорського королівства, зазнавали постійного тиску з боку Матяша Корвіна. Здійснювався наступ на політичні права вищих станів, їх свободи були обмежені. Тільки після приходу до влади в Угорщині Владислава II Ягеллона та переходу Моравії, Силезії та Лужиць до складу Чеського королівства ситуація змінюється і відбувається розвиток станово-представницької системи управління. Рішення, які видавав король із Буди, викликали політичні

суперечки з боку станів чеського суспільства. Це все переросло в політичні протистояння чеських та угорських вищих станів, містян та короля. Ситуацію ускладнювали напружені відносини з Саксонським і Бранденбурзьким князівствами, Польським королівством та Німецькою імперією. Стани чеського суспільства насамперед відстоювали власні інтереси, ніж дбали про авторитет короля та держави.

Не менш важливою була династично-шлюбна політика Ягеллонів, що призвела до укладення у 1515 р. матримоніального пакту, що припинило суперництво за владу у Центрально-Східній Європі між династіями Габсбургів та Ягеллонів.

Невдала внутрішня політика Ягеллонів призвела до втрати підтримки серед чеських панів, угорських магнатів та представників містян, що стало наслідком Могацької катастрофи і призвело до втрати династією Ягеллонів Чехії та Угорщини.

ВИСНОВКИ

Важливе місце в історії Центрально-Східної Європи займають події, що відбувалися у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів (1471–1526). Викладений матеріал дозволяє зробити такі висновки.

1. Дано оцінку ступеню наукової розробки теми, проаналізовано основні джерела й літературу з теми дослідження та систематизовано основні теоретико-методологічні підходи щодо аналізу формування та розвитку станової монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.). Попри наявність праць, присвячених проблемам внутрішньо- і зовнішньополітичних процесів у чеських землях кінця XV– поч. XVI ст., констатується відсутність узагальнюючих праць, у яких розглядається питання формування станової монархії у Чеському королівстві за правління Ягеллонів.

2. Станом на 1471 р. у Чеському королівстві внутрішньополітична ситуація була складною і напруженою. Чеська шляхта вимагала вільних виборів нового короля, оскільки прагнула відстояти власні інтереси та забезпечити собі підтвердження привілеїв і свобод. Зазначимо, що єдності серед чеських панів щодо кандидата на престол не було. За таких обставин відбулося загострення внутрішньополітичних відносин між станами чеського суспільства.

Більшість дослідників відстоюють позицію, що обрання Владислава II Ягеллона чеським королем є результатом домовленостей між королем Їржі з Подебрад та Казимиром IV. Однак зауважимо, що дані домовленості не були узаконені й юридично затверджені. Внаслідок польсько-угорського дипломатичного протистояння на Кутногірському з'їзді королем було обрано Владислава II Ягеллона. Автор вважає, що велика заслуга у цьому належить чеським вищим станам (панам і рицарям). Обрання Владислава II Ягеллона є вдалою політикою польських дипломатів та чеської шляхти. Важливу роль відіграв той факт, що король Казимир IV і Владислав II були слов'янами, а також проводили вигідну для чехів церковну політику (антиклерикалізм). Щодо короля Матяша Корвіна, то він був прихильником Папи Римського, що

суперечило інтересам гуситської Чехії. Виборами 1471 р. чеський народ отримав можливість закріпити право свободи віросповідання. Зауважимо, що це був постгуситський період, коли до влади прийшли прихильники Реформації. Незважаючи на те, що Владислав II Ягеллон був католиком, він був обраний королем, оскільки обіцяв задовольнити релігійні інтереси вищого стану.

Чотири роки боротьби та переговорів між Владиславом II та Матяшем Корвіном у 1471–1475 рр. не сприяли об'єднанню чеських земель під владою одного короля. Протягом наступних років (1475–1479 рр.) відбулося остаточне врегулювання конфлікту між ворожими сторонами і підписано Оломоуцький мирний договір. Таким чином, так звана «Богемська війна», що тривала з 1466 по 1478 р., завершилася.

У політичному плані Оломоуцький договір поставив Чехію у складне становище. Король мав реальну владу лише у своїх володіннях, де-факто навіть Моравія вже не підпорядковувалася чеському королю. Чеська шляхта, розуміючи ситуацію, прагнула зміни феодальної системи на зразок західноєвропейської. Це питання не мало опору з боку короля, але зустріло опір низів, що призвело до міжстанових військових сутичок та політичних суперечок. Така політика Владислава II заклала передумови для виникнення станової монархії у Чеському королівстві.

Внаслідок цього королівська влада була обмежена королівською радою, яка складалася із представників вищих станів. В аналізованій період переважали ради, до яких входила шляхта, що володіла великими статками. Діяло спадкове право та можливість отримати володіння за службу, що давало перспективи для розвитку шляхти і посилювало її позиції. За короля Владислава II з'явилися знатні роди, які за рахунок коштів були висунуті на першорядні позиції. Саме через це виникли суперечки в середині вищого стану. Зауважимо, що за Владислава II перемогла так звана «німецька» шляхта. Безсумнівно, причинами цього були війни XV ст., що вивели деяких панів на провідні позиції у Чеському королівстві. Також допоміг приклад сусідніх

народів, а особливо німців, на яких у політичному та релігійному плані рівнялася й чеська шляхта.

Усвідомлюючи свої політичні можливості, вищі стани, починаючи з 90-х рр. XV ст., намагалися узаконити власні позиції. Зауважимо, що в Чеському королівстві земське право насамперед було правом вищих станів (панів і рицарів). Міський стан зазнавав постійних утисків та обмеження прав.

Протягом 1498–1500 рр. відбувався процес створення збірника законів. Відзначимо, що це була ініціатива шляхти, яка намагалася послабити владу короля. Одночасно відбувається процес прикріплення селян до землі і посилення залежного становища.

Новою сторінкою політичної історії Чеського королівства стало прийняття «Земського статуту Владислава II» (18 липня 1500 р.) – першого кодифікованого збірника законів на чеських землях. Офіційним автором видання був Владислав II Ягеллон, а реальним – Альбрет Рендл із Оушаві, королівський прокурор. Після довготривалих суперечок у 1502 р. «Земський статут» був доопрацьований і набув чинності у 1508 р. (його визнав і міський стан). Протягом 1495–1500 рр. шляхта зробила значний поступ у досягненні свого верховенства у чеському суспільстві. Вперше в історії Чехії було видано кодекс права, так званий «Земський статут короля Владислава 1500 року». Завдяки новому збірнику законів члени вищого стану отримали всю законодавчу і виконавчу владу у Чеському королівстві. Третій стан мав право голосу лише в питаннях, що стосувалися міст. Все це призведе до зменшення прав міст, а вся влада як законодавча, так і виконавча опиниться в руках вищої знаті.

3. Аналіз джерел дає можливість вивчити подальші наслідки політичних змін, які відбувалися в Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів. Усі вони простежуються крізь призму внутрішньополітичного протистояння і боротьби міського стану за свої політичні права. Відзначимо, що корінь цих суперечок сягає XIV ст. Основною причиною протистоянь були не лише економічні питання (боротьба за ринки збуту товарів, виробництво товарів,

право торгівлі і т.д.), але й політичні. Значно ускладнювали ситуацію релігійні суперечки. Все це могло призвести до політичної роздрібленості Чеського королівства та децентралізації. Названі проблеми викликали зародження нового великого конфлікту – боротьби міст проти вищих станів за збереження прав, свобод і привілеїв.

За правління династії Ягеллонів виділяють чотири форми протистояння між королівськими містами і вищим станом: 1) боротьба міст проти оповедників; 2) регіональні військові сутички; 3) захоплення містянам градів і торгів; 4) класова боротьба в Чеському королівстві (з небезпекою відкритих протистоянь). Вважаємо, що можна ще додати п'яту форму: випадкові сутички між містянами й шляхтою, що носили побутовий характер і були досить численними. У залежності від учасників конфлікту такі індивідуальні ситуації могли перерости у серйозніші міжстанові суперечки.

Завершенням протистоянь і розв'язанням внутрішньополітичних протиріч стало підписання Святовацлавської угоди 1517 р. Серед істориків існують розбіжності щодо значення Святовацлавської угоди. Одні вважають її перемогою міст, інші – вищих станів. Однак непохитним є те, що, незважаючи на компроміс і поступки, міський стан підтвердив право третього голосу при прийнятті рішень державного значення у Чеському королівстві. Відзначимо, що документ використовувався в чеському судочинстві при вирішенні суперечок між шляхтою і містами аж до 1782 р.

Таким чином, можемо стверджувати, що Святовацлавська угода доповнила «Земський статут 1500 р.», заклала основні правила політичного й економічного життя чеського суспільства та утвердила модель станової монархії в Чеському королівстві.

4. Щодо діяльності органів станового представництва у Чеському королівстві, то зауважимо, що протягом XIV–XV ст. відбувається формування королівської ради. Вона стала головною державною силою Чеського королівства в період правління династії Ягеллонів. По суті особа, що очолювала королівську раду, була де-юре і главою держави. До ради входили

пани та рицарі, які відігравали роль радників, політиків і дипломатів. Саме від них виходили політичні ініціативи, укази, привілеї, вирішувалися суперечливі питання. До ради обиралися в залежності від статусу в суспільстві, фінансових спроможностей, особистих якостей і вмінь. Велику роль відігравала система з'їздів, які поділялися на земські (zemské), крайові (krajské) і генеральний (generalní). Наступним важливим державним органом був Земський суд. Ним пани і рицарі керувалися при вирішенні суперечок. Таким чином, можна стверджувати, що вся повнота влади опинилася в руках вищого стану, який відіграв вирішальну роль у формуванні системи станово-представницької монархії.

Що стосується соціальної структури, то чеське суспільство кінця XV – поч. XVI ст. поділялося на декілька соціальних груп. Зазначимо, що поняття «суспільство» в нинішньому розумінні в середньовічній Чехії не існувало. Під цим поняттям розуміли окремі групи, що поділялися за майновим статусом: пани, рицарі, духовенство, містяни, бідняки і т.д. Зауважимо, що населення більше турбувалося не про свій соціальний статус, а про свої права та привілеї. Саме за правління Ягеллонів шляхта сформувався як політична владна структура, що включала в себе різні групи та індивідуальності з особистими інтересами.

5. Простежено релігійні протистояння та поширення нових релігійних течій на чеських землях наприкінці XV– поч. XVI ст. Паралельно з важливими соціально-політичними питаннями не можна оминати і проблему релігійних суперечок та поширення реформаційних ідей і нових релігійних течій. Станом на 1471 р. в Чеському королівстві домінували дві релігійні течії: католики та утравісти. У 1462 р. Папа Пій II відмінив дію Празьких компактатів, що призвело за правління династії Ягеллонів до нового протистояння між католиками і чашниками. Відзначимо, що з 80-х років XV ст. релігійні сутички набирають ширшого розмаху. Усі ці дії призвели у 1483 р. до так званої Другої Празької дефенестрації. Як наслідок, після ряду переговорів було укладено Кутногірський релігійний мир (1485 р.), який завершив релігійне протистояння

між католиками і чашниками та визнавав діяльність чашницької церкви у Чеському королівстві.

Кутногірська релігійна угода стосувалася лише католиків і чашників. Після прийняття угоди розпочалася боротьба з сектантським рухом, зокрема з «Общиною чеських братів» та «пікартами» – прибічниками братства. За трактуванням католицької церкви, братство було єретичною сектою. Становище «Общини чеських братів» на кінець правління Владислава II погіршилося, і вони існували напівлегально. Їх чисельність зменшилася, а служби проводилися таємно. Рішення щодо заборони діяльності «Общини чеських братів» формально діяло аж до 1575 р. Відзначимо, що смертну кару через повішення для пікгартистів було відмінено, але тиск на них не зменшився, гоніння і репресії продовжилися і за правління династії Габсбургів.

Не менш значним був вплив реформаційних ідей. Лютеранство почало проникати в Чеське королівство у 1518 – 1523 рр. Із поширенням лютеранства виникли нові релігійні чвари. До реальних релігійних суперечок і протиріч справа дійшла у 1521 р. Основна дискусія точилася довкола вчення М. Лютера. Станом на 1522 – 1523 рр. найсильніший поштовх до протистояння дали різні релігійні угруповання, які втрутилися в боротьбу за владу. Як би це не звучало парадоксально, але чехи, які ставилися до німців, як до ворогів, із симпатією сприйняли ідеї лютеранства, що були близькими до ідей гуситів. Зауважимо, що більшість із цих ідей стали основою радикального чашництва. Серед чеських і німецьких істориків домінують дві думки: чи вважати нові ідеї лютеранством, чи проявом радикального чашництва. Зауважимо, що далеко не кожний, хто у Чеському королівстві симпатизував ідеям лютеранства, насправді був лютераном. Більшість відстоювала принципи радикального чашництва. Так звана Третя Празька дефенестрація врегулювала релігійні протистояння і зрівняла в правах чашників з католиками. Щодо відносин між лютеранами і пікартами, то вони залишилися нерегульованими. Із приходом до влади династії Габсбургів розпочнеться контрреформація, і релігійні суперечки відновляться та продовжаться новою хвилею у XVII ст.

6. Розкрито вплив зовнішньої політики на утвердження станової монархії у Чеському королівстві. Особливістю суспільно-політичного розвитку чеських земель протягом 1471–1526 рр. було те, що на політичні зміни в середині країни впливала зовнішньополітична діяльність династії Ягеллонів.

Аналіз зовнішньополітичної орієнтації чеських станів, свідчить, що пани і рицарі завжди обирали напрям, який передусім захищав їх інтереси, а вже потім держави і короля. Про це свідчить факт обрання на престол слабкого, недосвідченого короля Владислава II. Звичайно, це було вигідніше, ніж перейти під владу сильного правителя в особі Матяша Корвіна. У Чехії Владислав II здійснював політику, яка послаблювала контроль над чеською шляхтою (насамперед панами і рицарями), що дало можливість їм перш за все діяти у своїх інтересах. Ця політика Владислава II позитивно вплинула і на рішення угорської знаті. Обрання Владислава II було насамперед рішенням чеської та угорської знаті, які бажала посилити свою владу.

Після об'єднання чеської та угорської корони під владою одного володаря та перенесення королівської резиденції в Буду, угорська сторона почала політично впливати на чеське суспільство (політику, економіку, культуру). Такий вплив спостерігався ще за останні роки життя Владислава II, а в часи правління Людовіка II Ягеллона набув особливого розмаху. Станом на 1494 р. Владислав II зумів зберегти владу в Угорському королівстві. Було укладено мир із імператором та польським королем, чеською та угорською знаттю та відвернуто турецьку загрозу. Обрання на угорський трон Владислава II Ягеллона мало далекоглядні плани, що передбачали об'єднання чеських земель під владою одного правителя. Все це призвело до нового конфлікту, а саме до протистояння чеських та угорських станів за вплив на королів Владислава II та Людовіка II Ягеллонів. Цією ситуацією вміло скористалася династія Габсбургів. У ході суперечок було досягнуто династичних домовленостей, які дали можливість укласти 1515 р. у Відні матримоніальний пакт. Укладення матримоніального пакту між Ягеллонами та Габсбургами завершили протистояння за чесько-угорський трон. Дружні зв'язки, встановлені

між обома династіями, мали першорядне значення для історії всієї Європи, оскільки були початком кінця їхнього тривалого суперництва.

На поч. XVI ст. Владислав II зіткнувся з проблемою турецької небезпеки, що загрожувала не лише його владі, але й усій Центрально-Східній Європі. Кульмінаційним моментом стала Могоцька битва 1526 р. Чеські та угорські стани недооцінили рівень загрози і діяли повільно. Поразка при Могачі призвела не лише до захоплення значної частини Угорщини турками і встановлення їх гегемонії у цьому регіоні, а й до вимирання чесько-угорської лінії династії Ягеллонів. Тож чеські землі потрапили під владу династії Габсбургів.

Отже, протягом 1500–1517 рр. відбувається розвиток станово-представницької монархії. Влада короля була обмежена, що підтверджують такі документи: «Земський статут Владислава II 1500 р.», «Святоякубська угода 1508 р.» та «Святовацлавська угода 1517 р.». Водночас відбувався процес розподілу владних, представницьких і судових повноважень між представниками вищої та дрібної шляхти. Відзначимо, що політичні конфлікти між представниками чеських станів в основному відбувалися між панами, рицарями та містянами. Наприкінці правління династії Ягеллонів вони досягли компромісного рішення, що призвело до примирення сторін. Таким чином, вищі стани заволоділи основними політичними органами влади у Чеському королівстві.

За часів правління династії Ягеллонів відбулися значні зміни у політичному, соціально-економічному, релігійному, культурному житті країни, що призвело до формування та утвердження станово-представницької моделі державного управління в Чеському королівстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

І. Джерела

Неопубліковані джерела

1. Выписки из декрета короля Венгрии Владислава об утверждении аббатства св. Михаила в селе Грушеве Мараморошской жупы (1494 р.). – Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). – Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 17. – Арк. 2.
2. Грамота венгерского короля Владислава о разрешении проживания православному епископу Иоану в Грушевском монастыре и о пользовании доходами от монастырского имения (1491 р.). – ДАЗО. – 64. – Оп. – 5. – Спр. 4. – Арк. 1.
3. Грамота короля Венгрии Владислава об основании монастыря в с. Грушево (1498). – ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 21. – Арк. 1.
4. Грамота короля Венгрии Матяша об освобождении от налогов православных священников Марамороша (1479–1498 рр.). – ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 12. – Арк. 1.
5. Дарственные грамоты королей Венгрии дворянам Пошохази Ласлу, Сепеши Ласлу и др. на дворянское имущество в селах Такош, Угорня. – ДАЗО. – Ф. 10. Наджупан Бережской жупы. г. Берегово (1433–1547). – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 8.
6. Декрет Венгерского короля Владислава II о предоставлении привилегий мараморошскому православному монастырю (1498 р.). – ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 19. – Арк. 4.
7. Декрет королевы Венгрии Анны о подтверждении дарственной грамоты 1492 г. о привилегиях Корвину Иоанну и дворянину с. Киш Лучка Лучкаю Левринцу. – ДАЗО. – Ф. 10. Наджупан Бережской жупы. г. Берегово (1505 р.). – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1.

8. Декрет короля Венгрии Владислава об утверждении аббатства в с. Грушево (1494 р.). – ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 18. – Арк. 2.
9. Декрет короля Венгрии Владислава о выдаче разрешения на сбор налогов Мукачевскому епископу Иоанну с Мараморошского монастыря (1491 р.). – ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 15. – Арк. 2.
10. Декрет короля Венгрии Владислава о запрещении сбора налогов с мараморошского монастыря, Мукачевским епископом Иоанном (1498). – ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 20. – Арк. 2.
11. Декрет короля Венгрии Людовика о представлении дворянкам Вамошатяи Магдалине, Софии, Дороте права на сбор пошлины за пользование паромом и мостом в селах Адоне, Керечень, Гетень и Вамош Атя. – ДАЗО. – Ф. 10. Наджупан Бережской жупы. г. Берегово (1510 р.). – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1.
12. Декреты венгерских королей Матяша и Владислава о выдаче привилегий Грушевскому монастырю (1479–1498 рр.). – ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 11. – Арк. 5.

Опубліковані джерела

13. Вікторин Корнелій. Про права, суди та дошки землі Чеської... (1497–1499) // Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя) / За ред. В.І. Ярового. – К. : Либідь, 2011. – С. 321.
14. Петро Хельчицький. Невід віри (бл. 1440) // Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя) / За ред. В.І. Ярового. – К. : Либідь, 2011. – С. 316–318.
15. Про повстання в Празі 1483 р. Старі чеські літописи (XV– поч. XVI ст.) // Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя) / Під ред. В.І. Ярового. – К. : Либідь, 2011. – С. 318.
16. Про повстання гірників Кутної Гори 1494–1496 рр. // Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя) / За ред. В.І. Ярового. – К. : Либідь, 2011. – С. 320–321.

17. Становище міста Кутна Гора наприкінці XV ст. // Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя) / За ред. В.І. Ярового. – К. : Либідь, 2011. – С. 319–320.
18. Ухвала чеського сейму 14 березня 1487 р. // Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя) / За ред. В.І. Ярового. – К. : Либідь, 2011. – С. 319.
19. Akty Jednoty bratrské / J. Bidlo. – Brno : Historické komise při Matici moravské, 1915. – Svazek 1. – 704 s.
20. Akty Jednoty bratrské / J. Bidlo. – Brno : Historické komise při Matici moravské, 1923. – Svazek 2. – 290 s.
21. Antonio Giovanni da Burgio pápai követ levele Jacobo Saboletto pápai titkárnak, Pozsony, 1526 szeptember 5. // Mohács / Szerkesztette János B. Szabó. – Budapest : Osiris kiadó, 2006. – Old 93–94.
22. Artikulowé dwa sněmu podobojích, kterýž s powolením králewským w Praze držán byl. W Praze, 10. Aug. 1478 / F. Palacký (Edice pramenů (далі ed.)) Akta w erejna i snémowní w Čechach 1478 // Archiv český 5 (далі АЧ). – Praha, 1862. – S. 376.
23. Augustin biskup Sankturienský králi Wladislawowi, oznamuje příčiny a úmysly příjezdu swého do Čech. Jun. 1482 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // АЧ 6. – Praha, 1872. – S. 195–196.
24. Bartošova Kronika pražská od léta páně 1524 až do konce léta 1530 : dle dvou rukopisů cis. veřejné knihovny Pražské / K.J. Erben. – Praha : Nákladem kněhkupectví Bedřicha Tempského, 1863. – 375 s.
25. Bohuslaw ze Šwamberka Wokowo z Rosenberka, neradí k jízdě na sněm do Kutné hory, kde lid na bauřce stojí a kníže Hynek vládné. Na Boru, 5. Jun. 1484 (org. arch. Třeboň) / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // АЧ 6. – Praha, 1872. – S. 200–202.
26. Brodarics István. Igaz történet a magyarok és Szulejmán török császár ütközetéről, 1527 // Mohács / Szerkesztette János B. Szabó. – Budapest : Osiris kiadó, 2006. – 134–155 old.

27. Co se dvoruov a zemi i dobytkuov dotýče / F. Dvorský (ed.) Listinář pana Viléma z Pernšteina z let 1304–1501 // AČ 16. – Praha, 1897. – S. 250.
28. Długosz J. Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego (1462–1480) / J. Długosz. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2014. – Księga 12. – 516 s.
29. Haas A. Katalog listin z let 1438–1526 // Archiv koruny české 6 (далі АКČ). – Praha : Archivní správa ministerstva vnitra, 1958. – S. 114–115, 120–122, 132–136, 170–171, 206.
30. Hejtman Moravský Jan z Lomnice Petrovi z Rosenberka. V Meziříčí 1514, 21. Febr. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507–1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 155.
31. Henrich z Švamberka Křištofovi z Švamberka; o pùhonech píseckých na many od Zvíkova. Na Zvíkově 1518, 2. Července (July) / A. Rezek (ed.) Dopisy rodu Švamberského z let 1449–1526 // AČ 15. – Praha, 1896. – S. 143.
32. Hradec Králové / J. Teige (ed.) Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy (A-K) // AČ 26. – Praha, 1909. – S. 242–243.
33. Hynek, kníže minstrberský, kvituje bratra svého Jindřicha staršího z 2000 zl. Uherských. V Kolíně, 16. listopadu 1484 / J. Emler (ed.) Listiny archivu někdy Olešnického, nyní ve státním archivu Vratislavském chované a Čech a Moravy se týkající (1415–1525) // AČ 15. – Praha, 1896. – S. 266.
34. Chaloupecký V. Středověké listy ze Slovenska : sbírka listů a listin psaných jazykem národním z let 1426–1490 / V. Chaloupecký. – Praha, 1937. – 266 s.
35. Jan Laštowice z Plzně panu Zdeňkowi ze Šternberka, že Loket obehnán od knížete Saského, že Kořanský ukazuje se nepowolným, že potrebi jest brzkého příjezdu krále Matiašowa. W Plzni, 2 Apr. 1471 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob 1471–1490 // AČ 5. – Praha 1862. – S. 316–317.
36. Janowi z Rosenberka, že na hranicích králowstwí řádně přijat jest, a Korunování že ustanoveno ke 22. Aug. 1471, 13. Aug. (u Náchoda) / F. Palacký (ed.) Psaní Vladislava II. krále českého (1471–1483) // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 79.

37. Jan ze Šwamberka, mistr Strakonický, p. Janowicz Rosenberka, že mnozi s obojí strany žádají společného sjezdu o stawení záhub a jednaní obecného dobrého. Na Strakonících, 8. Apr. 1471 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z roku 1471–1475 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 318.
38. Jan Zilvar z Pilnikova s povolením krále Vladislava 1000 zl. Uherských věna zapisuje na statku svém Johanně z Mečkova, manželce své / V. Nováček (ed.) Trutnovské desky manské z let 1455–1539 // AČ 15. – Praha, 1896. – S. 362–363.
39. Jan z Lomnice, o jalovém snemování v Olomouci a výpravě knížete Bartoloměje do Uher. V Meziříčí 1514, 25. Aug. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507–1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 162.
40. Jan z Lomnice Petrovi z Rosenberka a Zdeňkovi Lvovi / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507–1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 173.
41. Jan z Lomnice Petrovi z Rosenberka, o jednaní Redla s knížetem Bartolomějem o věcech uherských. Na Meziříčí, 23. Sept. 1513 / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507–1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 153.
42. Jan z Lomnice Petrovi z Rosenberka, o pánu Jindřichovi z Hradce, o jednaní Petra z Rosenberka s kancléřem Kolovratem o Brněnském sněmu. Na Meziříčí, 24. Febr. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1450–1526 // AČ 10. – Praha, 1890. – S. 110.
43. Jan z Rosenberka purkrabi swému na Krumlowě že sjezd w Nemeckém Brodě odložen za týden, a že naň on Jihlawě čeká. W Jihlawě, 25 Apr. 1471 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob 1471–1490 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 320.
44. Jan z Rosenberka swemu purkrabí Krumlowskému: o wybirání hodlw skrze Hlubocké a o jednaní w Něm. Brodě. W Německém Brodě, 4. Jun. 1472 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z roku 1471–1475 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 335–336.

45. Jan z Rosenberka: zpráva o námluvách, které se stalý w Nemeckém Brodě, o přiměří mezi stranami wzawřeném. W Německém Brodě, 2 Mai 1471 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob 1471–1490 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 320–321.
46. Jan z Šelenberka Jindřichowi ze Hradce. Na Přerowě, 9 Dec. 1502 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w Čechach 1502 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 278–279.
47. Jindřich z Kolovrat Petrovi z Rosenberka; prosí o koně pro syna svého Hynka. Na Krakowci 1519, 24. Mai. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507–1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 231–232.
48. Jiný list páně Zdenkův Budějowským téhož smyslu. Na Zelené hoře, 4 Febr. 1476 / F. Palacký (ed.) Pře Racká Kocowského s Budějowskými r. 1476–1477 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 81.
49. Jiříkovi z Púchova... / J. Čelakovský (ed.) Registra soudu komorního z let 1524–1526 // AČ 33. – Praha, 1918. – S. 129.
50. Jiřík z Kopidla králi Wladislawowi, činí se odpovědníkem zemským, protože Pražené s'ali bratra jeho proti právu a řádu a běře odpuštění od králi i od země / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 347.
51. Joannis Dlugossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia. Historiae Polonicae / A. Przewdziecki. – Cracoviae : Typ. "Czas", 1878. – Libri XII. – T. 5. – 702 s.
52. Kapaviková M., Vaněk L. Volba Vladislava Jagellonského českým králem. Edice pamětního zápisu v kutnohorské knize sentenci z roku 1471. – Kutna Hora (okresní archiv), 1972. – 16 s.
53. Karel kníže z Misterberka jménem svým i ostatních knížat Minsterberských, Jan Kuna z Kunstátu svým i ostatních pánův Kunstatských jménem činí smlouvu o fundatorství a opravu kláštera Žďárského. V Nise 1507, 4. Září (Sept.) / V. Brandl (ed.) Listiny kláštera Žďárského z let 1409–1529 // AČ 9. – Praha, 1889. – S. 440.

54. Klášter Plaský, B. m. 1472, 11. Července (July) / J. Emler (ed.) Výpisy z českých původních listin c. k. veřejné knihovny pražské (1391–1477) // AČ 7. – Praha, 1887. – S. 672.
55. Klášter svatého Jiří na hradě Pražském, B. m. 1428, 7. Července (July) / J. Emler (ed.) Výpisy z českých původních listin c. k. veřejné knihovny pražské (1477–1526) // AČ 8. – Praha, 1888. – S. 505.
56. Kl. sv. Anny v Starém Městě Pražském – B. m. 1484, 5. Července – č. 140 / J. Emler (ed.) Výpisy z českých původních listin. C.k. veřejné knihovny pražské (1477–1526) // AČ 8. – Praha, 1888. – S. 497.
57. Kniha svolací IV. z let 1453–1480 / G. Friedrich (ed.) Čtvrtá kniha svolací desk dvorských z let 1453–1480 // AČ 37/1. – Praha, 1941. – S. 274.
58. Kniha Tovačovská, aneb, Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova. Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství Moravském / V. Brandla. – Brno : Nákl. vlastním [i.e. V. Brandla], 1868. – 136 s.
59. Knížata horní Slezie přiřnávají se ke smlauwě, kteráž mezi králi učiněna jest, a wykládají, pokud a kterák pod korunu Českou i Uherskou slušeti mají. W Olomouci, 12. Aug. 1479 (orig. C.K. taja. Arch. We Widni) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmowní w králowství Českém od roku 1466 do 1500 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 387–389.
60. Konečná smlouwa o pokoji mezi králi Wladislawem a Matiášem a králowstwími Českými Uherským. W Olomouci, 7. Dec. 1478. (Ze starého rkp.) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmowní w králowství Českém od roku 1466 do 1500 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 377–378.
61. Konečný nález zemského soudu proti Šlikům, 4. Jun. 1504 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 292–294.
62. Krále Władisława dekret o wydávání lidí zběhlých s gruntůw do měst. Na Horách Kutnách, 20. Jul 1497 (Rkp. Talmb. Gersdorf. Fürstenb / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmowní w králowství Českém od roku 1466 do 1500 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 481–482.

63. Král Ferdinand Janovi z Pernšteina o vypravení zbrojného lidu do Uherského Brodu. Ve Vídni 1537, 25. ledna / F. Dvorský (ed.) Dopisy pánův Jana a Vojtěcha z Pernšteina z let 1509–1548 // AČ 20. – Praha, 1902. – S. 50–53.
64. Král Ludvík obsílá Jana Šlechtu / J. Čelakovský (ed.) Registra soudu komorního z let 1519–1524 // AČ 32. – Praha, 1915. – S. 267.
65. Král Matiaš Zdenkowi ze Šternberka: správu dává, kterak wojsko Polské u Nitry z králowstwi wybyto bylo, nestatečně se chowawši. 1472, 18 ledna (u Lubiny) / F. Palacký (ed.) Psaní česká krále Matiaše Uherského // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 49.
66. Králowá Johanna Jindřichowi z Rosenberka : že swoluje, aby lide probošta Drkolenskiého na rukojně propuštění byli. Na Mělniku, 24 jun. 1474 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob 1471–1490 // AČ 5. – Praha, 1862. S. 354.
67. Král Vladislav čilí s ovdověnou královnou Johannou smlouvu strany jejího a služebnictva jejího dalšího vychování a strany zalaceni dluhů. V Praze, 10. Srpna 1474 / J. Kalousek (ed.) Listini archivu někdy Olešnického z roku 1471–1474. // AČ 15. – Praha, 1896. – S. 257–258.
68. Král Vladislav II. dává oznamovati stavům moravským po smrti krále Matyáše, že Marava má ihned připojiti se ke koruně české (z roku 1490) / F. Kameníček (ed.) Sněmy Moravské z let 1477–1480 // AČ 10. – Praha, 1890. – S. 303–304.
69. Král Vladislav jedá z Prahy do Budína, toho dne (22. července-July) přijel do Pardubic... / F. Dvorský (ed.) Listinář pana Viléma z Pernšteina z let 1304–1501 // AČ 16. – Praha, 1897. – S. 513.
70. Král Vladislav II. loučí se na smrtelné posteli se stavy markrabství Moravského, poroučí jim svého syna Ludvika a dceru Annu a stanoví správce země. Moravany napomíná, aby svého zemského hejtmana poslušni byli. Zámek Špilberk má býti z nedoplatků berní vyplacen ze zástavy. V Budíně 11. března 1516. (Orig. v zemsk. arch. Stavovsk. v Brně V. VI. 294) / F. Kameníček (ed.) Sněmy moravské z let 1515–1527 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 298–300.
71. Král Vladislav Petrovi z Rosenberka, jmenuje ho vedle jiných svým poslem na sněm Moravský k sv. Bartoloměji do Olomouce a dává mu své naučení.

- V Budíně, 1508, 30. Jul. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507–1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 134.
72. Král Vladislav potvrzuje práva manů k Zvákovu a Hlubkové patřících. Na hradě Pražském 1497, 14. Srpna (August) / J. Kalousek (ed.) Listiny Zvíkovské a Orlické z let 1357–1549 // AČ 15. – Praha, 1896. – S. 324–325.
73. Král Vladislav II. potvrzuje úmluvu mezi pány a rytíři v příčině míst při zemském soudu rytířům přiznaných. V Budíně 1. prosince (Dec.) 1492 / F. Kameníček (ed.) Jednání sněmovní a veřejná v markrabství Moravském od počátku 15. století až do přijetí krále Ferdinanda I. za markrabě Moravského roku 1527 (1412–1514) // AČ 10. – Praha, 1890. – S. 308–310.
74. Král Vladislav Vokovi Rosenberka, o zrušení krčem nově povstalých v jeho kraji. V Budíně 1493, 6. Nov. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1478–1506 // AČ 10. – Praha, 1890. – S. 67–68.
75. Král Wladislaw Budějowským, mandát královský proti Šlinkům, kteří právu zemskému zprotiwili se. Na Budíně 21. Jun. 1504 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 300–301.
76. Král Wladislaw Budějowským káže dáti prohlásiti w městě swém, že manowé králowští všichni mají powinnost swau manskau učiniti w ruce Wilému z Pernšteina, pod pokutou ztracení léna. Na Budíně, 10. Mart. 1503 / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní v Čechách od roku 1500 do 1509 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 281.
77. Král Wladislaw dekretem swým potwrzuje zřízení panské o přijímání pánůw nových do stawu panského w Čechách. Na hradě Pražském, 17. Febr. 1502 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w Čechach 1502 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 236–237.
78. Král Wladislaw Kutnohorským. Na Budíně 4 Jul. 1501 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w Čechach 1501 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 232–233.
79. Král Wladislaw Kutnohorským, že pokládá stawům Král. českého sněmu zemský na den Sv. Jeronýma. Na Budíně, 3. Jul. 1500 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 221–226.

80. Král Wladislaw potwrzuje řádu zemského, kterýž ustanowen byl na směnu zemském o Sw. Jakubě nyní minulém, co do prowozowání vlády zemské w zemi. (Smlouvwa Swatojakubská). W Budíně, 10. Aug. 1508 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 386–391.
81. Král Wladislaw propůjčuje nejw. kancléři Albrechtowi Libšteinskému z Kolowrat hrad Kamýk s příslušenstwím k manstwí. Na Budíně 7. Jan. 1504 / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní v Čechách od roku 1500 do 1509 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 291.
82. Král Wladislaw stawům českým na sněmu, že popučil kancléři Albrechtowi z Kolowrat jednati s nimi o pomoc wojenskou do Bawor i také ku potrestání Šlikůw. Na Budíně 20. Jun. 1504 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 297.
83. Král Wladislaw stawům kraje Kauřimského. Na Budíně, 18. Mai. 1500 / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní v Čechách od roku 1500 do 1509 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 219.
84. Křištofovi z Švamberka, že sněm v Kolíně přece býti má, že se lidé k válce strojí, o počínání si knížete Bartoloměje Ministerského a Zikmunda Kafunka, Mělničtí že hrad pánův z Walštejna jako oblehli. Na hradě Pražském 1513, 5. srpna (orig. v arch. Třeboňském) / F. Dvorský (ed.) Dopisy panu Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508–1520 // AČ 7. – Praha, 1887. – S. 16–17.
85. Kutnohorským, aby jatého kněze (Jiru) poslali na Karlštejn. 1480, 17. Jul (Na Hrádku) / F. Palacký (ed.) Psaní Vladislava II. krále českého (1471–1483) // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 98–99.
86. Kvirenc J., Kunstová E. České dějiny do roku 1914. Historie v dokumentech / J.Kvirenc, E.Kunstová. – Liberec : Dialog, 2006. – 208 s.
87. List Jiřího Doži s příkazem k boji proti šlechtě (1514) // Československé dějiny v archívních dokumentech. Výbor exponátu z celostátní výstavy archívních dokumentů v Praze roku 1958. – Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1961. – S. 28.

88. List krále Vladislava na opravu zboží Tišnovského panu Vilémovi a panu Vratislavovi z Pernšteina. Na hradě Pražském, 1486, 26. Prosince (Dec.) / F. Dvorský (ed.) Listinář pana Viléma z Pernšteina z let 1304–1501 // AČ 16. – Praha, 1897. – S. 306.
89. List od krále Matyáše na Evančice, jímž panu Vilémovi z Pernšteina (to zboží manské svobody za dedičné). Na Vyškově, 1486, 4. Října (Oct.) / F. Dvorský (ed.) Listinář pana Viléma z Pernšteina z let 1304–1501 // AČ 16. – Praha, 1897. – S. 301–302.
90. List od krále Matyáše panu Vilémovi a panu Vratislavovi z Pernšteina, co se erbu Hrdého Mikuláše dotýče. V Jihlavě 1486, 2. 9. / F. Dvorský (ed.) Listinář pana Viléma z Pernšteina z let 1304–1501// AČ 16. – Praha, 1897. – S. 297.
91. Mandát Vladislava II. proti utěkům poddaných od jejich vrchností (1497) // Československé dějiny v archívních dokumentech. Výbor exponátu z celostátní výstavy archívních dokumentů v Praze roku 1958. – Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1961. – S. 26.
92. Manifest vydaný od stavu panského a rytířského proti Pražanům. (sepsání Rendlowo) / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 357–358.
93. Mária királyné megparancsolja Bereg vármegye ispánjának és Munkács várnagyának, hogy Domahidai Gúti Ferenc és társai panaszára tartsanak vizsgálatot és határjárast amiatt, hogy a munkácsi várnagyok a nevezettek elődeinek Gút és Gerzsenyő határában levő erdőit jogtalanul elfoglalták és Munkacs várához csatolták az ottani jobbágyokkal együtt. Buda, 1524. október 12 // Középkori oklevelek a Szabolcs-szatmár-bereg megyei levéltárban (1300–1525). A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 21 / István Balogh, G.Érszegi. – Nyíredyháza : Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, 2000. – Old. 177–178.
94. Materiały do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486–1516 : «Kodeks Zagrzebski» / J.Gábarcik. – Wrocław-Warszawa-Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1966. – 220 s.

95. Matějek F. (ed.) *Moravské zemské desky 1480–1566*. – Brno, 1947. – S. 7–8, 64–65, 101, 109–110, 210–212, 243–244.
96. Mezi Arnoštem a Albrechtem knížaty saskými a pány Šliky, 1480, 2. Června (Jun) / J. Čelakovský *Registra soudu komorního (1472–1482) // AČ 7*. – Praha, 1887. – S. 545.
97. Mezi Dorotou z Dubenek a Zikmundem Vencelíkem z Vrchovisí o vrácení úplatku, 1524, 13. dubna (April) / J. Čelakovský (ed.) *Registra soudu komorního z let 1524–1526 // AČ 33*. – Praha, 1918. – S. 75.
98. Mezi Mikulášem Kavkou z Říčan a Václavem Adamem z Drahonic o postavení dvou střelců z Dymovic, 1500, 18. Listopadu (Nov.) / J. Čelakovský (ed.) *Registra soudu komorního (1500–1501) // AČ 11*. – Praha, 1892. – S. 512.
99. Mezi nejvyšším písařem Albrechtem Rendlem z Oušavy a podkomořím Burianem Trčkou z Lípy o dluh králi na počtu zůstaly, 1510, 13. Listopadu (Nov.) / J. Čelakovský (ed.) *Registra soudu komorního (1503–1511) // AČ 13*. – Praha, 1894. – S. 381.
100. Mezi Václavem Královským z Želetavy a braty Vencelíky z Vrchovišť o nedostiučinění smlouvě, 1524, 13. dubna (April) / J. Čelakovský (ed.) *Registra soudu komorního z let 1524–1526 // AČ 33*. – Praha, 1918. – S. 120.
101. Mezi Zibřidem z Mostku a a třemi židy, 1491, 29. Srpna (August) / *Registra soudu komorního (1487–1491) // AČ 9*. – Praha, 1889. – S. 557.
102. Mikuláš Šlik stawům českým na sněmu shromážděným, osvědování o newině své / F. Palacký (ed.) *Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6*. – Praha, 1872. – S. 311–312.
103. *Munkacs gör. szert. Püspökség okmánytára. I. köt. 1458–1715 / A. Hodinka*. – Ungvár : Szerző kiadása, 1911. – Old. 1–2.
104. Nadání bakaláře Jindřicha, Jana Štolara a Jana Kambálka erbem / J. Teige (ed.) *Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy (A-K) // AČ 26*. – Praha, 1909. – S. 216–217.

105. Nález sněmovní o porovnání Šlikův skrajem Loketským. 21. Mart. 1506 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 332–337.
106. Nálezy soudu komorního k roku sv. Martina. 11. Listopadu (nov.). léta 1524 / J. Čelakovský (ed.) Registra soudu komorního z let 1524–1526 // AČ 33. – Praha, 1918. – S. 255.
107. Námluwa o splacenj knížatům Minsterbeským králowských skrze pomoc zemskou. W Praze (na sněmu) 17. Jun. 1473 / F. Palacký (ed.) Zápisy knížat Minsterberských v Olešnici od roku 1454 do 1489 // AČ 1. – Praha, 1840. – S. 306.
108. Nařízení krále Wladislawa o židech. Na hradě Pražském, 19. Mai 1497. (Z rkp. Pernštejn. w Litomyšli) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém od roku 1466 do 1500 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 478–481.
109. Nowý list odpovědni Racka Kocowského Budějowským. W Horažďejicích 10 Dec. 1476 / F. Palacký (ed.) Pře Racká Kocowského s Budějowskými r. 1476–1477 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 86–87.
110. Obecni swolení pomocí zemské pro obranu koruny České. W Praze, 2 Oct. 1490 // F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém 1490. – AČ 5. – Praha 1862. – S. 433–434.
111. Odpory stawu městského / F. Palacký (ed.) Akta werejna i sněmovní w Čechach 1502 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 247.
112. Odpověď krále Ladislawa na žádosti stawůw Králowství českého. We Widni, 1453, 1. Mai. (z rukop. Šternb.) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 418–422.
113. O hranice a meze uherské / J. Kalousek (ed.) Sněmy moravské z let 1515–1527 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 350–351.
114. Oldřich Roubík purkrabí Krumlovskému : o holdech a volbe nového krále. Na Hluboké. 1471, 21. Mai / J. Emler (ed.) Dopisy z roku 1471–1490 // AČ 8. – Praha, 1888. – S. 41.

115. Opis nešťastnej bitky pri Moháči Mikuláša Ištvánfiho // Pramene k dejinám Slovenska a Slovakov VII. Turci v Uhorsku I. Život v Uhorskom kraľovstve počas tureckých vojen od tragickej bitky pri Moháči až do Bratislavského snemu / Ed. P. Dvořák. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. – S. 22–24.
116. O sedání pánuow / F. Palacký (ed.) Zřízení zemské království českého za krále Vladislava roku 1500 vydané // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 128–129.
117. O stavích / J. Čelakovský (ed.) Knížky nálezů soudu zemského a komorního z první polovice XIV. Století // AČ 19. – Praha, 1901. – S. 578.
118. Oznamuje níže jmenovaným pánům a rytířům, že vedle nařízení královského k smlouvání s Jindřichem z Rožmberka na den 8. dubna (April) do Hory Kutny dostaviti se má, i prosí, aby jeho přátelé pro potřebu jeho také se tam najíti dali. Na hradě Pražském 1526, 14. Března / F. Dvorský (ed.) Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála z roku 1526 // AČ 9. – Praha, 1889. – S. 22–25.
119. Oznamuje Petrovi z Rožmberka, jakou výtržnost Hendrych z Gutštejna nad bratem svým proved; prosí, aby brzo berni na hrad Pražský odeslal. Na Hradě Pražském. 1510, 2 ledna / F. Dvorský (ed.) Dopisy panu Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508–1520 // AČ 7. – Praha, 1887. – S. 13.
120. Panu Janowi z Rosenberka : aby neodmeškal přijeti do Prahy ke dni sv. Wawřince ku korunování jeho. 1471, 1 Jul. (w Krakowé) / F. Palacký (ed.) Psaní Wladislawa II krále Českého z let 1471–1483 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 78.
121. Patent krále Wladislawa o potřebě hotowosti vojenské proti Šlikům. Na Budíně, 15. Sept. 1504 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 307–308.
122. Petr Holický ze Šternberka posílá za sebe s plnou mocí Hynka z Říčan a Janu mladší z Podvek, 1508, 27. Února (Feb.) v Leštně / V. Schulz (ed.) Listy do Kouřimě zaslané z let 1422–1513 // AČ 18. – Praha, 1900. – S. 429–430.
123. Petr Holický ze Šterberka oznamuje, že svolal sjezd krajských do Kouřimě na den 30. srpna (sept.). V Leštně 1508, 21. 8. / V. Schulz (ed.) Listy do Kouřimě zaslané z let 1422–1513 // AČ 18. – Praha, 1900. – S. 446.

124. Petrovi z Rožmberka o psaní Pražanů a knížete Bartoloměje Minsterberského králi Vladislavovi / F. Dvorský (ed.) Dopisy panu Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508–1520 // AČ 7. – Praha, 1887. – S. 108–111.
125. Petru Žibřidovi z Mostku, aby mu slíbenou sumu peněz zapůjčil. Na hradě Pražském 1526, 9. Července (July) / F. Dvorský (ed.) Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála z roku 1526 // AČ 9. – Praha, 1889. – S. 95.
126. Petr ze Šternberka Vokovi z Rosenberka oznamuje návštěvu svou na Krumlov ve příčině zbroje, i s manželkou Kateřinou (rozenou z Rosenberka) a synem Janem. Na Leštně 1490, 14. Sept. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1478–1506 // AČ 10. – Praha, 1890. – S. 56.
127. Petr z Rosenberka a Zdeněk Lev z Rožmitála císaři Maxmiliánovi, aby se veřejnými listy ku králi Vladislavovi a ku Pražanům opřel proti knížeti Bartoloměji, kterýž táhna do Uher, odpověděl pánům z Lichtenštěina. Ve Strakonících 1514, 11. Sept. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507–1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 167 – 168, 172–173.
128. Petr z Rosenberka králi Vladislavovi, že mu 2000 kop. č. půjčiti nemůže. Na Krumlově 1514, 25. febr. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507–1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 157.
129. Petr z Rosenberka Mikuláši Trčkovi, děkuje mu za list a posílá všeliké zprávy o poměru strany své k císaři, o politice polské a válce s Rusy. Na Krumlově 1514, 30. Sept. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507 – 1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 171–173.
130. Petr z Vojkova purkrabí Zvíkovskému; o půjčce panu z Rosenberka / J. Kalousek (ed.) Dodavek ke sbírce dopisův rodu Rosenberského do roku 1526 // AČ 14. – Praha, 1895. – S. 209.
131. Pražené Petrovi z Rosenberka / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1450–1526 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 186.

132. Pražané zvou k poradě o žádosti králové za pomoc vojenskou ke dni 13. Července (1514 d. 4. července v Praze) / V. Schulz (ed.) Listy do Kouřimě zaslané z let 1513–1525 // AČ 21. – Praha, 1903. – S. 28.
133. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453–1500 // Codex juris municipalis IV. 2 / A. Haas. – Praha : Československé akademie věd, 1960. – 407 s.
134. Privilegia non regalium civitatum provincialium regni Bohemiae annorum 1501–1526. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1501–1526 // Codex juris municipalis IV. 3 / A. Haas – Praha : Československé akademie věd, 1961. – 399 s.
135. Popis lidí branných a wozůw, kteří k wálce proti Šlikům z celého králowstwí wyprawiti se měli. Jul. 1505 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w Čechach 1505 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 316–321.
136. Přednešení wyslanych z města Pražského na sněmu v Kutné Hoře držaném, r. 1484, Febr (z rkp. Děčisk.) / F. Palacký (ed.) Akta weřejná i snémowní w králowstwí Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 506–508.
137. Psaní dané pánům Launským dne 2. Oct. 1483 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 198.
138. Psaní obranná troje o krwawém powstání w městech Pražských dne 24. Sept. 1483. Z rkp. Brazydyaova / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 196–198.
139. Půhony k roku Svátosti létha MDXV / J. Čelakovský (ed.) Registra soudu komorního (1488–1494, 1502–1519) // AČ 19. – Praha, 1901. – S. 385.
140. Rada Starého města Pražského posílá otevřený list proti Albrechtovi Rendlovi z Oušavy (1508 d. 10. Února) / V. Schulz (ed.) Listy do Budějovic zaslané z let 1405–1526 // AČ 21. – Praha, 1903. – S. 257.
141. Radslav Beřkovský Petrovi z Rosenberka, o svých záležitostech a o stavu věci při dvoře královském. V Budíně 1511, 27. Nov. / A. Rezek (ed.) Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1507–1519 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 146–147.

142. Rachunki królewskie z lat 1471–1472 i 1476–1478. Cześć I : Rachunki wyprawy Władysława Jagiellończyka do Czech w latach 1471–1472 / S. Gawęda, Z. Perzanowski, A. Strzelecka. – Wrocław–Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960. – 308 s.
143. Rezek A. Paměti o bouři pražské, roku 1524. – Praha : Nákladem Král. české společnosti nau, 1881. – 46 s.
144. Sedláček A. (ed.) Zbytky registre králů římských a českých z let 1361 až 1480. – Praha, 1916. – S. 5–16.
145. Sekretáři královskému Prockovi Malému z Cetně, v říčíně odložení sněmu. Ve Vratislavi. 1516, 18 ledna / J. Kalousek (ed.) Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitála 1508–1532 // AČ 7. – Praha, 1887. – S. 128–129.
146. Seznam povinností manů Zvíkovských / J. Kalousek (ed.) Listiny Zvíkovské a Orlické z let 1357–1549 // AČ 15. – Praha, 1896. – S. 340–341.
147. Smlouwa a srownání mezi Matiášem králem uherským a Viktorinem knížetem Minstrberským. V Widni, 12. Mai. 1485 / F. Palacký (ed.) Zápisy knížat Ministerberských v Olešnici od roku 1454 do 1489 // AČ 1. – Praha, 1840. – S. 313–314.
148. Smlouwa prwni mezi králi, králem Matiášem Uherským, a králem Władisławem českým učiněná, kterážto jest potom w některých artikulech změněna. W Brně, 1478, 28. Mart. / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w králowstwi Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 481–495.
149. Snémowni zápis o hotowosti veřejné w krajích pro obhájení země České. W Praze, 1470, 14. Mart. (Z rkp. Archivu Třeboňsk.) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w králowstwi Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 441–444.
150. Snémowni zápis r. 1487. W Praze, 1487, 10 kt. (z rkp. Talmb. f. 178) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w králowstwi Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 520–523.
151. Soud manský vypovídá ve při Fridricha z Šumberka s Janem z Kozojed a Jenem Zilvarem z Pilnikova, 1489, 3. Prosince (Dec.) / V. Nováček (ed.) Trutnovské desky manské z let 1455–1539 // AČ 15. – Praha, 1896. – S. 369–370.

152. Sperfogel Konrád lőcsei városi tanácsos naplója (részlet) // Mohács / Szerkesztette János B. Szabó. – Budapest : Osiris kiadó, 2006. – 155–156 old.
153. Staré letopisy české: (texty nejstarší vrstvy) / A.-M. Černá, P. Čornej, M. Klosová. – Praha : Filosofia, 2003. – 322 s.
154. Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané / F. Palacký. – Praha : Pěčj a nákladem král. české Společnosti Nauk, 1829. – S. 524.
155. Staw městský Král. českého činí mezi sebou záwazek, kterak pospolu stáli a z jednostejné vůle proti stawům jiným chowati se mají. 2. Mai. 1502 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 269–271.
156. Stawowé pod obojí kraje Hradeckého, znamenajíce nátisky, ježto se dějí straně jejich, wstupují spolu w jednotu. K ochraně swé a buskupa Augustina Sankturienského. (Zápis necelý). W Hradci na Labem, 17. Jun. 1482. (Z rkp. Univ. Pražské) / F. Palacký (ed.) Akta weřejná i sněmowní w králowství Českém od roku 1466 do 1500 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 409–411.
157. Stížnosti stawu městského (z rkp. Křížownického, pay. 406 – 413) / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 328.
158. Swolení stawu panského o řad swůj co do rodůw panských i nowých. 27. Apr. 1501 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i sněmowní w Čechach 1501 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 231–232.
159. Šimák J. (ed.) Kronika pražská Bartoše písaře. Pokus kritického rozboru. – Praha, 1907. – 102 s.
160. Ulászló király Bátori András, Szabolcs és Syatmár vármegyék ispánja kérésére átírja és megerősíti a Bátor mezőváros részére I. Károly által 1330–ban és 1332 – ben kiadott négy kivátságlevelet. Visegrád, 1512. Május 3 // Középkori oklevelek a Szabolcs-szatmár-bereg megyei levéltárban (1300–1525). A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 21 / István Balogh, G. Érszegi. – Nyíredyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, 2000. – Old. 171–173.

161. II. Ulászló király irásba foglalja a máramarosi sóbányák bérezését és a felettük való biráskodás rendjét. Buda, 1498. Április 28. // Középkori oklevelek a Szabolcs-szatmár-bereg megyei levéltárban (1300–1525). A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 21 / István Balogh, G. Érszegi. – Nyíredyháza : Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, 2000. – Old. 158–162.
162. Úmluva mezi Vladislavem II. Králem českým a Matyášem Uherským ve příčině stejné mince, daná v Jihlavě 10. září 1486 (z let 1484–1486) / F. Kameníček (ed.) Sněmy Moravské z let 1477–1480 // AČ 10. – Praha, 1890. – S. 289–291.
163. Urozený vладыka p. Bernard z Rahnberka... 1503, 23. května (May) / J. Teige (ed.) Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy (A-K) // AČ 26. – Praha, 1909. – S. 373.
164. Ustanoweni snémowni o zřízení země Morawské dle zjednání Niského a smlouwy Benešowské. W Brně, 27. Jun. 1473 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowni w Čechach 1473 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 370.
165. Václav z Třebska pohaní pana Jindřicha Šťastného z Valšteina a na Rychnburce / J. Čelakovský (ed.) Registra soudu komorního z let 1524–1526 // AČ 33. – Praha, 1918. – S. 470.
166. Verný opis tureckej masakry po bitke pri Moháči // Pramene k dejinám Slovenska a Slovakov VII. Turci v Uhorsku I. Život v Uhorskom kraľovstve počas tureckých vojen od tragickej bitky pri Moháči až do Bratislavského snemu / Ed. P. Dvořák. – Bratislava: Literárne informačné centrum, 2005. – S. 25–26.
167. Veselský P. Některé listy krále Vladislava II. obři Kutné Hoře zaslané (81). – Lumír IV. – 1854. – II. – S. 9–49.
168. Veselý Z. Dějiny českého státu v dokumentech / Z. Veselý. – Praha : Viktoria publishing, 1994. – 543 s.
169. Vilém z Pernšteina pánům a rytířům na sněmu v Benešově shromážděným. V Pardubicích 1516, 4. Červnece / F. Dvorský (ed.) Dopisy pana Viléma z Pernšteina z let 1480–1521 // AČ 16. – Praha, 1897. – S. 65–67.

170. Viktorin Soukenník z města Dvoru činí přísahu manskou a přijímá léno, 1543, 8. Prosince (Dec.) / V. Nováček (ed.) Trutnovské desky manské z let 1455–1539 // AČ 15. – Praha, 1896. – S. 505.
171. Viktorin z Kocléřova zastavuje měšťanům Dvorským ves vou Bukovinu ve 200 kopách gr. měš. 1489, 4. Prosince (Dec.) / V. Nováček (ed.) Trutnovské desky manské z let 1455–1539 // AČ 15. – Praha, 1896. – S. 371.
172. Vojtěchovi z Pernšteina o hájení spravedlivosti, prav, svobod zemských i vsi vlasti. Na hradě Pražském 1526, 22. 3. / F. Dvorský (ed.) Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála z roku 1526 // AČ 9. – Praha, 1889. – S. 48.
173. Vladislavské zřízení zemské / P. Kreuz, I. Martinovský. – Hradec Králové : Skriptorium, 2007. – 528 s.
174. Vojtěch z Pernšteina, nejvyšší hofmistr království Českého, pánům a rytířstvu kraje Plzeňského, aby na vs. Jana Křtitele do Prahy se sjeli, poněvadž i stav městský na týž den sjezd míti bude. V Praze 1520, 4. Června (Jun) / F. Dvorský (ed.) Dopisy pánův Jana a Vojtěcha z Pernšteina z let 1509–1548 // AČ 20. – Praha, 1902. – S. 3–4.
175. Voldřich Fremut z Krásného dvoru a na Buškovicích... / J. Čelakovský (ed.) Registra soudu komorního z let 1524–1526 // AČ 33. – Praha, 1918. – S. 132.
176. Vyvracuje králi polskému Zikmundovi psaní Pražanův, kterýmž jeho i všechen stav panský a rytířský naříkají, jakoby chtěli krále Vladislava i království české k zkáze přivést a moc královskou na sebe potáhnouti. Na hradě Pražském, 1514, 21. února / F. Dvorský (ed.) Dopisy panu Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508–1520 // AČ 7. – Praha, 1887. – S. 30–36.
177. Wýtahy z listin rozlišných r. 1468 / F. Palacký (ed.) Wýtahy z listin rozličných od roku 1371 do 1471 // AČ 3. – Praha, 1844. – S. 575.
178. Zápis Jana Kozla z Sučin, kdež se vězením zavazuje pánom z Pernšteina. V Sušiné 1492, 5. Dubna (April) / F. Dvorský (ed.) Listinář pana Viléma z Pernšteina z let 1304–1501 // AČ 16. – Praha, 1897. – S. 430–431.
179. Zápis Kutnohorského sněmu o pokoji a swobodě náboženství, též o zřízení a zasedání zemského soudu a jiných nařízeních. Na Horách Kutných, 13–20. Mart.

- 1485 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w Čechach, 1485 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 418.
180. Zápis (necelých) na spojení se všech kráľowských měst země České w politickou jednotu. Z arch. Kutnohorského). Akta veřejná i snémowní w Čechách od roku 1500–1509 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471–1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 217–218.
181. Zápis od krále Wladislawa stawům kráľowství Českého na wolení swé daný. W Krakowé, 1471, 16 Jun. / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w kráľowství Českém, r. 1471 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 451–455.
182. Zápisowé welikého sněmu zemského r. 1497 u přítomnosti kráľowě w Praze držaného. W Praze, 14. Mai. 1497 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w Čechach 1497 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 465–471.
183. Zápis sjezdu Nemecko-Brodského (po zawřením příměří Budinském) o wedení pokojného řadu w zemi a koruně české až do 1. Máje 1473, r. 1472, 10. Jun. (Ze sawěkého přepisu w českém Museum) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w kráľowství Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 456–460.
184. Zápis sjezdu Nisského (1473, 24 Mart–25 Apr.) o prodlaužení příměří a řaduw pokojných mezi kralowstwimi Českým, Uherským a Polským / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w kráľowství Českém // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 460–470.
185. Zápis sjezdu Svatotomášského r. 1479. W Praze 1479, 22. Dec. (z rkp. Děčinského) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w kráľowství Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 503–504.
186. Zápis snémowního snašení, o policejním řadu zemském. W Praze, 19. – 21. Mart. 1492 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w Čechach 1492 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 446–447.
187. Zápis snémowni r. 1486. W Praze, 1486, 17 Febr. / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w kráľowství Českém, r. 1486 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 517–518.

188. Zápis sněmu Kutnohorského o pokoji a swobodě náboženství w Čechách. Na Hoře Kutné, 1485, 15. Mart. (z rkp. Talmb. F. 299) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w králowství Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 512–516.
189. Zápis sněmu mimořádně u Prešpurce u přítomnosti krále Wladislava držaného, jímžto také snešením sněmu předešlého Pražského došlo stwrezní. W Prešpurce, 12. Nov. 1499 (Kopie arch. Třeboň z r. 1534) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w králowství Českém od roku 1466 do 1500 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 496–516.
190. Zápis sněmu mimořádně w Prešpurce u přítomnosti krále Wladislawa držaného, jímžto také snešním sněmu předešlého Pražského došlo stwrzení. W Prešpurce, 14. Nov. 1499 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w Čechach 1497 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 501–502.
191. Záписы sněmu swatowáclawského r. 1479 (z téhož rkp. Kapit. Pražské) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w králowství Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 496–502.
192. Zápis úmluwy učiněné na zachowání pokoje mezi stranami pod obojí a pod jednou w Čechách. W Praze 1481, 31. Jul. (z rkp. Talmb. 3011) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w králowství Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 504–505.
193. Zařízení zemské w Morawě o přednosti starých rodům panských. V Brně, 4. Sept. 1480 / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w Čechach 1480 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 401–402.
194. Zdáni pánůw koruny České ku králi Polskému Kazimirovi, jakowá odpowéd by Matiašowí Uherskému w příčině králowství Českého dána býti méla. R. 1471. / F. Palacký (ed.) Akta werejna i snémowní w králowství Českém, r. 1471 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 455–456.
195. Zdeněk Kostka z Postupic Janowi z Šelnberka, o roztržce, která jest mezi stawy o práwa i swobody jejich, 1502 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob z r. 1471 – 1490 // AČ 6. – Praha, 1872. – S. 271–272.

196. Zdeněk Lev z Rožmitála objasňuje, že opravy prováděné na hradě Pražském nesměřují proti městům Pražským (1513 d. 16. Července v Blatné) / V. Schulz (ed.) Listy do Kouřimě zaslané z let 1422–1513 // AČ 18. – Praha, 1900. – S. 556–557.
197. Zdeněk Malovec pohnal obec Starého města Pražského pro nevydání zběhlého člověka, povýšeného na vladyku / F. Tischer (ed.) Listiny Jindřicho-Hradecké z let 1509–1529 a dodavky z let 1407–1506 // AČ 11. – Praha, 1892. – S. 409–410.
198. Zdeněk ze Šternberka panu Janowi z Rosenberka: že krále Matiášowa wůle jest, aby pani jeli ke sjezdu do Nemeckého Brodu. Na Polné, 9 Apr. 1471 / F. Palacký (ed.) Psaní rozličných osob 1471–1490 // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 318–319.
199. Ze sněmu obecního v Brně okolo 1. září 1480, Stavové moravští přistupují ke smlouvě uzavřené v Olomouci mezi králem Vladislavem Českým a Matiášem Uherským, pokud se týkala Moravy / F. Kameníček (ed.) Sněmy Moravské z let 1477–1480 // AČ 10. – Praha, 1890. – S. 281–282.
200. Ze sněmu obecního v Brně, 3. března 1493, žádost měst moravských, aby v obyčejných přích dle smluv starších ku právu zemskému obsílána nebyla (z roku 1493) / F. Kameníček (ed.) Sněmy Moravské z let 1477–1480 // AČ 10. – Praha, 1890. – S. 312.
201. Ze starých letopisů českých / [ze staročeského originálu převedli Jaroslav Porák a Jaroslav Kašpar]. – Praha : Svoboda, 1980. – 576 s.
202. Zřízení zemské království českého za krále Vladislava roku 1500 vadné / F. Palacký (ed.) Zřízení zemské království českého za krále Vladislava roku 1500 vadné // AČ 5. – Praha, 1862. – S. 262.
203. Žádosti zemské na sněmu při wolení krále Wladislawa II ohlášené. (Na Kutné Hoře, 1471, konec měsíce Máje) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i snémowní w králowstwi Českém, r. 1479 // AČ 4. – Praha, 1846. – S. 444–451.

II. Монографії, статті, посібники

204. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / П. Вандич. – К. : Критика, 2004. – 462 с.
205. Всемирная история : В 10 томах / Под ред. Н.А. Сидоровой, Н.И. Конрада, И.П. Петрушевского, Л.В. Черепнина. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1957. – Т. III. – 896 с.
206. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік. – К. : Дух і літера, 2005. – 494 с.
207. Звягіна О. Ягеллони та Габсбурги : боротьба за імператорську корону (1519 р.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. 39. – Запоріжжя, 2014. – С. 197–203.
208. Зимина Е. Польско-литовская династия Ягеллонов в контексте международных отношений в конце XV– начале XVI столетия // Вестник Московского университета. Серия 8. История. – Москва, 2013. – № 3. – С. 20–42.
209. Иванов В. Методология исторической науки : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. «История» / В.В. Иванов. – М. : Высш. шк., 1985. – 168 с.
210. История Венгрии : В 3 т. / Под ред. А.И. Пушкаш, В.П. Шушарина. – М. : Наука, 1971. – Т. I. – 643 с.
211. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.). Курс лекцій : Навч. Посібник / За ред. проф. В.І. Ярового та ін. – К. : Либідь, 2003. – 632 с.
212. История Польши : В 3 т. / Под ред. В.Д. Королюка, И.С. Миллера, П.Н. Третьякова. – М. : Наука, 1954. – Т. I. – 577 с.
213. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. – 660 с.

214. История Чехии / Под ред. В.И. Пичета. – М. : Госполитиздат, 1947. – 260 с.
215. История Чехословакии : В 3 т. / Под ред. Г.Э. Санчука, П.Н. Третьякова. – М. : Наука, 1956. – Т. I. – 415 с.
216. Керецман Н. Середньовічна церква в іменах, термінах і назвах : Глосарій / Надія Керецман. – Ужгород : «Говерла», 2015. – 302 с.
217. Ковальченко И. Методы исторического исследования / И.Д. Ковальченко. – М. : Наука, 1987. – 439 с.
218. Коротка історія Чехії і Словаччини / За ред. П.С. Федорчака. – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – 170 с.
219. Краткая история Венгрии. С древнейших времен до наших дней / Т.М. Исламов. – М. : Наука, 1991. – 608 с.
220. Лаптева Л.П. История Чехии периода феодализма (X– середина XVII ст.). Учебное пособие / Л.П. Лаптева. – М. : Изд-во МГУ, 1993. – 159 с.
221. Ліхтей І. Проект «Договору про встановлення миру в християнському світі» гуситського короля Їржі з Подебрад // Науковий вісник Ужгородського університету. – Випуск 4. – Ужгород, 1999. – С. 87–97.
222. Мелконян Э. Проблемы сравнительного метода в историческом знании / Э.Л. Мелконян. – Ереван : Изд-во АН Армянской ССР, 1981. – 129 с.
223. Монич О. Мараморошська святиня : нариси з історії Грушівського монастиря / В. Бедь. – Ужгород : ВАТ «Патент», 2008. – 256 с.
224. Пап С. Історія Закарпаття / С. Пап. – Івано-Франківськ : «Нова зоря», 2001. – Т. I. – 551 с.
225. Петров А. Древнейшие грамоты по истории Карпато-Русской церкви и иерархии 1391–1498 г. С 12 фотографическими факсимиле / А. Петров. – Прага : Государственное издательство в Праге, 1932. – 229 с.
226. Подкорытов Г. Историзм как метод научного познания / Г. Подкорытов. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1967. – 190 с.
227. Поп И. Ягеллонское интермеццо // Краткая история Чехословакии. С древнейших времён до наших дней. – М. : Наука, 1988. – С. 90–96.

228. Пронин В. История Православной Церкви на Закарпатье / В. Пронин. – Свято-Николаевский Мукачевский монастырь, 2005. – 524 с.
229. Семенюк С. Історія українського народу / С. Семенюк. – Львів : Априорі, 2010. – 608 с.
230. Смоленский Н. Теория и методология истории : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н.И.Смоленский. – 2-е изд., стер. – М. : Изд. центр «Академия», 2008. – 272 с.
231. Товтин Я., Андрусак Я. Завершення суперництва між Габсбургами та Ягеллонами за чесько-угорський трон і підписання Братиславського договору 1515 р. / Яна Товтин, Ярослав Андрусак // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. – Донецьк, 2008. – № 5. – С. 61-64.
232. Товтин Я. Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526–1610 рр.) / Я. Товтин. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2011. – 160 с.
233. Томек В. История Чешскаго королевства / В. Яковлев. – СПб : Издание книгопродавца С.В. Звонарева, 1868. – 843 с.
234. Федак М. Королева Угорщини Анна де Фуа де Кандале (Походження, герб, родовід і потомство) // Історичні студії: проблеми давньої і середньовічної історії та етнології. – Ужгород : Говерла, 2007. – Випуск 1. – С. 106–114.
235. Az Osztrák-Magyar monarchia irásban és képen / Rudolf trónörökös főherczeg. – Budapest : A magyar királyi államnyomda kiadása, 1888. – 526 s.
236. Baczkowski K. Walka Jagiellonow z Maciejem Korwinem o Koronę czeską w latach 1471–1479 / K. Baczkowski. – Kraków : Nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1980. – 217 s.
237. Baczkowski K. Walka o Węgry w latach 1490–1492 : z dziejów rywalizacji habsbursko-jagiellońskiej w basenie środkowego Dunaju / K. Baczkowski. – Kraków : Nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1995. – 168 s.
238. Bauer J. Vlada českých zemi. Historie panovnického trůnu Čech a Moravy / J. Bauer. – Praha : BETA – Dobrovský, 2004. – 272 s.

239. Beneš F. Johana z Rožmitalu a kralovna Johana // Vlastivědný sborník Podbrdská 7. – 1973. – S. 157–255.
240. Berzeviczy A. Beatrix királyné (1457–1508) / A. Berzeviczy. – Budapest : A Magyar Történelmi Társulat kiadása, 1908. – 754 old.
241. Bobková L. Česká koruna na rozcestí. Dezintegrační tendence v zemích české koruny v 2. polovině 15 století / Doba Jagellonská v zemích České koruny 1471–1526 // Sborník katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy (KTF UK). – Praha, 2003. – S. 19–27.
242. Bohatová M. Höltzels Einblatt der Klaudianischen Landkarte Böhmens // Gutenberg – Jahrbuch. – 1975. – S. 106–112.
243. Borák M. Slezsko v dějinách českého státu // Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě. – Šenov u Ostravy : Tilia, 1998. – S. 205–210.
244. Botto J. Z uhorskej diplomacie 16. storočia // Slovenské pohľady. – 1915. – Ročník 25. – S. 459–478.
245. Cilek R. Čeští panovníci a prezidenti : Od Sámovy říše po Václava Klause / R. Cilek. – Praha : Agave, 2008. – 248 s.
246. Čapka F. Morava. Stručná historie státu / F. Čapka. – Praha : Libri, 2003. – 160 s.
247. Čelakovský J. O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských // Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy I / 2 (далі SPDMP). – Praha, 1920. – S. 124–389.
248. Čelakovský J. Povšechné české dějiny právní / J. Čelakovský. – Praha : Bursík a Kohout, 1900. – 650 s.
249. Čelakovský J. Soud komorní za krále Vladislava II / J. Čelakovský. – Praha : Nákl. vlastním, 1895. – 60 s.
250. Čelakovský J. Úřad podkomořský v Čechách: příspěvek k dějinám stavu městského v zemích českých / J. Čelakovský. – Praha : «Otto», 1881. – 134 s.

251. Čechura J. České země v letech 1437–1526. Jagellonci na českém trůně 1471–1526 / J. Čechura. – Praha: «Libri», 2012. – Díl II. – 423 s.
252. Čechura J. České země v letech 1526–1583. První Habsburkové na českém trůně / J. Čechura. – Praha : «Libri», 2008. – Díl 1. – 325 s.
253. Černý V. Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniho velkostatku v XV–XVI století / V. Černý. – Praha : Československé akademie zemědělské, 1930. – 404 s.
254. České dějiny I / Z. Beneš, J. Petrán. – Praha : Albra, 1997. – 239 s.
255. Československé dějiny v datech / M. Buchvaldek. – Praha : Svoboda, 1986. – 714 s.
256. Čornej P. Dějiny zemi koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740 / P. Čornej, I. Čornejová, I. Rada, V. Vaníček. – Praha : Paseka, 1993. – 316 s.
257. Čornej P. Kdy, kde, proč a jak se to stalo v českých dějinách. Sto událostí, které dramaticky změnila naši historii / P. Čornej. – Praha : Reader's Digest Výběr, 2001. – 480 s.
258. Čornej P., Bartlová M. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526) / P. Čornej, M. Bartlová. – Praha-Litomyšl : Paseka, 2007. – Svazek VI. – 839 s.
259. Denis A. Konec samostatnosti České / A. Denis. – Praha : Šolc a Šimáček, 1932. – Díl I. – 301 s.
260. Dějiny Československa od roku 1437 do roku 1781 / F. Kavka, Z. Šipek, J. Válka. – Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1965. – Díl 2. – 431 s.
261. Dějiny Moravy. Středověká Morava / J. Valka. – Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 1991. – Díl I. – 231 s.
262. Dějiny Slovenska / D. Kovač, D. Čapevič, V. Čičar, L. Lipák, J. Lukačka. – Bratislava : Nakladatelství Lidové noviny, 1998. – 401 s.
263. Dějiny Slovenska I. Do roku 1526 / S. Cambel. – Bratislava : Veda, 1986. – 534 s.
264. Dolensky J., Rezek A. Obrázkové dějiny národu českého / J. Dolensky, A. Rezek – Praha : Jos. R. Vilímek, 1910. – 468 s.

265. Dorazil O. Svetové dejiny v kostve / O. Dorazil. – Praha : Papirus a Jeva, 1997. – 533 s.
266. Dragoun M., Mata P. Komorní soud za Vladislava Jagellonského (1471–1488) // Sborník archivních prací 47. – Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 1997. – Č. 2. – S. 255–292.
267. Duchem i mečem, čtení o slávě, velikosti a utrpení našeho lidu / F. Heřman. – Praha : «naše vojsko», 2007. – 778 s.
268. Duczmal M. Jagiellonowie : leksykon biograficzny / M. Duczmal. – Kraków : Literackie. – 1996. – 572 s.
269. Felcman O., Fukala R., Hrubý V., Malicki J., Müller K., Musil F., Plaček M., Šůla J., Šandera M., Vařeka M. Poděbradové : rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat / O. Felcman, R. Fukala, V. Hrubý, J. Malicki, K. Müller, F. Musil, M. Plaček, J. Šůla, M. Šandera, M. Vařeka. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. – 761 s.
270. Fialová V. Znojmo a královna Marie, vdova po Ludovíku Jagellonském // Vlastivědný věsík moravský. – Brno, 1964. – Číslo 26. – S. 89–96.
271. Finkel L. Zjazd Jagiellonow w Lewoczy r. 1494 // Kwartalnik Historyczny. – 1914. – T. 28. – S. 332.
272. Francek J. Svatováclavská smlouva 24. 10. 1517. Urození versus neurození (Dny které tvořily české dějiny) / J. Francek. – Praha : Havran, 2006. – 122 s.
273. Fraknoi V. II. Ulászló királylyá választása // Századok 19. – Budapest, 1885. – S. 1–20, 97–115, 193–211.
274. Frimova E. Cisársko-kráľovská svadoná zmluva z roku 1515 / Politický zrod novovekej Strednej Európy (500. výročie narodenia Ferdinanda I. zakladateľa Habsburskej monarchie) / Zost. J. Baďurik, K. Sládek. – Bratislava : Centrum pre europsku politiku, 2005. – S. 62–73.
275. Fukala R. Potomci krále Jiřího z Poděbrad a Bílá hora // Historický obzor XIX (7/8). – Praha, 2008. – S. 146–158.
276. Fukala R. Slezsko neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740 / R. Fukala. – České Budějovice : Veduta, 2007. – 344 s.

277. Galandauer J., Honzík M. Osud trónu Habsburského / J. Galandauer, M. Honzík. – Bratislava : Obzor, 1987. – 392 s.
278. Goll J. Některé prameny o bouři Pražské r. 1483 a 1484 // Zprávy o zasedání KČSN 1877. – Praha, 1878. – S. 175–184.
279. Goll J. Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhmischen Brüder / J. Goll. – Praha : Otto, 1882. – 1 / 2. – 156 s.
280. Gurevič J. Kategorii sredněvěkovej kultury / J. Gurevič. – Moskva : Iskusstvo, 1972. – 317 s.
281. Györfy Gy. Az Árpádkori Magyarország történeti földrajza / Gy. Györfy. – Budapest : Akadémiai kiadó, 1966. – I köt. – 910 old.
282. Györfy Gy. Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza / Gy. Györfy. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1998. – IV köt. – 714 old.
283. Harna J., Rudolf F. Dějiny českých zemi I. Od pravěku do poloviny 18 století / J. Harna, F. Rudolf. – Praha : FORTUNA, 1995. – 295 s.
284. Hásková J. Die währungs – und Münzenentwicklung unter den Jagellonen in Böhmen (1471–1526) // Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – historie. – Praha, 1969. – Sv. 23. – Č. 1–2. – S. 1–100.
285. Hledíková Z., Janák J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost / Z. Hledíková, J. Janák, J. Dobeš. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. – 568 s.
286. Hledíková Z. Loketský spor se Šliky v osmdesátých letech 15. století // Mediaevalia Historica Bohemica / Vedoucí redaktor J. Zelenka. – Praha : Historický ústav 14. – 2011. – Č. 2. – S. 113–146.
287. Hora-Hořejš P. Toulky českou minulostí. Od času Přemysla Otakara do nástupu Habsburků (1197–1526) / P. Hora-Hořejš. – Praha : Práce, 1991. – Díl 2. – 456 s.
288. Hora-Hořejš P. Toulky českou minulostí. Od nástupu Habsburků (1526) k pobělohorskému stmívání (1627) / P. Hora-Hořejš. – Praha : Baronet, 1994. – Díl 3. – 240 s.

289. Hosák L. Historický místopis země Moravskoslezské / L. Hosák. – Praha : Společnost přátel starožitností československých, 1938. – 1144 s.
290. Hreck R. Elekcja kutnohorská 1471 roku // *Šlezki kwartalnik historyczny* 27. Sobótka, 1972. – S. 193–235.
291. Hrejsa F. Dějiny křesťanství v Československu IV. Za krále Vladislava a Ludvíka. Před světovou reformací a za reformace / F. Hrejsa. – Praha : HČEFB, 1948. – 368 s.
292. Hrubá M. Jagellonská doba v dějinách měst na severu Čech – doba známá i neznámá / Doba Jagellonská v zemích České koruny 1471–1526 // Sborník katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy (KTF UK). – Praha, 2003. – S. 55–62.
293. Hrubý F. Severní Morava v dějinách / F. Hrubý. – Olomouc : Národní jednoty, 1945. – 32 s.
294. Hrubý F. Z hospodářských převratů českých ve stol. XV. a XVI // *Český časopis historický* 30. – Praha, 1924. – S. 205–236, 433–469.
295. Janáček J. České dějiny: Doba předbělohorská (1526–1547) / J. Janáček. – Praha: Academia, 1968. – Kniha I. – Díl 1. – 281 s.
296. Jordan M. Das Königthum Georg's von Poděbrad / M. Jordan. – Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1861. – 535 s.
297. Kadlecová M. Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1620) // *Časopis pro právní vědu a praxi* I. – Brno, 2001. – S. 104.
298. Kalous A. Italská politika, Matyáš Korvín a české země // *Husitský Tabor* 15. – 2006. – S. 156–163.
299. Kalous A. Volba uherského krále po smrti Matyáše Korvina // *Dejiny a súčasnosť*. – Praha, 2002. – Číslo 3. – S. 10–17.
300. Kapras J. Zemský soud a zemské knihy Těšinské / J.Kapras. – Praha : nákladem vlastním, 1909. – 16 s.
301. Kartous P. Habsbursko-jagelovske dvojvládie v Uhorsku v rokoch 1440–1444 // *Historicke študie*. – 1980. – Ročník 28. – S. 554–577.

302. Kavalír M. Několik poznámek o tzv. Klaudyánově mapě Čech z r. 1518 a význam starých map jako historického pramene // *Historická geografie* 24. – Praha, 1985. – S. 7–30.
303. Kavka F. Přehled československých dejin od nástupu Habsburků do Bílé Hory / F. Kavka. – Praha : Rudé právo, 1955. – 41 s.
304. Kavka F. Přehled dejin Československa v epoše feudalismu II. (Od poloviny 14 st. do r. 1526) / F. Kavka. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. – 280 s.
305. Kavka F. Příručka k dějinám Československa do roku 1648 / F. Kavka. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. – 298 s.
306. Kisfaludy K. Matthias Rex / K. Kisfaludy. Budapest : Gondolat Könyvkiadó, 1983. – 210 s.
307. Klier Č. Bernictvi Kralovstvi českého po válkách husitských do konce věku jagellonského // *Český časopis historický* 79 (дали ČČН). – Praha, 1905. – S. 228–240.
308. Kniha kral'ov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovakov / Zost. V. Segeš. Bratislava : Kleio, 1998. – 300 s.
309. Kočka V. Dějiny politického okresu kralovického / V. Kočka. – Kralovice : Nákladem Kralovického okresu, 1930. – Díl 1. – S. 345.
310. Kolankowski L. Polityka ostatních Jagiellonów // *Kwartalnik Historyczny* 25. – Lwow, 1911. – Č. 1. – S. 55–63, 201–232.
311. Kontler L. Dějiny Maďarska / L. Kontler. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. – 606 s.
312. Köpl K. Příspěvek ku válečným přípravám roku 1490 // *Sbornik historický* 2 (дали SH). – 1884. – S. 303–325.
313. Korunní země v dějinách českého státu II : společné a rozdílné. Česká koruna v životě jejich obyvatel ve 14–16 století // *Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném ve dnech 12. a 13. května 2004 v Clam-Gallasově paláci v Praze* / L. Bobková, J. Konvična. – Ústí nad Labem : Albis international, 2005. – 550 s.

314. Kořan J. Přehledné dějiny Československého hornictví / J. Kořan. – Praha : Nakladatelství ČSAV, 1955. – Díl 1. – 192 s.
315. Kosinova V. Nejvyšší úřad purkrabský ve zřízeních zemských století XVI. // Od pravěku k dnešku : sborník prací z dějin československých : k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře. – Praha: Historický klub, 1930. – Díl 1. – S. 353–382.
316. Kováč P. Dějiny Slovenska / P. Kováč. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998. – 401 s.
317. Krátke dejiny Slovenska / Zost. E. Mannova. – Bratislava : AEP, 2003. – 368 s.
318. Krieger K. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493) / K. Krieger. – Praha : Argo, 2003. – 254 s.
319. Krofta K. Dějiny Československé / B. Janda. – Praha : Sfinx, 1946. – 914 s.
320. Krofta K. Malé dějiny Československé / K. Krofta. – Praha : Matice České, 1931. – 219 s.
321. Krofta K. Podkarpatská Rus a Československo / K. Krofta. – Praha : Česká expedice, Společnost přátel Podkarpatské Rusi, 1995. – 44 s.
322. Krofta K. Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě / K. Krofta. – Praha : Tiskem Rolnické tiskárny v Praze, 1919. – 277 s.
323. Krumlowský F. Jména z českých dějin, která byste měli znát II / F.Krumlowský. – Praha : BETA, 2008. – 336 s.
324. Kubik V. Doba Jagellonska v zemích České koruny. Konference u založení ustavu dějin křesťanského umění v Praze (2-4. 10. 2003) / V. Kubik. – Česé Budějovice : Halama, 2005. – 399 s.
325. Kubinyi A. A királyi tanács az 1490. évi interregnum idején (II. Ulászló választási feltételeinek létrejötté) // Levéltári Közlemények. – Budapest, 1977. – № 48–49. – S. 61–80.
326. Kubinyi A. Magyarország hatalmasai és a török veszély a Jagello-korban 1490 ü 1526 // Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében / I. Zombori. – Budapest : Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2004. – S. 117–145.

327. Kuchař K. Mapy českých zemí do poloviny 18 století / K. Kuchař. – Praha, 1959. – 68 s.
328. Kulcsár P. A Hunyadiak kora / P. Kulcsár. – Budapest : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981. – 338 s.
329. Letz R. Náčrt dějin Uhorska a Maďarska. S osobitným zreteľom na maďarsko-slovenské vzťahy / R. Letz. – Bratislava : Polygrafia vedeckej literatúry a časopisov SAV, 1995. – 139 s.
330. Lukačka J. Pokusy Habsburgovcov o prienik do Uhorska v období stredoveku // Slovensko v habsburskej monarchii 1526–1918 / J. Baďurik, P.Konya. – Bratislava : Lana, 2000. – 122 s.
331. Macek J. Histoire de la Boheme, des origines á 1918 / J. Macek. – Paris : Librairie Arthème Fayard, 1984. – 361 s.
332. Macek J. Italská renesance / J. Macek. – Praha : Československá akademie věd, 1965. – 404 s.
333. Macek J. Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) / J. Macek. – Praha : Academia, 2001. – Díl 1/2. – 561 s.
334. Macek J. Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) / J. Macek. – Praha : Academia, 2002. – Díl 3/4. – 599 s.
335. Macek J. O listinách, listech a kanceláři Vladislava Jagellonského (1471–1490) // Sborník archivních prací. – Praha, 1952. – Ročník 2. – Číslo 1. – S. 45–122.
336. Macek J. Tři ženy krále Vladislava / J. Macek. – Praha : Mladá fronta, 1991. – 220 s.
337. Macek J. Víra a zbožnost jagellonského věku / J. Macek. – Praha : Argo, 2001. – 488 s.
338. Mackenney M. Evropa XVI století / M. Mackenney. – Praha : Vyšehrad, 2001. – 400 s.
339. Macůrek J. K otázce české listiny a české kanceláře na dvoře uherském v 2. polovině 15. Století (v letech 1486–1490) // Historický časopis 6 (далі НЧ). – 1958. – S. 560–568.

340. Magyar középkor története / G. Szvák. – Budapest : Pannonica kiadó, 2005. – 392 s.
341. Magyarország története (1301–1526) / P. Engel, Gy. Kristó, A. Kubinyi. – Budapest : Osiris, 2005. – 420 s.
342. Magyarország története térképeken / A. Papp-Váry. – Budapest : Kossuth kiadó, 2002. – 280 s.
343. Macháčková V. Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt) // Folia Historica Bohemica 9. – Praha, 1985. – S. 235–290.
344. Malý K. Svatováclavská smlouva, třídní kompromis mezi šlechtou a městy z r. 1517 // Philosophica et historia 1. – Universitas Carolina, 1955. – S. 195–222.
345. Marek J. Městská síť na Moravě v 15. a 16. století (Studie o moravské společnosti v době Jagellonské 1) // Časopis matice moravské (dále ČMM) 90. – 1971. – S. 281–303.
346. Markov J. Přípravné řízení procesní v českém právu zemském XII–XVII stol. / J. Markov. – Bratislava, 1930. – 203 s.
347. Markov J. Spor pánů a rytířů o sezení v lavicích // Sborník prací z dějin práva československého 1. – Praha, 1930. – S. 98–103.
348. Martinovský I. Okolnosti vzniku Vladislavského zřízení zemského // Ústecký sborník historický / I. Martinovský. – Ústí nad Labem, 1979. – S. 103–132.
349. Martinovský I. Vznik a počátky Vladislavského zemského zřízení / Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619) // Sborník příspěvků z mezinárodní konference. – Praha, 2001. – 85–100 s.
350. Mata P. Svět české aristokracie (1500–1700) / P. Mata. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004. – 1002 s.
351. Matějek F. Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v 2. polovině 15. a v 1. polovině 16. století. / F. Matějek. – Praha : ČSAV, 1959. – 511 s.

352. Maur E. Tomáš Müntzer / E. Maur. – Praha : Univerzita Karlova, 1993. – 278 s.
353. Melichar V. Dějiny Polska / V. Melichar. – Praha : Svoboda, 1975. – 570 s.
354. Mezeiová A. Stopy bitiek v Moháči // Historická revue 10. – 2005. – Roč. V. – S. 8.
355. Mezník J. Vyvoj a system stavovske reprezentace v ceskych zemich v pozdnim stredoveku // Sbornik praci Filozoficke fakulty Brnenske univerzity. Rada historicka / J. Mezník. – Brno: «Masarykova univerzita», 1998. – Roč. 46. – Č. 44. – S. 75–81.
356. Mika A. Československé dějiny v obrazech / A. Mika. – Praha : SPN, 1971. – 480 s.
357. Míka A. Poddaný lid v Čechach v první polovině 16 století / A. Míka. – Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. – 439 s.
358. Millenniumi magyar történet. Magyarország története a honfoglalástól napjainkig / Szerkesztette Tóth István-György. – Budapest : Osiris kiadó, 2001. – 733 old.
359. Molnár A. Bratr Lukáš bohoslovec Jednoty / A. Molnár. – Praha : HČSEFB, 1948. – 157 s.
360. Morávek J. Před vznikem dvorské komory (1519–1526). Od pravěku k dnešku // Sborník prací z dějin československých. – Praha, 1930. – Díl I. – S. 383–404.
361. Mosbach A. Przyczynki do dziejów Polskich z archiwum miasta Wrocławia: Nachträge zu den "Beiträgen zur polnischen Geschichte aus den Archiven von Breslau" / A. Mosbach. – Praha : Towarz. Przyjaciół nauk poznańskiego, 1860. – 194 s.
362. Mrva I. Jagelovec s puncom predčasnosti // Historická revue 10. – 2005. – Roč. V. – S. 6–7.
363. Muller T., Bartoš F. Dějiny Jednoty bratrské / T. Muller, F. Bartoš. – Praha : Jednota bratrská, 1923. – 368 s.

364. Nehring K. Matthias Corvinus, kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch – habsburgischen Gegensatz im Donauraum / K. Nehring. – München : Oldenburg, 1989. – 244 s.
365. Nejedlý Z. Volba krále Vladislava II. z. r. 1471 // ČČH 11. – Praha, 1905. – S. 38–54, 160–173.
366. Orzechowski K. Rola przywileju króla Władysława z 1498 r. w dziejach slaskiego stanowego parlamentaryzmu / Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619) // Sborník příspěvků z mezinárodní konference. – Praha, 2001. – 449 s.
367. Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě / F. Palacký. – Praha : L. Mazáč, 1930. – Díl V. – 578 s.
368. Palacký F. Popis staropanských rodu v Čechách roku 1500 // ČČM 2. – 1831. – S. 172–173.
369. Palacký F. Sběrky ze starožitnosti československé // Časopis českého muzea 5 (дали ČČМ). – 1831. – S. 169–174.
370. Palacký F. Stručný přehled dějin českých doby starší (až po rok 1526) / F. Palacký. – Praha : Odeon, 1976. – 134 s.
371. Pánek J. Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení / Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619) // Sborník příspěvků z mezinárodní konference. – Praha, 2001. – 449 s.
372. Panek J., Tůma O. Dějiny Česých zemich / J. Panek, O. Tůma. – Praha : Karolinum, 2008. – 492 s.
373. Papp Gy. A Munkacsi püspökség eredete / Gy. Papp. – Miskolc : SZEMISZ, 1940. – 146 old.
374. Pekař J. Dějiny československé / J. Pekař. – Praha : Akropolis, 1991. – 247 s.
375. Perfeckij E. Podkarpatská Rus ve století XIII–XV / E. Perfeckij. – Praha : Společnost přátel Podkarpatské Rusi v nakl. Česká expedice, 1995. – 47 s.
376. Pešek J., Zilynskyj B. Městskij stav v boji se šlechtou na počateu 16. Století // FHB 6. – 1984. – S. 137–161.

377. Petráň J. Pohyb poddaného obyvatelstva a jeho osobní právní vztahy v Čechách v době pobělohorské // ČČH 5. – Praha, 1957. – S. 27–55.
378. Pěkný T. Historie Židu v Čechách a na Moravě / T. Pěkný. – Praha : Sefer, 1993. – 430 s.
379. Pitro M., Vokač P. Země v srdci Evropy. České země do roku 1526 v kontaktech s ostatní Evropou / M. Pitro, P. Vokač. – Praha : Baronet, 2006. – 108 s.
380. Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad: Zugleich als urkundliche Belege zu Eschenloers Historia Wratislaviensis / Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens hrsg. von Hermann Markgraf. – Breslau : J.Max, 1873. – 316 s.
381. Pop I. Podkarpatská Rus / I. Pop. – Praha : Libri, 2005. – 190 s.
382. Pošvář J. Politický vývoj ve Slezsku v letech 1471–1526 / J. Pošvář. – Opava : Slez. ústav ČSAV, 1960. – 28 s.
383. Pražak R. Maďarsko. Stručná historie státu / R. Pražak. – Praha: Libri, 2005. – 140 s.
384. Prochaska A. Protazego biskupa posolstvo do Polski r. 1471 (Protazy Boscovic, Bischof von Olmütz als Abgesandter des Königs Mathias Corvinus zum poln. König Kasimir im Jahre 1471). Rozprawy Akademii Uniejetności / A. Prochaska. – Krakow, 1914. – Sv. 56. – 409 s.
385. Rezek A. Dodatek ku jednání Čechů s králem polským Kazimírem 1471 // Sborník Histor. II. – Praha, 1884. – S. 184–186, 217–243.
386. Rezek A. Příspěvky k dějinám českým za králů Vladislava a Ludvika // Časopis musea království českého (дали ČМКČ) 56. – Praha 1882. – S. 217–244, 364–384.
387. Roučka B. Výzdoba Klaudyánovy mapy Čech a její obsah // Kartografický přehled 12. – 1960. – S. 40–49.
388. Řičan R. Dějiny Jednoty bratrské / R. Řičan. – Praha : Kalich, 1957. – 518 s.
389. Řičan R. Jednota bratrská // Sborník k pětistému výročí založení. – Praha : Kalich, 1956. – S. 51–118.

390. Sedláček A. Děje města Čáslavě / A. Sedláček. – Praha : Občanská záložna Čáslavská, tisk C. J. Klauudy, 1874. – 292 s.
391. Sedláček P. Česka panovnická a statni symbolika / P. Sedláček. – Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 2002. – 149 s.
392. Semotanova E. Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí / E. Semotanova. – Praha : Libri, 2001. – 263 s.
393. Skýbová A. Česká šlechta a jednání o povolení kompaktát r. 1525 // Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu. – Praha : Univerzita Karlova, 1976. – S. 81–112.
394. Skladaný M. Slovensko ako suplent «Uhorskeho kraľovstva» / Marián Skladaný // Priroda a spoločnosť. – 1970. – Ročník 19. – Číslo 3. – S. 40–45.
395. Slezsko v dějinách českého státu (Od pravěku do roku 1490) / Z. Jiráska. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. – Díl 1. – 708 s.
396. Slezsko v dějinách českého státu (1490–1763) / Z. Jiráska. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. – Díl 2. – 592 s.
397. Solicki S. Kontakty osobiste Jana Długosza z Czechami // Historia XIV. – Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968. – S. 147–177.
398. Schulz J. O hranici Čech a Moravy do XV století // Historická geografie 4. – Praha, 1970. – S. 52–81.
399. Starý M. Přijímání Moravských a Slezských šlechticův do panského stavu království Českého v 16 a na počátku 17 století / Korunní země v dějinách českého státu II: společné a rozdílné. Česká koruna v životě jejich obyvatel ve 14 – 16 století // Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném ve dnech 12. a 13. května 2004 v Clam-Gallasově paláci v Praze / L. Bobková, J. Konvična. – Praha : Albis international, 2005. – S. 251–288.
400. Szabó I. Ugocsa megye / I. Szabó. – Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1937. – 269 old.
401. Szabó J. Mohács / J. Szabó. – Budapest : Osiris, 2006. – 638 old.
402. Székely G. Der Dózsa-Aufstand // Aus der Geschichte der ostmitteleuropäischen Bauernbewegungen im 16–17. Jahrhundert. Vorträge der

- internationalen wissenschaftlichen Konferenz aus Anlaß der 500. Wiederkehr der Geburt von György Dózsa. Bp., 12-15. September 1972. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1977. – S. 21–36.
403. Szirma A. Szatmar varmegye / A.Szirma. – I rész. – Budan : Nyomtatot A kib. Magyar Universitas Betüivel, 1809. – 258 old.
404. Šarochová G. České země v evropských dějinách. Díl první do roku 1492 / G.Šarochová. – Praha : Paseka, 2006. – 389 s.
405. Šimák J. Kniha o Housce / J.Šimák. – Praha : nákl. velkostatku Houska, 1930. – 290 s.
406. Šimák J. Ziga Vaníčkovíc, účastník bouře pražské r. 1524 // ČČM 78. – 1904. – S. 33–42.
407. Šmachel F. Epilog husizské revoluce. Pražské povstání 1483 // Acta reformationem Bohemicam illustrantia 1. – Praha, 1978. – S. 45–127.
408. Šmachel F. Obrysy českého stavovství od konce 14 do počátku 16 století // ČČH 90. – 1992. – Č. 2. – S. 161–186.
409. Štěpánek P. Kontakty přímé a nepřímé mezi českými zeměmi a Iberským poloostrovem v době Jagellonské (1471–1526) // Doba Jagellonská v zemích České koruny (1471–1526). Konference k založení Ústavu dějin křesťanského umění KTF UK v Praze (2.-4. 10. 2003) – Praha : T. Halama, 2005. – S. 65–68.
410. Toufar P. Záhady české minulosti / P. Toufar. – Třebíč : Akcent, 2006. – 210 s.
411. Tecl R. Tábor a zemská hotovost za tažení Vladislava Jagellonského do Uher v létě 1490 // «Husitský Tábor», R. 6-7. – 1983 – 1984. – S. 193–211.
412. The encyclopaedia of Slovakia and the Slovaks. – Bratislava : Encyclopaedic Institute of the Slovak Academy of Sciences, 2006. – 760 s.
413. Tomek V. Děje království českého / V. Tomek. – Praha : Fr. Řivnáč, 1885. – 370 s.
414. Tomek V. Dějepis města Prahy VII / V. Tomek. – Praha : Fr. Řivnáč, 1886. – 422 s.
415. Tomek V. Dějepis města Prahy IX / V. Tomek. – Praha : Fr. Řivnáč, 1893. – 432 s.

416. Tomek V. Dějepis města Prahy X / V. Tomek. – Praha : Fr. Řivnáč, 1894. – 632 s.
417. Tomek V. Děje země české / V. Tomek. – Praha : Nákl. Českého museum, 1843. – 339 s.
418. Urban O. České a Slovenské dějiny do roku 1918. – Praha : Aleš Skřivan ml., 2000. – 298 s.
419. Urbaněk R. Prvních sto let utrakvismu. Čeští Jagellovci // Československá vlastivěda IV. – Praha, 1932. – S. 261–277.
420. Válka J. Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě / J. Válka. – Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1962. – 263 s.
421. Válka J. Morava a Česka koruna na přelomu 15. a 16. století // Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Rada historická / J. Válka. – Brno : «Masarykova univerzita», 1988. – Č. 35. – S. 143–155.
422. Válka J. «Politická závět» Viléma z Pernštejna (1520–1521). Příspěvek k dějinám českého politického myšlení v době jagellonské // ČMM 90. – Brno, 1971. – S. 63–82.
423. Vaniš J. Historická geografie lounska v druhé polovině 15 století (Pokus o mikrohistorickogeografickou studii) // Historická geografie 20. – Praha : ÚČSSD ČSAV, 1982. – S. 127–186.
424. Vaniš J. Hospodaření královského města Loun v druhé polovině 15 století / J. Vaniš. – Praha : Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1979. – 239 s.
425. Vaněček V. České sněmy za stavovské monarchie (od poloviny 15. Století do počátku třicetileté války) // Česka národní rada, sněm českého lidu / V. Vaněček. – Praha, 1970. – S. 103–116.
426. Vaněček V. Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945 / V. Vaněček. – Praha : Obris, 1975. – 581 s.
427. Vaněček V. Malé dějiny státu a práva v Československu / V. Vaněček. – Praha : nákl. vl., 1947. – 210 s.

428. Várady G. Máramorosi emlékkönyv / G. Várady. – M. – Szigeten : Nyomatott Bereg Miksa könyvnyomdájában, 1901. – 354 old.
429. Varga D. Magyarország virágzása és romlása / D. Varga. – Budapest : Móra Ferenc könyvkiadó, 1977. – 159 s.
430. Veselský P.-M. O sněmu Kutnohorském po smrti krále Jiřího // ČČM 2. – Praha, 1847. – S. 186–195.
431. Veselský P.-M. Staré paměti Kutnohorské / P.-M. Veselský. – Kutna Hora : Nákl.firmy Karel Šolc, 1890. – 224 s.
432. Veselý Z. Přehled dějin českého státu / Z. Veselý. – Praha : Přehled dějin českého státu, 1999. – 484 s.
433. Vilmos B. Máramoros megye farsadalma és nemzetisegei a betelepüléstől a XVIII sz. elejeig, 1943 // Máramoros megye Honismereti írások a Monarchia kőrábol. – Budapest – Beregszáz : Hatodik sip Alapítvány – Mandatum Kiado, 1997. – Old. 90–140.
434. Vojenské dejiny. Od 3500 př. Kr. Do r. 1700 / E. Dupuy, T. Dupuy. – Praha : Forma, 1996. – Dil I. – 667 s.
435. Vojtíšek V. O vývoji samosprávy pražských měst / V. Vojtíšek. – Praha : nákl. obecním, 1927. – S. 101.
436. Vollman M. Jagellovci na uhorském tróne // Historická revue 2. – 2005. – Roč. XVI. – S. 18–20.
437. Vorel P. Od českého tolaru ke světovému dolaru. Zrození tolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16.–20. Století / P. Vorel. – Praha : Rybka Publishers, 2003. – 302 s.
438. Vorel P. Od pražského groše ke koruně české. Pruvodce dějinami peněz v českých zemích / P. Vorel. – Praha : Rybka Publishers, 2000. – S. 551.
439. Vorel P. Velké dějiny zemí Koruny české (1526–1618) / P. Vorel. – Praha : Paseka, 2005. – Sv. VII. – 639 s.
440. Vybíral Z. Bitva u Moháče / Z. Vybíral. – Praha : Havran, 2008. – 225 s.
441. Wdowiszewski Z. Genealogia Jagiellonów / Z. Wdowiszewski. – Warszawa : Instytut Wydawniczy Pax, 1968. – 230 s.

442. Welka historia Polski (1320–1506) / F. Kiryk, J. Ryś. – Kraków: Pinnex, 2002. – T. II. – 287 s.
443. Wiesiołowski J. Ambroży Pampowski – starosta Jagiellonów : z dziejów awansu społecznego na przełomie średniowiecza i odrodzenia / J. Wiesiołowski. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976. – 198 s.
444. Wielka historia świata // Europa środkowa u schyłku średniowiecza 1350–1492 / M. Szulc, K. Ciepły. – Kraków : Pinnex, 2002. – T. 10. – 320 s.
445. Wielka historia świata // Europa środkowa w epoce renesansu 1492–1600 / M. Szulc. – Kraków : Pinnex, 2002. – T. 11. – 320 s.
446. Winter Z. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. – Praha : Matice česká, 1890. – Díl I. – 919 s.
447. Wocela J. Rozepře pány a rytířstwem a mezi městy za panování krále Wladislawa // ČČM 5. – 1847. – S. 412–422.
448. Žáček R. Dějiny Slezska v datech / R. Žáček. – Praha : Libri, 2004. – 548 s.
449. Žáček R. Slezsko. Stručná historie státu / R. Žáček. – Praha : Libri, 2005. – 218 s.
450. Zavadil A. Volba českého krále na Horách Kutných // Historické Rozhledy II. – Praha, 1970. – S. 202–208.
451. Zombori I. Jagello-Habsburg kisérlet a török elleni háborúra 1523-ban // Közép – Európá harca a török ellen a 16. század első felében / I. Zombori. – Budapest, 2004. – S. 147–153.

III. Довідкова література

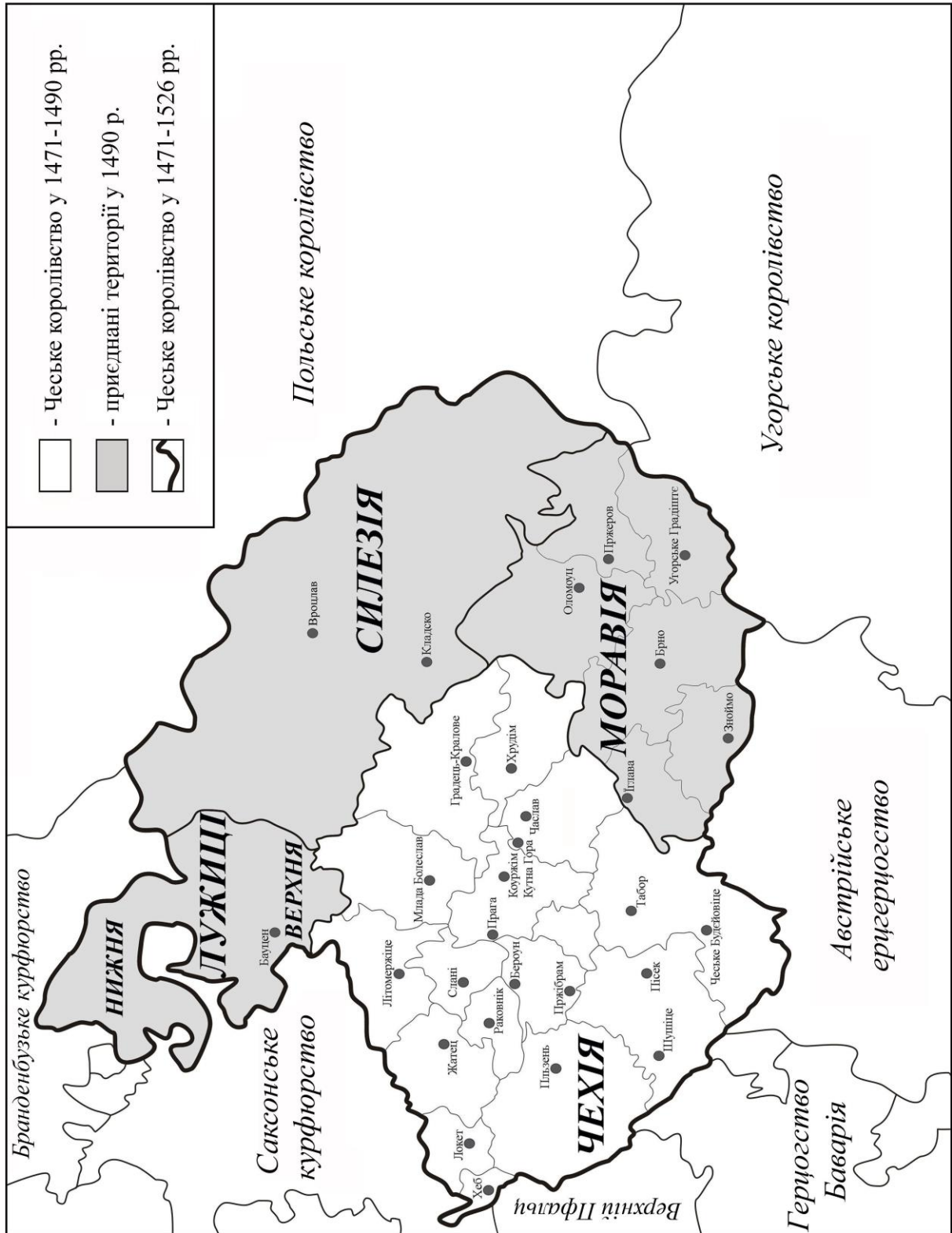
452. Богемские братья // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона / И.Е. Андреевскаго, К.К. Арсеньева, О.О. Петрушевскаго. – СПб., 1890–1907. – В 86 томах. – Т. 4. – 165–166.
453. Мараморш // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона / И.Е. Андреевскаго, К.К. Арсеньева, О.О. Петрушевскаго. – СПб., 1890–1907. – В 86 томах. – Т. 28. – С. 588.

454. Палацкий // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона / И.Е. Андреевскаго, К.К. Арсеньева, О.О. Петрушевскаго. – СПб., 1890– 1907. – В 86 томах. – Т. 22. – С. 606–607.
455. Československá vlastivěda. Dějiny / J. Macek. – Praha : Orbis, 1963. – Díl II. – 647 s.
456. Československá vlastivěda. Dějiny / V. Novotného. – Praha : «SFINX», 1932. – Díl IV. – 638 s.
457. Ottova encyklopédia Slovenska. – Bratislava : Ottovo nakladateľstvi, 2006. – 1053 s.
458. Zupanič J., Fiala M. Encyklopedie knížecích rodu zemi koruny české / J. Zupanič, M. Fiala. – Praha : Aleš Skřivan ml, 2004. – 368 s.

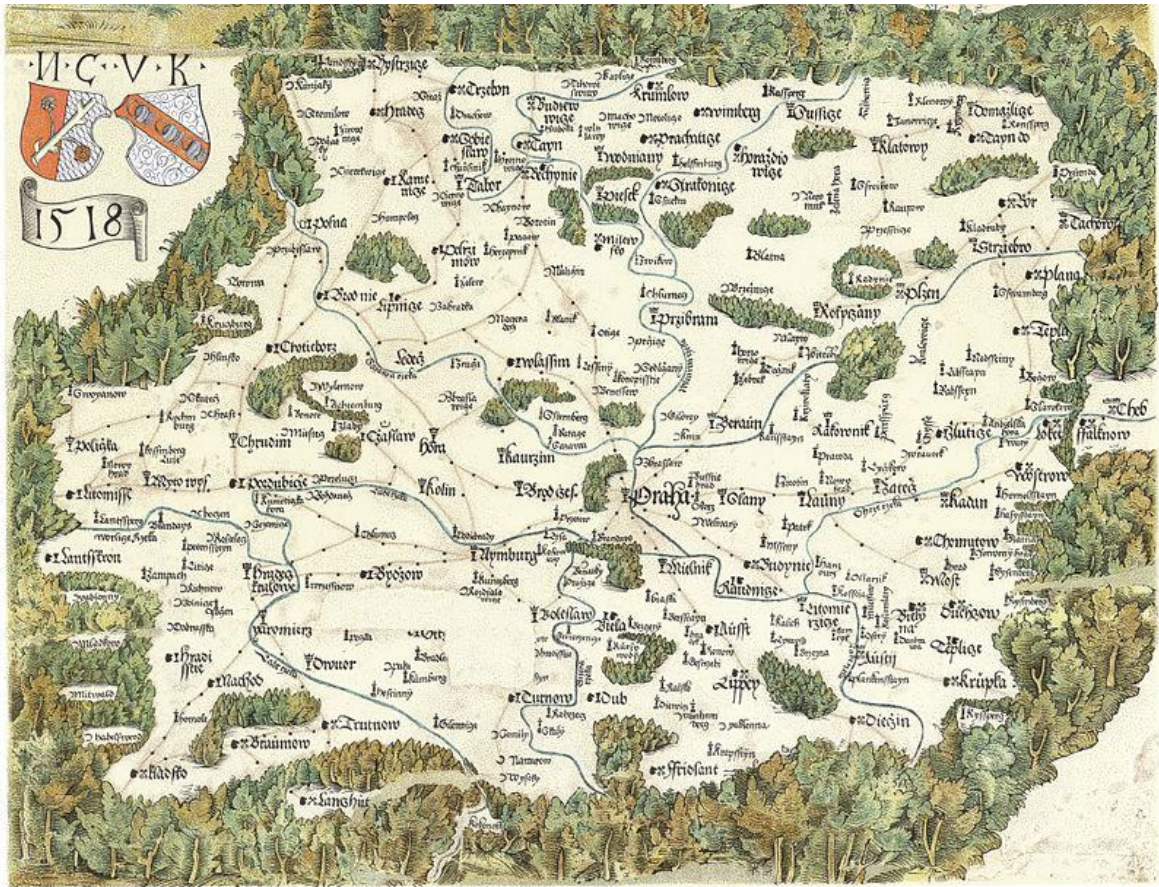
ДОДАТКИ

Додаток А. Чеське королівство за правління династії Ягеллонів (1471–1526)

[256, s. 214].

Додаток Б. «Клавдіанова карта 1518 р.» [333, s. 1].

Додаток В. Сини короля Їржі з Подебрад [269, s. 55].

№	Сини	Роки життя
1.	Князь Бочек із Подебрад	(1442–1496)
2.	Князь Вікторин Опавський із Подебрад	(1443–1492)
3.	Князь Їндржіх Мінстерберзький із Подебрад	(1448–1498)
4.	Князь Гінек із Подебрад	(1452–1492)

Додаток Г. Позиція чеської знаті на виборах чеського короля в Кутній Горі 1471 р. [365, s. 53].

Підтримали кандидатуру Матяша Корвіна	Підтримали кандидатуру Владислава II Ягеллона
Зденек із Штернберка	Лев із Рожмберка
Їндржіх із Градця,	Ян Товачовський із Цімбурка
Ян із Рожмберка	Микола з Ландштейна
Ян із Швамберка	Бенеш із Коловрат
Ян із Рабштейна	Вілем із Раби
Ян із Газмбурка	Їндржіх із Сміжіц
Гануш із Коловрат	
Тас із Босковіц	
Доброгость із Роншперка	

Додаток Д. Судді Чеського королівства станом на 1485 р. [367, s. 158].

Князі:	Їндржіх із Мінстерберка
Панський стан:	Ян Єнец із Яновіц, Вок із Розенберка, Ян Заїц із Газмбурка, Ян із Шелмберка, Буріан із Гутштейна, Їржі Берка з Дубе та з Ліпего, Сигізмунд із Вартенберка на Дечіне, Ян із Швамберка, Альбрехт із Коловрат на Новому граді, Зденек Костка з Поступіц та Бушка з Жеберка на Плανε.
Рицарський стан:	Микола молодший Трчка з Ліпи та Ліпіце, Ярош Страповський з Совойовіц, Ян Маловце з Пацова, Цтібор із Волфштейна, Альбрехт Оїрже з Очеделіц, Микола з Седражіц, Альбрехт із Сенберка.

20. MANDÁT VLADISLAVA II. PROTI ÚTĚKŮM
PODDANÝCH OD JEJICH VRCHNOSTÍ

(1497)

Přepis

My, Vladislav, z božie milosti uherský, český, dalmatský, charvátský etc. král, markrabie moravský, lucemburské a slezské knieže a lužický markrabie etc., oznamujem tiemto listem všem, že ačkolivěk na sněmu obecném, kterýž vo suchých dnech letničních držán byl při nás na hradě Pražském, mezi jinými potřebami zemskými ten jeden kus zavřěn jest: což se lidí zběhlých z gruntuov dotýče, aby taková vydáváni byli, kteříž by zběhli rok před tú válků, kteráž jest byla za krále Jiříeho, předka našeho, a potom vod toho času až do dnešního dne, a ktož by takových vydati nechtěl, kterak o to má poháněno býti – to jest dskami utvrzeno a to tak zuostavujem a při tom zpuosobu necháváme. Což se pak dotýče lidí některých, kteříž majíce otce anebolito bratry, někteří z nich do měst jsú se obrátili a tam již živnost svú vedú a tu se vosadili a gruntové jich, s kterýchž jsú pošli, vosazeni jsú: prohlédajíce k tomu, když by taková všichni z měst vydáváni býti měli, že by na mnohé lidi veliké obticzenie přišlo, i chtiece pro obecné dobré a pro upokojenje všech stavuov v tomto království nynějšíe i budúcie ruoznice zastaviti, a svornost a jednota aby zachována byla – takový prostředek jsme nalezli s dobrovolným přivolením pánuov a rytieřstva s jedné a pectivých Pražan a Horníkuov a opatrných posluov z měst našeho Království českého vóli strany druhé, takto jsme to srovnali a tiemto listem vypoviedáme: aby na ty saháno nebylo, kteříž v městech na gruntiech osazeni jsú, ješto jsú vyšli výše nad osmnást let od datum listu tohoto, ješto by to slušné provésti mohli; než kteříž by vod osmnásti let a níže osmnásti let tak vyšli byli, na ty každý podle práva sálnúti muož, ktož k nim spravedlnost má, jakožto na lidi své. Chtiece pak, aby mezi poddanými našimi nynie i budúcně vo takové věci všeccky ruoznice přestaly, takto o tom vypoviedáme: aby po dnešní den ktož by koli z gruntuov panských anebo zemanských utekl anebo přišel, nemajce listu výhostního, buď do měst našich, nebo do městeček a do vsí jim příslušejších aneb také dal-li by který sedlák, buď s panských, nebo vladyckých gruntuov, to již syna nebo bratra do měst, aneb že by sám od sebe přiběhna, tu mezi nimi v městech aneb pod jich panováním býti chtěl a též také jich dcery i sestry – kterýž by koli člověk buď mužského, neb ženského pohlavie přišel, nemajce listu výhostního od pána svého, buď mladý, nebo starý, do měst aneb tu, kdež oni panováníe mají, že taková nemají od nich přijati býti, než mají pánóm jejich beze všeho zmatku vydáni býti, když by toho na purgmistru požádali. Pakli by kto z měst nechtěl vydati, tehdy úředníci toho města i všecka obec muož pohnána býti podle práva království tohoto. Pakli by také kteří lidé s gruntuov poddaných našich měšťan, kteréž na zemi mají, utekli v grunty panské nebo vladycké, tehdy také mají jim tiem vším zpuosobem vydáni býti, jakož se svrchu píše; pakli by jim vydati nechtěli, též také budú moci pohnati podle práva a obyčeje království tohoto. A což se dotýče kmetičen zběhlých anebo těch, kteréž by se na jiné grunty vdaly, to také při tom zuostavujem, jakž jest na nynějším sněmě vo tom

Я, Владислав, із Божої милості угорський, чеський, далматський, хорватський і т.д. король, маркграф Моравський, люксембурзький і силезький князь та лужицький маркграф і т.д., виголошую на віки, що на генеральному з'їзді, який у спекотних днях літніх проводився в нас на граді Празькому, поміж інших потреб земських одне із рішень прийняте: що стосується людей, збіглих із земель, щоб таких видавали, які втекли за рік до тієї війни, що була за короля Їржі, предка нашого, то від того часу аж до сьогоднішнього дня хто таких видавати не хотів, цим листом має керуватися – це є в дошках записано – і таким чином запроваджую і при цьому способі залишаю. Що стосується людей, що, маючи батька чи братів, декотрі з яких до міст подалися і там вже ведуть

торгівлю й осіли на землях тих, то їх відправити, виписати: слід подбати, щоб таких усіх із міст вигнали, щоб багатьох таких людей переслідували, і хочеться для суспільного добра і для заспокоєння всіх станів у цьому королівстві тепер і в майбутньому міжусобиці припинити, і рівність та єдність щоб були дотримані – таке рішення ми знайшли добровільно з панами і рицарями з однієї і чесних Пражан та Горніків із другої сторони, таким чином узгодили і листом виголошуємо: щоб на них не посягали, які в містах на землях осіли, понад вісімнадцять років від листа цього, щоб гідно виконано було, якщо деякі від вісімнадцяти років і менше виписані були, на них кожний згідно із правом сягати може, хто має право на них, як на своїх людей. Хочеться, між підданими нашими тепер і в майбутньому щодо таких речей, щоб суперечки припинилися, таким чином, виголошуємо: якщо від сьогоднішнього дня будь-хто із земель панських чи земанських втік, чи прийшов, не має листа виправдувального, будь-то з міст наших чи містечок чи їх прилеглих місцевостей, чи якийсь селянин із панських чи владіцьких земель до сина або брата в міста чи сам прибув, тут між ними в містах чи під їх владою бути хотів, а також їх доньки і сестри – будь-яка людина чоловічої чи жіночої статі прийшла, не має листа відпускнуго від свого пана, чи то молодий, чи то старий, до міста чи до панства, не мають бути прийняті, мають бути без вагань видані своєму пану, якщо вимагатимуть цього в бургомістра. Якщо хтось із міст не хоче видати їх, тоді урядовці цього міста і вся громада можуть бути засуджені згідно із правом цього королівства. Якщо ж ті, чії люди із земель, підвладних нашим міщанам, яких на землях мають, втекли до земель панських чи владіцьких, то ті мають видати їх тим самим способом, як пишеться вище; якщо ж їх видати не хочуть, ті також будуть притягатися згідно із правом і звичаями королівства цього. Що ж стосується підданих збіглих або тих, які на інші землі подалися, то також при тому залишаюся, як є на сьогоднішньому з'їзді прийнято.

Додаток 3. Перелік королівських міст у Чехії на поч. XVI ст. [334, s. 21].

Королівські міста: Старе місто Празьке, Нове місто Празьке, Кутна Гора (чеськ. Kutná Hora, нім. Kuttenberg), Градець-Кралоуе (чеськ. Hradec Králové, нім. Königgrätz), Жатец (чеськ. Žatec, нім. Saaz), Пльзень (чеськ. Plzeň, нім. Pilsen), Літомержіце (чеськ. Litoměřice), Коуржім (чеськ. Kouřim, нім. Gurim), Будейовіце (чеськ. České Budějovice), Лоуні (чеськ. Louny), Клатові (чеськ. Klatovy, нім. Klattau), Хрудім (чеськ. Chrudim), Табор (чеськ. Tábor), Часлав (чеськ. Čáslav, нім. Tschaslau), Німбург (Нойенбург-на-Эльбе, чеськ. Nymburk, нім. Neuenburg an der Elbe), Стржібло (чеськ. Stříbro; нім. Mies), Домажліце (чеськ. Domažlice, нім. Taus), Шушіце (чеськ. Sušice, нім. Schüttenhofen), Вісоке-Міто (чеськ. Vysoké Mýto), Мост (чеськ. Most, застаріле нім. Brüh), Кадань (чеськ. Kadaň), Усті-над-Лабем (чеськ. Ústí nad Labem, нім. Aussig an der Elbe), Яромерж (чеськ. Jaroměř), Двур-Кралоуе-над-Лабем (чеськ. Dvůr Králové nad Labem), Пісек (чеськ. Písek), Водняни (чеськ. Vodňany, нім. Wodnian), Чеський Брод (чеськ. Český Brod), Колін (чеськ. Kolín), Мельнік (чеськ. Mělník), Слані (чеськ. Slaný, нім. Schlan), Бероун (чеськ. Beroun), Полічка (чеськ. Polička, нім. Politschka).

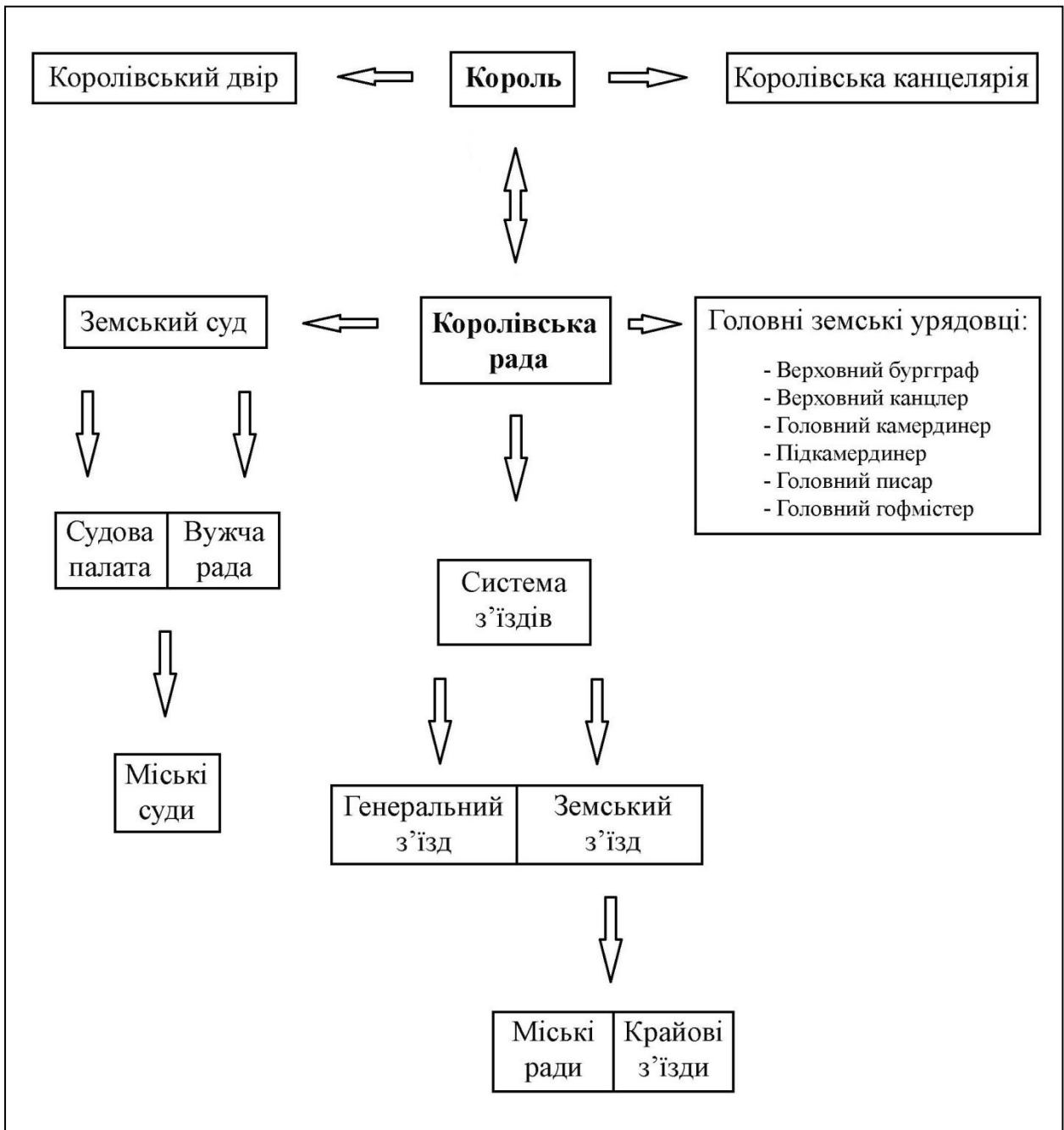
Додаток К. Очільники міського стану на поч. XVI ст. [259, s. 268-270].

- 1) Ян Главса з Лібославе (?–1534) був родом з м. Стржібрже, походив з багатой міщанської родини. Був учителем, від короля Владислава II отримав герб і титул із Лібославі. Був обраний 30 березня 1509 р. пражким коншелом. З 1515–1517 рр. обіймав посаду пражького пріматора (primátor – міський голова).
- 2) Ян Пашек із Врату (1470–1533) був родом із міста Старий Кнін, освіту здобув удома, був учителем, ректором, обраний у 1498 р. головним писарем Старої Праги, потім пражким консулом. Від Владислава II отримав герб і титул із Врату, а за короля Людовіка II став рицарем.

Додаток Л. Перелік боргів короля Владислава II Ягеллона перед чеською шляхтою станом на 1516 р. [359, s. 213-233].

- 1) борг, отриманий від гетьманів та панів (138,809 коп в 21,5 грош);
- 2) борг пану Леву та гетьманам (9153 коп в 56 грош, 6 галерів);
- 3) борг пану Леву, окрім першого (7789 коп в 3 грош, 2 галери, передано Точнік, Градішстко, Здоховце);
- 4) борг цьому ж пану Леву (3504,5 коп в грош);
- 5) борг земському судді Їржікові Бездружіцькому з Коловрат на Буштеграді (830 коп в 15 грош та 240 коп в 3 грош, 4 галери);
- 6) борг пану Оплові (960 коп в 14,5 грош та 240 коп в 3 грош, 4 галери)

Додаток М. Схема станово-представницької монархії Чеського королівства за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.) [256, с. 213-215].

Додаток Н. Члени королівської ради (1471–1490) [333, s. 330-331].

1. Самуель Валечовський із Градкы (Samuel Valečovský z Hrádku)
2. Ченек із Клінштейна (Čeněk z Klinštejna)
3. Вілем із Різмберка та Рабі (Vilém z Rýzemberka a na Rabí)
4. Ян із Яновіц на Петршпурку (Jan z Janovic na Petršpurce)
5. Бенеш із Вейтміле (Beneš z Vajtmile)
6. Бернард Берка з Насіле (Bernard Bierka z Násile)
7. Микола Світачек із Ландштейна (Mikuláš Svitáček z Landštejna)
8. Ян із Роупова (Jan z Roupova)
9. Павел із Єнштейна та зі Скал (Pavel z Jenštejna a ze Skal)
10. Їндржіх із Єнштейна (Jindřich z Jenštejna)
11. Альбрехт Ойерж із Очеденіц (Albrecht Ojjeř z Očedělic)
12. Ян Соколовський із Вранце (Jan Sokolovský z Vrance)
13. Ян Товачовський із Цімбурка (Jan Tovačovský z Cimburka)
14. Цтібор Товачовський із Цімбурка (Ctibor Tovačovský z Cimburka)
15. Кріштоф Опі з Фіцтум (Krištof Opi z Fictum)
16. Літвін із Клінштейна (Litvín z Klinštejna)
17. Буріан із Гутштейна на Нечтінах (Burian z Gutštejna a na Nečtinách)
18. Ян із Шелмберка (Jan ze Šelmberka)
19. Пуґа з Різмберка та Швігове (Putá z Rýzemberka a na Švihově)
20. Ян Заїц із Газмбурка та Кості (Jan Zajíc z Hazmburka a na Kostí)
21. Їндржіх із Градця (Jindřich z Hradce)
22. Альбрехт із Лесковце (Albrecht z Leskovce)
23. Микола Трчка з Липи (Mikuláš Trčka z Lípy)
24. Алеш Берка з Дубе (Aleš Berka z Dube)
25. Лінгарт із Гутштейна (Linhart z Gutštejna)
26. Микола Берка з Дубе (Mikuláš Berka z Dube)
27. Богуслав із Свінарж та Літовіц (Bohuslav ze Svinař a z Litovic)
28. Фрідріх із Шумбурка (Fridrich ze Šumburka)

29. Їндржіх із Плавна (Jindřich z Plavná)

30. Мареш із Швамберка (Mareš ze Švamberka)

Додаток П. Засідателі палатного суду (1479–1490) [333, s. 332].

№:	Член палатного суду	Число засідань
1.	Ян із Шелмберка (Jan ze Šelmberka)	42
2.	Павло з Єнштейна та зі Скал (Pavel z Jenštejna a ze Skal)	30
3.	Ян із Роупова (Jan z Rourova)	30
4.	Пуґа з Різмберка та Швіґова (Putá z Rýzemberka a na Švihově)	28
5.	Ян із Яновіц на Петршпурці (Jan z Janovic na Petršpurce)	21
6.	Альбрехт Ойєрж із Очеденіц (Albrecht Ojjeř z Očedělic)	18
7.	Ян Заїц із Газмбурка (Jan Zajíc z Hazmburka)	17
8.	Бенеш із Вайтміле (Beneš z Vajtmile)	16
9.	Богуслав із Літовіц (Bohuslav z Litovic)	16
10.	Альбрехт із Лесковце (Albrecht z Leskovce)	14
11.	Бенеш Лібштейнській із Коловрат (Beneš Libštejnský z Kolovrat)	13
12.	Кріштоф із Фіцтум (Křištof z Fictum)	13
13.	Їндржіх із Градця (Jindřich z Hradce)	11
14.	Їндржіх із Плавна (Jindřich z Plavná)	11
15.	Самуель із Градку (Samuel z Hrádku)	9
16.	Фрідріх із Шумбурка (Fridrich ze Šumberka)	8
17.	Літвін із Клінштейна (Litvín z Klinštejna)	8
18.	Мареш із Швамберка (Mareš ze Švamberka)	8
19.	Богуслав із Швамберка (Bohuslav ze Švamberka)	7
20.	Лінґарт із Гутштейна (Linhart z Gutštejna)	7
21.	Ян із Шумбурка (Jan ze Šumberka)	7
22.	Славата з Хлуму (Slavata z Chlumu)	7

23.	Вацлав Влчек із Ченова (Václav Vlček z Čenova)	7
24.	Здеслав із Штернберка (Zdeslav ze Šternberka)	6
25.	Ян Страконіцький із Швамберка (Jan Strakonický ze Švamberka)	6
26.	Альбрехт із Коловрат та Нового Граду (Albrecht z Kolovrat a Nového Hradu)	6
27.	Олдржіх із Валдека (Oldřich z Valdeka)	6
28.	Вок із Рожмберка (Vok z Rožmberka)	5
29.	Буріан із Гутштейна (Burian z Gutštejna)	5
30.	Ярослав із Дубе (Jaroslav z Dube)	5

Додаток Р. Члени королівського двору в Празі (частково в Буді) [333, s. 322-329].

Королівські прокурори:

1. Ченек із Клінштейна та з Шкворце (Čeněk z Klinštejna a ze Škvorce)
(до 1480)
2. Ян Тгікса з Врабі (Jan Thiksa z Vrabí)
(1481–1483)
3. Богуслав із Свінарж та з Літовиц (Bohuslav ze Svinař a z Litovic)
(1483– 1489)
4. Їржі з Дубе та з Ліпего (Jiří z Dube a z Lipého)
(1493)
5. Альбрехт Рендл із Оушави (Albrecht Rendl z Oušavy)
(1498–1509)
6. Матяш Лібак із Радовесіц (Matyáš Libák z Radovesic)
(1510–1518)

Королівські секретарі:

1. Йошт із Еінсідлу (Jošt z Einsiedlu) (do 1473)
2. Павло секретар (Pavel sekretář) (1474–1490)
3. Christostomus (1483–1490)

4. Богуслав Гасіштейнський із Лобковіц (Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic) (1487–1490)
5. Павло з Костелец (Pavel z Kostelce) (1493)
6. Ян Шлехта з Вшегрд (Jan Šlechta ze Všehrd) (1500–1504)
7. Доктор Августин Касенброд (dr. Augustin Kásenbrot) (1506–1513)
8. Процек Малій із Четне (Procek Malý z Četně) (1514–1515)
9. Доктор Вацлав із Велгартіц (dr. Václav z Velhartic) (1516)

Гофмістри (hofmistr)

1. Ян із Роупова (Jan z Roupova) (1472–1493)
2. Альбрехт Лібштейнський із Коловрат (Albrecht Libštejnský z Kolovrat) (1496–1502)
3. Їндржіх Швіговський із Різмберка (Jindřich Švihovský z Rýzmburka) (1511)

Королівські камердинери:

1. Бернارد Біерка з Насіле та Вілштейне (Bernard Bierka z Násile a na Vilštejně) (1471–1482)
2. Криштоф Опі з Фіцтум (Krištof Opí z Fictum) (1472)
3. Станіслав (Stanislav) (1472)
4. Буріан із Ліхтембурка та Бітова (Burian z Lichtemburka a z Bítova) (supremus cubicularis, 1473–1500)
5. Їндржіх із Волфемберка (Jindřich z Volfemberka) («Řieha camerarius», 1475)
6. Ян Берка з Дубе (Jan Berka z Dube) (1477–1479)
7. Літвін із Клінштейна (Litvín z Klinštejna) (1477–1482)
8. Боржіта з Мартініц (Bořita z Martinic) (1477)
9. Ян Соколовській із Вранце (Jan Sokolovský z Vrance) (1477–1481)
10. Сигізмунд Курцбах із Віткова (Zikmund Kurczbach z Vítkova) (1478–1480)
11. Ян Ставській із Став (Jan Stavský ze Stav) (1476–1486)
12. Пуґа з Совінце (Putá ze Sovince) (1479)
13. Вацлав Бешін із Бешін (Václav Běšín z Běšín) (1480)
14. Їржік Шноф із Гелфенбурка (Jiřík Šnof z Helfenburka) (1483)

15. Ян Брума з Зопа (Jan Bruma ze Zop) (1483)
16. Матеї з Тухорже та Ржешетакова (Matěj z Tuchoře a z Řešetákova) (1485–1500)
17. Їржік із Бешін (Jiřík z Běšín) (1501–1503)
18. Ян із Сеніковіц (Jan ze Seníkovic) (1485)
19. Ярослав Соколовскій із Вранце (Jaroslav Sokolovský z Vrance) (1499)
20. Волфганг Ноствіц (Wolfgang Nostvic) (1506)
21. Мніновскій Марек (Mninovský Marek) (1506)
22. Вілем Горжіцкій із Горжіц та Пецце (Vilém Hořický z Hořic a na Pecce) (1518)
23. Мартін Козловец із Козлова (Martin Kozlovec z Kozlova) (1524)

Бургграфы Празького граду:

1. Олександр Капоун із Сміржіц (Alexander Kapoun ze Smiřic) (1472–1474)
2. Альбрехт Ойєрж із Очедєліц (Albrecht Ojjeř z Očedělic) (1475–1478)
3. Олдржіх Медек із Валдека (Oldřich Medek z Valdeka) (1478–1483)
4. Петр із Немічевсі (Petr z Nemyčevsi) (1485)
5. Мареш із Швамберка (Mareš ze Švamberka) (1485–1487)
6. Вацлав Чеч із Немічевсі (Václav Čěč z Nemyčevsi) (1487–1490)
7. Олдржіх із Храсту та Ждяра (Oldřich z Chrástu a na Žďáře) (1491–1492)

Королівські послы:

1. Ян Брадач Jan Bradáč (1483–1488)
2. Янек (Janek) (1482)
3. Гануш Чедліце (Hanuš Čedlice) (1482)
4. Єронім Мутрплос (Jeroným Mutrplos) (1509)

Додаток С. Політичний портрет найвпливовіших панів Чеського королівства за правління династії Ягеллонів (1471–1526 рр.) [367, s. 220-226; 251, 252-262; 422, s. 64-80].

1) Цтібор із Цімбурка – без перебільшення авторитетна особа не лише тому, що є автором так званої «Товачовської книги» (1481 р.), яка слугувала Моравії кодексом прав, але й тому, що з 1475 р., перебуваючи на посаді управителя чеськими землями, зумів проводити політику, яка забезпечувала як внутрішню, так і зовнішню безпеку Моравії. За його участі й завдяки його старанням були залагоджені суперечки підписанням мирних угод у 1479, 1484, 1486, 1492 та 1493 роках. За нього як міський стан, так і сільське населення отримали більше громадських прав. Він був людиною освіченою, справедливою і гідною. Помер 26 червня 1494 р. в Товачові. Його дружина Елішка з Меліц була безплідною. Після смерті 3 грудня 1502 р. племінника Адама (сина Яна Товачовського з Цімбурка на Младє Болеславі) його знатний рід припинив своє існування. Цтібор із Цімбурка товаришував із паном Вілемом із Пернштейна. За правління короля Матяша Корвіна вони обидва були шанованими й разом із третім їх товаришем Яном Філіпцем мали вплив на нього.

2) Вілем із Пернштейна – найвидатніша особа серед чеської вищої знаті. Як воїн і герой він належав до середньовіччя, як підприємець – до нового часу. Був людиною освіченою, користувався авторитетом у імператора Карла IV. Займався розвитком господарства (економіки): розвивав як землеробство, тваринництво, так і гірничу справу. Розбагатів і став «банкіром» не лише своїх приятелів, але й короля. Скуповував маєтки як угорські, так і польські. Коли у 1507 р. вперше розподіляв свої маєтки поміж своїх синів, то виявлено, що йому належали в Чехії Пардубіце з Кунетіцкою горою, Літіце, Потенштейн, Ріхнов, Брадїс над Орліці, Ланшкроун з Ланшперкем та Глубока, в Моравії Пернштейн, Тржебіч, Жідлоховіце, Плумлов з Простейовем, Товачов, Пржеров, Гелфенштейн з Ліпнікем, Граніце, Лоука, Садек та землі монастирів

Тішновське і Ослованське, не враховуючи багатьох малих маєтків і одиничних сіл, пізніше ним було придбано в Чехії Біджов, а в Моравії Кунстат та інші. Він мав у три рази більше володінь, ніж пани з Рожмберка, найбагатший у ті часи рід у Чехії, його маєтки перевищили по кількості не лише маєтки князів Силезьких, але й Німеччини. Обіймав посади головного гофмістра і представника палати суддів. Спочатку підтримував шляхту, але потім, коли шляхта зазіхнула на права короля, став їх головним політичним противником. Пан Вілем із Пернштейна сповідував католицьку віру. Був меценатом, допомагав церквам і монастирям. Окрім товариша католика Яна Філіпця, товаришував із гуситом Цтібором із Цімбурка. Підтримував зв'язки із «Общиною братів чеських». Його гасло «З римлянами маю спільну віру, з чехами співісную, з братством вмираю» почало вживатися пізніше в Чехії, як народна приказка. Помер 8 квітня 1521 р.

3) Зденек із Штернберка. Народився у 1420 р., був третім сином пана Петра Конопішського з Штернберка. Володів Конопіштем, Штернберком, Зеленою Горою, Кашперком та Родніці на Лабом. З 1448 р. член уряду празького бургграфства. Як дипломат проявив себе у 1457 р., коли очолив посольство до Франції і вів переговори про шлюб між Ладиславом Посмертним і французькою принцесою Магдаленою Валуа. У 1458 р. відіграв важливу роль при обранні нового чеського короля Їржі з Подебрад. Незважаючи на те, що був католиком, підтримував чашників. Розійшовся в поглядах із королем Їржі з Подебрад щодо підтримки міст та дрібної шляхти. Після того, як Папа Пій II у 1462 р. відмовився підтвердити Базельські компактати, виступив проти короля Їржі. У 1465 р. створив «Зеленогорське об'єднання» католицьких панів для боротьби з чашниками. У 1469 р. в Оломоуці відіграв ключову роль у підтримці Матяша Корвіна та проголошенні його чеським королем (переконав чеську шляхту). Отримав посаду головного гетьмана Чеського королівства. На цій посаді перебував до смерті 1476 р.

4) Ян з Шелмберка – чеський канцлер (від 1479 р.). – перебував на цій посаді до 1503 р., потім став головним камердинером земської палати (1503–

1507). Проживав на Млада-Болеславі (чеськ. Mladá Boleslav) у маєтку дружини Йоганни з Крайку, вдови Яна Товачовського з Цімбурка. Володів як латиною, так і грецькою мовою, був розумним і поважний.

5) Ян Заїц із Гасенбурка та Кості. З 1454 по 1467 рр. очолював уряд придворного суду, був одним із опозиціонерів проти короля Їржі з Подебрад і як прихильник Матяша Корвіна від його імені був призначений канцлером Чехії (1469–1479 рр.). За Владислава II вже не був при уряді, але мав вплив серед свого оточення. Збереглися декілька його трактатів, досліджуючи які, можна стверджувати, що виступав проти чашників. Його дружиною була княгиня Анна Опавська. Помер 15 травня 1495 р.

6) Бенеш із Вейтміле – передовий дипломат Чеського королівства як за Їржі з Подебрад, так і за Владислава II. Довгий час працював урядовцем у Кутній Горі. Не всі були ним задоволені, як людиною. Відомою справою була скарга королю (15 жовтня 1494 р.) від Катерини Заганської. Вона зазначала, що він позбавив її князівства Стінавського в Силезії, а також відібрав маєток на Хомутове та Постолопртех. Помер 28 серпня 1496 р.

7) Ян Єнец із Яновіц та Пресбурга. Очолював празький уряд з 1470 по 20 квітня 1503 р. (до смерті). Користувався довірою як у короля Їржі з Подебрад, так і у Владислава II. За рік до смерті відрікся від чашницької віри і став католиком. Своє Пресбурзьке панство у 1483 р. продав за борги. На думку Ф. Палацького, пізніше йменувався, як пан із Глубокей, потім із Опочне та Бездеші. На ньому вимер рід.

8) Пан Їндржіх із Градця (з 1459 р. сирота), виховувався Яном Телецьким та Катериною (сестра пана Зденька з Штернберка). Саме за сприяння останнього став шляхтичем і прибічником Матяша Корвіна. У 1479 р. був обраний до королівської ради, став головним земським урядовцем, а після смерті пана з Яновіц – верховним бургграфом. Від жодної із дружин не мав спадкоємця, тому одружився вчетверте у 1493 р. на княгині Анні, доньки князя Гінека Мінстерберзького, яка народила йому сина Адама (пізніше чеського канцлера). Окрім дипломатії, займався і внутрішньою політикою. За свого

урядування видав декілька постанов та правових документів, які зберігаються як рукописи в Талнберському чеському музеї. Помер 18 січня 1507 р. (нещасний випадок при полюванні).

9) Пута Швіговський із Різмберка, дядько і спадкоємець Вілема молодшого з Різмберка на Рабі, був верховним суддею Чеського королівства від 1479 р. аж до своєї смерті 20 липня 1504 р. Нагадував свого батька Вілема Сильного (1421–1452). Виступав противником чашників. Був прихильником декрету від 14 березня 1487 р. «Про залежність селянства» і сприяв його виданню. Від дружини Богунки, сестри Яна з Ломніце (головного гетьмана Моравської землі), мав декількох синів, які стали передовими шляхтичами.

10) Альбрехт Лібштейнський з Коловрат, син Гануше адміністратора Празького архієпископства, добре ставився до міського та сільського населення. Підтримував католицьку віру. У 1496–1503 рр. – гофмістр королівського двору, після Яна з Шеленберка став верховним канцлером і на цій посаді перебував до смерті (25 травня 1510 р.).

11) Петро з Рожмберка. Народився у 1462 р., син пана Яна і княгині Анни Глоговських. Вчився в Болоньї з Богуславом з Лобковіц (1477 р.). Будучи дуже здібним, отримав ґрунтовну освіту. Його старший брат Вок через хворобливість уступив йому владу в сім'ї. Після смерті Яна Заїця став намісником короля у Чехії (1499 р.). Перебував на посаді до своєї смерті 9 жовтня 1523 р.

12) Альбрехт Рендл із Оушави – один із найвидатніших політичних діячів цього періоду. Автор «Земського статуту», який мав офіційну назву «Земський статут короля Владислава II 1500 року». У народі йменувався як «право Рендлове». Виступав від імені рицарського стану. З 1494 по 1496 рр. бургграф Празького замку, 1497–1509 рр. – помічник прокурора, 1509–1510 рр. – головний писар, 1515–1516 рр. – радник головного земського уряду. Підтримував короля. Склавав опозицію вищій знаті й шляхті. Помер 9 вересня 1522 р.

Додаток Г. Порівняльна таблиця чисельності дрібної шляхти [333, s. 385].

Джерела	<i>Рицар</i>	<i>Владік</i>	<i>Земан</i>	<i>Панош</i>
«Книга Товачовська»	26	5	39	11
«Вшегрда»	11	47	30	-
«Земський статут»	65	133	7	1
Всього	102	185	76	12

Додаток Ф. Короткий зміст Празьких компактатів 1433 р. [367, s. 216-217].

- 1) Святе Причастя має вільно надаватися під обома видами всім християнам у Богемії та Моравії, а також усім тим, хто перебуває поза їхніми межами, але сповідує віру цих країн;
- 2) усі смертні гріхи каратимуться та викорінюватимуться тими, чия посада пов'язана з таким повноваженням;
- 3) Слово Боже має вільно та правдиво проповідуватися священиками Божими та достойними дяконами;
- 4) священик не повинен претендувати на жодні мирські володіння.

Додаток X. Основні положення Габсбурзько-Ягеллонської династичної угоди 1515 р. [231, с. 62-64].

- Фердинанд Габсбург, не будучи присутнім на сеймі, мав особисто або при посередництві заступника протягом року підтвердити умови угоди і визначити термін конзумації шлюбу; у разі, якщо цього не трапиться, всі зобов'язання на себе бере сам імператор, який із угорсько-чеським королем, знову ж таки до року, мають домовитися про майбутній шлюб;
- до шлюбу принцеса Анна має виховуватися при імператорському дворі, де проживатиме разом із імператорською онукою Марією;
- Максиміліан I зобов'язувався: якщо у домовлений термін весілля не відбудеться, то Анна, Людовік та їх батько, угорський король, в якості компенсації отримають 300 тис. угорських золотих. Для забезпечення надійності грошей обидва королі та їх посланці заручаються своїми спадковими маєтками, вартість яких складає близько 1 млн. золотих;
- запорукою цього виступають письмові гарантії та облігації, які австрійські управителі провінцій нададуть Анні та обом королям. Щоб сила облігації не порушилася, всі стани австрійської провінції підтверджують це своєю честю та присягою, а сама облігація вартістю 300 тис. золотих укладається (сплачується) до апостольської скарбниці, яка, як і весь духовний світ, є достатньою гарантією. За це імператор звільняє їх та нащадків від будь-яких зобов'язань щодо покірливості та вірності у стосунку до нього. Останні залишалися вільними, якщо це зобов'язання у всіх відношеннях буде виконане;
- у разі, якщо піддані не зможуть протягом 2-х років заплатити цю суму, їх маєтки перейдуть у власність принцеси Анни та угорсько-чеського короля. Гроші мають принести особисті посланці до братиславського замку та підтвердити печаткою їх сплату. Супровід має складатися з одного пішого або кінного загону в складі 200 чоловік, щоб запобігти будь-яким махінаціям;

- у разі смерті Фердинанда Анна протягом року отримає 100 тис. угорських золотих або імператорські маєтки на цю суму. Запорукою цього, як і в попередньому випадку, виступають управителі австрійських провінцій. Окрім цього, польський король додає, що такі ж умови є прийнятними і в разі смерті нареченої;
- Анна як посаг має отримати 200 тис. угорських золотих, які під час шлюбу не можуть бути витраченими;
- недоречною вважалася виплата приданого Марії та Людовіку, оскільки воно компенсувало б попередній посаг. Але наречені в якості весільного подарунка мали отримати по 20 або 25 тис. золотих щорічно, тобто мова йшла про суму, яку щороку сплачували жителі міст, сіл та інших маєтків. Фактично Марія мала отримати від імператора в якості подарунку 200 тисяч золотих, які вважалися свого роду протиприданним;
- у разі смерті нареченої перед весіллям – наречений отримує 200 тис. золотих, якщо ж чоловік помре без спадкоємців, дружина має право на новий шлюб і також отримає 200 тис. золотих.